

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

13. (123.) évfolyam, 4. szám

Megjelent: 2018. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Dr. Luszcz Viktor

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu

Telefon: 474 5554

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2018.003/4

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Luszcz Viktor, a szerkesztőbizottság elnöke

Dr. Németh Gábor, a szerkesztőbizottság elnökhelyettese

Girmann Zsuzsanna, dr. Baticz Csaba, dr. Botos-Penyigey Krisztina,

dr. Jókúti András, dr. Kiss Gabriella, dr. Lábod Péter,

dr. Zábori Zoltán

13. (123.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

13. (123.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2018. augusztus

Sápi Edit

Átdolgozás vagy nem átdolgozás: ez itt a kérdés.

Az átdolgozás jogának érvényesülése a színpadon

Dr. Barkai Léda

A kiegészítő oltalmi tanúsítvány és a feltételhez kötött forgalomba hozatali engedély

(az AstraZeneca kontra Comptroller General of Patents, Designs and

Trade Marks-ügy)

Dr. Tószegi Zsuzsanna

Akit a kedvtelése tett világhírűvé: Némethy Emil feltaláló, repülőgép-konstruktőr,

aviatikai szakíró

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila

A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének

főbb jellemzői 2018 első felében

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipo.gov.hu, anna.manyoki@hipo.gov.hu, tel.: 474 5554).

TARTALOM

<i>Sápi Edit</i>	Átdolgozás vagy nem átdolgozás: ez itt a kérdés. Az átdolgozás jogának érvényesülése a színpadon	7
<i>Dr. Barkai Léda</i>	A kiegészítő oltalmi tanúsítvány és a feltételhez kötött forgalomba hozatali engedély (az AstraZeneca kontra Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks-ügy)	30
<i>Dr. Tószegi Zsuzsanna</i>	Akit a kedvtelése tett világhírűvé: Némethy Emil feltaláló, repülőgép-konstruktőr, aviatikai szakíró	39
<i>Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila</i>	A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala nemzetközi együttműködési tevékenységének főbb jellemzői 2018 első felében	70
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	88
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		132
Könyv- és folyóiratszemle		163
Summaries		195

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Edit Sápi</i>	Adaptation or not adaptation: that is the question. The appearance of the right of adaptation on stage	7
<i>Dr Léda Barkai</i>	Supplementary protection certificate and conditional marketing authorisation (the Case AstraZeneca vs. Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks)	30
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	The one who was made world famous by his leisure activity: Emil Némethy, inventor, airplane constructor, aviatic author	39
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Main features of the international cooperation activities of the HIPO in the second half of 2018	70
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	88
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright		132
Review of books and periodicals		163
Summaries		195

SOMMAIRE

<i>Edit Sápi</i>	Adaptation ou pas d'adaptation: telle est la question. L'apparition du droit d'adaptation sur scène	7
<i>Dr Léda Barkai</i>	Le certificat complémentaire de protection et l'autorisation de mise sur le marché conditionnelle (l'affaire AstraZeneca contre Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks)	30
<i>Dr Zsuzsanna Tószegi</i>	Celui qui est devenu mondialement connu par son activité de plaisir: Emil Némethy, inventeur, constructeur d'avion et auteur aviatique	39
<i>Dr Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Les caractéristiques principales de l'activité sur la coopération internationale de l'Office hongrois de la propriété intellectuelle dans la deuxième moitié de 2018	70
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	88
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur		132
Revue des livres et périodiques		163
Summaries		195

INHALT

<i>Edit Sápi</i>	Bearbeitung oder nicht Bearbeitung: das ist hier die Frage. Die Erscheinung des Rechtes der Bearbeitung auf der Bühne 7
<i>Dr. Léda Barkai</i>	Das ergänzende Schutzzertifikat und die bedingte Zulassung (der Fall AstraZeneca gegen Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks) 30
<i>Dr. Zsuzsanna Tószegi</i>	Derjenige der durch seine Liebhaberei weltberühmt wurde: Emil Némethy, Erfinder, Flugzeugkonstrukteur, aviatische Fachschreiber 39
<i>Dr. Csaba Baticz – Attila Péteri</i>	Die bedeutendsten Merkmale in der internationalen Kooperationsaktivität des Ungarischen Amtes für Geistiges Eigentum in der zweiten Hälfte von 2018 70
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland 88
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht 132	
Übersicht von Büchern und Zeitschriften 163	
Summaries 195	

ÁTDOLGOZÁS VAGY NEM ÁTDOLGOZÁS: EZ ITT A KÉRDÉS. AZ ÁTDOLGOZÁS JOGÁNAK ÉRVÉNYESÜLÉSE A SZÍNPADON**

Az átdolgozás jogáról való gondolkodás a szerzői jog egyik örökzöld témája, hiszen kiváló alapot ad arra, hogy magáról az alkotás folyamatáról, az alkotás mibenlétéről is egy kicsit elgondolkozzon az ember. Igaz ez amellett, hogy „... a jogi szabályozás elvileg adott ...”,¹ hiszen bármennyire adott is egy jogi szabályozás, az élet és a konkrét élethelyzetek képesek a legváratlanabb szituációk generálására, amelyek egy meglévő és alkalmazható jogi szabályozás hátterével együtt is megkívánják az első pillantásra egyértelműnek tűnő jogi normák értelmezését. Az Szjt. 29. §-a az átdolgozás törvényi fogalmában kifejezetten utal a színpadi adaptációra mint az átdolgozás egyik gyakori előfordulására. A tanulmányban a színpadra alkalmazást kívánjuk áttekinteni szerzői jogi szemmel, valamint emellett érintjük az átdolgozás másik, a törvény által szintén megemlített formáját, a fordítást is.

1. AZ ÁTDOLGOZÁS JOGA A MAGYAR SZERZŐI JOGBAN

1.1. Az átdolgozás fogalma

Az Szjt. 29. § értelmében „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

A jogi szabályozás az átdolgozás esetében több fronton nyújt védelmet, csak más-más nézőpontokból. Egyrészt védi magát az átdolgozás cselekményét és az átdolgozás eredményeként létrejött új alkotást. Másrészt mindezzel együtt az átdolgozásra és annak engedélyezésére vonatkozó szerzői vagyoni jogot is biztosítania kell.² Összekapcsolódik egymással az átdolgozás és a származékos alkotás, mivel a művek származékossá minősítése attól függ, hogy az eredeti műből további egyéni-eredeti jelleget hordozó alkotótévékenység eredményeként megszületett-e egy új alkotás, vagy sem. A származékos mű esetében – éppúgy,

* A szerző a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Tanszékének tudományos segédmunkatársa és a Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktorjelöltje.

** Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3. kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült tanulmány.

¹ Gyertyánfy Péter: A zenei átdolgozások egyes szerzői jogi kérdéseiről. Magyar Jog, 27. évf. 6. sz., 1980, p. 539.

² Tattay Levente: A szerzők vagyoni jogai. Közjegyzők Közlönye, 2001. 5. sz., p. 9.

ahogy az eredeti alkotásnál – a jogi oltalom feltétele, hogy az alkotás egyéni, eredeti jelleggel bírjon,³ amely jelleg meghatározása minden egyes esetben, minden múltól külön vizsgálható.⁴ Mivel az átdolgozás származékos művet keletkeztet, így alapvetően azt a folyamatot jelöli, amelynek eredményeképpen egy szerzői alkotás felhasználásával, annak megváltoztatásával attól elkülönülő, új mű jön létre.

Ugyanakkor az átdolgozás egy adott mű esetében nem korlátozódik egyetlen átdolgozási aktusra, hanem gyakorta előfordul az „átdolgozás átdolgozása” is.⁵ Számos esetben előfordult már – és lentebb példákat is olvashatunk e körben –, hogy egy könyvet először színdarabbá, majd filmmé dolgoztak át vagy fordítva. Ilyen esetben mindegyik átdolgozás – természetesen a törvényi feltételek fennállása esetén – oltalmat élvez. Annak okát, hogy a szerzői jogi átdolgozás nem korlátozható az adott műre vonatkozó „példányszám szerint”, alapvetően abban látjuk, hogy a jogszabály igyekszik összhangban együttműködni az alkotótevékenységgel, az alkotótevékenységnek és a szorosan hozzátapadó művészi önkifejezésnek pedig igen nehéz, ha egyáltalán lehetséges objektív határt szabni.

A származékos mű létrejötte és az átdolgozás megtörténte alapvetően az alapul szolgáló és az újonnan létrejött mű között fellelhető kapcsolat megléte és mélysége alapján dönthető el.⁶ Az átdolgozás útján létrejött mű csak abban az esetben tekinthető származékos alkotásnak, ha a szerzői jogi oltalom feltételei megtalálhatóak benne. Az átdolgozás tehát csak abban az esetben valósul meg szerzői jogi értelemben, ha az eredeti és a származékos, másodlagos mű között fennáll egy kapcsolat, amely magából az átdolgozás folyamatából ered.

A Nagykomentár⁷ értelmezése alapján az átdolgozás jogához alapvetően három irányból közelíthetünk. A fő kapcsolódási pontokat a vagyoni jogok alapvető szabályai, a személyhez fűződő jogok, valamint a felhasználási szerződés háromszöge képezi. Az átdolgozás egyrészt egy felhasználási esetkör, az egymásra épülő felhasználások tipikus esetköre. Gyertyánfy Péter kiemeli továbbá, hogy az átdolgozás egy mű megváltoztatásának olyan szélsőséges esete, amikor a megváltoztatott részek, vonások önmagukban is megfelelnek a szerzői mű feltételeinek, hiszen alkotó jellegűek. Hangsúlyozza továbbá, hogy az átdolgozás útján létrejött mű együttesen tartalmazza az eredeti alkotó és az átdolgozó személyiségi jegyeit.⁸ Egy másik, az átdolgozással összefonódó szabály a felhasználási szerződések között található azon rendelkezés, amelynek értelmében a felhasználási szerződésbe külön bele kell foglalni azt, hogy a felhasználási jog kiterjed-e a mű átdolgozására. Amennyiben az engedélyben ez a kikötés nem szerepel, úgy a felhasználó jogszerűen nem dolgozhatja át a

³ Vö. Szjt. 4. § (2) bekezdés.

⁴ Scholz Ildikó: Eredetiség és átdolgozások a zeneművek körében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 3. sz., 2011. június, p. 36.

⁵ William S. Strong: The Copyright Book. A practical guide. The MIT Press, Cambridge, 2014, p. 178.

⁶ Dudás Ágnes: Az átdolgozás joga, azaz a szoftver és a zene. Linuxvilág, 2005. 1. sz., p. 81.

⁷ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

⁸ Ugyanígy: Gyertyánfy Péter: Vagyoni jogok. In: Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, p. 164.

művet.⁹ Ez a szabály egyúttal azt is eredményezi, hogy ha a felhasználási szerződés nem szerepelteti az átdolgozási klauzulát, úgy jogszerűen származékos alkotás sem születhet. A harmadik kapcsolódási pont az átdolgozásnak az integritás jogával való szoros összefonódása.

Az átdolgozás értelmezése – pontosan annak ruganyos, flexibilis és olyannyira az adott mű sajátosságaihoz kötődő volta miatt – a bírói gyakorlatban és a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) gyakorlatában is időről időre felbukkanó jogintézmény, és minden egyes esetben külön értelmezést igényel. Az átdolgozás gyakorlati megítélésével foglalkozó ítéletek és szakvélemények ennek megfelelően mindig adott műtípusok vonatkozásában értékelik az átdolgozás jelenségét.¹⁰

Az átdolgozásra vonatkozó jogirodalmi álláspontok és gyakorlati értelmezések bemutatását követően kívánunk kitérni az átdolgozás színművekkel kapcsolatos megjelenésére, magyarázatára.

1.2. Az átdolgozás megítélése a jogirodalomban

Alföldy Dezső az átdolgozáshoz elsődlegesen a művek értékesítése szempontjából közelített, hiszen e körben a szerző kizárólagos joga volt az, hogy engedélyezze műve fordításának, átdolgozásának értékesítését.¹¹ Palágyi Róbert hosszasan foglalkozott az átdolgozás természetével és az átdolgozás útján létrejött másodlagos művekkel. A származékos művek kapcsán hangsúlyozta, hogy „A szerzői jogi oltalom azonban nem csak az önálló és más szellemi alkotásától független művekre terjed ki. Kiterjed azokra a művekre is, amelyek más, már megalkotott idegen mű tartalmát vagy megjelenési formáját veszik igénybe avégből, hogy a már megalkotott művet más – de nem önálló – alkotás céljaira felhasználják. Ilyen ... valamely irodalmi vagy művészeti műnek egyéb átalakítása, például regénynek drámává, vagy megfordítva.”¹² Palágyi kiemelte továbbá, hogy az átdolgozás esetén az eredeti mű formája vagy tartalma helyébe más forma és tartalom léphet. Példaként említette e körben „valamely regénynek az ifjúság, vagy a színpad céljaira történő átdolgozását”.¹³ További magyarázatként hozta, hogy az átdolgozó egy már meglévő alkotásnak a tartalmát vagy a formáját változtatja meg. Utalt arra is, hogy a származékos mű szerzői jogi oltalmának szempontjából közömbös, hogy az átdolgozott mű oltalom alatt áll-e, hiszen ennek a kérdésnek „csupán” abban a tekintetben van relevanciája, hogy ha az eredeti, átdolgozás alá kerülő mű védelmi ideje már eltelt, az átdolgozás cselekményéhez nem szükséges a jogosult hozzájárulása.¹⁴ Ezt a szabályt azon-

⁹ Szjt. 47. § (1) bek.

¹⁰ A Fővárosi Törvényszék P.26.674/2008/64. számú határozata például megfilmesítés kapcsán felmerülő átdolgozási kérdésekkel is foglalkozik.

¹¹ Alföldy Dezső: A magyar szerzői jog különös tekintettel a M. Kir. Kuria gyakorlatára. Az 1921:LIV., az 1929:XIII., az 1931:XXIV. t.-cikkek és a velük összefüggő törvények és rendeletek szövegével. Grill Károly könyvkiadó vállalata, Budapest, 1936, p. 18.

¹² Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. KJK, Budapest, 1959, p. 23.

¹³ Palágyi: i. m. (12), p. 34–35.

¹⁴ Palágyi: i. m. (12), p. 35.

ban nem értelmezhetjük kiterjesztően az olyan mű „átdolgozása” esetében, amely eredetileg sem állt oltalom alatt. Az átdolgozás szerzői jogi értelemben mindig a szerzői jogi oltalom kritériumainak megfelelő művek átdolgozását jelenti.¹⁵ Szintén ugyanezt a gondolatot látjuk William S. Strongnál, aki rámutat, hogy származékos alkotás létrejöhet nemcsak szerzői jogi oltalom alatt álló, hanem közkinccsé vált művek átdolgozása során is.¹⁶ A védelmi idő eltelte következtében közkinccsé váló mű esetében tehát ugyanúgy átdolgozásról beszélünk, mint a még oltalom alatt álló alkotásnál, azzal a különbséggel, hogy a védelmi idő eltelte következtében az átdolgozás tényének nem feltétele a jogosult engedélye. Amennyiben ötleteket vagy a folklór kifejeződéseit „dolgozza át” a „felhasználó”,¹⁷ és ezek felhasználásával hoz létre egy új alkotást, az nem lesz átdolgozás a szó szerzői jogi értelmében, mivel az alapul szolgáló „mű” nem szerzői alkotás. Ilyen esetben új, önálló, eredeti mű születik.

Benárd Aurél az átdolgozás létjogosultsága kapcsán hangsúlyozta, hogy az átdolgozó személyek tevékenysége segítséget nyújthat ahhoz, hogy a szerzők művei szélesebb körben eljussanak a társadalom tagjaihoz.¹⁸ Ezzel a gondolattal mi magunk is teljes mértékben egyetértünk, hiszen adott esetben könnyen elképzelhető, hogy az átdolgozás következtében ismeri meg a közönség az alapul szolgáló művet is.

Csécsey György is úgy fogalmaz, hogy a másodlagos szerzői alkotások tartalmukban, formájukban vagy mindkettőben függenek egy másik szerzői alkotástól.¹⁹

Für Sándor és Malonyai Dezső szerint az átdolgozás útján létrejött származékos mű – noha más szerző műve alapján készült –, még nem másodrendű, hanem „teremtő továbbvitele és származtatása egy gondolatnak.”²⁰ Nincs tehát a művek között hierarchikus, alá-fölé rendeltségi viszony. Az már más kérdés, hogy az alkotók között van egyfajta „sorrendiség” abban a tekintetben, hogy az eredeti mű szerzőjének, jogosultjának engedélye szükséges az átdolgozás jogszerűségéhez. Amint azonban megtörténik a jogszerű átdolgozás, és a szerzői jogi oltalom mind a két mű viszonylatában fennáll, noha az átdolgozást „másodlagos”, „származékos”, „másodkézből való” alkotásnak hívjuk, ezeknek a kifejezéseknek nincs pejoratív értelmük, csupán azt hivatottak kifejezni, hogy az átdolgozó az alkotási folyamatban támaszkodik egy másik személy alkotására. A másodlagos alkotás kifejezés tehát nem tekinthető a másodrendű alkotás szinonimájának.

Kiss Zoltán rámutat arra, hogy amennyiben a származékos mű az eredetivel csupán távoli kapcsolatban áll, akkor nem átdolgozásról, hanem új, eredeti műről van szó. Kiss kiemeli

¹⁵ Tattay Levente: Szerzői jog. A szerző, a szerzői jogi oltalom jogosultjai. In: Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 138.

¹⁶ Strong: i. m. (5), p. 5.

¹⁷ A szövegben az idézőjel használatával tartjuk helyesnek az arra való utalást, hogy ilyen esetekben az átdolgozást végrehajtó személy valójában, a szó szerzői jogi értelmében nem tekinthető sem átdolgozónak, sem pedig felhasználónak, és a cselekménye sem felel meg a szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak.

¹⁸ Benárd Aurél: Zenemű átdolgozásának szerzői jogi védelme. Magyar Jog, 8. évf. 3. sz., 1961, p. 118.

¹⁹ Csécsey György: A szellemi alkotások joga. Novotni Kiadó, Miskolc, 2007, p. 29.

²⁰ Für Sándor, Malonyai Dezső: Színpadi művek. In: Benárd Aurél, Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Budapest, 1973, p. 235.

továbbá az átdolgozás kapcsán, hogy a származékosság-eredetiség határvonalának meghúzása minden esetben a két alkotás egymáshoz való viszonyához igazodik, amely kérdés mindig az adott konkrét helyzettől függ, így valójában a szakértői vélemények alapján a bírói gyakorlatra hárul ennek eldöntése.²¹

Gyertyánfy Péter az átdolgozás magyarázatakor megemlíti azonban, hogy az átdolgozás fogalma alól ki kell zárni azokat az alkotásokat, amelyek noha eltérnek az eredeti alkotástól, de „... *bennük a változtatás az eredetihez képest még lényegtelen, vagy csak technikai munkavégzési, nem pedig alkotói tevékenység eredménye* ...”.²² Szintén kizárja a szerző az átdolgozás fogalma alól azokat az eseteket, amikor egy mű létrehozatalához bár felhasználták egy korábbi mű tartalmi elemeit, de azok az új műben már nem szolgálnak lényeges tartalomként. Ilyen esetben ugyanis új, önálló műről beszélünk. Gyertyánfy szerint az átdolgozást valójában e két esetkör közötti mederben találjuk.²³ E körben fontos annak az eldöntése, hogy mit tekinthetünk egy műben „lényeges tartalmi elemnek”. Lényegesek lehetnek például maguk a szereplők, a sorsuk, a helyszínük vagy adott esetben akár lényegadó párbeszédük is.

Grad-Gyenge Anikó szintén hangsúlyozza, hogy bár ismertek az átdolgozás klasszikus példái, mégis nehézségekbe ütközhet annak a megállapítása, hogy jogi szempontból valóban átdolgozásnak minősül-e egy adott mű, vagy sem. Ez különösen amiatt érdekes kérdés, mert „... *az eredeti alkotás újabb, szintén értéket hordozó és akár továbbfelhasználható művek létrehozásához is kiindulópontként szolgálhat*”,²⁴ és adott esetben nem könnyű annak a megállapítása, hogy az új alkotás, amely valóban értéket hordoz, megvalósítja-e a szerzői jogi értelemben vett átdolgozást, vagy nem átdolgozásról, hanem egy más hasonló, rokon jelenségről van szó.²⁵ A szerző hivatkozott tanulmányában az átdolgozás és a hasonló rokon jelenségek egymáshoz való viszonyát a zeneműveken keresztül vezeti végig. A jogi szabályozás és a konkrét művek átdolgozási formái közötti különbségek fontosságára mi is hangsúlyt fektetünk a dolgozatban, és a fejezet későbbi részeiben azt vizsgáljuk, hogy a szerzői jogi átdolgozás és a színházművészetben ismert átdolgozás fogalma mennyiben feleltethető meg egymásnak.

Pogácsás Anett az átdolgozás kapcsán kiemeli, hogy ahhoz, hogy átdolgozásról beszélhessünk, alapvetően két feltételnek kell fennállnia. Az egyik feltétel, hogy az átdolgozó komolyan támaszkodjon egy már meglévő alkotásra, és annak nem pusztán a stílusát vagy az alapvető ötletét, de a lényegi elemeit vegye át. A másik feltétel, hogy az átdolgozás útján bekövetkezett változtatások az átdolgozó személy stílusjegyeit viseljék, és egyéni, eredeti

²¹ Kiss Zoltán: Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez (elérhető az uj.jogtar.hu oldalon).

²² Gyertyánfy: i. m. (1), p. 541.

²³ Gyertyánfy: i. m. (1), p. 541.

²⁴ Gyenge Anikó: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 3. sz., 2002. június: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200206/zenemuvek.htm>. Ugyanez a gondolat forrásra fentebb megjelent, amikor Für Sándor és Malonyai Dezső gondolatát idéztük.

²⁵ Gyenge: i. m. (24).

jelleggel bírjanak.²⁶ Ebben a gondolatban tisztán megjelenik az az elem, hogy az átdolgozás esetén egy korábbi műre oly módon támaszkodik az átdolgozó, hogy annak lényeges vonásait ülteti át saját művébe. A *lényeges elemek* kihangsúlyozása körében tehát megállapítható, hogy az átdolgozás mindig érinti a mű lényegét. A műben megjelenő lényeges elemek fontossága mellett szükséges még a *változtatás*, hiszen ha változtatás nélkül valósul meg a mű újabb közzététele, akkor nem átdolgozásról, hanem akár plágiumról is beszélhetünk.

Scholz Ildikó szerint az átdolgozás szabályában szereplő minimumkövetelmény valójában azt jelenti, hogy „... annak a résznek kell megfelelnie a szerzői jogi követelményeknek, amelyet hozzátesz az átdolgozó, mivel maga az átdolgozott mű már amúgy is kielégíti ezeket a követelményeket”.²⁷ Másutt kiemelik, hogy alapvetően négy szinten lehet kezelni azokat a cselekményeket, mikor a felhasználó egy már létező művet alapul vesz, és megkezdni annak felhasználását. Ebben a négy szintű elkülönítési rendszerben az első szintet az jelenti, amikor az eredeti művet változatlan formában, esetleg kisebb, relevanciával nem bíró változtatásokkal veszi át a felhasználó. Ez a helyzet az átdolgozás szintjét értelemszerűen nem éri el. A második lépcsőben már végrehajt a felhasználó változtatásokat a művön, azonban ezek a változtatások még mindig nem érnek fel odáig, hogy egyéni, eredeti jelleget kölcsönözzenek a megváltoztatott műnek, így még mindig nem beszélhetünk átdolgozásról. A felhasználás cselekményei között a harmadik szinten érünk el a szerzői jogi értelemben vett átdolgozáshoz, amikor az eredeti mű alapulvételének következtében egy új, önálló, egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotás jön létre, azonban az továbbra is magán viseli az eredeti mű fő vonásait. Az alapul szolgáló és az új mű közötti kapcsolat negyedik szintjét pedig az az esetkör jelenti, amikor a felhasználó teljes mértékben eltávolodik az eredeti alkotástól, és azt csak ihletet, ötletet adó forrásként használja fel.²⁸ E gondolatsorhoz hasonlóan Gyertyánfy Péter szintén megemlíti, hogy azon művek esetében, ahol bár felhasználtak alapul szolgáló művet – akár formai, akár tartalmi szempontból – de az már nem lényeges alkotóelem az új mű tekintetében, új, eredeti műről beszélünk.²⁹

1.3. Az átdolgozás legfontosabb gyakorlati kérdései

A Szerzői Jogi Szakértő Testület az átdolgozás jelenségével már több ízben foglalkozott. Kifejtette többek között, hogy az átdolgozás az, amely valójában biztosítja az átjárhatóságot az egyes műfajok között.³⁰ Szerzői jogi értelemben akkor beszélhetünk átdolgozásról, ha az

²⁶ Pogácsás Anett: Kizárólagos jogok a szerzői alkotásokon. In: *Tattay, Pintz, Pogácsás*: i. m. (15), p. 186.

²⁷ Scholz: i. m. (4), p. 47.

²⁸ Legeza Dénes (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017, p. 120–121.

²⁹ Gyertyánfy Péter: *Vagyoni jogok*. In: Gyertyánfy Péter (szerk.): *A szerzői jogi törvény magyarázata*. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, p. 165.

³⁰ SZJSZT-16/2014 – Balettprodukció és irodalmi mű viszonya: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2014_16.pdf.

új műben a korábbi mű gondolati tartalmának minden részlete nem, de annak lényegi elemei átemelésre és aktualizálásra kerülnek.³¹ Az SZJSZT 18/2010 számú szakvéleményében hangsúlyozta, hogy minden felhasználás külön ítélandó meg, valamint hogy az átdolgozás megállapításához szükséges, hogy a műben létrejött módosítások, változtatások elérjék azt az egyéni-eredeti jelleget, amely miatt *„azok a mű egészéhez való alkotó hozzájárulásnak lennének tekinthetők”*.³² Ugyanebben a szakvéleményben fejtette ki a szakértő testület az átdolgozás és a mű egységének védelme közötti kapcsolatot is, hangsúlyozva, hogy szerzői jogi szempontból egy mű megváltoztatásának akkor van jelentősége, ha az vagy átdolgozást valósít meg, vagy sérti a mű integritását. *„A művek megváltoztatása – mint alaphalmaz – a mű bármilyen, legkisebb megváltoztatását jelentheti. Ezen megváltoztatások jelentős része önmagában nem bír jogi relevanciával, csak azok a módosítások, amelyek az ‘átdolgozás’ vagy az ‘integritás sérelme’ halmaznak részét képezik”*.³³ A kisebb mértékű módosítások tehát önmagukban legtöbbször nem bírnak jogi relevanciával. Jogi relevanciával az a módosítás bír, amely az átdolgozás szintjét valósítja meg. Az átdolgozás minden esetben megváltoztatást is jelent egyben, de attól lesz átdolgozás, attól lesz „több”, mint a módosítás, hogy jogi relevanciával, jogi következménnyel is jár. Ennek a jogi relevanciának az oka az, hogy az átdolgozással új mű születik. Ebben a véleményben a testület az átdolgozást és az integritáshoz fűződő jogot egymás viszonylatában értékelte, és négy lehetséges irányt vázolt fel. Egyrészt előfordulhat olyan eset, hogy a megváltoztatás eléri az átdolgozás szintjét, mégpedig akképpen, hogy egyúttal sérti a mű egységét. Más esetekben úgy valósulhat meg az átdolgozás, hogy a mű integritása nem sérül. Harmadik esetként előfordulhat, hogy a módosítás nem éri el az átdolgozáshoz szükséges alkotótevékenység szintjét, mégis megsérti az integritást. Emellett lehet olyan módosítás is, mely sem átdolgozásnak nem minősül, sem pedig integritást nem sért.³⁴ Ugyanezt a gondolatot hangsúlyozta a szakértő testület, amikor úgy fogalmazott, hogy *„az átdolgozás megállapíthatóságának kérdése tehát összefügg azzal, hogy a műbe való beavatkozás új szerzői (alkotói) teljesítményt igényelt-e”*.³⁵ Egy másik szakvéleményben egy színpadi lézerprodukció szerzői jogi kérdéseivel foglalkozott a testület egy olyan összetett műben, ahol a fényjáték és a táncelemek együttesen alkották magát a produkciót egy külföldi előadás inspirációja alapján. Ebben a véleményben hangsúlyozták, hogy a szerzői jog nem terjedhet ki az alkotótevékenység közkinccset képező alapvető elemeire, amelyekre az adott műtípusban a szerzők építik művüket. A szakértő testület magának az alkotótevékenységnek az alapvető jellemzőjét is firtatta, és utalt egy korábbi véleményre, az *ötlet–ki-*

³¹ SZJSZT-19/2006 – Az átdolgozási jog megsértése könyvterv esetén: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2006_19_rec_pdf.pdf.

³² SZJSZT-18/2010 – Zenemű integritásához fűződő jog sérelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2010_18.pdf.

³³ I. m. (32).

³⁴ I. m. (32).

³⁵ SZJSZT-2/2013 – A zeneművek átdolgozásával és integritásvédelmével kapcsolatos szerzői jogi kérdések: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2013_02.pdf.

*fejezés dichotómia tétel keretében: „A szerzői alkotó tevékenység egyrészt ezen ’építőelemek’ összeválogatásában, másrészt pedig ezek egységes egyéni-eredeti kifejtésében áll.”*³⁶ Emellett úgy vélekedett – és ezt a gondolatot mi is osztjuk –, hogy ha az újonnan megszületett műben nem vették át a korábbi, inspirációként szolgáló mű egyéni-eredeti alkotóelemeit, hanem az újonnan létrehozott műnek minden eleme új, egyéni, eredeti jelleggel bír, akkor nem valószínű, hogy átdolgozás, és a két mű egymástól elkülönült, önálló védelemre hivatott.³⁷

2. ÁTDOLGOZÁS A SZÍNPADON

Színházi környezetben az átdolgozás több szempontból is különös jelentőséggel bírhat. Amellett, hogy maga az átdolgozás pozitív hatással lehet a kultúra és a művészetek továbbfejlesztésére,³⁸ hozzájárulhat ahhoz, hogy az alapul fekvő, átdolgozás alá kerülő művet szélesebb körben megismerje a társadalom. Így adott esetben a szerzőnek, jogtulajdonosnak közvetlenül, akár anyagi értelemben szintén származhat előnye a felhasználásból.

2.1. A színpadi átdolgozás jogirodalmi megközelítése

Für Sándor és Malonyai Dezső igen értékes megállapításokat tett abban a tekintetben, hogy az átdolgozás milyen szerepet tölt be – nem pusztán jogi, de kulturális és művészeti szempontból is – a színház világában. E körben kiemelték a színházak mind a mai napig érvényes azon törekvését, hogy a kortárs darabok mellett a klasszikus művek oly módon kerüljenek színpadra, hogy az az adott kor társadalmi és erkölcsi viszonyaiba, gondolkodásmódjába beleilleszkedjenek.³⁹ Hangsúlyozták továbbá, hogy „... a színház természetesen azokhoz nyúl, akik értéküknél és rangjuknál fogva nemcsak hitelesek, hanem mindig érvényesek, örök emberi, etikai és esztétikai, egyéni és társadalmi magatartás vonzó kifejezői”.⁴⁰ E gondolat-sorral messzemenően egyet tudunk érteni, hiszen nem véletlen, hogy olyan klasszikusok, mint pl. *Az ember tragédiája* vagy a *Figaro házassága*, évadról-évadra színpadra kerülnek, adott esetben különböző modernizációs törekvéseket mutató koncepciók keretében. Hosszasan lehetne arról vitatkozni, hogy mennyire tesznek jót a színházművészetnek, vagy mennyire szükségesek a klasszikusok modern színpadi rendezései. Úgy gondoljuk azonban, hogy ebben a kérdésben abszolút igazságra nem lehet jutni, az egymásnak feszülő érvek és

³⁶ SZJSZT-21/2005 – Grafikai alkotás szolgai másolata: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2005_021.pdf.

³⁷ SZJSZT-31/2005 – Az átdolgozás szintjét el nem érő inspiráció színpadi lézerprodukciónak: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2005_031.pdf.

³⁸ Gyenge: i. m. (24), ugyanígy: Carolyn J. Casselman: How to Produce and Perform: A Guide to Audio-Visual and Live Stage Licensing and Acquisition: http://iipi.org/wp-content/uploads/2010/07/IP_Challenges_for_Theaters_and_Performing_Arts_Programs.pdf.

³⁹ Für Sándor, Malonyai Dezső: Színpadi művek. In: Benárd Aurél, Tímár István (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Budapest, 1973, p. 234.

⁴⁰ Für, Malonyai: i. m. (39), p. 235.

ellenérvek pedig csupán meddő vitát generálnak. Emellett e kérdés megítélése, eldöntése valójában nem a (jog)tudomány feladata. Ez a téma a színházi szakembereket is megosztja, vannak, akik a drámára a színpadi átdolgozás nyersanyagaként tekintenek, és vannak, akik szerint a színpadra vitelnél a rendezőnek az a feladata, hogy a lehető legpontosabban adja vissza az író szándékát.⁴¹ Jogi szempontból egy kérdéskörben lehet relevanciája ezeknek a helyzeteknek, ha a – még ortalom alatt álló – mű szerzője, jogosultja úgy érzi, hogy az eredeti mű „modernizálása” sérelmes a mű egységére. Az már más kérdés, hogy egy ilyen jogvitában sem az a vita fő tárgya, hogy *szabad-e egyáltalán a klasszikus darabokat modern, adott esetben szellemiségétől idegen köntösbe öltöztetni*, hanem hogy a konkrét esetben, a színdarabban végrehajtott változtatások megvalósították-e az integritás sérelmét. Azt sem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy ilyen helyzet akár anélkül is előállhat, hogy az átdolgozás szerzői jogi fogalma megvalósulna.⁴²

Szintén mértékadónak ítéljük azt a dogmatikai megkülönböztetést, amely hangsúlyozza, hogy az átdolgozás és feldolgozás fogalma között jogi szempontból, a jogvédelem oldaláról nincs különbség, hanem sokkal inkább a műbe való beavatkozás az, amely alapján elhatárolható a két fogalom.

Az átdolgozás az eredeti műnek ugyanazon cím alatt és ugyanazon műfajon belüli módosítása úgy, hogy az átdolgozó a műbe anélkül viszi bele a szubjektumát, és teszi egyénivé, eredetivé a mű jellegét, hogy annak műfaja megváltozna. A másik, igen lényeges jellemző, hogy a származékos alkotás az eredeti mű tartalmának sérelme nélkül jön létre. Noha bővíthet a tartalom az átdolgozó saját gondolataival, szellemi munkájával, azonban a tényleges mondanivaló és a szellemi egység megmarad az eredetihez hűen.⁴³

„A színpadi feldolgozás a különböző műfajú műveknek átalakítása színpadi művé. A különböző műfajú színpadi műveknek műfaji átalakítása is feldolgozás.”⁴⁴ A feldolgozás tehát egy sokkal radikálisabb beavatkozást jelent az eredeti műbe, hiszen rendszerint nem tartja meg az eredeti címét és műfaját. Emellett a tartalom is eltérhet részben vagy egészben az eredeti műtől.⁴⁵

Ugyanezt a nézőpontot képviselte az átdolgozás-feldolgozás fogalompárral kapcsolatban Pálos György is, aki hozzátette, hogy a feldolgozás során ügyelni kell arra, hogy az eredeti műnek bizonyos gondolati egységét és jellegzetességét meg kell tartani.⁴⁶

Feldolgozás történt például akkor, amikor a Budapesti Operettszínház musicalként, „*Is-ten pénze*” cím alatt tűzte műsorára a *Dickens Karácsonyi ének* című művéből készült dara-

⁴¹ Konsztantyin Sztyanyiszlavszkij: A színész és a rendező művészetéről. In: Lengyel György (szerk.): A színház ma. Gondolat, Budapest, 1970, p. 90.

⁴² Lásd bővebben: Faludi Gábor: A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései. Infokommunikáció és jog, 8. évf. 46. sz., 2011, p. 163–169.

⁴³ Für, Malonyai: i. m. (39), p. 236.

⁴⁴ Für, Malonyai: i. m. (39), p. 236.

⁴⁵ Für, Malonyai: i. m. (39), p. 236.

⁴⁶ Pálos György: Színpadi művek (X. fejezet). In: Petrik Ferenc (szerk.): A szerzői jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990, p. 180.

bot. A *Karácsonyi ének* eredetileg novella, amelyből átdolgozás, egészen konkrétan – élve a Für és Malonyai-féle megkülönböztetéssel – feldolgozás útján készült el egy színpadi mű. Ez esetben a mű címe is megváltozott, azonban mind a publikus ismertető, mind pedig a darab megtekintése útján is egyértelmű az, hogy melyik irodalmi mű színpadi, musicalváltozatát láthatjuk.

Ugyanígy feldolgozás a Miskolci Nemzeti Színház 2017/18-as évadbeli táncjátéka, a *Casablanca*, amely *Kertész Mihály* 1942-ben bemutatott, azonos című műve alapján készült. Ennek a műnek az esetében – bár a cím változatlan maradt – műfajbeli változást láthatunk. Amellett egyébként, hogy a film alapulvételével színpadi művet készítettek, a színpadi műveken belül is egy különálló típust és az Sztj. által külön is nevesített „koreográfiai művet” alkottak. Így a feldolgozás következményeként nem egyszerűen „műfajváltás” ment végbe, hanem az új mű műfaján belül is egy különálló kategóriába sorolható mű született.

A *Victor Hugo Nyomorultak* című regényének nyomán született színpadi mű, A *nyomorultak* musical először 1980-ban került színpadra Franciaországban. Zenéjét *Claude-Michel Schönberg* szerezte, a szövegkönyv pedig *Alain Boublil* és *Jean-Marc Natel* társszerzőségében született. Ha továbbra is követjük Für és Malonyai terminológiáját, akkor A *nyomorultak* is a feldolgozás esetkörébe tartozik, hiszen műfaji változáson ment át, azzal, hogy a mű eredeti címét megtartotta.

Andrew Lloyd Webber Macskák című világhírű musicalje *Thomas Stearns Eliot* versciklusa, az *Old Possum's Book of Practical Cats* (a magyar fordításban: *Macskák könyve*) alapján született. A mű formai változáson és – szigorúan nézve – címbeli változáson is átment. A másik világhírű Webber-musical, *Az Operaház fantomja* szintén irodalmi előzményekkel bír, *Gaston Leroux* 1910-ben megjelent, azonos című műve alapján készült.

A feldolgozásra vonatkozó konkrét példákat még hosszasan lehetne sorolni. Megállapítható ugyanakkor, hogy a regények, novellák és egyéb irodalmi alkotások többségükben zenés színpadi művek alakjában születnek újjá.

Színpadi művek esetében viszonylag gyakori az „önátdolgozás” amikor maga a szerző ír saját művéből, pl. regényéből egy színművet. Ebben az esetben a szerzőnek mindkét művén külön-külön is létrejönnek a személyhez fűződő és a vagyoni jogai.⁴⁷ Ilyen esetben különös figyelmet kell szentelni arra, hogy melyik műnek a felhasználása valósul meg. Így, hiába adott a szerző felhasználási jogot a színműre, ha a színház olyan elemeket vesz át a színdarabba, amelyek a regényben szerepelnek, a színműben viszont nem, akkor a regény tekintetében fennálló szerzői jog megsértése valósul meg. A (tiszt) önátdolgozás mellett olyan alkotófolyamat is megvalósulhat, hogy a szerző saját műve színművé történő átírásához egy másik szerzővel együtt dolgozik. Így, noha az alapul szolgáló alkotáson kizárólag neki áll fenn szerzői joga, az átdolgozás útján létrejött színmű közös művé válik.⁴⁸

⁴⁷ Gyenge: i. m. (24).

⁴⁸ Lásd bővebben: *Törő Károly*: A szerzőtársaság és a társszerződés elhatárolása zenés színpadi műveknél. *Magyar Jog*, 27. évf. 3. sz., 1980, p. 219–226.

Hasonló volt a helyzet a *Furcsa pár* (*Odd couple*) című darabbal. Neil Simon 1965-ben írta meg a *Furcsa párt*, amely a Broadwayn elért sikerét követően került megfilmesítésre. A film forgatókönyvét ugyanúgy Simon írta a darab alapján. Ahogy többszöri átdolgozások is megvalósulhatnak, úgy többszöri önátdolgozások is születhetnek. Simon például a *Furcsa pár* színházi és filmes sikere után körülbelül 20 évvel, 1986-ban megírta annak „női verzióját” is, *Odd couple* (*Female version*) címmel.

2.2. A színpadi átdolgozás megítélése a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlatában

Általánosságban elmondható, hogy a színházi közegben is csak akkor lesz szerzői jogi értelemben átdolgozás valami, ha annak a jogszabályi feltételei is fennállnak. Így például nem beszélhetünk átdolgozásról akkor, ha csak technikailag lerövidítik az adott színművet, vagy a színpadtechnikához alakítják.⁴⁹ Ilyen színpadtechnikához alakítás lehet például az, ha az adott előadásban nem tudják technikailag megoldani, hogy Júlia ténylegesen erkélyről beszéljen Rómeóval. Ugyanakkor a színpadtechnikai átalakítások minden esetben a konkrét jogviszonytól és a változtatásoktól függenek, így például átdolgozás történhet a színpadi díszleten, díszletterven akkor, ha a részletgazdagságban, kidolgozottságban különbözőséget mutat a korábbihoz képest.⁵⁰ Színpadtechnikai vonatkozású volt az a szakvélemény is,⁵¹ amelynek alapjául az a jogvita szolgált, hogy a Rómeó és Júlia musical Szegedi Szabadtéri Játékokon történő előadásában a színpadképet a szabadtéri színpad arányaihoz igazították. Ebben az esetben az alapvető problémát az jelentette, hogy a díszletek megváltoztatása túlment a „technikai” változtatáson, és noha „általánosságban elmondható, hogy a kőszínházi és szabadtéri előadások jellegének különbsége – még a színpadok méretazonosságának esetében is – a díszlet kisebb-nagyobb módosítását teheti szükségessé”,⁵² a változtatások elérték azt a szintet, amely bizonyos színpadelemek tekintetében átdolgozásnak minősül, de amelyre a díszlettervező nem adott engedélyt. Aláhúzta továbbá, hogy hiába vannak eltérő színpadi adottságok egy kőszínházban és egy szabadtéri színpadon, egyik rendezői koncepció sem terjeszkedhet odáig, hogy a szerzőnek minősülő díszlettervező engedélye nélkül átdolgozza a díszleteket.

Egy másik esetben, egy balettprodukció és az alapjául szolgáló irodalmi mű viszonyának vizsgálata kapcsán, a testület úgy fogalmazott, hogy „A koreográfia alapjául szolgáló irodalmi mű gyakran nem alkalmas arra, hogy egy az egyben felhasználható legyen színpadi műhöz, így szükséges azt átdolgozni, a színpadi elvárásokhoz, művészi és technikai feltételek-

⁴⁹ Haimo Schack: Urheber- und Urhebervertragsrecht. 5. Auflage. Mohr Siebeck, Tübingen, 2010, p. 136.

⁵⁰ SZJSZT-12/2009 – Díszletterv átdolgozása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2009_12.pdf.

⁵¹ SZJSZT-39/2007 – Színpadi díszlet megváltoztatása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_039.pdf.

⁵² I. m. (51).

hez adaptálni”.⁵³ Nem kizárólag a koreográfiai művek esetében képzelhető el az, hogy az alapul szolgál irodalmi mű átdolgozásra, átalakításra szorul a színpadi előadás alkalmával, hanem olyan esetben is, amikor az irodalmi műből zenés vagy prózai színpadi mű születik. Kiemelte az eset kapcsán továbbá a testület azt is, hogy egy olyan alkotás esetében, amelynek alapjául megtörtént események szolgálnak, és a cselekmény adott, sokkal nehezebb megállapítani azt, hogy melyek azok a részek, amelyek tények feldolgozásán alapulnak, és melyek azok, amelyeket az alkotó tett hozzá.

Egy másik, színpadspecifikus ügy kapcsán arról kellett véleményt nyilvánítania a szakértő testületnek, hogy egy táncjátékhoz felhasznált zenemű esetében a zeneszámok színpadi felhasználása megvalósította-e az átdolgozást. A testület véleményében kifejtette, hogy a konkrét esetben egyrészt megvalósult a zeneművek nyilvános előadása, emellett pedig ezekhez a zeneművekhez oly módon kapcsoltak koreográfiát, hogy új, egyéni-eredeti táncművek jöttek létre átdolgozás útján.⁵⁴ Úgy született meg tehát egy új mű, hogy egy korábbi, más műtípusba tartozó művet használtak fel. Mint láttuk már a korábbiakban, a műfajváltás ténye szintén megalapozza az átdolgozást.

Különös jelentőséggel bír a testület 03/2012 sz. véleménye. Az ügyben *Lázár Ervin Berzsián és Dideki* című mesejátékának színpadra állítása kapcsán merült fel jogvita. Az egyik kérdésként az merült fel, hogy amennyiben egy műbe zenei elemeket építenek be, az önmagában elegendő-e az átdolgozás megállapításához. Az SZJSZT véleménye szerint ez a módosítás önmagában nem elég ahhoz, hogy új, egyéni, eredeti jelleget kölcsönözzön az alapul fekvő műnek – jelen esetben a színműnek – még akkor sem, ha maguk a zenei elemek egyébként önmagukban jellemzően külön szerzői alkotásnak minősülnek. A szakértő testület érvelése szerint „A zeneművek beépítése csak akkor eredményezi az eredeti színdarab átdolgozását, ha az eredeti prózai szövegek megzenésítése történik, illetve, ha az eredeti prózai színpadi mű átalakul operává, operetté vagy musicallé.”⁵⁵ Kiegészítésként még hozzátesszik, hogy ha a mű az eredeti szöveg és tartalom kereteit nem lépi túl a módosításokkal, akkor ezek – jelen esetben a zenei betétek alkalmazása – nem valósítják meg az átdolgozást. Az látható az érvelésből tehát, hogy az átdolgozás kérdését ténylegesen ebben az esetben is a műfajváltás ténye alapján vizsgálták meg. Szintén kérdésként merült fel, hogy a színdarabban a további karakterek, szereplők megjelenítése megalapozza-e az átdolgozást. Hasonlóan foglalt állást e kérdéskörben is az SZJSZT, mint a zenei elemek kapcsán, hangsúlyozva azt, hogy „a többletalakoknak a megjelenése nem minősül a történet szempontjából lényeges változásnak, csak a dramaturgiai sémát érinti”.⁵⁶ E gondolatsor értelmében tehát ha az adott műben bár történtek változtatások és jelentek meg új karakterek, de ezek a történet folyása,

⁵³ I. m. (30).

⁵⁴ SZJSZT-14/2012 – Táncjátékhoz felhasznált zenemű szerzői jogi kérdései: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2012_14.pdf.

⁵⁵ SZJSZT-3/2012 – Színpadi mű rendezésének szerzői jogi védelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2012_3.pdf.

⁵⁶ I. m. (55).

az eredeti mű mondanivaló, történetvezetése szempontjából a mű *lényegét*, mondanivalóját nem érintik, akkor nem történik átdolgozás. Valójában ez az érvelés szintén azt erősíti, hogy a szerzői jogi értelemben vett átdolgozás megtörténtét csak akkor lehet érdemben eldönteni, ha konkrét művek és konkrét változtatások⁵⁷ viszonylatában vizsgáljuk a kérdést.

Kifejezetten irodalmi mű színpadi átdolgozásával kapcsolatban felmerült kérdésekről mondott szakvéleményt a szakértő testület 07/2011 sz. véleményében. A vélemény tárgyát képező ügyben *Mong Attila János vitéz a Gulágon* című könyvének alapulvételével készült színdarab szerzői jogi megítélése volt a fő kérdés. A színdarabot a Nemzeti Színház játszotta „*Egyszer élünk, avagy a tenger azon túl tűnik semmiségbe*” címmel. A szakvélemény is utal arra a tényre, hogy a színdarab megírásához a rendezők a könyvben leírtakat használták fel, amely tény a színdarab sajtóanyagán szintén feltüntették.⁵⁸ A tényállás ismertetésekor a szakvélemény utal arra továbbá, hogy a színdarabot megrendelő és bemutató színház nem volt hajlandó megszerezni a felhasználási jogokat a könyv szerzőjétől vagy kiadójától annak ellenére, hogy arra korábban szóban ígéretet tett. Kiemeli a testület a továbbiakban, hogy „A prózai irodalmi művek színpadi feldolgozása bizonyos sajátosságokat is mutat, mert a drámai forma eleve, még a legszorosabb átalakítás-átdolgozás esetén is viszonylag nagy eltávolodást kíván az eredeti műtől.”⁵⁹ Ezzel a megállapítással – mellyel mi magunk is egyet értünk – a testület valójában a színpadi művek azon természetszerű jellegzetességére utal, hogy az új mű, a színdarab formai jellegénél fogva is megvalósítja az átdolgozást. A szakértői vélemény azon megállapítása továbbá, mely szerint a (konkrét) színdarab szövege sok teret ad a rendezőnek és a színészi improvizációnak, valójában a színpadi művek általános jellemzőjére, az aleatórikus jellegre utal.⁶⁰ Számba veszi továbbá a szakvélemény a könyv és a színdarab közötti különbségeket, és summázatként úgy vélekedik, hogy „... a színdarab szerzői jogi szempontból nem átdolgozása a 'János vitéz a Gulágon' c. prózai írásműnek, hanem eredeti alkotás, emiatt szerzői jogi jogsértés sem valósult meg. A színdarab csak a szerzői jog által nem védett tényeket ... vesz át, amelyek tekintetében sem a könyv szerzőjének, sem másnak nem állnak fenn szerzői jogai.”⁶¹ A szakvélemény végső konklúziója kapcsán hozzáfűzi még az SZJSZT, hogy az adott színdarab megtekintésekor nem a könyvre, hanem a könyv által leírt egyes, a valóságban megtörtént eseményekre lehet ráismerni, és az átdolgozás megállapításához nem elegendő az, hogy tartalmilag azonos tényeket dolgoz fel, hiszen az azonos tények bemutatása jelen esetben olyan egyéni, eredeti gondolatmenettel, új szereplők

⁵⁷ Számos szakértői vélemény is kiemelte már ezt a tényt, kifejezetten színpadi művekkel kapcsolatban is.

⁵⁸ A színház weboldalán egyébként a színlap a mai napig is elérhető és látható a megjelölés, miszerint „A színpadi mű Mong Attila: János vitéz a Gulágon című könyvében leírt történelmi események alapul vételével készült”: <https://nemzetiszhaz.hu/eloadas/egyszer-elunk-avagy-a-tenger-azontul-tunik-semmisegbe> (megtekintés ideje: 2018. február 19.).

⁵⁹ SZJSZT-17/2010 – Könnyűzenei művekben fennálló személyhez fűződő jog, hangfelvételek felhasználása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakov_2010_17.pdf.

⁶⁰ Vö. Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administered by WIPO, and Glossary of Copyright and Related Rights Terms. WIPO, Geneva, 2003, p. 265.

⁶¹ I. m. (59).

közbeiktatásával és mások elhagyásával, valamint a könyvtől eltérő tagolással jelenik meg a színpadon, amelynek következtében új, eredeti mű jön létre. Ez a szakvélemény azt az alapvető tételt rögzíti, hogy egy színpadi mű nem kizárólag egy másik mű átdolgozásával jöhet létre, vagyis nem kizárólag származékos műként születhet meg, hanem adott esetben eredeti alkotás is lehet. A testület konklúziójához kapcsolódóan jegyezzük meg, hogy noha első ránézésre furcsa és talán meglepetésszerű lehet a színház honlapján szereplő megjelölés, miszerint a színdarab a *Mong Attila János vitéz a Gulágon* című könyvében leírt *történelmi események alapulvételével készült*, azonban tekintettel arra, hogy valóban „csupán” a könyvben megjelenő történelmi események kerültek átvételre a darabban, és nem készült szerzői jogi értelemben vett átdolgozás, a színház ezen megjelölése nem meglepetésszerű. Ugyanakkor ha valóban szerzői jogi átdolgozás történt volna, úgy ugyanez a megfogalmazású „forrás-megjelölés” már nem lenne aggálytalan.

2.3. Átdolgozás és színpadra adaptálás a színházi terminológiában

A *Magyar színházművészeti lexikon* foglalkozik mind az átdolgozás, mind a színpadra alkalmazás, vagyis az adaptálás fogalmával. A következőkben áttekintjük a két fogalom magyarázatát, majd egybevetjük a szerzői jog fogalomtárával.

Elsőként az *adaptálás* fogalmának meghatározását tesszük vizsgálat tárgyává, mert – megglátásunk szerint – ezt tágabb fogalmi körben értelmezi a lexikon.

A lexikon tehát az adaptálás fogalmát a „*színpadra alkalmazás*” terminológiájával azonosítja, és három fogalmi szinten ragadja meg.

Egyrészt jelenti a:

1. külföldi színpadi műnek hazai viszonyokra történő átdolgozással egybekötött fordítását,
2. epikus művek színpadra alkalmazását, azaz a dramatizálást,
3. régi színpadi műnek a mai követelményekhez való alkalmazását, aktualizálását, áttitlizálását (e körben utal konkrétan az átdolgozásra).⁶²

2.3.1. Külföldi színpadi műnek hazai viszonyokra történő átdolgozással egybekötött fordítása

Az első pontban rögzített „*külföldi színpadi műnek hazai viszonyokra történő átdolgozással egybekötött fordítása*” értelmezés azt a helyzetet jelöli, amikor egy külföldi szerző művét mutatja be hazai színház. Ez a jelenség fogalmi elemként és egyben a színpadi előadás technikai feltételeként rögzíti a mű fordításának meglétét. Egy másik nyelvre vagy egy másik műfajra, pl. regény megfilmesítése, történő áttétel magas mértékben méltó a védelemre.

⁶² Székely György: *Magyar színházművészeti lexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994, p. 15.

Ebben az adaptálási formában lényegi elem, hogy eredendően színpadi mű szolgáltatja az alapot, nem pedig epikus mű. A lexikon megfogalmazásából azonban az a tartalom is kiolvasható – ami nem kevésbé lényeges –, hogy az adott külföldi művet nem „csak” a fordítás útján, a nyelv eszközeivel teszik a hazai színpadra alkalmassá, hanem a „*hazai viszonyokra történő átdolgozás*” is megtörténik ilyen esetben. Ez azt sugallja, hogy a mű szellemiségébe oly módon nyúlnak bele, hogy például az ismeretlen külföldi szokásokat, ételeket, babonákat a hazai viszonyokhoz alakítják abból a célból, hogy a nézőközönség számára közelebb hozzák a darabot, segítsék annak megértését. E körben konkrét példákat említhetünk. A példák indokát – és ezzel együtt a lexikon felfogását is – a fordítási ekvivalencia szolgáltatja, mely a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg egyenértékűségét jelenti.⁶³ Sok esetben az ún. reáliák, vagyis a csak bizonyos nyelvközösségek által használt jeltárgyak elnevezései⁶⁴ indokolják azt, hogy a fordítandó művet muszáj „alakítani” az adott nézőközönség számára. Ugyanakkor a színművek fordításával kapcsolatban az egyik legégetőbb vita tárgyát az képezi, hogy vajon egy színmű fordítása esetén az képezze a fő irányvonalat, hogy megőrizzük az eredeti szöveg karakterét, egzotikumát, vagy pedig a fordítónak az adott nyelv jellegzetességeit a célnyelvre és a „célkultúrára” kell átültetnie.⁶⁵ A magunk részéről mi inkább ez utóbbi nézettel értünk egyet, és úgy látjuk, hogy a szöveg célnyelvre történő lefordításakor is rendelkezésre állnak olyan eszközök, amelyek alkalmazásával érzékeltetni lehet az eredeti szöveg sajátosságait. A következőkben ezt kívánjuk néhány példával bemutatni.

Az első példa bár nem színpadi művekkel kapcsolatos, de igen érdekes és szemléletes: a bibliafordításban az Isten báránya (*Lamb of God*) kifejezést olyan célközönségnek, akik nem ismerik a bárányt, például az eszkimóknak, nem báránnal, hanem fókával (*Seal of God*) használják.⁶⁶ Ezzel az első, a színház hatókörén kívül eső példával valójában az kívántuk érzékeltetni, hogy a népek életviteléből eredő különbségek indokolják azt, hogy az eredeti szöveget más nyelvezettel, ismert elemekkel ábrázolják.

Színpadi művek esetén is megfigyelhető az ún. pragmatikai adaptáció, vagyis a fordított műnek a célnyelvi olvasó (néző) igényeihez való alkalmazása.⁶⁷ Ez megjelenhet akár egyéni beszéd-sajátosságok visszaadásában, például Arisztophanész Lüsizisztratájában a spártaiak és az athéniak dialektusa váltakozik a vidéki és az előkelő beszédstílus kifejeződése miatt. A spártaiak a mű angol fordításában skót, amerikai kiadásában pedig déli dialektusban beszélnek. Arany János fordításában az athéni tanácsos választékos szóhasználatához képest a spártai hírnök *Spártábó’* és *gyüivök* szavakat használ, *Spártából* jövök helyett.⁶⁸

⁶³ Klaudy Kinga: Fordítás I. Bevezetés a fordítás elméletébe. Scholastica, Budapest, 1997, p. 89.

⁶⁴ Klaudy: i. m. (63), p. 38.

⁶⁵ Joseph Che Suh: Compounding Issues on the Translation of Drama/Theatre Texts. Meta, 2002. évf. 1. sz., p. 51–57.

⁶⁶ Klaudy: i. m. (63), p. 95.

⁶⁷ Klaudy: i. m. (63), p. 33.

⁶⁸ Klaudy: i. m. (63), p. 33.

Kodály Zoltán visszaemlékezéseiben sokat írt arról, hogy milyenek találja a Hány János különböző külföldi előadásait, különösen a szövegfordítások okán. Bizonyos előadások és fordítások kapcsán pozitívan nyilatkozott, mások esetében viszont nem volt elégedett. Azt írja a Hány János moszkvai bemutatója kapcsán, hogy „Az orosz Hány más, mint a magyar, bár a lényege benne van. ... Amellett, hogy benne van az egész Hány, nagyon sok érdekes aprósággal van megtarkítva. Az eleje például nem a kocsmában játszódik, hanem egy népiünnepélyen, ahol az egész falu népe eljárja a Kállai kettőst. Csak ezután jön elő Hány és a szabadban mesél. Ez, bár eltér az eredeti gondolattól, elfogadható és egész kellemes megoldás. Ők azért ragaszkodtak ehhez, mert nekik rövid a darab – s hogy több zene legyen és így hosszabb legyen.”⁶⁹ Ezzel szemben a mű német és olasz fordításai kapcsán úgy nyilatkozott, hogy „Már két fordítása van, de egyik sem elégít ki, engem se, annál kevésbé a németeket. Éppen most írta a kiadó, hogy elhatározta: egy újabb, jobb német fordítást próbál készíttetni. Ezenkívül olaszra fordították: ... De amennyire meg tudtam ítélni a rádióból: az se adja vissza a magyar karakterisztikumot. Nem csoda, hiszen a Hány egészében annyira magyar, hogy szinte lefordíthatatlan.”⁷⁰

Érdemes figyelemmel fordulni a tény felé, és elismerni, hogy a színpadi művek – akár zenés, akár prózai színpadi műről van szó – fordítása egy igen összetett és nehéz feladat. Ennek kapcsán mondta azt Lányi Viktor – akinek számos operafordítást köszönhetünk –, hogy „... az idegen nyelvből fordított operaszöveg csak akkor lesz igazán élvezhető, ha úgy hat, mintha a zeneszerző arra komponálta volna a muzsikáját.”⁷¹

A fogalmi megközelítésben szereplő „átdolgozással egybekötött fordítás” fordulat értelmezése kapcsán érdemes arra is ráirányítani a figyelmet, hogy az Szjt. és a vonatkozó irodalom és gyakorlat szerint a műfordítás eleve átdolgozásnak minősül, szemben a nyersfordítással.⁷² A fordítást nemcsak a hazai, de a német és az angol szerzői jog is átdolgozásnak tekinti. A német egyenesen odáig megy, hogy a fordítást az átdolgozás egyik klasszikus eseteként írja körül, és az UrhG 3. § első mondata példaként is említi az átdolgozásra.⁷³

Színpadi művek esetében a fordító tevékenysége az esetek nagy részében műfordításnak tekinthető. A Fővárosi Ítéltábla egyik döntésében foglalkozott a fordítás szerzői jogi megítélésével. A konkrét esetben igaz nem színmű, hanem film forgatókönyvének fordítása volt a vita tárgya, azonban a fordítási tevékenység megítélése szempontjából lényegesnek tekintjük. A szóban forgó esetben a felek felhasználási szerződést nem kötöttek, és nem is tisztáz-

⁶⁹ Kodály Zoltán: Visszatekintés. Hátrahagyott írások, beszédek, nyilatkozatok, 3. Közreadta: Bónis Ferenc, Zeneműkiadó, Budapest, 1989, p. 532.

⁷⁰ Kodály: i. m. (69), p. 517.

⁷¹ Lányi Viktor: Az opera útja a vázlatkönyvtől a bemutatóig. A Pesti Hírlap Nagy Naptára, 1936, p. 148.

⁷² Pintz György: Találd fel magad! Jó tanácsok szellemi alkotásunk védelméhez. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, p. 116.

⁷³ UrhG 3. § „Übersetzungen und andere Bearbeitungen eines Werkes, die persönliche geistige Schöpfungen des Bearbeiters sind, werden unbeschadet des Urheberrechts am bearbeiteten Werk wie selbständige Werke geschützt. Die nur unwesentliche Bearbeitung eines nicht geschützten Werkes der Musik wird nicht als selbständiges Werk geschützt.”

ták azt, hogy a fordítótól műfordítást, vagy annál sokkal technikaibb, nyersfordítást várnak el. A fordító azonban egyéni, eredeti jelleggel rendelkező műfordítást, szerzői alkotást hozott létre. Később a perben az alperesek – akik felhasználási szerződés és ellenérték nélkül használták fel a fordítást – azzal védekeztek, hogy nem kérték meg a fordítót arra, hogy egy olyan műfordítást készítsen, ami származékos szerzői alkotásnak minősül, anyagi okok miatt ők csak egy technikai, nyersfordítást vártak el a fordítótól. Hangsúlyozta az ítéletábrla a döntésében, hogy a megrendelés tartalmának abból a szempontból nincs jelentősége, hogy a fordítás elkészítésével szerzői mű jött-e létre, vagy sem. Mivel a fordítás „megütötte” a műfordítás szintjét, és szerzői alkotásnak minősül, így a jogvita alapvetően a szerzői jogi szabályok alapján bírálendő el.⁷⁴ Meglátásunk szerint ez az ítélet és az alapul szolgáló jogvita is szépen példázza azt, hogy a szerzőt, legyen az író vagy műfordító, nem lehet arra szorítani, hogy alkosson, végezze el a munkáját, de ne hozzon létre szerzői művet. Egy ilyen kérés az adott szerzőt keretek közé szorítaná, és ellentmondana az alkotási folyamat tényleges természetének is. Azért tartjuk ezt az ítéletet példásnak, mert itt ténylegesen megjelenik a szerzői jog azon funkciója, hogy védje az alkotókat és az alkotótevékenységet, hogy körülbástyázza a szerzőt azokkal a jogokkal, amelyek őt az alkotására tekintettel megilletik.

A fordítás mint tevékenység eredendően összetett munkafolyamat, ami komoly koncentrációt és több síkú figyelmet követel meg a fordítótól. Akkor, amikor nem nyersfordításról, hanem műfordításról van szó, ez különösen igaz. Még nehezebb a helyzete a fordítást végzőnek akkor, ha a fordítás alá kerülő mű a közönség számára nem nyomtatásban lesz elérhető, hanem színpadon találkozunk vele, hiszen nem egyszer találkozunk a könyvek fordításakor idegen szavakkal, amelyek jelentése a szerző hazájában egyértelmű, más országban nem ismert. Ilyen például az ételek megnevezése, amit lábjegyzetben vagy végjegyzetben körülírással magyaráznak meg. A színpadi művek esetében – azok természeténél fogva – kizárt ez a magyarázat. Ilyenkor a fordító kulcsfontosságú feladata az, hogy azt az adott reáliát úgy fordítsa le, hogy azt a nézők anélkül megértsék, hogy különösebb magyarázatra lenne szükség.

A fordítási tevékenység során azonban figyelemmel kell lenni az integritás jogára is, hiszen egy szöveg félrefordításából adódhat olyan negatív következmény az alkotóra nézve, hogy az személyiségi jogot sért. A drámafordításokkal kapcsolatban lényegében ugyanezt a gondolatot hangsúlyozza⁷⁵ – nem szerzői jogi, hanem színházművészeti szempontból – Fábri Péter, amikor azt mondja, hogy „... úgy tenni, mintha Shakespeare nem azt írta volna, amit írt, szerintem súlyos szakmai hiba ...”.⁷⁶

⁷⁴ Fővárosi Ítéletábrla 8.Pf.20.539/2010/3.

⁷⁵ Lásd bővebben: *Fábri Péter: A színész és a telefonkönyv. A színházi szöveg világa* (DLA-dolgozat). Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, 2006, p. 132–139.

⁷⁶ *Fábri: i. m. (75), p. 14.*

2.3.2. Epikus művek színpadra alkalmazása, a dramatizálás

A második pontban rögzített színpadra alkalmazási esetkör azt a helyzetet testesíti meg, amikor egy eredetileg nem színpadi mű kerül a közönség elé. Erre a kategóriára használja a színházi szaknyelv a *dramatizálás* fogalmát. Dramatizálásról tehát akkor beszélünk, amikor a dramaturg egy epikus művet színművé dolgoz át azzal a céllal, hogy azt a színpadon megfelelően elő lehessen adni. A Magyar színházművészeti lexikon egy hosszabb meghatározását is adja a dramatizálásnak, amely egybevág a színpadra alkalmazás ezen elemével. Eszerint dramatizálás „*valamely epikus történet (regény, novella, mese stb.) cselekményének színpadi művé, színjátékká való átdolgozása, dialogizálása a szituációk és az alakok színpadi megjeleníthetőségének figyelembevételével*”.⁷⁷

A dramatizálás folyamata összekapcsolódhat fordítási tevékenységgel is olyan esetben, amikor a dramatizálás alá kerülő mű külföldi. Ez a helyzet előfordulhat úgy is, hogy az epikus külföldi művet az adott országban dramatizálták, és a már dramatizált forma kerül a hazai „piacra”, amelyről el kell készíteni a fordítást. Ez a helyzet fordult elő például *Daphne du Maurier A Manderley-ház asszonya* című, 1938-as regényével (eredeti címen: *Rebecca*), melyből 1939-ben maga a szerző készített színművet, ami egyébként *du Maurier* első színdarabja volt. A darab 1940-ben debütált Londonban, a *Queen's Theatre*-ben. Magyarországon a színdarabot 1943-ban mutatták be először a Vígszínházban, fordítását *Dömötör Hanna* és *Makk Károly* készítette. A prózai darab sikere után több mint 60 évvel, 2006-ban, Bécsben színpadra állították a darab musicalváltozatát, a *Rebeccát*, melyet a musical világában elismert, *Michael Kunze–Sylvester Levay* szerzőpárosnak köszönhetünk. A musical 2010-ben került bemutatásra a Fővárosi Operettszínházban. A darab egyik ikonikus jelenete (és zeneszáma) az eredeti német szövegben a „*Kein Lächeln war je so kalt*” címet, míg magyar fordítása a tartalmi mondanivaló szempontjából azonos, de sokkal metaforikusabb jellegű „*Jégmosoly*” címet viseli.

Ez a példa is mutatja, hogy az átfordítások esetében, és különösen akkor, ha a fordításnak a zene keretei közé kell igazodnia, a fordítónak nincs könnyű helyzete, hiszen tartalmilag lényegében ugyanazt kell látnia a hazai nézőnek, mint a külföldinek, azonban a fordított szövegnek „bele kell férnie” a zenébe, és mindemellett nem szabad magyartalannak lennie. Meglátásunk szerint a fordítás ilyen esetekben megkérdőjelezhetetlenül alkotótevékenység, és a lefordított szöveg ténylegesen magán viseli alkotójának, a fordítónak az egyéni személyiségeit. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy ez esetben származékos mű jön létre.

⁷⁷ Székely: i. m. (62).

2.3.3. Régi színpadi műnek a mai követelményekhez való alkalmazása, aktualizálása, átstilizálása

A harmadik pontban található elem, vagyis a régi színpadi műnek a mai követelményekhez való alkalmazása, aktualizálása, átstilizálása mutatkozik a szemünkben a leginkább problematikusnak a szerzői jogi értelemben vett átdolgozás tekintetében. Ez a pont valójában egybecseng Für Sándor és Malonyai Dezső fentebb idézett nézetével, amely szerint az átdolgozás-feldolgozás a színházak szorgalmazására történik a művek korszerűsítése céljából.

Az első kérdés, ami felmerülhet e körben, hogy mennyire „régí” a színpadi mű, amelyre a Magyar színházművészeti lexikon utal, hiszen, ha elég „régí” ahhoz, hogy a szerző halála óta eltelt hetven év, akkor szerzői jogi szempontból annak van relevanciája, hogy a jogosult engedélye nélkül történhet meg a „*mai követelményekhez való alkalmazás, aktualizálás, átstilizálás*”. Úgy véljük, hogy a lexikon e körben azokra a művekre utal, amelyeknek védelmi ideje már valóban eltelt, és amelyeket a nagy klasszikusok között tartanak számon, mint *Shakespeare*, *Molière* művei, vagy akár az ókori görög drámák. A másik elem, amely értelmezésre szorul, az aktualizálás, átstilizálás, mai követelményekhez való alkalmazás. Álláspontunk szerint egy régi mű átstilizálása, aktualizálása nem biztos, hogy szerzői jogi szempontból is átdolgozásnak fog minősülni, hiszen nem automatikus az, hogy a régies szóhasználat modernebb nyelvre való átfordítása valóban alkotómunka következménye lenne. Különösen nem biztos ez egy komplett darab tekintetében. Azt sokkal valószínűbbnek látjuk, hogy az „*átstilizálás*” következtében jelennek meg egyéni *elemek*. Az sem véletlen ugyanakkor, hogy erőteljesebb változtatásokkal azokhoz a színpadi művekhez mernek hozzányúlni a színházak, melyek védelmi ideje már eltelt, hiszen adott esetben egy mű aktualizálása akár a mű egységét is sértheti. Ha azonban a mű védelmi ideje eltelt, bármennyit is alakítanak át a darabon, amíg az eredeti szerző nevét feltüntetik, addig személyiségjogsértés nem történik.

Az átstilizálás, aktualizálás kifejezés alapvetően azt a tartalmat takarja, hogy a régi szöveget „modernizálják”, a régies kifejezéseket „lefordítják” újabb, a mai nyelvhasználatnak megfelelőbb kifejezésekre. Ugyanakkor nem ritka az sem – és ezt a gyakorlatot művészeti szempontból is helyesnek tartjuk –, hogy a klasszikus művek adaptálása esetén az elhíresült, legjellemzőbb mondatokat, párbeszédkeket érintetlenül hagyják, még akkor is, ha a mű nagy részét átstilizálták. Például *Madách Imre* klasszikusának – még ha helyenként egyszerűsítene is a színházak a szövegen – elhíresült első és utolsó mondatai, „*Be van fejezve a nagy mű, igen. A gép forog, az alkotó pihen*” és „*Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!*” szinte az összes színpadi előadásban ugyanazok és érintetlenek. A „tisztelteletudó” átstilizálásnak alapvetően lehet az a – nem szerzői jogban keresendő – oka, hogy ha a nagy klasszikusok az ismert párbeszédkeket, gyakran idézett sorok nélkül jelennének meg a közönség előtt, akkor nem lennének ugyanazok. Ez a helyzet pedig elképzelhető, hogy a nézők szubjektumában csalódottságot keltene, amely alkalmas lenne akár a darab sikerének negatív irányú befolyá-

solására. Érdekes egyébként azon is elgondolkodni, hogy ha olyan mű kerül átstilizálásra, amelynek védelmi ideje még nem telt el, és az aktualizálás, átalakítás nyomán kihagynak a darabból egy ismert részletet, az érintené-e a mű integritását. A fenti példára visszakanyarodva, ha *Az ember tragédiájának* védelmi ideje még fennállna, és a színház a jogosult engedélye nélkül kihagyná a fentebb idézett első és utolsó mondatokat, felmerülhetne a mű egységének sérelme mint a mű „megcsonkításának” egyik esete. Nyilván kategorikusan ezt nem lehet látatlanban kijelenteni, és ha a szerzői jogosult nem érzi jogsértőnek az ilyen „csonkítást”, akkor ebből a szempontból az nem is releváns. Ugyanakkor a még oltalom alatt álló művek átstilizálása, átalakítása az integritás szempontjából egy vékony jeget képezhet.

Az átdolgozás szerzői jogi dogmatikájával is összevetve ezt a kérdést, érdemes kitérni arra, hogy az átdolgozás fogalma és a nem engedélyezett felhasználás jogellenessége vonatkozásában nincs különbség aközött, hogy az átdolgozó ezzel az idegen mű érdekeit akarja szolgálni, vagy azt önző módon kívánja bitorolni. Például *Alban Berg Lulu* című befejezetlen operájához a rendelkezésre álló vázlatok alapján egy harmadik felvonás hozzáillesztése noha tiszteletteljes szándéknak tűnhetett, de Berg özvegyének ellenállása, tiltakozása folytán nem valósulhatott meg. Ellenkező esetben jogsértő magatartást keletkeztethetett volna.⁷⁸

Valójában tehát e körben többször is visszatérhetünk az átdolgozás legerősebb korlátjához és a szerzőt legerősebben védő joghoz, az integritáshoz. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy az átdolgozás és az integritás sérelmének határa igen vékony határvonalon található, és sok esetben nem is maga a szerző az, aki ellenzi a változtatásokat integritásra hivatkozva, hanem a szerző örököse, szerzői hagyatékának a kezelője. Ezt a helyzetet azért tartjuk némiképp problematikusnak, mert adott esetben egyáltalán nem biztos, hogy a szerző is tiltakozna egy olyan átváltoztatás, stilizálás, kiegészítés ellen, ahogyan azt az örököse teszi. Ugyanakkor a jogalkotó vélelmezi, hogy a hozzá közelálló személyek tudják, hogy az elhunyt szerzőnek mi volt az akarata, milyen változtatásokat gondolt volna integritást sértőnek. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy adott esetben akár az is előfordulhat, hogy a jogutód mintegy visszaélésszerű magatartást tanúsít a mű egységének védelmére hivatkozva. Nyilvánvalóan az absztrakt jogi szabálynak az elsődleges feladata a szerző jogainak, jó hírnevének az oltalma, ennek biztosítása pedig halála után nem történhet meg másként, csak az örökösök jogviszonyba történő bevonásával. Az alapvető jogalkotói cél abszolút helyes és becsülendő, azonban – mint annyi más szabály esetében is – megvan annak a veszélye, hogy a jog visszaélésszerű gyakorlására ad lehetőséget.

A Magyar színházművészeti lexikon átdolgozás alatt a következőt érti: „*egy színházművészeti korszakhoz vagy nemzeti színházkultúrához kötődő színpadi mű átstilizálása, átjavítása egy másik korszak vagy színházkultúra hagyományainak, aktuális igényeinek megfelelően*”.⁷⁹

Valójában tehát a lexikon értelmezésében az átdolgozás a fent bemutatott színpadra alkalmazás első és harmadik pontjában írtak elege. Ebből kifolyólag alapvetően azt láthat-

⁷⁸ Schack: i. m. (49), p. 137.

⁷⁹ Székely: i. m. (62), p. 36.

juk, hogy a színházi szaknyelvben az átdolgozás egy szűkebb kört fog át, mint a színpadra alkalmazás, már csak azért is, mert míg a színpadra alkalmazás magában foglalja az epikus művek színpadra alkalmazását is, vagyis a dramatizálást, addig az átdolgozás kifejezetten *színpadi mű* átstilizálását, átjavítását, illetve más korszak, más nemzet színházkultúrájába tartozó színpadi mű átalakítását jelenti.

Az átstilizálás, átjavítás, aktuális igényeknek megfelelő alakítás alapvetően mindazokat jelenti, amelyeket fentebb, a színpadra alkalmazás harmadik pontja kapcsán kifejtettünk, azok jótékony és kockázatos jellemzőivel egyaránt.

Ebből a fogalmi felosztásból azt láthatjuk, hogy a lexikon – és ennek nyomán a színházi szakma – az adaptálást a színpadra alkalmazás szinonimájának tekinti, és egy tágabb fogalmi körként ragadja meg, mint az átdolgozást, az átdolgozást pedig az adaptálás egyik részelemeként értelmezi.

3. ZÁRÓ GONDOLATOK, A FOGALMAK ÖSSZEVETÉSE

A fentiekben láthattuk, hogy a színházi átdolgozás fogalma alapvetően arra koncentrál, hogy egy *színpadi mű* átalakítása milyen módokon megy végbe. Így utal a módzatok között a Magyar színházművészeti lexikon a fordításra, átstilizálásra, átjavításra és aktualizálásra egyaránt. A színházi átdolgozások sokféleségének valójában csak a művészi képzelőerő szabhat gátat, hiszen ezek mind a művészi önkifejezés egy-egy formájához igazodnak. Ugyanakkor meglátásunk szerint a színházi átdolgozásnak ez a fogalma nem feleltethető meg teljes mértékben az átdolgozás szerzői jogi fogalmának.

A szerzői jogi átdolgozás fogalma minimumfeltételként megköveteli azt, hogy egy új, származékos alkotás szülessen, amely rendelkezik az alkotójától származó egyéni, eredeti jelleggel. Ez a fogalmi elem nem szerepel a színházi átdolgozás fogalmában. Szintén különbség a két fogalmi megközelítés között, hogy míg a színházi fogalomban kifejezetten színpadi mű „átalakításáról” van szó, addig a szerzői jogban az átdolgozás fogalma alá tartozik az is, ha prózai irodalmi művet dolgoznak át színdarabbá, vagyis ha a mű műfajt vált.

Úgy véljük, hogy a szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak a színházi terminológiából sokkal inkább a *színpadra alkalmazás*, az *adaptálás* felel meg. Amint fentebb láttuk, a lexikon szerinti adaptálás magában foglalja az átdolgozáson túlmenően a dramatizálást is, így sokkal inkább az adaptálással tudunk párhuzamot vonni a szerzői jogi átdolgozás szempontjából. A köznyelvben sokszor magát az átdolgozást is az adaptálás kifejezéssel illetik, az angol szerzői jogi terminológiában pedig kifejezetten az *adaptation* szót használják az átdolgozásra.

Meglátásunk szerint a szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak van egy tágabb és egy szűkebb jelentése. E gondolatmenetnek megfelelően is megragadhatjuk az átdolgozás és a feldolgozás viszonyát. Ha az átdolgozás Sztj.-beli, törvényi fogalmát vizsgáljuk, úgy azt lát-

hatjuk, hogy az egy tágabb, *átfogóbb átdolgozásfogalom*, melynek egyes megjelenési formáit sorakoztatja fel a jogszabály példálózóan.

Meglátásunk szerint az átdolgozásnak ugyanakkor lehet egy szűkebb fogalma is. Ennek a szűk értelemben vett átdolgozásnak a tartalmát Für és Malonyai fent hivatkozott gondolatmenete alapozhatja meg. A szűk értelemben vett átdolgozás alapvetően a színpadi átdolgozást jelentheti, így a könnyebb érthetőség miatt ezt a kategóriát a továbbiakban *színpadi átdolgozás* néven fogjuk nevezni. A színpadi átdolgozás és a feldolgozás egymáshoz való viszonyát, a közöttük lévő határvonal meghúzását továbbra is úgy tartjuk a legjobban elkülöníthetőnek, ahogyan azt Für és Malonyai tette. Az általuk megfogalmazott elkülönítés amellet, hogy pontos és szemléletes, a gyakorlatban is alkalmazható, gyakorlati példákkal szemléltethető.

Ha az átdolgozás tágabb fogalmát nézzük, és viszonyát a feldolgozáshoz, akkor az egy-fajta „szerzői jogi bogár-rovar kapcsolatot” eredményez: minden feldolgozás átdolgozás, de nem minden átdolgozás feldolgozás. Ez bővebben annyit jelent, hogy az átdolgozás (tág értelemben) egyik esetköre lehet a feldolgozás, amikor az eredeti műbe drasztikusabban avatkozik bele a felhasználó színház, és az eredetileg nem színpadra szánt művet alakítja át színművé.

Az vitathatatlan, hogy a színpadi átdolgozás, feldolgozás alapvetően nehéz feladatot ró a drámaíróra, és ez különösen akkor igaz, ha az alapul szolgáló mű, amelyből színmű készül, egy ismert és elismert alkotás.⁸⁰ Az is igaz azonban, hogy szerzői jogi szempontból, adott esetben egy integritást érintő jogvita során, nem védekezhet azzal a felhasználó/átdolgozó, hogy a regényből *nehéz* volt színdarabot írni, és a nehézség áthidalása miatt, szükségszerűen sérült az integritás. Egy bírósági perben ez a fajta védekezés – amely művészi szempontból nézve szélsőséges esetben még akár indokolt is lehetne – nem vezetne eredményre. Amennyiben jogvita merül föl, a jogszabályi előírások, a szerzői jogi szabályok felülírhatják a művészi önkifejezést és művészi szabadságot. Ha a feldolgozás, átdolgozás során a személyhez fűződő jogok mezején ütközetre kerül sor a szerző és a felhasználó között, a jog egy erősebb pajzsot fog képezni a bíróság nézőpontjából, mint a művészi szabadság.

Az átdolgozás útján született színpadi produkciók többféleképpen, különböző utakon jöhetnek létre. Egyrészt az átdolgozás célozhat egy epikus művet, amelyet színpadra állítanak. Tekintettel arra, hogy ebben az esetben műfaji változás következik be, a szó szerzői értelmében is átdolgozásról beszélhetünk. Ezt követően, a már átdolgozott epikus mű kerül nyilvános előadásra. Ilyen esetben tehát a színpadi mű kétszeres felhasználáson megy át, kétféle felhasználási mód következtében születik meg.

Más esetben az átdolgozás során nem epikus művet kívánnak színpadra állítani, hanem egy külföldi drámai művet. Ilyenkor a színmű műfordítása eredményezi az átdolgozást.

⁸⁰ A regények színpadra állításának művészeti nehézségeiről egy konkrét mű, a Rokonok színpadi feldolgozása kapcsán lásd: *Bellyei László: A regény és a színpadi átdolgozás művészi hitelességéről*. Somogy, 1978. 2. sz. p. 111–114.

Emellett előfordulnak olyan esetek is, hogy a mű, amelyet aínházban előadnak, nem megy át szerzői jogi értelemben átdolgozáson, mert eredendően egy drámai művet, egy színművet állítanak színpadra. Ebben az esetben, ha a színműbe nem „nyúlnak bele” oly módon, hogy a változtatások egyéni, eredeti jelleggel bírnának, szerzői jogi értelemben nem történik átdolgozás, kizárólag a mű nyilvános előadása valósul meg.

Az átdolgozás absztrakt szabályának konkrét esetekre vonatkoztatott értelmezése kapcsán mindig az okozza a nehézséget, hogy az átdolgozás határvonalát hol kell meghúzni, mely módosítások azok, amelyek egy adott mű esetében elérik az átdolgozás szintjét, és melyek azok, amelyek e szint alatt maradnak. Mind az ítélkezési gyakorlat, mind pedig az SZJSZT gyakorlata arra mutat, és több döntésben, véleményben is hangsúlyozza, hogy az átdolgozást megvalósító cselekmények megítélése alapvetően csak a konkrét eset és a szóban forgó művek egymáshoz való viszonya alapján dönthető el teljes mértékben. Ez a tényező valójában arra vezethető vissza, hogy egy alkotás szerzői művé való minősítése is csak a konkrét mű tényleges vizsgálata, annak egyéni és eredeti jellege alapján dönthető el.

Nem véletlen, hogy az ítélkezési és szakértői gyakorlat nem tud adni egy konkrét felsorolást arra vonatkozóan, hogy mely módosítások, mozzanatok minősülnek egyértelműen átdolgozásnak, hiszen az átdolgozás tárháza felleltározhatatlan.⁸¹ Ha a felhasználás, módosítás nem érinti a mű lényegét, úgy átdolgozás nem történik.⁸² Úgy véljük, akkor, ha egy regényt „összesűrítenek” abból a célból, hogy színdarabot csináljanak belőle, de egyébként a rendező nem tesz hozzá olyan új elemeket, vagy nem hagy el az eredetiből olyan lényeges szálakat, szereplőket, amelyek a mű tényleges szellemiségét adják, szerzői jogi értelemben nem átdolgozásról beszélhetünk, hanem sokkal inkább lehetne használni a *színpadra alkalmazás* kifejezést. Mivel a szerzői jogi irodalom és a bírói gyakorlat elvétve szokta használni ezt a kifejezést, és akkor sem mindig konzekvensen, így célszerűnek tartanánk e kifejezés tényleges meghonosítását a jogi szaknyelvben is a fent körülírt esetekre.

⁸¹ Gyenge: i. m. (25).

⁸² Kíss: i. m. (21).

A KIEGÉSZÍTŐ OLTALMI TANÚSÍTVÁNY ÉS A FELTÉTELHEZ KÖTÖTT FORGALOMBA HOZATALI ENGEDÉLY (AZ ASTRAZENECA KONTRA COMPTROLLER GENERAL OF PATENTS, DESIGNS AND TRADE MARKS-ÜGY)

Az időigényes és költséges kutatásra fordított befektetés megtérüléséhez a gyógyszeripari cégek minél hosszabb piaci kizárólagosság fenntartására törekednek. A gyógyszerekre vonatkozó szabadalmi bejelentés és a gyógyszer forgalomba hozatala között általában csaknem tizenegy év telik el,¹ így a szabadalmasoknak kevesebb mint tíz év szabadalmi monopólium áll rendelkezésükre. A szabadalom lejártát követően a generikusgyógyszer-gyártók az originális termékkel azonos hatóanyag-tartalmú készítményeket versenytársuknál jóval alacsonyabb áron értékesítik. Az originális gyógyszereket gyártó cégek ennek megfelelően arra törekednek, hogy a jelentős anyagi ráfordítással járó fejlesztés megtérülése érdekében a szabadalmi oltalom időtartamát jogi úton kiterjesszék. E piaci szereplők innovatív kutatásait jutalmazza és ösztönzi az Európai Unió égisze alatt kidolgozott kiegészítő oltalmi tanúsítvány, amely meghosszabbítja a szabadalmi (a kiegészítő oltalomhoz képest meghatározva: alapszabadalmi) oltalom időtartamát legfeljebb öt évvel. A piaci kizárólagosság ilyen jellegű kiterjesztését a gyógyszertermék érvényes – és első – forgalomba hozatalára vonatkozó engedély kiadásának időpontja határozza meg. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy a kiegészítő oltalom tartamát kizárólag olyan első forgalomba hozatali engedélyhez lehet-e igazítani, amelyet rövid időre és feltételesan adtak meg, avagy célszerű, hogy egy későbbi végleges engedélyhez igazodjon az oltalom meghosszabbítása.

1. Európai uniós jogi háttér

Az innovatív gyógyszercegek arra törekednek, hogy a kutatásra fordított költségek megtérülése érdekében termékeik hamar elérhetővé váljanak a piacon, ami csak érvényes forgalomba hozatali engedély birtokában lehetséges. Az Európai Unió területén gyógyszert csak akkor lehet forgalmazni, ha arra az adott tagállam illetékes hatóságai² vagy az EU gyógy-

* Az Igazságügyi Minisztérium Európai Unió Jogi Főosztályának jogi szakreferense.

¹ Bengt Domeij: Pharmaceutical Patents in Europe. Kluwer Law International, 2000, p. 196.

² Az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló 2001/83/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvvel (Directive Concerning Marketing Authorization Granted by Authorities of Member States; a továbbiakban: MSMA-irányelv) összhangban.

szerhatósága (European Medicines Agency; a továbbiakban: EMA)³ engedélyt ad ki. A sok évig elhúzódó hatósági eljárás során minden gyógyszerterméket alapos, többirányú, többek között klinikai vizsgálatnak vetnek alá minőségi, biztonságossági és a célcsoport körében való hatásossági szempontból. A nehezen kezelhető és különösen ritka betegségek kezelésére szolgáló hatóanyag-fejlesztés ugyanakkor megnehezíti a gyógyszerkutatás intenzitását, hiszen a betegek szűk köre nem teszi lehetővé a klinikai vizsgálatok hiánytalan lefolytatását. Erre tekintettel a Bizottság elfogadta 2006-ban a feltételes forgalomba hozatali engedély jogintézményét bevezető, a 726/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet hatálya alá tartozó, emberi felhasználásra szánt gyógyszerkészítmények forgalomba hozatalának feltételekhez kötött engedélyezéséről szóló 507/2006/EK rendeletet (Regulation on Conditional Marketing Authorization; a továbbiakban: CMA-rendelet).

A CMA-rendelet 2. cikke taxatív felsorolja azon originális gyógyszerkészítmények körét, amelyekre feltételes forgalomba hozatali engedély adható, így amelyek

- i) a súlyos vagy életveszélyes betegségek kezelésére, megelőzésére vagy orvosi diagnosztizálására szolgálnak; vagy
- ii) az Egészségügyi Világszervezet vagy a Közösség által a közegészséget fenyegetőként elismert veszélyhelyzetben – fertőző betegség esetén – alkalmazhatóak; vagy
- iii) ritka betegségek diagnosztizálására, kezelésére és megelőzésére szolgálnak.

A többletkötelezettség teljesítéséhez kötött, azaz feltételek mellett engedélyezett gyógyszerforgalmazásra akkor van lehetőség, ha az adott készítmény azonnali hozzáféréseinek közegészségügyi előnyei vélhetőleg felülmúlják a gyógyszer hiányos adatokkal történő engedélyezéséből fakadó kockázatokat. Az engedély érvényességi ideje egy év, amely megújítható, és az EMA emberi felhasználásra kerülő gyógyszereket értékelő bizottsága éves gyakorisággal felülvizsgálja, hogy a CMA-rendelet által előírt követelmények fennállnak-e. A gyógyszerfejlesztésre vonatkozó klinikai adatok pótlását követően a feltételes jóváhagyás helyét végleges forgalomba hozatali engedély veszi át. Ennek az eljárásnak a következtében olyan betegségekre vonatkozó, fedezetlen gyógyszerigények kielégítése valósul meg idő előtt, amelyek diagnosztizálására, megelőzésére vagy kezelésére nem létezik módszer, vagy jelentős gyógyászati előnyt magában nem hordozó kezelési opció áll rendelkezésre.

Az eljárás időigényessége hátrányosan érinti a gyógyszeripart, az alapszabadalom által garantált piaci kizárólagosság egyúttal nem teszi lehetővé a hatóanyag-fejlesztésre fordított költség megtérülését. Az Európai Unió Bírósága szorgalmazta a gyógyszer szabadalmak hiányosságainak kiküszöbölésére irányuló, a piaci kizárólagosság kiegészítését szolgáló oltalmi forma létrehozását, amely a gyógyszerek forgalomba hozatalának időpontjától függ.⁴

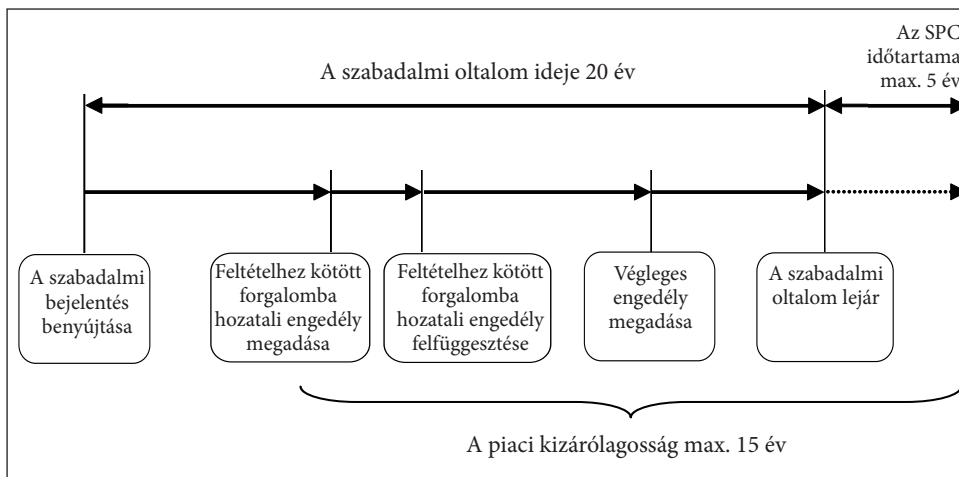
³ Az emberi, illetve állatgyógyászati felhasználásra szánt gyógyszerek engedélyezésére és felügyeletére vonatkozó közösségi eljárások meghatározásáról és az Európai Gyógyszerügynökség létrehozásáról szóló 726/2004/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletnek (Regulation on Marketing Authorization within the EU; a továbbiakban: EUMA-rendelet) megfelelően.

⁴ C-350/92, Spanyolország kontra az Európai Unió Tanácsa (1995. július 13.), a Bíróság ítélete, 15. pont.

A gyógyszeripari kutatás-fejlesztés ösztönzése céljából elfogadták az Európai Unió területén egységes szabályokra támaszkodó, a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványáról szóló 469/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendeletet (Regulation on the Supplementary Protection Certificate; a továbbiakban: SPC-rendelet).⁵ Az SPC-rendelet alapján kiegészítő oltalmi tanúsítvány négy konjunktív feltétel teljesülése esetén adható ki, ezek szerint a bejelentés napján

- i) a termék hatályos alapszabadalom alatt áll;
- ii) a termék gyógyszerként történő forgalomba hozatalát az MSMA-irányelv alapján engedélyezték;
- iii) a termékre még nem adtak tanúsítványt;
- iv) az engedély a termék gyógyszerként történő forgalomba hozatalára vonatkozó első engedély.

A megfelelő és hatékony védelem elérése érdekében a tanúsítvány által legfeljebb tizenöt év kizárólagosság biztosítható attól az időponttól számolva, amikor a szóban forgó gyógyszer forgalmazását először engedélyezték a Közösség területén. E privilégium csak azt illeti meg, aki egyaránt jogosultja az alapszabadalomnak és a tanúsítványnak. Mindemellett a *sui generis* oltalom az alapszabadalommal azonos jogokat biztosít, azonos korlátokkal és kötelezettségekkel jár, legfeljebb öt évre adható.⁶

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 469/2009/EK rendelete a gyógyszerek kiegészítő oltalmi tanúsítványáról.

⁶ Az SPC-rendelet 13. cikke szerint a tanúsítvány időtartama „az alapszabadalom jogszabályban meghatározott oltalmi idejének lejártakor kezdődik, és az alapszabadalom iránti bejelentés benyújtásának napja és a termék Közösségen belüli forgalomba hozatalára vonatkozó első engedély keltezésének napja között eltelt időszak öt évvel csökkentett időtartamával megegyező ideig tart. A tanúsítvány időtartama mindazonáltal nem haladhatja meg a kezdetének napjától számított öt évet”.

A CMA-rendelet megnevezése alapján egyértelműen igényelhető kiegészítő oltalmi tanúsítvány, tekintve, hogy az az EUMA-rendelet hatálya alá tartozik, és így – az SPC-rendelet szerinti – első forgalomba hozatali engedélynek minősül. Mindazonáltal előállhat olyan eset, hogy az EMA emberi felhasználásra kerülő gyógyszereket értékelő bizottságának álláspontja szerint – a rendelkezésre álló adatok áttekintése alapján – az adott készítmény előnykockázati profilja már nem pozitív, így nincs szükség az ideiglenesség fenntartására, és azt felfüggeszti. Ennek következtében akár több év is eltelhet, amíg a feltételes engedély teljes jogú forgalomba hozatali engedéllyé konvertálódik. A tanúsítvány időtartamát ellenben a felfüggesztés előtti – feltételes – engedély alapján állapították meg.

Egy példán keresztül illusztrálva a felvázolt jogszabályok alapján megválaszolandó kérdést, tegyük fel, hogy egy gyógyszervállalat 2010-ben egy hatóanyagra vonatkozó alapszabadalmat jelent be, amely alapszabadalom 2030-ban jár le. A készítményre 2016-ban feltételhez kötött forgalomba hozatali engedélyt adtak centralizált eljárás keretében, amelyet 2017-ben felfüggesztettek, és további klinikai adatok dokumentációját írták elő. Végleges engedély megítéléséről csak két évvel később, 2019-ben rendelkeznek. A hatóanyagra az alapszabadalmat 2019-ben adják meg, így a gyógyszervállalat az SPC-rendelet 7. cikk (2) bekezdés rendelkezéseinek megfelelően a gyógyszertermékre vonatkozó kiegészítő oltalmi tanúsítvány iránti kérelmet nyújt be.⁷ A kérelem elbírálását követően az illetékes szerv megállapítja, hogy a *sui generis* oltalom 2030-tól számított hat mínusz öt évig, azaz 2031-ig érvényes. A *contrario* a végleges engedélyt alapul véve a kiegészítő oltalmi tanúsítvány 2034-ben járna le, és az SPC-rendelet célkitűzése – amely a hatóanyag fejlesztésére fordított költségek megtérülésére irányul – ténylegesen megvalósulna.

Az alábbiakban álljon itt példaként az AstraZeneca számára kiadott, feltételhez kötött forgalomba hozatali engedély, és az az alapján megállapított kiegészítő oltalmi tanúsítvány időtartamának esete. Az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala és az Európai Unió Bírósága mélyrehatóan foglalkozott e marginálisnak tűnő kérdéssel (C-617/12. sz. ügy, *AstraZeneca kontra Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks*).

2. Az ügy előzménye

Az AstraZeneca a 2016. április 22-én lejárt, gefitinib hatóanyagra vonatkozó EP 0 823 900 európai szabadalom jogosultja volt. 2002 júliusában a gyógyszercég az e hatóanyagot tartalmazó – nem kissejtes tüdőrákban szenvedő betegek kezelésére szolgáló – Iressa nevű termékre forgalomba hozatal iránti kérelmet nyújtott be a svájci hatósághoz (a továbbiakban: SwissMedic). A 2004. március 2-án gyorsított eljárás keretében lefolytatott, egy évre szóló ideiglenes engedély kiadását azzal indokolta a svájci hatóság, hogy az Iressa nevű készítmény

⁷ Az SPC-rendelet 7. cikk (2) bekezdés ekképpen rendelkezik: „Ha a termék forgalomba hozatalát az alapszabadalom megadása előtt engedélyezik, a tanúsítvány iránti bejelentést a szabadalom megadását követő hat hónapon belül kell benyújtani”.

mény a fedezetlen gyógyszerigénnyel rendelkező betegek szükségleteinek kielégítését szolgálja. A jóváhagyás véglegesítését további klinikai adatok benyújtásától tette függővé. Több mint egy évvel később a SwissMedic felfüggesztette az engedélyt arra hivatkozással, hogy a gyógyszerre reagáló betegek nagyobb körét nem határozták meg, és ily módon az Iressa nevű gyógyszert kivették a piacról. Ezt követően a cég kizárólag egyedileg értékesíthette a szóban forgó terméket a SwissMedic külön engedélye alapján.

Ugyanezen innovatív gyógyszervállalat 2003 januárjában az Iressa termékre vonatkozó forgalomba hozatali engedély iránti kérelmet nyújtott be az EMA-hoz. A hatóság emberi felhasználásra szánt gyógyszerekkel foglalkozó bizottsága a II-es fázisú vizsgálatok alapján megtagadta a jóváhagyást. Az AstraZeneca később vissza is vonta kérelmét a III-as fázisú vizsgálatokból származó, nem kielégítő adatok miatt.

2008 májusában az újból benyújtott kérelemhez csatolt átfogó gyógyászati adatok alapján az EMA – 2009. május 24-én – végleges forgalomba hozatali engedély kibocsátásáról döntött. Ezt követően az AstraZeneca az európai szabadalmi oltalom alatt álló gefitinib hatóanyagra kiegészítő oltalmi tanúsítvány kiadása iránti kérelmet nyújtott be az Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatalához. A pozitív elbírálás során a hivatal a tanúsítvány érvényességének időtartamát – a 2004-es svájci hatósági engedélyt alapul véve – kevesebb mint 3 évben határozta meg, így az AstraZeneca keresetet indított e határozat ellen. A *High Court of Justice (England & Wales), Chancery Division (Patents Court)* végül felfüggesztette az eljárást, és előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett Európai Unió Bírósága előtt.

3. Az AstraZeneca által sérelmezett pontok

A gyógyszervállalat kifejtette, hogy az SPC-rendelet célkitűzésével ellentétes az egyesült királyságbeli hivatal határozata, tudniillik a feltételhez kötött engedélyt a svájci hatóság felfüggesztette, és teljes jogú engedély csak négy és fél évvel később került kibocsátásra.⁸ Az első engedélyezési kérelem *de facto* idő előtti volt, egyéb költséges kötelezettség teljesítése vált szükségessé, így igazságtalanul pönalizálták a céget. Az AstraZeneca arra hivatkozott, hogy a kiegészítő oltalmi tanúsítvány esszenciája pontosan az, hogy az alapszabadalom jogosultja olyan időtartamú kizárólagosságot élvezzen, amely legalább részlegesen ellensúlyozni kívánja azt a késedelmet, amelyet a szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontja és az első uniós forgalomba hozatali engedély között eltelt idő miatt a találmány kereskedelmi hasznosítása terén szenvedett el.⁹ *A felfüggesztés következtében ezen időtartam alatt nem*

⁸ Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatala, O/146/12. sz. ügy (2012. április 2.), 38. pont, elérhető: <https://www.ipo.gov.uk/p-challenge-decision-results/o14612.pdf> (utolsó látogatás dátuma: 2018. március 21.) (a továbbiakban: O/146/12. sz. ügy).

⁹ O/146/12. sz. ügy; C-471/14. sz. ügy, Seattle Genetics Inc. kontra Österreichisches Patentamt (2015. szeptember 10.), a Bíróság ítélete, 35. pont.

tudta forgalmazni a gyógyszert, további jelentős befektetés vált szükségessé a végleges engedély kiadásához, a kiegészítő oltalmi tanúsítvány időtartama ugyanakkor nem biztosítja a kutatásra fordított összeg megtérülését.

Az AstraZeneca szerint az Egyesült Királyság hivatala tévesen állapította meg a kiegészítő oltalmi tanúsítvány időtartamát, hiszen az alapjául szolgáló, Svájcban kiadott ideiglenes forgalomba hozatali engedély nem felelt meg az uniós jogi követelményeknek. E tény alátámasztására a gyógyszer vállalat a C-427/09. sz. [*Generics (UK) Ltd kontra Synapsech Inc.*] és a C-195/07 sz. (*Synthon kontra Merz*) ügyre (a továbbiakban: Generics- és Synthon-ügy) hivatkozott. Állítása szerint a két óriásvállalat gyógyszerei a kötelező biztonságossági és hatásossági vizsgálatok lefolytatása nélkül kerültek a piacra, kiegészítő oltalmi tanúsítványt kiadni nem lehetett, mivelhogy „a termék gyógyszerként történő forgalomba hozatalát nem az MSMA-irányelv szerint engedélyezték”.¹⁰ Így tehát a kiegészítő oltalmi tanúsítvány alapjául szolgáló első forgalomba hozatali engedélynek csak az minősül, amelyet a jogszabályoknak megfelelően bocsátottak ki, és nem függesztettek fel.

4. Az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatalának véleménye

A hivatal mélyrehatóan vizsgálta, hogy megvalósul-e az SPC-rendelet immanens célja, amennyiben egy gyógyszerkészítmény – a feltételhez kötött forgalomba hozatali engedély felfüggesztésének következtében – csupán *de jure* elérhető a piacon, és mégis ez alapján számítják a tanúsítvány időtartamát. Téves az AstraZeneca azon felvetése, miszerint az minősül „megfelelő” első forgalomba hozatali engedélynek, amelyik lehetővé teszi, hogy a kérelmező általi befektetés megtérülése megkezdődjön, és az – megszakítás nélkül – meg is térüljön. A gyógyszerészeti vállalat valóban elesett az Iressa nevű gyógyszerre fordított befektetés teljes megtérülésétől arra az időtartamra nézve, amely a felfüggesztés és az EMA által a végleges engedély kibocsátása között telt el.¹¹ Mindazonáltal az SPC-rendelet 3. cikk b) pontjában szereplő „forgalomba hozatalát engedélyezték” kifejezés nem azt jelenti, hogy a tanúsítvány időtartamát a hatályban lévő engedély alapján kell meghatározni. Ugyanezen rendelet 4. cikkéből az sem következik, hogy az engedély esetleges felfüggesztése vagy visszavonása a *sui generis* oltalomra felfüggesztő hatályú.

A szigetország hivatala elutasította az AstraZeneca kérelmét arra hivatkozással, hogy az Európai Unió Bírósága már részletesen megvizsgálta a jelen ügyben is kifejtett érveket a C-207/03. és a C-252/03. sz. egyesített ügyekben (*Novartis és társai*). Ruiz-Jarabo főtanácsnok indítványában kifejtette, hogy a kizárólagos hasznosítási időszak megállapítása során a döntő tény az, amikor a hasznosítás a kezdetét veszi, vagyis az az időpont, amelytől kezdve a gyógyszer *jogszerűen forgalmazható* – a Közösség területének egy részén – függetlenül

¹⁰ SPC-rendelet 3. cikk c) pont.

¹¹ I. m. (9), 25. pont.

magától az engedélytől, amely lehet egy központilag kiállított engedély.¹² A kérelmező jól lehet nem tudta forgalmazni az Iressa nevezetű gyógyszer 2005 és 2009 között, ez azonban irreleváns, hiszen az első engedélyezés időpontja jogi tény, az a tanúsítvány időtartamának meghatározásához szükséges követelmény.¹³ Mindazonáltal a végleges engedély alapján meghatározott tanúsítvány időtartama sem kompenzálta volna teljes mértékben a kérelmező által elszenvedett közel ötéves késedelmet.¹⁴

A C-229/09. sz. ügy (*Hogan Lovells International LLP kontra Bayer CropScience AG*) kapcsán az Egyesült Királyság Szellemilajdon-védelmi Hivatala párhuzamot vont a növényvédő szerek és a gyógyszertermékek kiegészítő oltalmi tanúsítványára vonatkozó jogszabályi rendelkezések között. Az Európai Unió Bírósága korábban elismerte, hogy a tagállam által az ideiglenes forgalomba hozatali engedély iránti kérelem elbírálása során kifejtett megítélés jellegénél fogva eshetőleges, és szükségképpen nagyobb bizonytalanságot hordoz magában, mint egy végleges forgalomba hozatali engedély céljából végzett értékelés.¹⁵ Ugyanakkor nehézséget okozna egy olyan értelmezés, amely szerint a kiegészítő oltalmi tanúsítvány csak végleges forgalomba hozatali engedély alapján lehetne kibocsátható. Nem szükséges tehát, hogy az első forgalomba hozatali engedély hatályban legyen, az akár le is járhat. Az SPC-rendelet által előírt kritérium rendeltetése, hogy a *sui generis* oltalom ne lépje túl az első engedélyezéstől számított maximális tizenöt éves védelmi időt.

Az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek engedélyezéséért felelős nemzeti vagy európai uniós szerv nyilvánvalóan abban érdekelt, hogy minél több *biztonságos, megbízható és hatékony* medicina kerüljön forgalomba. Ugyanakkor előállhat olyan helyzet, hogy e „követelmény-triumvirátus” megvalósulásának vizsgálatakor az illetékes szerv a klinikai adatok nem megfelelő dokumentációját állapítja meg. A hiányosság orvoslása érdekében kétféle út áll rendelkezésre. Egyrészt a termék meghatározott feltételek teljesítése mellett, ideiglenesen hozzáférhetővé válik a piacon, és a szükséges adatok benyújtását követően, az eredmények függvényében adható végleges engedély. Másodszor, a forgalmazási engedély kérelmezője az illetékes testülettel folytatott egyeztetést követően dönthet a kérelem visszavonásáról, és annak – a hiányzó dokumentáció pótlásával történő – újbóli benyújtásáról.

Mindkét alternatíva az engedély visszautasításának megakadályozását szolgálja úgy, hogy a kérelmezőnek további munkát kell elvégeznie a végleges jóváhagyás megadása érdekében. E rendelkezéssel érhető el az MSMA-irányelv általános célkitűzése, miszerint a termék előny-kockázat viszonya pozitív, és annak minősége, biztonságossága és hatásossága kellőképpen garantált.¹⁶

¹² C-207/03. és C-252/03. sz. egyesített ügyek, Novartis és társai (2005. április 21.), főtanácsnoki indítvány, 49. pont.

¹³ I. m. (12), 50. pont, 41. lábjegyzet.

¹⁴ I. m. (9), 50. pont.

¹⁵ C-229/09. sz. ügy, Hogan Lovells International LLP kontra Bayer CropScience AG (2010. november 11.), 45. pont.

¹⁶ I. m. (9), 39. pont.

A fent idézett *Generics*- és *Synthon*-ügy vonatkozásában már az Európai Unió Bírósága is deklarálta, hogy biztonságossági és hatásossági vizsgálat lefolytatása nélkül piacra bocsátott gyógyszerkészítmények nem tartoznak az MSMA-irányelv hatálya alá, így azok alapján kiegészítő oltalmi tanúsítványt sem lehet kibocsátani. A jelen ügyben kibocsátott engedély *a contrario* megfelel a hivatkozott uniós jogi irányelv követelményeinek, figyelembe véve, hogy a szükséges vizsgálatokat lebonyolították, a kérelmezőnek mindössze pontosabban meg kellett határoznia a társadalom azon széles körét, amely kezelésben részesül.¹⁷

Az Iressa gyógyszer 2004. március 2-től jogilag elérhető volt a piacon, és az a tény, hogy a feltételhez kötött forgalomba hozatali engedélyt felfüggesztették, nem befolyásolja a kiegészítő oltalmi tanúsítvány időtartamának meghatározási módját.

5. Az Európai Unió Bíróságának végzése

Az Európai Unió Bírósága végzésében főleg annak a megállapítására fektetett hangsúlyt, hogy mivel Lichtenstein – Svájjal kötött megállapodása alapján – automatikusan elismeri a Svájcban megadott forgalomba hozatali engedélyt, és az a Közösségen belül első engedélyezésnek minősül, a svájci feltételes forgalomba hozatali engedély alapján kiegészítő oltalmi tanúsítvány adható. A *Synthon*- és a *Generics*-ügy egyértelműen arra utal, hogy csak olyan termékre adható az SPC-rendelet szerinti *sui generis* oltalom, amelyre lefolytatták az MSMA-irányelvnek vagy az EUMA-rendeletnek megfelelően a hatósági engedélyezési eljárást – amely magában foglalja a termék MSMA-irányelv rendelkezései szerinti biztonsági és hatékonysági vizsgálatát –, és a tagállam kiadta a forgalomba hozatali engedélyt.¹⁸ Márpedig a svájci engedélyt az MSMA-irányelv követelményeinek tiszteletben tartásával adták ki.

Az Európai Unió Bírósága leszögezte, hogy az SPC-rendelet szerinti azon követelmény, hogy a szóban forgó gyógyszerre forgalomba hozatali engedélyt adtak ki, nem függ attól a kérdéstől, hogy azt az érintett gazdasági szereplő ténylegesen forgalmazta-e. A kiegészítő oltalmi tanúsítvány kiadása szempontjából nem releváns tehát az a körülmény, hogy a forgalomba hozatali engedélyt a SwissMedic utólagosan felfüggesztette, és csak akkor állította azt vissza, amikor az engedély jogosultja további adatokat nyújtott be hozzá, hiszen az engedélyezés az MSMA-irányelvnek megfelelően történt.¹⁹

¹⁷ I. m. (9), 44. pont.

¹⁸ C-617/12. sz. ügy, AstraZeneca kontra Comptroller General of Patents, Designs and Trade Marks (2013. november 14.), a Bíróság végzése, 47. pont.

¹⁹ I. m. (18), 59. pont.

6. Megjegyzések

A kiegészítő oltalmi tanúsítvány szabályainak kimunkálása során az alapszabadalommal rendelkező európai gyógyszeripari vállalatok versenyképességének növelésén túl egyéb legitím érdekek védelme is fontossá vált, mint például a közegészség. A megtérülési motivációt biztosító oltalom hátrányosan érinti a fogyasztókat és a generikus gyógyszerek gyártóit, ugyanis kizárólag az innovatív készítményt forgalmazó monopóliumának megszűnése után válik elérhetővé a generikus termék alacsonyabb áron. Ezen antagonisztikus érdekek feloldása érdekében a jogalkotó egyrészt többletbevétel garantálásával ösztönzi a forgalomba hozatali engedély tulajdonosát, másrészt a generikus verseny túlzott késleltetésének elkerülése érdekében maximalizálja a *sui generis* oltalom időtartamát, amellyel így megfizethető áron jutnak a fogyasztók hatékony gyógyszertermékekhez.

A súlyos, ritka betegek gyógyszerükségeinek kielégítése céljából kulcsfontosságú a hatóanyagot fejlesztő, originális gyógyszereket gyártó vállalatok fejlesztési intenzitásának az ösztönzése. Ahogy az az Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatalának és az Európai Unió Bíróságának jogértelmezése során világossá vált, az SPC-rendelet célkitűzése csak részben valósul meg a kivételes esetben, hiszen az akár évekig is elhúzódó felfüggesztés időtartama alatt bevételkiesés realizálódik. A hatóságok végső soron nem vizsgálják, hogy a gyógyszeripari vállalat valóban kiaknázhatta-e a kutatásokra fordított befektetést, amennyiben az *de jure* rendelkezik a gyógyszerre vonatkozó engedéllyel, ténylegesen értékesíteni azonban nem tudja. E kivételes kérdés tisztázása további bírósági jogértelmezést tesz szükségessé.

Dr. Tószegi Zsuzsanna*

AKIT A KEDVTELÉSE TETT VILÁGHÍRŰVÉ: NÉMETHY EMIL FELTALÁLÓ, REPÜLŐGÉP-KONSTRUKTÓR, AVIATIKAI SZAKÍRÓ

Különleges, titokzatos ember volt a 75 évvel ezelőtt elhunyt *Némethy Emil*, aki az egy évtizeden át űzött hobbjára révén lett az egész világon ismert, holott választott szakmájában, a papír- és cellulózgépgyártásban is jelentős eredményeket ért el. Ez utóbbi szakterületen számos szabadalmat kapott külföldön, illetve *Magyarországon*; két évig *Japánban* dolgozott egy papírgyárban, majd több mint három évtizeden át irányította igazgatóként az aradi szalmapapírgyárat és annak utód cégét.

Némethy Emilről keveset árulnak el a róla megjelent, gyakran tévedésekkel terhelt, szűkszavú életrajzok. A több mint fél évig tartó kutatómunka során azonban napvilágra kerültek olyan, eddig ismeretlen dokumentumok, amelyek alapján immár világosan kirajzolódnak Némethy életútjának főbb sarokpontjai.

Ahogy az élete két szálon futott, mi is két, többé-kevésbé önálló tanulmányt szentelünk Némethy életútjának és munkásságának. Ez a dolgozat az újonnan kiderült életrajzi elemek rövid ismertetésén túl kedvteléseként gyakorolt aviatikai teljesítményét mutatja be, egy másik tanulmány pedig a cellulóz- és papírgépgyártás terén elért eredményeit veszi számba.

Egy perdöntő dokumentum

1912. január 15-én, *Aradon* kelt az a német nyelvű levél, amelyet Némethy Emil gyárigazgató írt a *Magyar Tudományos Akadémiának* (MTA). Némethy a leveléhez csatolt, „Die endgültige Lösung des Flugproblems” című, kétkötetes munkájával pályázott az Akadémia 1915. évi Bolyai-díjára.¹

A levél már másnap, január 16-án megérkezett *Budapestre*. A hivatalnokok gondoskodtak arról, hogy a két kötet az *Akadémiai Könyvtárba* kerüljön, ahol annak rendje, módja szerint állományba vették, és ahol azok ma is hozzáférhetők. 1912-ben még senki nem sejtette, hogy az MTA által a *Bolyai János* születésének 100. évfordulójára (1905-ben) alapított tízezer koronás díjat sem 1915-ben, sem utána – egészen az ezredfordulóig – nem fogják odaítélni senkinek. Az alapításkori tervek szerint a díjat ötévente adományozták volna a legkiválóbb matematikai munkák készítőinek. Először *Henri Poincaré*, 1910-ben pedig *David Hilbert* nyerte el. Az első világháború miatt azonban megszakadt a sorozat, és a Bolyai-díjkiosztás csak 2000-ben folytatódott.²

* Egyetemi docens, tudományos újságíró.

¹ RAL 34/1912. Némethy Emil levele a MTA-nak. 1912. január 15., Arad.

² Az MTA nemzetközi Bolyai-díja: <http://www.bolyaitestamentum.hu/?m=28>.

Visszatérve Némethy Emilnek az *MTA Kézirattára* által megőrzött levelére: nemcsak az a tény figyelemre méltó, hogy ő nemzetközi szinten élenjárónak, és így a Bolyai-díjra érdemesnek tartotta fent nevezett munkáját. Némethy élettörténetének egyik jelentős szakaszát is új megvilágításba helyezik a levél zárómondatai, amelyekben a német nyelv használata miatt szabadkozott. Ennek okául azt hozta fel, hogy ugyan magyar származású, de életének első 30 évét *Ausztriában*, Japánban és *Németországban* töltötte.

Életrajzi adatok – Némethy Emil és családja

A rendelkezésre álló források szerint Némethy Emil 1867. február 17-én született, és 75 évvel ezelőtt, 1943. november 4-én hunyt el. A róla megjelent életrajzok vagy nem közlik a születési helyét, vagy Aradot jelölik meg szülővárosaként. Hogyan történhetett mégis, hogy akkor – amint ő maga írta a fentebb hivatkozott levelében –, gyermek- és fiatalkorát nem Magyarországon töltötte?

A kérdésre mindaddig nem volt értelmezhető válasz, amíg egyrészt az önzetlen segítő-készségnek, másrészt a szerencsének köszönhetően elő nem kerültek hiteles dokumentumok, amelyek adatai kijelölik Némethy életének fordulópontjait. Az új adatok egy része felülírja az eddig megjelent életrajzokban a szülővárosáról és a halálozási helyéről közölt információkat.

Az első, különlegesen érdekes adatsor *Pilsenből* érkezett 2018 április végén. A *University of West Bohemia in Pilsen* történelemtanszékének vezetője, N. Morávková³ (a szerző kérésére) a helyi levéltárban rátalált egy rendőrségi bejegyzésre, amelynek tanúsága szerint Némethy Emil 1867. február 17-én *Mariánské Lázněban* (akkori ismert nevén *Marienbadban*) született, apja foglalkozása könyvkötő, anyja neve *Marie Prachová*.⁴

Egy hónappal később Némethy egyik dédunokájánál sikerült néhány eredeti dokumentumot megtekinteni, amelyek egyértelműen igazolják a pilseni rendőrségi adatokat – és a szerző számára ekkor vált érthetővé a Némethy egyik közleményében olvasható kifejezés: „ich ... ein Marienbader bin”.⁵

Számos életrajzírója azt állítja, hogy a budapesti *Műegyetemen* szerzett gépészmérnöki diplomát, ez azonban nem igaz. A *Műegyetem* évkönyveiben a hallgatók névsorában Némethy Emil neve egyáltalán nem szerepel, és az egyetemhez a máshol szerzett diplomája honosítása ügyében sem nyújtott be kérelmet.

A 2018 elején megismert hiteles iratok között semmilyen utalás nincs arra, hogy Némethy felsőfokú tanulmányokat folytatott volna. Az immár bizonyos, hogy a középiskola (*Gewerbeschule*) befejezése után rögtön a pilseni papírgyárban kezdett el dolgozni. Az eddig

³ A szerző itt mond köszönetet N. Morávková tanszékvezetőnek önként felajánlott, nagylelkű, önzetlen segítségéért.

⁴ N. Morávková, e-mail, 2018. április 25.

⁵ *Emil Némethy: Die endgültige Lösung des Flugproblems*, 2. rész. Szerzői kiadás, Arad, 1911, p. 32.

megismert adatokból arra következtethetünk, hogy nem szerzett diplomát. Levelezéseiben saját magát gyakran mérnöknek titulálta, de soha nem használta a „Dipl.” jelzőt, amely abban az időben az okleveles mérnököket megkülönböztette a mérnöki feladatokat ellátó, de diplomával nem rendelkező szakemberektől. A rendelkezésünkre álló hivatalos iratokon – például a szabadalmi bejelentéseken – egyszer sem szerepeltette a neve mellett a „mérnök” jelzőt sem magyar, sem idegen nyelven.

A 2018 tavaszán rendelkezésre álló eredeti dokumentumok alapján a következő adatsort lehetett összeállítani Némethy Emilről és családtagjairól.

Némethy Emil születési helye és ideje: *Planá u Mariánské Lázně* (Marienbad),⁶ 1867. február 17.⁷ Apja és anyja neve: Némethy Carol és Brach Maria.⁸ A pilseni levéltárból származó adatok szerint Némethy 1885. december 13-án érkezett Pilsenbe a *Piette* papírgyárba gyakornoknak. Egy másik igazoláson⁹ a következő adatok szerepelnek: foglalkozása végzős ipariskolai tanuló, 1885. december 26-ától kezdve rendelkezett Planában községi illetőséggel.¹⁰ A helyi polgármesteri hivatal által 1945-ben kiállított igazolás szintén arról tanúskodik, hogy Emil Karel Némethy Mar. Lázně Planá kerületében született 1867. február 17-én, és községi illetőséggel bírt Planában.¹¹

A Csehországból kapott levéltári adatok szerint – amikor Némethy 18 éves korában Pilsenbe került – az apja foglalkozása könyvkötő volt.¹² Az apáról eddig egyetlen, nyomtatásban megjelent adat került elő: olvasótermi felügyelő (Lesesaalcustos) volt Marienbadban, amikor 1900-ban a *Prager Tagblatt* beszámolt arról, mekkora feltűnést keltett a fia által Aradon megépített első repülőszerkezet.¹³

⁶ Planá egy kisváros, amelyet Mariánské Lázněhoz csatoltak, így lett a neve Planá u Mariánské Lázně; németül a két helység elnevezése: Plan és Marienbad.

⁷ Az adatokat az alábbi fennmaradt hivatalos iratok igazolják: a) Certificat de nationalite. Arad, 1947. október 27. b) Heimatschein – hiteles másolat. Arad, 1947. október 27. (mindkét eredeti dokumentum a család tulajdonában), és a pilseni levéltárban található rendőrségi nyilvántartás is ezeket tartalmazza.

⁸ Certificat (1947). A pilseni egyetemről kapott adatok szerint az anyja neve „Prachová” – ez csak a kezdetekben tér el a sokkal újabb, írógéppel írt igazoláson olvasható névtől. A betűeltérés adódhat a régi kézírás gyengébb olvashatóságából is.

⁹ Heimatschein (1947).

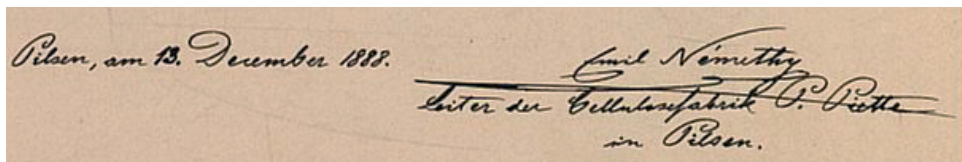
¹⁰ Az Osztrák–Magyar Monarchiában az 1859. április 24-én kibocsátott császári nyílt parancs vezette be a községi illetőség fogalmát, amelyet a 7863/1869. sz. belügyminiszteri rendelet tett kötelezővé a magyar területeken. Miután a Monarchiában az állampolgársági szabályok nem voltak egységesek, osztrák községi illetőséget csak osztrák, magyar pedig csak magyar állampolgárok szerezhettek meg. Ha valaki máshová költözött, nem szerezhett új illetőséget – kivéve a házasságra lépő nőket: ők kötelezően a férjük illetőségét kapták meg. A mai jogrendben többé-kevésbé az állandó lakóhelyi kötelezettségnek felel meg, de annál többet jelentett. Nemcsak jog, hanem kötelezettség is volt, és a községi illetőség gyakran nem egyezett meg a tartózkodási hellyel. Forrás: *Ganczer Mónika*: Állampolgárság a nemzetközi jogban – államutódlás esetén. Doktori disszertáció. Győr, Széchenyi István Egyetem, 2013, p. 115–118. DOI: 10.15477/SZE.ÁJDI.2013.003.

¹¹ Némethy Emil, továbbá Irma leánya és Lajos fia cseh nyelvű illetőségi igazolása, Planá u. Mar. Lázně polgármesteri hivatal, 1945. október 11. (Az eredeti dokumentum a család tulajdonában.)

¹² I. m. (4).

¹³ *Prager Tagblatt*, Nr. 168. 1900. június 20., p. 6. Az apa foglalkozása szó szerint: Lesesaalcustos. Forrás: *anno.onb.ac.at* (2018. június 12.).

Fennmaradt egy saját kezűleg írt, 1888. december 13-án kelt szabadalmi dokumentum, amelyet az akkor 21 éves Némethy a pilseni „P. Piette” cellulózugyárban „Leiter”, tehát vezető, irányító munkakört betöltött szakemberként írt alá (1. ábra).

1. ábra: Némethy Emil aláírása az 1889-ben oltalomban részesített szabadalmi bejelentésen¹⁴

A pilseni papírgyárból került ki Japánba, ahol két évig dolgozott a *Fuji Paper Co.* újonnan létesített gyárában. 1890. január 10-én lépte át a Szuezi-csatornát, majd 1890. március 4-én érkezett meg a szigetországba, ahol 1892. május 7-ig tartózkodott.¹⁵ Az oda- és visszaút meglehetősen hosszú volt: odafelé Indiát érintve, Európába vissza azonban a *Csendes-* és az *Atlanti-óceánon* keresztül hajózott. A több hónapig tartó hajóúton különös érdeklődéssel figyelte a tengeri madarak könnyed, fáradhatatlan röptét, és gondolatban már akkor megtervezett egy olyan repülőgépet, amely képes embert is szállítani. A repüléssel kapcsolatos elgondolásainak formába öntésére azonban csak 1899-ben nyílt először lehetősége: ekkor építette meg első repülőszerkezetét.¹⁶ (A japán kiküldetésre a Némethy papírgyári tevékenységét feldolgozó cikkünkben fogunk visszatérni.)

Több adat is azt bizonyítja, hogy Japánból Pilsenbe tért vissza, ahol a cseh levéltári adatok szerint 1892. november 12-én vette feleségül¹⁷ az 1871. október 19-én, Pilsenben született *Anne Schneider*t.¹⁸ Feleségének a fényképe Némethy szerzői kiadásban 1911-ben megjelent művében látható.¹⁹ Még egy adatunk van ebből az időszakból: a *Központi Értesítő* 1893. évi 24. számában jelent meg egy rövid híradás Némethy egyik korábbi szabadalmával kapcsolatosan. A „megs.” rövidítésből arra lehet következtetni, hogy a szabadalmat megsemmisítették, de ennek a ténynek az *Oszták Szabadalmi Hivatal* adatbázisában nincs nyoma.²⁰

¹⁴ Privilegien 1889/005497. Beschreibung und Zeichnung des Schwefelofens mit Vitriolkammer... A szabadalmi bejelentés az Osztrák Szabadalmi Hivatal gyűjteményében található meg.

¹⁵ Az örökösöktől a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeum 2011-ben megvásárolta a Némethy Emil japán fényképgyűjteményét tartalmazó albumot, amelybe Némethy saját kezűleg vezette fel az idézett dátumokat.

¹⁶ Némethy: i. m. (5), p. 27.

¹⁷ I. m. (4).

¹⁸ I. m. (8).

¹⁹ Némethy: i. m. (5), p. 1.

²⁰ Némethy Emil Pilsenben, kénégető-kemencze, mely kénassavgáz készítésére való, lugnak előállítására a sulfít-cellulose-gyárak részére; a szab. kelt 1889. aug. 24., megs. 1892. aug. 24. XXIII. 1723. Központi Értesítő, 18. évf., 24. sz., 1983.

Az MTA-nak írott levél – miszerint Japán után Németországban élt, továbbá Irma leánya születési helye (Pauschwitz²¹) – alapján a család Pilsenből feltehetően Németországba költözött. Némethy vélhetően Pauschwitzban, az 1893-ban alapított *Wiede & Söhne*-féle papír- és cellulózgárban kapott állást.

Némethy 1897-ben lett az aradi szalmapapírgyár műszaki igazgatója, a családjával együtt ekkor költözhetett a városba,²² ahol egészen a haláláig élt. 1929-ben kelt végrendeletében azt írta, 33 évet dolgozott a később cukorgyárrá átalakult gyárban.²³

Az elsőszülött, ifj. *Némethy Emil* 1890-ben *Bubentschben* (*Bubenč*) született, katonakorában – apjához és testvéreihez hasonlóan – szintén Planában rendelkezett illetőséggel.²⁴ Az 1901/1902. tanévben kezdte meg főreáliskolai tanulmányait Aradon. Az 5. osztályt ismételte, így az 1909/1910. tanévben végezte el a 8. osztályt, majd az 1910/1911. tanévben tett érettségi vizsgát.²⁵ Az 1911 januárjában a papírgyárban keletkezett tűzvészben saját életét is veszélyeztetve emberéleteket mentett, ezért *Ferenc József* ezüst érdemkeresztet adományozott ifj. Némethy Emil főreáliskolai tanuló számára.²⁶ Apja gyászjelentésében az ő neve mellett felesége, született *Barthel Teréz* neve olvasható, gyermekük ekkor (1943-ban) nem volt.²⁷ Az elsőszülött fiú 1970-ben hunyt el; szüleivel és feleségével közös sírban nyugszik az aradi Eternitea temetőben.²⁸

A második fiú, *Némethy Károly* az iskolai évkönyvekből visszakövetkeztethetően 1895-ben születhetett Pilsenben vagy – hűgához hasonlóan – talán Pauschwitzban. A következő adatokat lehet róla tudni: az 1907/1908. tanévben az aradi főreáliskola 3. osztályába járt

²¹ Illetőségi igazolás (1945).

²² Az 10503. lajstromszámú szabadalmi leírás bejelentésének kelte: Arad, 1897. augusztus 10.

²³ Némethy Emil német nyelvű végrendelete, Arad, 1929. szeptember 25. (Az eredeti dokumentum a család tulajdonában.)

²⁴ Tiszti személyügyi iratok. AKVI 1890/3772: militaria.hu/adatb/leveltariuj/sites/default/files/N-NY%20-_.xls (2018. június 10.).

²⁵ Az aradi állami főreáliskolának értesítője az ... iskolai évről. Arad, Aradi Nyomda, 1901–1902, p. 66; 1902–1903, p. 88; 1903–1904, p. 45; 1904–1905, p. 79; 1905–1906, p. 93; 1906–1907, p. 53; 1907–1908, p. 88; 1908–1909, p. 74; 1909–1910, p. 152; 1910–1911, p. 78.

²⁶ „A Személyem körüli minisztérium ideiglenes vezetésével megbízott magyar miniszerelnököm előterjesztésére ifj. Némethy Emil aradi lakosnak, több emberéletnek saját élete veszélyeztetésével történt megmentése alkalmával tanúsított bátor és önfeláldozó magatartása elismerésül, az ezüst érdemkeresztet adományozom. Kelt Bad-Ischlben, 1911. évi augusztus 1-én. Ferencz József s. k. Gróf Khuen-Héderváry Károly s. k.” Forrás: Budapesti Közlöny, 45. évf. 183. sz. 1911. augusztus 11. Javaslat az Ezüst Érdemkereszt adományozására ifj. Némethy Emil főreáliskolai tanuló részére életmentésért (BM). Forrás: Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. 1911. évi 12. ülés, 1911. június 15.: <http://adatbazisokonline.hu/en/adatbazis/minisztertanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944/adatlap/59116> (2018. május 8.).

²⁷ Némethy Emil gyászjelentése, Arad, 1943. november 4. (Az eredeti dokumentum a család tulajdonában.)

²⁸ Némethy Emil végső nyughelyéről eddig a magyar aviatikusok sírhelyét nyilvántartó adatbázisban sem állt rendelkezésre semmilyen információ. A család birtokában lévő gyászjelentés alapján és Miholcsa Gyula filmrendező segítségének köszönhetően sikerült rátalálni az aradi temetőben. A szerző halásan köszöni Miholcsa Gyula önzetlen segítségét

– ekkor lehetett 12 éves. Évisméltés után a 4. osztályt 1909/1910-ben végezte el,²⁹ ezt követően a neve nem szerepel a főreáliskola tanulóinak névsorában. Apja végrendeletéből derül ki, hogy Károly Oroszországban eltűnt.³⁰

Némethy Irma a szászországi Pauschwitzban született, 1896. december 29-én. 1928. május 14-én ment férjhez, a házasságban a neve *Irma Gyurinová* lett. Ahogy apja és Lajos öccse, ő is illetőséggel bírt Mar. Lázně Planá kerületében, egészen a házasságkötéséig.³¹ Apja 1943. évi gyászjelentésén a neve *Fáskerti Antalné*, két gyermeke *Fáskerti Katalin* és „*Karcsi*”.³²

A legkisebb gyermek, Lajos, 1900. február 17-én Aradon született. A Mariánské Lázněban 1945-ben kiállított igazoláson ez a névforma szerepel: *Ludvík Emil Némethy*, aki akkor még illetőséggel rendelkezett a városhoz tartozó Planá kerületben.³³ Lajos 1910–1914. között végezte a főreáliskola első négy osztályát,³⁴ ezt követően a fumei kadétiskolában tanult tovább. A hatvani cukorgyár felügyelőjeként dolgozott. Némethy Lajos az ismert aradi gépgyáros leányát, *Hendl Magdát* vette feleségül, két leányuk született: *Judit* és *Annamária*.³⁵ A leszármazottak közlése szerint Némethy Lajos 2004. január 4-én hunyt el Egerben. Idősebb leányának, *Juditnak* nem születtek gyermekei. *Annamária* két leánynak adott életet: Rita és Erika őrizte mindmáig a családi ereklyéket: nekik köszönhető, hogy sikerült a történelem viharaitól sújtott család néhány tagjáról a legfontosabb adatokat kideríteni.³⁶

Feltétlenül meg kell említeni, hogy az egyik dédunoka nagylelkű adományozása révén Némethy Emil három, nyomtatásban megjelent műve – amelyek eddig nem voltak meg egyetlen hazai közgyűjteményben sem – immár a nemzeti könyvtár állományát gazdagítja; a magyar repülés hőskorát dokumentáló, Némethy repülőgépeiről készült két eredeti fotó pedig a *Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum* gyűjteményébe került.³⁷

Némethy Emil életrajzát önvalloásával zárjuk. A szerzői kiadásban 1911-ben megjelent egyik művében több helyen is nyilatkozik a származásáról: annak kihangsúlyozása után, hogy ő egy régi magyar nemzetség sarja az egyik közlés szerint osztrák születésű, akinek kettős hazája Ausztria–Magyarország,³⁸ a másik, folyóiratban is megjelent cikkében német–

²⁹ Az aradi állami főreáliskolának értesítője az ... iskolai évről. Arad, Aradi Nyomda. 1907–1908, p. 83; 1908–1909, p. 70; 1909–1910, p. 147.

³⁰ I. m. (23). Az I. világháború hősi halottainak névsorában Némethy Károly nevére nem sikerült rátalálni.

³¹ I. m. (21).

³² I. m. (27).

³³ I. m. (21).

³⁴ Az aradi állami főreáliskolának értesítője az ... iskolai évről. Arad, Aradi Nyomda. 1910–1911, p. 52; 1911–1912, p. 72; 1912–1913, p. 76; 1913–1914, p. 78.

³⁵ I. m. (27).

³⁶ A szerző itt mond köszönetet Némethy Lajos unokáinak, akik önzetlen segítségükkel, továbbá a birtokukban lévő családi iratok rendelkezésre bocsátásával rendkívül értékes segítséget nyújtottak Némethy Emil életrajzának összeállításához.

³⁷ A nyomtatott művek szerzői kiadásban jelentek meg: *Emil Némethy: Das Fermat-Problem*. Arad, 1920; *Emil Némethy: Bemerkungen zum Fermat-Problem*. Arad, 1920; *Emil Némethy: Der Schwebe-Effekt*. Arad, 1937. A múzeumba került két fotó a 2. és a 9. ábrán látható.

³⁸ *Némethy: i. m. (5)*, p. 31.

osztrák születésűnek vallja magát³⁹ – és akkor még nem sejthette, hogy majd román állampolgárként tölti életének utolsó, jelentős szakaszát.

Némethy repülőgépei – a legelső között

A repülés úttörőiről készült lexikonok, adatbázisok többsége megemlékezik Némethy Emilről, hiszen a 20. század első évtizedében nemcsak német nyelvterületen, de az USA-ban is több tudósítás jelent meg a repülőgépeiről. Az általa kitalált és megkonstruált szerkezetek ugyan nem voltak képesek valódi repülésre, a Némethy-féle elvek és az ezek alapján kivitelezett gépek mégis fontos állomást jelentettek a repülés egyetemes történetében. Elméleti munkássága, amelynek során gyakran korának jelentős aviatikai szakértőivel is vitába szállt, néhány éven át jelentős figyelmet keltett.

Hogy a repülés megvalósíthatóságának előfeltételei milyen nagy érdeklődést váltottak ki a 19. század végén, arra álljon itt példaként a kiváló természettudós, *Herman Ottó* fejtegetése a madarakról és a repülőgépekről. Herman sok időt töltött az északi madárszigeteken, ahol a halak úszását és a madarak repülését alaposan megfigyelve elgondolkodott azon, miként lehetne a repülés problémáját megoldani. Tapasztalatai alapján azt javasolta, a hangsúlyt dinamikai alapokra kell helyezni. Herman párhuzamot vont a hajózás és a repülés között, majd felhívta a figyelmet arra, hogy a hajózás esetében a gőzgépek alkalmazása hozta meg a döntő fordulatot. A hajókhoz hasonlóan a repülőgépeknél is „... úgy alakul a probléma, hogy nem a szárny, vagy vitorlás kerék *alkata* a feladat lényege, hanem a *motor!*” Herman Ottó szerint a repülőgéppel foglalatossá válnak „mindig a felületek alakjával, a fel- és lecsapó szárnyművelet erőtenyezőivel vesződnek; de megelégednek a *motor lényegéről*, súlyáról és azokról a *feltételekről*”, amelyek a mozgás folytonosságához szükségesek.⁴⁰ Sajnos, ez a megállapítás hatványozottan igaznak bizonyult Némethy repülőgépei esetében: általános vélekedés szerint hiába voltak jól megszerkesztve, a megfelelő motor hiánya miatt nem voltak képesek felszállni.

Arra, hogy megtörtént-e a várva várt repülés a Némethy-féle gépekkel, ma már nem lehet egyértelmű választ adni. Eddig nem került elő hitelesített adat arról, hogy emberrel együtt repültek-e az ő szerkezetei, és a tisztánlátást nem segítik az alábbi fejezetben idézett sajtóközlemények.

A magyar sajtó hírei Némethy aviatikai kísérleteiről

A hazai lapokban időről időre megjelentek rövid tudósítások az aradi gyárigazgató repülőgépeiről és az azokkal folytatott próbálkozásairól. Nem célunk, hogy hiánytalanul számba

³⁹ Némethy: i. m. (5), p. 32.

⁴⁰ Herman Ottó: A madár és a repülőgép. Természettudományi Közöny, 29. évf. 332. sz., 1897, p. 161–176.

vegyük az összes, nyomtatásban megjelent híradást, csak néhány jellemző példát mutatunk be az alábbiakban, nagyjából időrendet követve.

A *Vasárnapi Ujság* 1901. június 30-án számolt be Némethy Emil repülőgépéről, és közölte azt a montázképet, amelyen a feltaláló – a látszólag egy erdő fölött repülő, „Flugrad Némethy” felirattal ellátott – szerkezetben ül (2. ábra). Az újságíró hiába hívta fel a figyelmet, hogy „a gép ugyan ma még nem repül úgy, mint a képen látható”, a későbbiekben ez az információ már nem kísérte a sok helyen közölt képet, így azt lehetett hinni, hogy Némethy sikeres repülést hajtott végre a berendezéssel. Ugyanez a kép megjelent Némethy „Die endgültige Lösung des Flugproblems” című művének első és második kötetében is: figyelemre méltó módon a második kötetben a képaláírásban 1899-es évszám szerepel.⁴¹ A cikk szerint – amelynek a szövege lényegében megegyezik az egy hónappal korábban a lipcsei *Illustrierte Zeitung*-ban megjelent beszámolóval⁴² – a feltaláló akkor még reménykedett abban, hogy sikerül a levegőbe emelkednie a géppel. Némethy a repülőgép szerkesztése során azt tartotta szem előtt, hogy egy sportcélokra használható repülőgép nem kerülhet többé egy automobilnál.

2. ábra: Némethy Emil az 1899-ben készült sárkányrepülőjében. Montázkép⁴³

Az ismertetés szerint a Némethy-féle gép szerkezete „Sárkány-szárnyak” rendszerű, a berendezés súlya 30 kilogramm, a motor súlya 11 kilogramm és mindössze 3/4 lóerős. Amikor a motor megforgatja a légsavart, a gép a négy kerekén a földön gyorsan tud haladni. A feltaláló úgy vélte, a szárnyak alatt fejlődő erős légáramlat elegendő ahhoz, hogy a ké-

⁴¹ A második kötet első közleménye a lipcsei *Illustrierte Zeitung* 3023. számában, 1901. június 1-jén „Das Flugrad Némethy” címmel megjelent cikk szövege, a szerző kommentárjaival kiegészítve.

⁴² Das Flugrad Némethy. *Illustrierte Zeitung*, 3023. sz., 1901. június 1.

⁴³ Az eredeti képet Aradon Weisz Hugó fényképész készítette. A fotó Némethy dédunokájának adománya-ként a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum állományába került 2018 júniusában.

szüléket a levegőben lebegve tartsa. A felemelkedéshez Némethy egy lejtős rámpát akart építeni, amelynek az alsó széle kissé fölemelkedik. Amikor a lejtőn nyílsebességgel leszalad a gép, hogy a saját erejénél fogva, a légszavár nyomásától támogatva a levegőbe emelkedjék, a szárnyak fenntartják, a légszavár pedig előrehajtja. A feltaláló a későbbiekben az eredeti motorhoz képest háromszor akkora teljesítményű gazolinmotort⁴⁴ szándékozott beépíteni.

A szerkezetben ülő ember helyét úgy alakították ki, hogy a test előre- vagy hátrahajlása folytán oda tudja a súlypontot helyezni, ahova akarja, így a készülék felfelé vagy lefelé tud mozogni. Nagyon fontos a berendezés csekély súlya, amely a motorral, az „égető anyaggal” és egyéb hozzávalókkal együtt sem több 70 kilogrammnál.

A szárnyak hossza 8 méter, felületük 18 négyzetméter, az összes súly 140 kilogramm; így egy négyzetméter szárnyfelületre közel 8 kilogramm súly nehezedik. Az összes súly aránya a motor lóerejéhez képest nem túl kedvező, de a feltaláló úgy hiszi, ez elég a repülésre és a lebegésre, mivel ő nem a motor segítségével akarja a készüléket a levegőbe emelni. A leszállást úgy tervezte, hogy a gép lassú repüléssel mindinkább közeledik a földhöz, és amikor a kerekei földet érnek, akkor azokon gurul tovább.⁴⁵

Az ugyanezzel a géppel lezajlott, sikertelen repülőgép-kísérletről számolt be röviden 1902 nyarán *Herczeg Ferenc* lapja, az *Uj Idők*, amely a fentiekben említett montázképet is közölte. „A gépek századának Magyarországon is vannak képviselői. Nálunk is vannak emberek, akik arra iparkodnak, hogy új szerkezetű járművekkel uraivá legyenek a levegőnek és a víznek, ennek a két hatalmas nemzetközi országútnak. ... Némethy Emil, aki új kormányozható léghajót talált föl s azzal e napokban tett volna kísérletet Aradon. Hanem a gépet lefújta a szél a háztetőről, ahol fölállították és leesés közben erősen megromlott. Most javítják és a földaláló erősen fogadkozik, hogy el fog vele repülni Aradról — legalább is Temesvárig.”⁴⁶

A balesetről a *Budapesti Hírlap* is beszámolt: innen tudhatjuk, hogy a balul sikerült repülési kísérlet 1902. május 26-án zajlott le. „Tegnap akarták kipróbálni a Némethy-féle repülőgépet. A gépet egy kétemeletes háztetőre állították, azonban innen még elindulás előtt lefújta a szél. A gép összetört, szerencsére senki sem ült rajta. Némethy a napokban újból próbát tesz gépével.”⁴⁷

Az 1905-ben Budapesten rendezett nemzetközi automobil-kiállításról közölt terjedelmes beszámolójában a *Vasárnapi Ujság* néhány mondatot szentelt két magyar modellnek: „Sok nézője akad két repülőgép-mintának is. Ezek egyikét Némethy Emil papírgyári igazgató találta fel Aradon. Terjedelmes házfedél alakú selyemszárnyai vannak. A másik Kottlár Pál Budapesti lakos találmánya.”⁴⁸

⁴⁴ Ma már benzinmotornak hívjuk.

⁴⁵ Egy magyar ember által feltalált repülőgép. *Vasárnapi Ujság*, 1901. június 30., p. 421. (A képet a 423. oldalon közölték.)

⁴⁶ *Magyar földalálók*. *Uj Idők*, 8. évf. 23. sz., 1902. június 1., p. 509.

⁴⁷ Egy repülőgép balesete. *Budapesti Hírlap*, 22. évf., 143. sz., 1902. május 27., p. 6.

⁴⁸ Nemzetközi automobil-kiállítás Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 52. évf., 20. sz., 1905. május 14., p. 318.

Ember a levegőben

Az emberrel a levegőbe emelkedő első, sikeres léggömbkísérletet 1783-ban hajtották végre a *Montgolfier fivérek* Párizs mellett. Az ezt követő évszázadban fejlesztették ki a léghajókat, amelyeknek a kormányozható változataival tudtak valódi sikereket elérni.

A 20. század első évtizedében egyre-másra érkeztek hírek arról, hogy különböző aeroplánokkal (monoplánokkal, biplánokkal) mind több helyen valósították meg az emberiség évezredes álmát, a repülést.

Némethy Emil 1899-ben konstruálta meg az első, repülésre szánt szerkezetét, amellyel végül nem tudott a levegőbe emelkedni, de ezekben az években ugyanígy járt a többi honfitársa is: magyar pilóta csak 1910-ben tudott először repülni Magyarországon.

A repülőgéppel végrehajtott első eredményes kísérlet az amerikai *Wright fivérek* nevéhez fűződik: ők először 1903 decemberében tudtak megtenni a gépükkel rövid távolságot a levegőben.

Néhány évvel később, 1909-ben a népszerű Vasárnapi Ujságban igen elkeseredett hangvételű cikk jelent meg a magyar aviatikusok sorozatos kudarcairól. „Mert bizony nincs számbavehető magyar légmasina s kézzelfogható eredményt máig se értünk el. A magyar aviatikusok nagy energiával, de eredménytelenül” küzdöttek a kishitűséggel, a gúnnyal, a rosszindulattal és a pénztelenséggel, ami nem is csoda „ebben a közönyországban, a hol a nagyotakarás embereinek egyformán sivár, kilátástalan jelen és jövő jut osztályrészül. Ott volt például az aradi Némethy Emil, a kit külföldön az aviatika úttörői közt tisztelnek s elkeseredve hagyta abba a munkáját.” A névtelenségbe burkolózó cikkíró ezután megemlíti Zsélyi Aladár és Svachulay Sándor kísérleteit, majd Kutassy Ágostont, akiről ezt írja: ő „az első földink, a ki Magyarország területén a levegőben járt.”⁴⁹

A repüléstörténet szakértőjétől, Szabó Attilától származó szakirodalmi adatok módosítják ezt a megállapítást: 1910. január 10-én emelkedett először a magasba magyar pilóta gépe hazánkban: a dicsőség Adorján Jánosé, aki *Libelle* gépével néhány másodpercet tudott repülni. Az első működőképes motoros repülőgépet Kutassy Ágoston hozta be az országba. Aki viszont Magyarország területén elsőként hajtott végre sikeres repülést, Louis Blériot volt. Ő a *La Manche* csatorna sikeres átrepülése után jött el Budapestre, ahol óriási sikerű légibemutatókat tartott. Még két úttörőről feltétlenül meg kell emlékeznünk: a magyar aviatika első áldozata Takács Sándor volt, aki 25 éves korában, 1912-ben zuhant le gépével. 1914-ben pedig egy légi baleset következtében elhunyt Zsélyi Aladár – ő 30 évet élt.⁵⁰

⁴⁹ Magyar aviatikusok. Vasárnapi Ujság, 56. évf., 46. sz., 1909. november 14., p. 958–960.

⁵⁰ Szabó Attila: A korai magyar repülőgépek műszaki színvonala. Közlekedéstudományi Szemle, 44. évf., 8. sz., 1994, p. 305–311.

A *Műszaki Világ* hírét idézi a Budapesti Hirlap 1909 novemberében abból az alkalomból, hogy Némethy az aradi *Fehér Kereszt* szálló nagytermében kiállította repülőgépének tökéletesített modelljét: „Némethy Andor (sic!), az aradi papírgyár igazgatója, már évek óta foglalkozik a levegő meghódításának kérdésével. E problémáról már régebben cikkeket is irt több külföldi lapban. Cikkeiben a keskeny, hosszú, elnyúló típus mellett tört lándzsát.” 1907-ben az Arad melletti zádorlaki pusztán kerékpármotorral felszerelt modelljével repülési kísérleteket is végzett. „Gépe a papírníll elvén alapszik. Tompa szögben egymásnak hajló fehér vászonszárnyak, a melyek elől kissé magasabban állanak, hogy a lég emelő ellenállását növeljék a főalkotórészei. A légellenállás növelésére szolgál a szárnyak harmadán négy vászonlapát, a mely rézsut hajlással hajtja a levegőt a szárnyak alá. Ezeket a lapátokat egyelőre egy *Puchmotor* hajtja. Némethy a napokban ismét megpróbálja gépével a fölrepülést.”⁵¹

Némethys Pfeilflieger 1903.

3. ábra: Némethy áll nyílrepülőgépe mellett 1903-ban⁵²

Itt említett sikeres repülési kísérletéről Némethy az *Automobil* című szaklap 1909. május 29-i számában „A jövő repülőgépe” című cikkében a következőket írja: „Én voltam az első, aki ezen típusnak nagy, személy befogadására alkalmas modelljét elkészíthettem, amint ezt a mellékelt ábra mutatja. Egy ily modellel, amelybe egy közönséges kerekpár motort építettem be az *Arad melléki zádorlaki pusztán* (katonai gyakorlótér) 1907 *augusztus havában kifogástalan tanuk jelenlétében*, (Czant főhadnagy és Bak szerkesztő) *csakis a légcsavar vonó ereje segítségével 12 méteres sebességet értem el*, repülőgépem csekély légellenállásának legjobb bizonyítékául.”⁵³ A cikkben említett „A Némethy féle aeroplan” címet viselő ábra a

⁵¹ A levegő meghódítása. Budapesti Hirlap, 29. évf., 275. sz., 1909. november 20., p. 10.

⁵² Némethy: i. m. (5), p. 9.

⁵³ Némethy Emil: A jövő repülőgépe. Az *Automobil*. A Nemzeti Sporttal egyetemben megjelenő szaklap, 7. évf., 22. sz., 1909. május 29., p. 3–7.

jelen dolgozat 3. ábrája. Némethynek erre a cikkére és Zsélyi Aladár válaszára a „Némethy aviatikai teóriája” című fejezetben még visszatérünk.

Magyarországon az aviatika korai történetében az 1910-es év a legjelentősebb – ez év júniusában tartották ugyanis Budapesten az első, nagyszabású nemzetközi repülőversenyt, amelyre egész Európából özönlöttek a pilóták. Az érdeklődést bizonyára az az idő tájt szokatlanul magas pénzdíjak is felkeltették; a tizennégy versenyszám díjazására összesen fél-millió koronát szántak.⁵⁴

A korabeli lapok arról számoltak be, „Némethynek határozott szándéka a budapesti aviatikai meetingen részt venni.” Húsvét előtt a saját találmányú monoplánjába egy 30 lóerős Anzani-motort vett és épített be. A *Nemzeti Sport* komoly bizalmat szavazott Némethynek, aki „Magyarországon, de különösen külföldön az aero-irodalom terén oly előnyösen ismert szakteknit, [akinek a] neve elég garancia gépe és számításai helyes voltáért.”⁵⁵ Az érdekesség kedvéért megemlítjük, hogy ugyanez a cikk beszámol az *Asboth Oszkár*, illetve a *Horváth Gyula* által szerkesztett biplánról; mindkét gép hajtóerejét Puch-rendszerű motorok szolgáltatták.

A *Népszava* értesülése szerint „Némethy Emil, az aradi papírgyár igazgatója, aki már husz év óta kísérletezik saját szerkezetű gépével, ugyancsak jelentkezett már a repülőgépversenyen való részvételre. A versenyeken a gyáros 19 éves fia fogja a gépet vezetni.”⁵⁶ A *Pesti Hírlap* pedig nemcsak, hogy az állítólag husz évvel azelőtt kezdődött kísérletekről, de arról is tudott (vajon kitől?), hogy „Némethy Emil, az aradi papírgyár igazgatója, aki már husz év előtt is olyan eredményes kísérleteket végzett saját szerkezetű repülőgépével, hogy kedvező körülmények között száz méteres sebességgel tudott repülni, jelentkezett a budapesti repülőversenyen való részvételre. Némethy gépe, amelyet egy harminc lóerős Anzani motor hajt, monoplán és harminc négyszögméter felületű. Az egész gép felszerelve 150 kilogrammot nyom. A budapesti versenyeken a gyáros 19 éves fia fogja a gépet vezetni, ha próbarepülésével sikerül a pilóta-engedélyt elnyernie.”⁵⁷

Az 1910. évi nemzetközi repülőversenyen azonban Némethy gépe mégsem indulhatott el. A *Sport-Világ* 1910. június 6-i száma tette közzé a következő hírt: az 1910. május 21-i igazgatósági ülésen 16 magyar résztvevő nevezését fogadták el, 5 aviatikus nevezését – köztük Némethy Emilét – visszautasították. Az okokról a szűkszavú közlemény nem tesz említést.⁵⁸

Alig ért véget Pesten a repülőverseny, a hírek szerint június végén Aradon Némethy kipróbálta a gépét, amellyel rövid ideig sikerült a levegőbe emelkednie. „Aradról táviratozzák nekünk, hogy Némethy Emil gyárigazgató új rendszerű repülőgépével próbát tett és 4-5

⁵⁴ Szabó Attila: Az első nemzetközi repülőverseny Budapesten. A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Évkönyve 2. 2012 (szerk. Csáki Krisztina). MMKM, Budapest, 2013, p. 260–280.

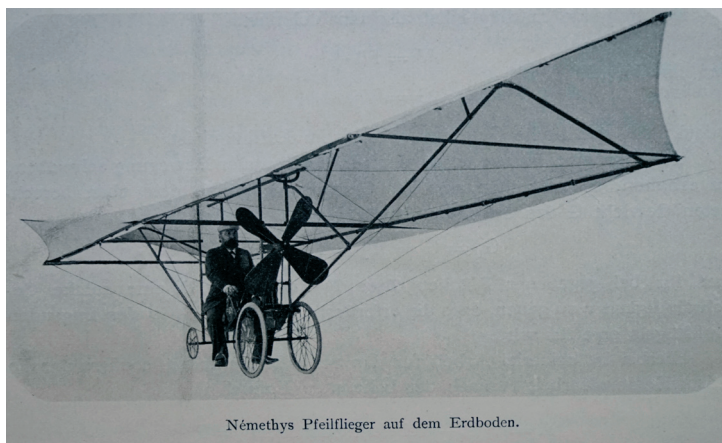
⁵⁵ Aradi aviatikusok. *Nemzeti Sport*, 8. évf. 18. sz., 1910. április 30., p. 11.

⁵⁶ A budapesti júniusi nagy repülő-miting. *Népszava*, 38. évf., 110. sz., 1910. május 10., p. 11.

⁵⁷ A budapesti repülő-meeting. *Pesti Hírlap*, 32. évf., 110. sz., 1910. május 10., p. 11.

⁵⁸ Az aviatikai meeting résztvevői. *Sport-Világ*, 17. évf., 32. sz., 1910. június 6., p. 1.

méternyi magasságból lezuhant. Gépe összetörött, ő maga csekélyebb sérülést szenvedett.”⁵⁹ Ugyanez a hír a Nemzeti Sportba is bekerült: Némethy múlt héten 4 1/2 percig repült, másodszori kísérlete alkalmával azonban gépe összetörött.⁶⁰

4. ábra: Némethy a nyílrepülőgépében ülve⁶¹

A repülőverseny évéből, 1910-ből érdekes találkozást elevenít fel *Longa Péterné*: az akkor 19 éves Asboth Oszkár, aki abban az évben részt vett, és biplánjával dicséret oklevelet szerzett a bécsi hadügyminisztérium hadászati célú repülőgép tervére kiírt pályázatán, megtudta, hogy Aradon él valaki, akinek szintén a repülés a szenvedélye. A találkozásra visszaemlékező Asboth szerint Némethy Emil 1900-ra megépítette első monoplánját. Némethy elmesélte Asbothnak, hogy 1903-ban Lipcsében kiadott egy német nyelvű könyvet „Die endgültige Lösung des Flugproblems” címmel, amelyben közölte a saját maga által felállított képletet, amellyel a hordfelület–sebesség–súly viszonyát határozta meg. Asboth utólag is fontosnak tartotta kiemelni: Némethynek az az ötlete, hogy a monoplán szerkezetét a többiektől eltérő módon nem fából, hanem *Mannesmann-technológiával* készült acélcsövekből építse meg, messze megelőzte a korát. Némethy Asbothnak meg is magyarázta: az acélcső a súlyát tekintve versenyképes a keményfával, a szilárdsága annál viszont sokkal jobb, a megmunkálása pedig lényegesen egyszerűbb, mert hajlítható, forrasztható, hegeszthető. A repülőgép céljaira a legalkalmasabbnak a 20–50 mm átmérőjű, 1 mm falvastagságú csövek bizonyultak. Ma világszerte úgy tartják számon, hogy először *Focke* kezdte acélcsövekből építeni repülőgépeit az első világháború idején. Asboth viszont kijelentette: az elsőbbség e tekintetben

⁵⁹ Aviatikusok balesete. Az Ujság, 8. évf., 152. sz., 1910. június 28., p. 11.

⁶⁰ Aviatika Aradon. Nemzeti Sport, 8. évf., 27. sz., 1910. július 2. p. 5.

⁶¹ *Emil Némethy: Die endgültige Lösung des Flugproblems*. Weber, Leipzig, 1903, p. 6–7.

Némethyt illeti meg, annak dacára, hogy az akkor számára elérhető, nagy súlyú motorok miatt nem voltak számottevő repülési eredményei acélcső vázából felépített gépével.⁶²

A *Művezetők Lapjában* jelent meg egy érdekes cikk *Ledács Kiss Dezső* tollából, aki arra hívta föl a figyelmet, az idő tájt milyen sokan foglalkoztak Magyarországon az aviatikával. A Szabadalmi Hivatal (a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala elődje) megalakulása utáni első évtizedben, 1896–1906 között „91 engedélyt adtak ki szállógépekre”, melyek közül „26-nak tulajdonosa magyar ember volt, míg az osztrákok ugyanezen idő alatt mindössze 7-et szabadalmaztak”.⁶³ A szerző így folytatja a cikkét:

„Jóval *Wright* előtt *Némethy* Emil nagy és lassan forgó csavarokkal kezdett kísérletezni. Épített is egy monoplant, (cikkünkben a 2. ábra), amelybe 3/4 (háromnegyed) lóerős kerékpármotort szerelt be. Ezen gép csak kísérletképpen készült. Próbák alkalmával, melyek Aradon egy katonai gyakorlótéren történtek, csakis a légcsvár húzó ereje által 12 méter másodpercenkénti sebességet ért el, ami 43 km óránkénti sebességnek felel meg. A kísérletek 1907. évben történtek. Érdekes megjegyezni, hogy máshol ily csekély erővel meg sem próbálkoztak.

Némethy azóta egy másik gépet épített, melyet saját elve alapján nyíl alakúra készített. Szerinte 'minden horizontális irányban a levegőben előre mozgatót felület esési ellenállást szenved, amely egyenlő a lefele 45°-nyi hajlással bíró légprizmával, amely felett a felület másodpercenként elhalad.' Ezek szerint minden hordfelület alatt egy hordozó légprizma alakul, mely a nagy feszítávolság alkalmazása esetén sokkal nagyobb, mint a kisebbeknél. Némethy a nyíl alakú monoplánjánál a csavarlapátot a felület közepén helyezte el, miáltal a csavar a gép első részét tolja, hátsó részét húzza. Ezenkívül a súlypontot a lehető legmélyebben helyezte el, miáltal az egyensúlyt is biztosította.”⁶⁴

A magyar repülés történetéről szóló tanulmányában *Vajda Pál* úgy vélekedett, a Némethy által kigondolt elvek hiába bizonyultak helyesnek, az azok alapján megépített repülőgépe megfelelő motor hiányában nem tudott a levegőbe emelkedni.⁶⁵

⁶² *Longa Péterné*: Asboth Oszkár, a helikopter (egyik?) feltalálója (1891–1960). Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 110. évf. 2. sz., 2005. április: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/kiadv/ipsz/200504/06-technika-longa.html>.

⁶³ Tegyük hozzá, hogy Némethy Emil 1903-ban két repülőgép-szabadalmat kapott, de ő nem Magyarországon, hanem Angliában, illetve Franciaországban kért szabadalmi oltalmat.

⁶⁴ *Ledács Kiss Dezső*: Magyar repülőgépek. *Művezetők Lapja*, 13. évf., 20. sz., 1910. október 25., p. 361–365.

⁶⁵ *Vajda Pál*: A magyar repülés története és magyar nyelvű bibliográfiája. *Technikatörténeti Szemle*, 3. évf., 1–2. sz., 1964., p. 167–210.

Nemzetközi sajtóvisszhang a Némethy-féle repülőgépekről

A *Scientific American* című tekintélyes folyóirat – az *Illustrirte Zeitung* cikke alapján – 1901. augusztus 3-án adott hírt Némethy első repülőgépéről. A cikkből megtudhatjuk, hogy a német mérnök, *Hofmann* kudarca nem tántorította el Némethy Emil magyar gyárost attól, hogy megépítse az elődjétől nem sokban különböző, meglehetősen szerény paraméterekkel bíró aeroplánját. A feltaláló bízik abban, hogy méretei ellenére gépe olyan könnyedén siklik majd a levegőben, mint ahogy az *Illustrirte Zeitung*-ból átvett, fantáziaszülte képen látható (cikkünkben a 2. ábra). A cikk a továbbiakban a német szaklap cikkének lényegét idézi⁶⁶ (amelyet a Vasárnapi Ujság közleménye nyomán ismertettünk, ezért itt nem ismételünk meg).⁶⁷

Három évvel később a *Scientific American* Némethy újabb konstrukciójáról, nyíl alakú repülőgépéről számolt be, amelyről két fényképet is közölt (cikkünkben a 3. és 4. ábra). Az előzőnél lényegesen nagyobb terjedelmű cikket *Alfred Gradenwitz* írta, aki a gép adottságainak bemutatása mellett a megépítés elveit is ismertette. Bár a cikkben nem szerepel hivatkozás Némethynek az előző évben *Lipcsében* megjelent „Die endgültige Lösung des Flugproblems” című dolgozatára, a cikk szövege, a Némethy-féle képletek, továbbá a fotók közlése arra utal, Gradenwitz behatóan tanulmányozta Némethy szóban forgó művét, és cikkében lényegében azt kivonatolta. Fontosnak tartotta például megemlíteni a repülőgép kormányozhatóságát, beleértve a Némethy által kitalált csűrőkormányokat, illetve a nyílrepülőgép építőanyagai között az alumíniumot.⁶⁸

A digitalizációnak köszönhetően az interneten további cikkek is olvashatók Némethy aviaticai eredményeiről. A *University of Michigan* honlapján található „Digital Library of The Invention of the Airplane”⁶⁹ gyűjteményben két cikket tettek hozzáférhetővé. A korábbi keltezésűt szintén Alfred Gradenwitz jegyzi, aki a következőket írta: Némethy előző „repülő kerékpárja” (flying wheel) a sárkányrepülők közé tartozott, most viszont egy új, nyíl alakú modellel kísérletezik. A feltaláló legújabb repülőgépe két, háztető formájú lenvászson hordfelületből áll, amelyet egy kerekeken nyugvó, nagyon könnyű acélcsőből kialakított keretre rögzítettek. A percenként 3-600 fordulatot végző légcsavart egy 2 1/4 lóerős kis benzinmotor hajtja meg, amely 1800 fordulatot tesz percenként. A legfontosabb tényező, hogy a légi járművet a földön is lehet használni: a leszállás után a motorkerékpárhoz hasonlóan terepen is lehet vele haladni. Némethy eddig nem tudott olyan gépet megépíteni, amely elegendő erővel rendelkezne ahhoz, hogy a gyakorlatban is bebizonyítsa elméletének helyességét; mindazonáltal az a tény az új berendezés kivitelezhetőségét bizonyítja, hogy amikor egy

⁶⁶ Némethy's flying-machine. *Scientific American*, 1901. augusztus 3., p. 73.

⁶⁷ I. m. (45).

⁶⁸ *Alfred Gradenwitz*: The new Némethy flying-machine and the principle of its construction. *Scientific American*, 1904. július 9., p. 31.

⁶⁹ Digital Library of The Invention of the Airplane: <http://invention.psychology.msstate.edu/library/index.html>.

10 méter magas épület tetejéről elindították, a repülőgép képes volt 40 méter távolságot siklórepülésben megtenni.⁷⁰

5. ábra: Némethy a nyílrepülőgépében ül, és látszólag az aradi papírgyár tetejéről száll alá. Montázkép⁷¹

Valószínű, hogy a digitális könyvtárban nem pontos a cikk forrásmegjelölése (*American Inventor*, 1904). Egy másik digitalizált mű, a Paul Brockett által összeállított bibliográfia az „A novel flying machine” című cikk forrásaként a következő adatokat adja meg: „Engl. Mech. World Sci.,⁷² Vol. 79, 1904, London, p. 357.”⁷³ Paul Brockett közel 14 ezer (!) tételt tartalmazó bibliográfiájában 10 közleménynél találkozunk Némethy Emil névvel: 4 róla szóló cikket, 5 saját írását, továbbá a *Nimführ* és Némethy által írt, több részből álló vitacikk-sorozatot regisztrálta a *Smithsonian Institute* könyvtárosa. A függelékben megtalálhatók a Brockett-féle bibliográfiába felvett publikációk adatai is.

Visszatérve a University of Michigan aviatikai digitális gyűjteményére: abban még egy cikket olvashatunk, melynek tárgya Némethy újabb repülőgép-konstrukciója. Az 1907-ben megjelent hír részben ismerteti a Némethy által kidolgozott elmélet lényegét, részben bemutatja az újonnan kidolgozott elvek alapján kifejlesztett nyílrepülőgépét, amelyről a jól ismert (cikkünkben a 3. számot viselő) ábrát is közli.⁷⁴

⁷⁰ Alfred Gradenwitz: A novel flying machine: <http://invention.psychology.msstate.edu/library/Magazines/Nemethy1.html>.

⁷¹ Némethy: i. m. (61), p. 17.

⁷² The English Mechanic and World of Science.

⁷³ Paul Brockett: Bibliography of Aeronautics. Washington, Smithsonian Institution, 1910, p. 625, 9015. tétel: <http://bhl-china.org/bhldatas/pdfs/s/smithsonianmisc551910smith.pdf>.

⁷⁴ A new flying machine. Originally appeared in *American Inventor*, 16, July 1907, p. 3: <http://invention.psychology.msstate.edu/library/Magazines/Nemethy2.html>.

Úgy tűnik, Alfred Gradenwitz kifejezett érdeklődést tanúsított Némethy aviatikai konstrukciói iránt: egy harmadik közleményére is sikerült az interneten rátalálni. A „The World Today” című periodika 1904-ben megjelent cikkében a szerző két nagyméretű ábrát (cikkünk 2. és 3. ábrája) is közölt, amelyek Némethy régebbi és újabb repülőgépét mutatják be. Gradenwitz, miután ismertette a két szerkezet legfontosabb paramétereit, biztató hírrel zárja a cikkét: a feltaláló szándékában áll a közeljövőben olyan légi jármű tervezése, amely teljes mértékben megfelel elméleti következtetéseinek. Eddig nem álltak rendelkezésére a tökéletes kivitelezéshez szükséges eszközök, de az általa nemrégiben megépített, körülbelül 100 kg súlyú ideiglenes géppel sikerült a gyárépület tetejéről erőteljes nekirugaszkodással elstartolnia, majd teljesen stabil körülmények között, figyelemreméltó biztonsággal földet érnie. Mialatt a szerkezet a földön gurult, a motor teljes teljesítménnyel működött.⁷⁵

Némethy aviatikai teóriája

Némethy Emilnek nemcsak a repülőszerkezetek megépítésében, de az aviatika elméleti kérdéseiben is voltak a 20. század elején – részben elismert, részben vitatott – eredményei.

A repülés problémáinak megoldására irányuló elméletét először a francia, illetve az angol hivatalhoz 1902-ben benyújtott szabadalmi bejelentéseiben fejtette ki. Az Improvements in flying machines című bejelentés első változatát 1902. július 10-én, a kiegészített leírást 1903. április 8-án nyújtotta be, a GB 15 403 számú szabadalmat 1903. július 2-án kapta meg (6. ábra). Az Aviateur dynamique című, 1902. október 31-i bejelentésre 1903. május 14-én kapott szabadalmat FR 326 033 számon (7. ábra). A két szabadalmi leírás szövege lényegében azonos, az ábrái gyakorlatilag egyformák.⁷⁶

Angol aviatikai szabadalmak

Robert M. Neilson szabadalmi ügyvivő 1910-ben összegyűjtötte és egy kötetben kiadta az 1860 és 1910 közötti, a repüléssel kapcsolatos, Angliában megadott szabadalmak – közöttük Némethy Emil 1902. évi 15 403 számú szabadalmának – adatait.⁷⁷

Némethy nagyon tudatosan kezelte saját szellemi „termékeit”: a francia és az angol szabadalom újdonságértékét már nem rontotta az 1903-ban Németországban kiadott „Die

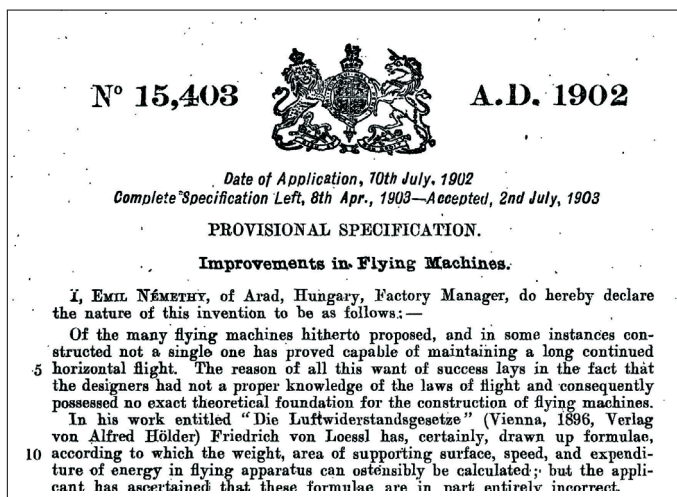
⁷⁵ Alfred Gradenwitz: A flying automobile. The World to-day. 7. évf., 1904, p. 1353–1354. (The making of to-morrow): <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.107100307;view=1up;seq=520>.

⁷⁶ Szabó Attila repülőmérnök felfigyelt arra, hogy a két szabadalom, illetve az „endgültige Lösung ...” szövegében és rajzaiban kisebb hibák, következtetlenségek vannak. A pontatlanságok viszont nem ugyanott, és nem egyformán fordulnak elő; a szerző véleménye szerint ezek feltehetően a korabeli nyomdai munkálatok során keletkeztek, és nem Némethy adta le hibásan a rajzokat és a hozzájuk tartozó magyarázatokat.

⁷⁷ Robert M. Neilson: Aeroplane patents. New York, Van Nostrand, 1910: <https://ia800303.us.archive.org/20/items/aeroplane patents00neilrich/aeroplane patents00neilrich.pdf>.

endgültige Lösung des Flugproblems” című röpirata, amelyet élete főművének tekintett. A dolgozat címe: „A repülés problémájának végleges megoldása” nem kis önbizalomról árulkodik; különösen annak tükrében, hogy ugyanezzel a címmel 1911-ben kiadta a brosúra második részét, amely túlnyomórészt az időközben a különböző orgánumokban publikált cikkeit, illetve az elméleti fejtegetései által kiváltott kritikákra válaszul írt vitairatait tartalmazza (ezek felsorolását lásd a függelékben).

Az „endgültige Lösung...” első részében a francia és az angol aviatikai szabadalmaiban leírt elméletét fejti ki bővebben, továbbá fotókon is (cikkünkben a 2. és 4. ábra)⁷⁸ bemutatja első, sárkányrendszerű aeroplánját, majd az attól jelentősen eltérő második konstrukcióját, a nyílrepülőgépet. Már az előszóban közli, hogy amikor az aradi papírgyár tetejéről egy fából készített rámpán elindította a nyílrepülőgépet, az megfelelő sebességet ért el a levegőben, majd, sértetlenül a földre érkezve, a propeller segítségével továbbhaladt a talajon. (Hogy ez pontosan mikor történt, arra nézve nem közölt információt, de az előszó 1902. novemberi keltezése alapján a magyar sajtóorgánumok nem erről a sikeres kísérletről számoltak be.) A két repülőszerkezet megépítésének évét Révai nagy lexikona⁷⁹ 1899-re és 1902-re datálja – ez a két dátum egybeesik a Némethy által közöltekkel.

6. ábra: A 15403 számú angol szabadalom⁸⁰

A repülés problémájának végleges megoldását ígérő dolgozatában Némethy – ahogy a későbbiek során is – Friedrich Ritter von Lössl professzor elméleti fejtegetéseire⁸¹ építi saját

⁷⁸ Némethy: i. m. (61), p. 6–7.

⁷⁹ Révai nagy lexikona, XIV. kötet, Mons – Ottó. Révai Testvérek, Budapest, 1906, p. 364.

⁸⁰ A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Freckay János Szakkönyvtárának ipartörténeti különgyűjteményében.

⁸¹ Némethy hivatkozik Lössl munkájára; a pontos adatokat a 90. lábjegyzet tartalmazza.

teóriáját, bár bizonyos tekintetben ő maga is korrigálta Lössl elveit. Lössl „léghegy-”teóriájának oly mértékig szegődött hívéül, hogy a rengeteg kritika dacára sem volt hajlandó ezen az álláspontján változtatni.

Voltak azonban helyesnek bizonyult elméleti következtetései és gyakorlati javaslatai:

- Némethy bizonyította be, hogy a repülőgép felhajtóereje vagy a repülési sebesség, vagy a hordfelület növelésével fokozható.
- Legjobb tudomásunk szerint a világon elsőként ő javasolta a repülőgépek szárnyvégein a kormányzást segítő csűrőlapok alkalmazását.
- Az alumíniumra mint a repülőgépek építőanyagára is ő tett először javaslatot, mégpedig számításokkal alátámasztva.⁸²
- Úgy tudni, hogy 1902-ben, amikor még egyetlen repülőgép sem volt képes emberrel együtt a levegőbe emelkedni, rajta kívül senki nem tett olyan merész kijelentést, hogy az ő elvei alapján meg lehetne építeni egy 100 méter hosszú és 20 méter széles utas-szállító repülőgépet, amely 30 m/sec sebesség elérésére volna képes, kb. 8000 kg terhet vagy 100 személyt tudna befogadni, és Bécsből Berlinbe 5 óra alatt jutna el.⁸³

Az „endgültige Lösung...” második részében közzétett összes vitacikk ismertetése messze meghaladná a folyóiratban publikálható dolgozat terjedelmét (és főleg a szerző hozzáértését), ezért itt csak egy témát emelünk ki a Némethy által hosszú éveken át folytatott szellemi küzdelemből. *Raimund Nimführ*, aki a szóban forgó években már nemcsak diplomával, de doktorátussal is rendelkező, elismert aviatikai szakértő volt, több cikkben vitatta a Némethy-féle elvek helyességét. Úgy látszik, ez különösen fájhatott Némethy Emilnek, mert az 1903-ban lefolytatott csatározások után 1909-ben „Die Flugmaschine der Zukunft” című cikkében újra visszatért Nimführ ellenvetéseire. A *Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik* 1909. májusi számában megjelent cikk magyar fordítását – amelyet az alábbiakban ismertetünk – Némethy az *Automobil* című szaklapban publikálta, lényegében a német változattal egy időben.

Némethy itt is tanúbizonyságát adja annak, hogy rendíthetetlenül hisz saját elméletének helyességében – olyannyira, hogy a saját maga által konstruált készüléket tartja a „jövő repülőgépének”. Mint írja, Lössl „léghegy” teóriája képezi az ő „léghegy felhajtási” elméletének alapját, amelyet azonban maga Lössl és mások a „leghevesebben megtámadtak”. Hat éven keresztül nem tudott elméletének érvényt szerezni, mígnem rájött, hogy ellenségei „felhajtó erő alatt emelő erőt értettek”, ő viszont „esési ellenállást” értett alatta. A kritikák hatására „nem ugyan lényegében, hanem csak külsejében” a következőképpen módosította az általa felállított „fő repülési törvényt”: „*minden horizontális irányban a levegőben előre mozgatott felület esési ellenállást szenved, amely egyenlő a lefelé 45°-nyi hajlással bíró légprizmával, amely felett a felület másodpercenként elhalad.*”

⁸² Némethy: i. m. (61), p. 21.

⁸³ Némethy: i. m. (61), p. 22.

A továbbiakban hosszasan fejtegeti elméletének helyes voltát, majd kifejti, hogy ő egyáltalán nincs a nagy fesztávolságok ellen, ellenkezőleg: az általa felállított tételek éppen, hogy a nagy fesztávolság előnyeit bizonyítják. Erről tanúskodik 1903-ban megjelent dolgozatában felvetett, 20 méter fesztávolságú és 100 méter hosszú repülőgépre vonatkozó terve – jóval megelőzve a Wright testvérek elgondolását. Majd – nagyon is helytállóan – kijelenti: az ilyen óriásgépek számára azonban rendkívüli nagyságú motorok is szükségesek, és a rendszeres légi közlekedés számára különleges fel- és leszállóhelyeket kell kiépíteni. Mielőtt azonban ezek rendelkezésre állnának, minden igyekezetet egy olyan sport- és katonai céloknak megfelelő repülőgéptípus megalkotására kell fordítani, amely „minden országuton járhat, felre-pülhet és leszállhat”, és igen nagy repülési sebességre képes.

A cikket a következő tételekkel zárja: „repülőgépem az egyetlen, amely

1. egy tökéletes és helyes elméleten alapszik s ennél fogva minden kívánt nagyság és teljesítőképesség számára a legpontosabban számítható és építhető;
2. a legnagyobb méretekben és a legnagyobb hordképesség számára vihető ki ...;
3. egy vagy két személy számára való kivitelében oly csekély terjedelmű, hogy mint automobil minden országuton haladhat és minden országuton fel és leszállhat;
4. csekély homlokellenállásánál fogva a legnagyobb sebességekre képes;
5. elméletileg és gyakorlatilag oly stabilisan építhető, mint egy hajó;
6. a kormányzás problémáját már *Wright előtt* megoldotta;
7. mindezen okokból a legjobb típus katonai célokra és a jövő repülőgépe, mivel a ballon nélküli nagy méretekben való szabad légiközlekedést lehetővé teszi.”⁸⁴

Némethy írása nem maradt visszhangtalanul: a német szakfolyóirat szerkesztősége és Raimund Nimführ azonnal reagált a cikkekre, és – amint Némethy 1909 júniusában ugyanabban a folyóiratban közölt válaszából kiderül – nem az egyetértésükről biztosították a magyar feltalálót.

A cikket a magyar aviatikai szakirodalom amiatt is számon tartja, mert pár héttel később az Automobil című folyóirat helyt adott a kiválóan képzett gépészmérnök, *Zsélyi Aladár* vitacikkének. Zsélyi – akinek az 1909-ben megjelent „A repülőgéptechnika alapjai” című könyve rövid idő alatt három kiadást ért meg – megszólalásának indítéka: Némethy állításainak némelyike „annyira ellentétben van jelenlegi aerodinamikai felfogásunkkal, hogy okvetlenül foglalkoznunk kell vele”.

Zsélyi tisztelettudó hangnemben adta elő igen erős állításokat tartalmazó szakvéleményét. Először megállapította: milyen kár, hogy Némethy nem a „még Wright-ék előtt” megépített aeroplánját tökéletesítette tovább, hanem Lössl „léghegy” teóriájának káros hatása alá kerülve, más utat választott. Zsélyi számos, a Lössl-féle „spekulatív elmélettel szemben” álló példára (*Helmholtz, Euler, Langrange, Kirchhoff, Lanchaster* stb. munkáira) hivatkozik, amelyeket Némethy kivétel nélkül figyelmen kívül hagyott.

⁸⁴ I. m. (51).

A továbbiakban Zsélyi Aladár leszögezte: Némethy elmélete „nyilvánvalóan fogalomzavarón” alapul, majd kimutatta, hogy az elmélet két eredménye, a „fenntartási huzóerő nélküli repülés” lehetetlen, és a menetirányban elnyúló felületforma a gyakorlatban használhatatlan. A cikket a szerző a következő megállapításokkal zárja:

1. „Azon feltevés, hogy nyugodt levegőben energia leadás nélkül horizontális repülés lehetséges, nemcsak a repülés tudományos elméletével, de az exact kísérletek eredményeivel is teljes ellentétben áll.
2. A Némethy által ajánlott, a mozgásirányban elnyúló felületek úgy az emelőerő, mint a stabilitás tekintetében rosszabb eredményeket ad, mint a jelenleg használt, keresztirányban kiterjedő aeroplán-felületek.”⁸⁵

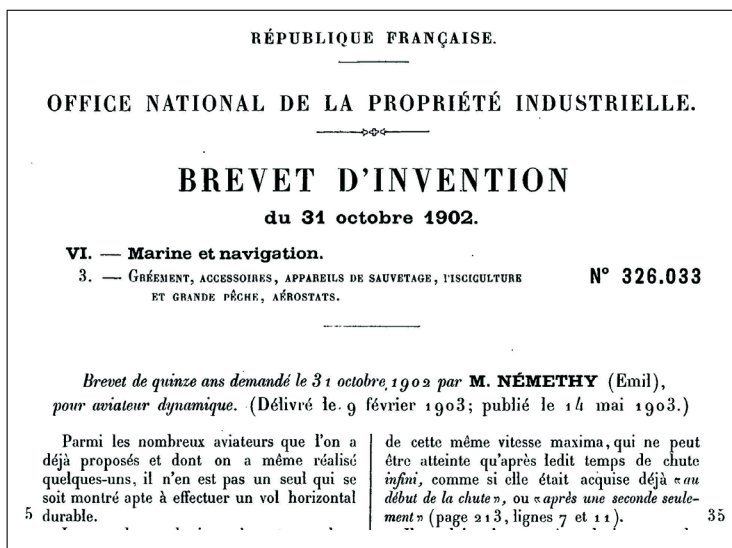
Ahogy már jeleztük, az „endgültige Lösung...” második része – az első két írás kivételével, amely az *Illustrierte Zeitung*-ban a repülőgépeiről megjelent cikkek utánközlése – Némethynek az 1903–1911 közötti szakcikkeit és hozzászólásait tartalmazza. A közzétett publikációk arról tanúskodnak, hogy Némethynek ezek az évei szinte folyamatos pergőtűzben teltek. Ahogy haladunk előre az időben, egyre több a vitacikk, amelyek eleinte elvi kérdéseket feszegettek, azonban az 1909–1910 körül megjelent írások időnként átlépik az aviatikai elmélet és gyakorlat határait. Mivel a brosúrában csak Némethy válaszcikkei olvashatók, ez óhatatlanul egyoldalúvá teszi a képet. A *Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik* szóban forgó évfolyamai jelenleg nem érhetők el; így nem volnánk igazságosak, ha csak Némethy reakcióit ismertetnénk, miközben azokat a cikkeket, amelyekre ő egyre keményebben reagál, nem tudjuk bemutatni.

A vita ekkor már nemcsak arról szólt, hogy igaz-e a léghegyteória, vagy sem. Több cikkből tisztán kiolvasható: Némethy azzal vádolt meg néhány sikeres repülőgép-konstruktőrt, hogy lemásolták oltalom alatt álló szerkezeti megoldásait, és ezzel szabadalombitorlást követtek el. Hogy Némethy vádjai nagy indulatokat válthattak ki, arra a viszontválaszaiból lehet következtetni: a szópárbaj ekkor már nem az aviatikai elméletek, hanem egészen más természetű, kényes témák körül forgott. Valaki még Némethy felekezeti hovatartozását is megkérdőjelezte, és azt állította, valójában nem is az, akinek vallja magát... Az identitását kétségbe vonó kijelentésre reagálva Némethy többször leírja, hogy ő – bár egy régi magyar nemzetség leszármazottja – marienbadi, születésére nézve pedig hol osztrák–magyarnak, hol német–osztráknak vallja magát, és önérzetesen hangoztatja, hogy műszaki igazgatóként Ausztriában, Japánban, Németországban és Magyarországon dolgozott.⁸⁶ Kétségtelen viszont, hogy több ízben ő is tett a nagy tudású professzorokra nézve gúnyos megjegyzéseket ...

⁸⁵ Zsélyi Aladár: A jövő repülőgépe. (Válasz Némethy E. igazgató cikkére.) Az *Automobil*. A Nemzeti Sporttal egyetemben megjelenő szaklap. 7. évf., 25. sz., 1909. június 19., p. 16–17.

⁸⁶ Némethy: i. m. (5), p. 31–33.

Reméljük, a következő években előkerülnek a fent idézett szakfolyóiratban megjelent, Némethy által írt, illetve hivatkozott cikkek, és egy hozzáértő szakember majd teljes körűen feltárja és szakmailag értékeli Némethy Emil aviatikai téren elért eredményeit.

7. ábra: A 326 033 számú francia szabadalom⁸⁷

Érdekes, tanulságos idézettel zárjuk a Némethy Emil aviatikai tevékenységéről szóló részt. Az alábbi sorok egy olyan embertől származnak, aki a magyar repülés „őskorában”, 1909–1911 között szinte mindennapos látogatója volt a *Rákos-mezőn* felépített hangártelepnek, és meghitt barátság fűzte az akkori magyar repülőkhöz.

Fejér Imre így emlékszik vissza azokra az évekre, amikor „az aviatika még a tapogatózások és a homályban való botorkálások korát élte. A vele foglalkozók, a megoldandó problémák nagy sokaságától megtévesztve, nem tudták megtalálni munkájuk és céljuk helyes és követést érdemlő irányát. Valóságos fogalmi káosz uralkodott akkortájt, nemcsak nálunk, de mindenütt a világon. Feltalálók, hivatott és nem hivatott szakemberek, ... a legkülönbözőbb rangu, koru és állásu emberek vetették magukat a repülésre, erre az akkoriban még a fantasztikussal határos pályára. ... A selejtes nagy tömegből persze nehéz volt felismerni és kiválogatni a használható elemeket. A rostálásnak a munkáját az idők folyamán maguk az események végezték.”⁸⁸

⁸⁷ A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Frecskay János Szakkönyvtárának ipartörténeti különgyűjteményében.

⁸⁸ *Fejér Imre*: Madáremberek. A magyar repülések bús és vidám krónikája. Bíró, Budapest, [1919?], p. 4–15.

Némethy aviatikai tevékenysége a kortársak és az utódok szemével

Kral Sándor tüzér főhadnagy széles körben ismert személyiség volt a múlt század elején. A nevéhez nem kisebb események kötődnek, mint az első magyar léghajó, a Turul 1902. évi legelső sikeres felszállásai, de akkor is a Turul kosarában tartózkodott, amikor az 1903-ban lezuhant. Abban az időben Kral főhadnagy a *Magyar Aero Club* kapitányi tisztségét is betöltötte, így nagy becsben kell tartani azt a fényképekkel illusztrált cikkét, amelyet kortárs szakemberként 1905-ben írt Némethy repülőgépeiről – és amelynek egy jelentős részét csaknem szó szerint idézzük (az ábrák számozása a cikkünkben szereplők szerint van megadva).

A feltaláló Némethy megfigyelte, hogy a madarak repülése tulajdonképpen a légcsavar mozgásával azonos, melynél azonban a csavar nem teljes kört, hanem csupán körszelvényeket ír le: az egyik szárny jobbrajáró, a másik balrajáró. Az első, ezen az elgondoláson alapuló csavaros repülőgép (2. ábra) közepét könnyű ülés képezi s ezen van két nagy vízszintes emelőcsavar és egy kis, függőleges hajlócsavar, melyeket apró benzinmotor tart mozgásban.

A készülékről bebizonyult, hogy emelő ereje elégtelen. Némethy ezért leszerelte a vízszintes emelőcsavarokat, a vázra harántalakban álló hordozófelületet alkalmazott s mikor az utóbbi sem bizonyult hasznosnak, elvetette, és a helyébe hosszúkás mozgótétőt szerelt (3. ábra). A mozgótétő alkalmazását Némethy az általa feltalált és fizikailag is indokolt nyílalakú repülőnél tanulmányozta.

Az újonnan készített repülőgép megterhelés nélkül kb. 10 méter magas tetőről indítva szabatosan működött s több javítás és szerkezeti hiba kiküszöbölése után 40 méternyire is repült, miközben helyzetállandóságát megtartotta és simán ért a földre. A kísérletek mindig szélcsendes időben folytak, úgyhogy emelő légellenáramlatról szó sem lehet. (5. ábra)

A 4. ábrán bemutatott mintával célhoz ért Némethy s kísérleteinek sorozatát lezárta. Véleménye szerint a vízszintes huzamos repülés kivihető, amint kísérletei bizonyítják. A folytatástól anyagi eszközök híján le kell mondania, mert egy új, huzamosabb repülésre alkalmas gép építése nagyobb költségeket igényel.

Némethy gyakorlati vizsgálódásaival parhuzamosan elméletileg is foglalkozik a repülés technikájával s tanulmányainak eredményét egy kis röpiratban adta közre e cím alatt: „A repülés problémájának végleges megoldása” (Weber J. J. kiadása, Lipcse, 1903). Értekezésében kifejti, hogy süllyedő felületeknél más a lég ellenállása, mint ahogy azt eddig gondoltuk. Rájött ugyanis arra, hogy vízszintes felület csak úgy süllyedhet a levegőben, hogyha az alatta fejlődő s az oldalmozgásával egyidejűleg folyton megújuló Loessl-fele lég hullám vele együtt süllyed s ezáltal a statika törvénye értelmében azonos

légmennyiség kerül a magasba. Ilyenkor a felületre statikus felhajtó erő vagy jobban mondva süllyedési ellenállás hat, mely egyenlő a lég hullám súlyával. Ezen új tételt, valamint a belőle eredő következtetéseket maga Loessl is elismerte s példáját számos szakember követte.

Tagadhatatlan, hogy mint minden új eszme, úgy ez is heves ellenállásra akadt mások részéről, akikkel Némethy annak idején a „Wiener Luftschifferzeitung” hasábjain élénk vitát folytatott s ezzel alkalma nyílt sokoldalúan s értékes érvekkel síkra szállni eszméjéért.

A tollharc méltó kiegészítésére és végleges eldöntésére azonban egy, a 4. ábrán bemutatott mintagép kellene, mely — Némethy nézete szerint — másodpercenként kb. 20 méter sebességgel tud haladni vízszintes irányban. Ha ezt elérnénk, akkor még erősebb széláramlattól sem kellene félni s az ember maga választotta irányban, tekintet nélkül a szélre, biztosan repülhetne. Vihar természetesen nem jöhet számba.

Az amerikai Wright-testvérek, bár újabban oly nagy garral hirdették a kérdés megoldását, egyelőre nem nyújtottak döntő érvet. Vagy talán szabadrepülésnek nevezhetjük-e azt, hogy gépük az előlről és alulról jövő légáramlason haladt? Minden más szél földhöz vágta volna a gépet: Némethy eszméje úgy elméletileg, mint kísérletei alapján kivihetőnek bizonyult s azon reményünknek adunk kifejezést, hogy a honi talajon fogant eszme nem lesz kénytelen a külföldön partfogót keresni, aki megérlelje.⁸⁹

Némethys Pfeillieger 1910.

8. ábra Némethy a nyílrepülőgépe mellett (balról) 1910-ben⁹⁰

⁸⁹ Kral Sándor: Némethy repülőgépe. Ország-Világ, 26. évf., 12. sz., 1905. március 19., p. 233–234.

⁹⁰ Némethy: i. m. (5), p. 28.

1908-ban *Szentgyörgyi József* mérnök a *Művezetők Lapjában* hosszabb cikket szentelt a repülés problémáinak, amelynek az apropóját *Farmannak* a Párizs melletti *Issy-les-Moulineaux* gyakorlótéren 1908. január 13-án végrehajtott, sikeres repülési kísérlete adta. A repüléstörténeti előzmények felidézése után Szentgyörgyi, miután részletesen beszámolt a francia pilóta Voisin géppel elért eredményeiről, ezt írta: „Ezzel az emberiségnek egy régi, szép álma hatalmas lépéssel közeledett a megvalósulás stádiumához: a levegőt közlekedési célokra felhasználni.”

A cikk befejező részében Szentgyörgyi Némethy repülési kísérleteiről írt; e fontos műszaki szempontokat és a rövid méltatást tartalmazó mondatait szó szerint idézzük.

„Különös örömemre szolgál ez alkalommal megállapíthatnom azt a tényt, hogy egy magyar ember: Némethy Emil, aradi gyárigazgató, már az 1900. és 1901. években szorgalmasan és meglepő eredménnyel kísérletezett egy futókerekeken haladó, úgy alakra, mint működési módra nézve a Farmanéval teljesen megegyező kormányozható aeroplannal, melynek segítségével megfelelő erővel neki indulva, az aradi papírgyárnak 10 m. magas tetőzetéről a levegőbe repült, stabilis egyensúlyának állandó megtartása mellett. Alászállás alkalmával a motor, mely kb. 100 kg. súlyú volt, teljes működésben maradt, és a légcsonal által tova vitetvén az aeroplannal a földön hosszabb úton tovább futott.

A megkívánt vízszintes irányú sebesség elérésére Némethy lapítóskerekeket vagy légcsonalt használt, mely utóbbit tetszőleges rendszerű automobilmotorok vagy gőz-, illetve benzinturbinák segítségével hozott működésbe. A hajtómotor súlyának lehető csökkentése végett a motort a légcsonalval akként kombinálta, hogy a légcsonal üreges tengelyébe benzingőzőket vagy egyéb robbanóanyagokat robbanásba hozott és a keletkező gázkeveréket csöveken vagy csatornákon elvezette, melyek a légcsonal szárnyaival mereven voltak összekötve. Ezenközben a kipuffogó gázok a kipuffogás irányával ellentétes reakciós nyomást fejtenek ki, mely a légcsonalt igen gyors forgó mozgásba hozza, minek következtében a levegőben való előrehaladás lehetővé van téve.

A sík földről való nekiinduláshoz és a földre való leereszkedéshez kerekek szolgálnak, melyeken az egész repülőgép lökésmétesen tova gördül, minek folytán a repülőgép sík úton automobil gyanánt használható vagy közönséges országúton való felrepülés esetén a kezdeti sebesség oly gyorsan növelhető, hogy avval minden körülmények között repülni lehet. Az ernyedetlen buzgalmu léghajóst azok a költségek akadályozták meg további kísérletezéseiben, melyekbe gépének nagyobb méretű előállítás és egyes

szervezeti változtatások kerültek volna úgy, hogy végre is kénytelen volt a kínálkozó dicsőségről lemondani és azt egy másnak átengedni.”⁹¹

„A magyar repülés története” címmel az 1970-es években megjelent monográfia szerzői a következőképpen értékelték Némethy aviatikai munkásságát: a „felhajtóerő számítására eredeti képletet vezetett le”, és a repülésről saját elméletet állított fel, amelyet a *Die endgültige Lösung des Flugproblems* című munkájában adott ki 1903-ban. Az elmélete ugyan nem volt teljes egészében helytálló, „azonban egyes tételeit az első világháború idején használták tervezőink.” Némethy mindenkitől függetlenül fedezte fel azt az aerodinamikai törvényszerűséget, hogy a szárnyak emelőereje a hordfelület nagyobbításával vagy a repülési sebesség fokozásával növelhető. Számos munkájában fejtegette a dinamikus repülés alapelveit és a repülőgép kormányzását. 1911-ben megjelent könyvében leírta a csűrőfelületek alkalmazásának módját, és bebizonyította, hogy Wright-ékat megelőzve ő már a nyílrepülőgépen gondolt a csűrők alkalmazására.

Az első gépe, amely alapvetően tért el az addig megépített sárkányrepülőgépektől, ember nélkül végzett siklórepülést. „Később új elméleti alapokon elindulva megépítette a *nyílrepülőgépet*.” „A repülőgép-építés terén ő volt az első a világon, aki acélcsöveket használt fel gépének építéséhez, 20 esztendővel megelőzve Fokkert, a világhírű holland tervezőt.” Gépeinek „valószínűleg a túlságosan nehéz és megbízhatatlan motorok miatt nem sikerült repülni”.

A monográfia szerzői is felidézik Némethynek az 1909-ben megjelent cikkét a „jövő repülőgépéről”, illetve *Zsélyi Aladár* válaszcikkét, amelyben bebizonyította, hogy Némethy gépe nemhogy a jövőben, de még a maga korában sem fog repülni. A fentebb ismertetett két cikk volt a repülés kérdéseivel foglalkozó első tudományos sajtóvita Magyarországon.⁹²

Szabó Attila repülőmérnök, a magyar repüléstörténet szakértője a következőképpen értékeli Némethy Emil szerepét és teljesítményét: „Annak idején Friedrich Ritter von Lössl professzor elméleti munkáit⁹³ vette alapul az 1903-ban megjelent főművében (*Die endgültige Lösung des Flugproblems*), és ezek alapján dolgozott ki egy képletet. Hogy miért adhatott mégis hozzávetőlegesen pontos értéket a hibás levezetés? Ez arra vezethető vissza, hogy abban szerepelt már két fontos tényező: a hordfelület nagysága és – ami ennél is fontosabb – a levegőben történő mozgás sebessége, mégpedig az utóbb is helyesnek bizonyult, négyzetes összefüggéssel.

A kérdés: mi volt Némethy munkásságában előremutató? Egyrészt, hogy alkotott, törekedett új dolgok létrehozására. Másrészt, hogy az általa kigon-

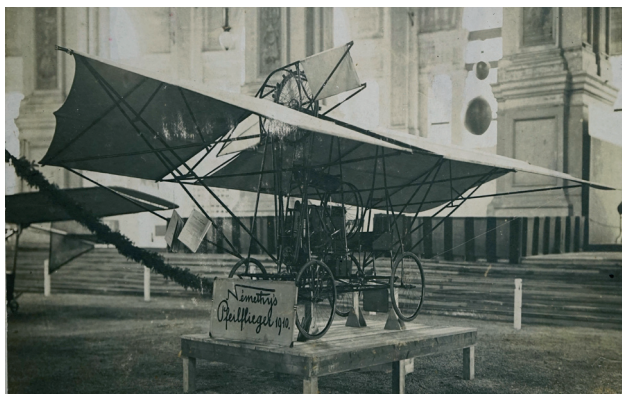
⁹¹ Szentgyörgyi József: A mesterséges repülés problémája megoldva. Művezetők Lapja, 11. évf., 4. sz., 1908. február 25., p. 73–75.

⁹² Csanádi Norbert, Nagyváradai Sándor, Winkler László: A magyar repülés története. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1977, p. 14. (A két cikket a Némethy aviatikai tevékenysége c. fejezetben ismertettük.)

⁹³ Der Luftwiderstand in Allgemeinen und in seiner besonderen Beziehung auf Luftschiffahrt. Selbstverlag des Vereines zur Verbreitung naturwissenschaftlicher Kenntnisse, Wien, 1886 és *Die Luftwiderstandsgesetze, der Fall durch die Luft und der Vogelflug: mathematisch-mechanische Klärung auf experimenteller Grundlage.* Hölder, Wien, 1896.

dolt megoldások jó gyakorlati érzékre vallanak, és ha a maga korában nem is, de később újra megjelenve, hosszabb-rövidebb ideig sikeresen szolgálták a repülést. Az 'elsőség' itt sem mindig abszolút – mai tudásunkkal, a feldolgozott szakirodalom fölmérhetetlen adatmennyiségének birtokában ma már esetleg találhatunk valahol a világban Némethy előtti, vagy vele párhuzamosan rögzített elveket. Magyarországon és annak jóval tágabb környezetében viszont gyakran az ő elképzelése valóban úttörő.

Némethy legnagyobb érdemei között első helyen az alumíniumot, mint repülőgép-építőanyagot említhetjük, amelyre az ő idejében még senki más nem gondolt, később viszont általános megoldássá vált. A felszállást segítő ívelt rámpa ötletét is ő találta ki, és ő alkalmazta először. Az acélcsővet, mint a repülőgép szerkezetének építőanyagát, bizonyíthatóan ő használta fel elsőként, 20 évvel Fokker előtt, mint ahogy úttörő volt a szárnyvégi kitérithető – és nem elcsavart! – irányfelületek (csűrőlapok) alkalmazásában. Tudomásunk szerint első ízben Némethy vetette föl az akkori elme számára valószínűleg örülnék tűnő méreteket és tömegeket a légijárművek esetében, mint ahogy a turbinák lehetséges erőforrásként való alkalmazását is. Korát messze megelőzte a reaktív hajtás (*aeolipil*, *Segner-kerék* elve) lehetőségének említése – ez utóbbi megoldást négy évtizeddel később, az 1940-es évek végétől kezdődően több légijárművön is alkalmazták (*Fairey FB-1 Gyrodyne*, *Fairey Rotodyne*, *XH-26 Jet Jeep*, *Hiller YH-32 Hornet*). Összegezve tehát: Némethy az aviatikában nagyon tehetséges, fantáziadús gyakorlati szakembernek bizonyult.”⁹⁴

9. ábra: Némethy 1910-ben épített nyílrepülőgépe egy kiállításon⁹⁵

⁹⁴ Szabó Attila levele a szerzőnek. Budapest, 2018. május 4. A szerző hálásan köszöni Szabó Attila rendkívül értékes szakmai segítségét.

⁹⁵ A helyszín ismeretlen. A kép Némethy dédunokájának adományaként a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum állományába került 2018 júniusában.

Az ismert filmrendező, *Miholcsa Gyula* 2016-ban készítette el *Madáremberek* című dokumentumfilmjét Némethy Emil úttörő aviatikai teljesítményéről.⁹⁶ Az interneten szabadon megtekinthető film a *Román Televízió* bukaresti magyar nyelvű adásában időről időre jelentkező sorozat, az *Erdélyi tudósok és feltalálók* részeként készült el. A filmben elmesélnek egy tanulságos történetet: az 1910-es évek elején a román *Aurel Vlaicu* építette meg a Némethy-féle elveket követő repülőgépet, amellyel komoly nemzetközi sikereket ért el. A filmkészítők külön kiemelték, hogy Vlaicu – Némethyvel ellentétben – jelentős kormányzati támogatást kapott a gép elkészítéséhez és a nemzetközi repülőversenyeken való induláshoz.

Vlaicu sikereihez mit is tehetnénk hozzá? Bekövetkezett, amitől Kral Sándor már 1905-ben tartott: végül külföldön karolták fel és érlelték meg Némethy eszméjét...

Epilógus

Némethy Emil hatvankét éves korában végrendeletet készített: az 1929-ben kelt irat ma is a család birtokában van. Némethy tanúk előtt úgy nyilatkozott, hogy halála esetén minden ingó és ingatlan vagyontárgy a feleségét és leányát illeti, mert ő a saját vagyonát elköltötte a repülésre, illetve a fiai kitaníttatására. A kilenc évtizeden át rejtőzködő végrendelet napvilágra kerülése bizonyossággá tette azt a széles körben elterjedt vélekedést, hogy Némethy anyagi okokból kényszerült abbahagyni költséges kedvtelését, a repülőgép-építést.

Elméleti szinten viszont továbbra is foglalkozott a repülés ügyével, és ahogy az idő haladt, egyre nagyobb távlatokban kezdett gondolkodni, ahogy ez a függelékben felsorolt munkáiból kitűnik. Szellemi téren idős koráig megőrizte érdeklődését, alkotóerejét – erre bizonyosság a 70 éves korában kiadott kis terjedelmű pamfletje a Föld nehézségi erejének leküzdéséről.⁹⁷

Mindmáig nem volt arra bizonyíték, hogy Némethy 1911 után is foglalkozott volna az aviatika elméleti kérdéseivel. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen sokat köszönhet a magyar technikátörténet Némethy Emil leszármazottainak, akik nemcsak megőrizték, de közgyűjteményekbe eljuttatva immár közkinccsé tették a dédapa fennmaradt műveit, emlékeit, lehetővé téve újabb, a jelenleginél elmélyültebb, hozzáértőbb kutatásokat.

⁹⁶ *Madáremberek*. Némethy Emil (dokumentumfilm). Rendező: *Miholcsa Gyula*. 2016. Magyaradás. A Román Televízió magyar nyelvű adásának másora: <https://www.youtube.com/watch?v=CJ3F9kgXlCs>.

⁹⁷ *Emil Némethy: Der Schwebe-Effekt. Die Aufhebung der Gravitation*. Szerzői kiadás, Arad, 1937.

Függelék

1. Némethy Emil aviatikai, járműipari és mérőeszköz-szabadalmi, szabadalmi bejelentései

cím	bejelentés dátuma	megadás dátuma	azonosító	megjegyzés
Universal Distanz- und Höhenmesser	1889. V. 14.	1889. IX. 7.	AT 5498	SZTNH-könyvtár állományában
Fék-akkumulátor	1897. VIII. 10.	1898. II. 1.	HU 10 503	SZTNH-könyvtár állományában
Improvements in flying machines	1902. VII. 10.	1903. VII. 2.	GB 190215403	SZTNH-könyvtár állományában
Aviateur dynamique	1902. X. 31.	1903. V. 14.	FR 326033	SZTNH-könyvtár állományában
Védő-berendezés elektromos közúti járművek számára	1908. V. 1.	n. a.	--	Polytechnikai Szemle, 1908. július 25.
Dinamikus repülőgép tömegszállításra	1923?	n. a.	--	Auto és Motorújság, 1923. február 1.

A utolsó két tételről a megjegyzés rovatban megadott szaklapok adtak hírt. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában őrzött szabadalmi bejelentések között ezek a dokumentumok nem találhatók meg.

2. Némethy Emil repüléssel, matematikai, műszaki kérdésekkel kapcsolatos írásai

2.1. Önálló, szerzői kiadásban megjelent művei

- Die endgültige Lösung des Flugproblems. Leipzig, Weber, 1903, 23 o. ill.
- Die endgültige Lösung des Flugproblems. 2. Teil. Gesammelte Aufsätze des Verfassers, welche die vollständigen Beweise für die Richtigkeit der im ersten Teil aufgestellten Flugtheorie und für die Priorität des Verfassers erbringen und den Weg zur Ausgestaltung des Flugverkehrs in größtem Maßstabe weisen. Arad, Selbstverl., 1911, 41 o. ill.
- Das Fermat-Problem : eine mathematische Abhandlung. Arad, Selbstverl., 1920. 12. o.
- Bemerkungen zum Fermat-Problem : neue Beweise für die Richtigkeit des grossen Fermatschen Satzes. Arad, Selbstverl., 1920. 8 o.
- Der Schweben-Effekt : die Aufhebung der Gravitation. Arad, Selbstverl., 1937. 6 o.

2.2. Szakfolyóiratokban megjelent cikkei

- Die endgültige Lösung des Flugproblems : Antwort auf die „Kritischen Bemerkungen“ des Herrn R. N. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. 3. 46–50. o. [*Válasz Nimführ észrevételeire. Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 10–14. o.*]
- Zur Lufthügelauftriebstheorie. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. 5. 99–100. o. [*Válasz Nimführ észrevételeire. Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 14–15. o.*]
- Der experimentelle Luftstauhügel. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. 10. 224–225. o.
- Der experimentelle Nachweis meiner Theorie durch Friedrich Ritter von Lößl. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 3. Jahrg. 1904. Nr. 2. 48–50. o.
- Die Wirkliche Ursache der Echterdinger Katastrophe. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 8. Jahrg. 1909. Nr. 2. 38–39. o. [*Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 40–41. o.*]
- Die Flugmaschine der Zukunft. Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik, Mai 1909; Juni 1909 [*Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 21–23. és 23–25. o.*]
- Wie sich aus der Flugmaschine der Gegenwart die Flugmaschine der Zukunft entwickeln wird. Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik, August 1910 [*Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 27–28. o.*]
- Pfeilflieger. Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik, November 1910 [*Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 29–30. o.*]
- Anstellwinkel und Flächenwölbung. Fachzeitung für Automobilismus und Flugtechnik, April 1911 [*Megjelent az „endgültige Lösung...” 2. részében, 35–36. o.*]

2.3. Saját kiadványaiban hivatkozott további cikkei

2.3.1. A *Das Fermat-Problem* címen 1920-ban kiadott brosúrában az alábbi szak-, illetve napilapokban megjelent műveire hívta fel a figyelmet

A Motor című, Berlinben, Gustav Braunbeck által kiadott havilapban publikált cikkei:

- Die Theorie vom tragenden Luftprisma. 1917
- Das tragende Aetherprisma im Weltall und das tragende Luftprisma im Weltflugverkehr. 1918
- Das Problem der Ueberwindung der Erdschwere und das Problem des Massenflugverkehrs. 1919

A Neue Freie Presse, Wien c. napilapban megjelent:

- Das Flugrätsel. 1916
- Das Fluggeheimnis. 1916

- Was erhält unsere Weltkörper in Weltenraum schwebend in ihren Bahnen? Eine neue Hypothese auf Grund neuer flugtechnischer Erkenntnis. 1917

2.3.2. *A Bemerkungen zum Fermat-Problem címen, szintén 1920-ban kiadott brosúrában a Deutsches Tagespost c. napilap 1920-as évfolyamában megjelent írásait ajánlja*

- Die Geistessonne. Vom Flugproblem zum Weltproblem
 - Die Erhaltung des Geistes
 - Die menschlichen Triebe im Lichte der Geistessonne
 - Die unterbliebene Entscheidungs-Seeschlacht des Weltkrieges (Das Problem des gleichseitigen Dreieckes Kirkwall – Humbermündung – Skagerrak)
- Sajnos, Némethynek az itt felsorolt folyóiratcikkeit mostanáig nem sikerült megtalálni.

3. *Némethyről szóló külföldi cikkek*

- Aéroplane (L') Némethy. La Vie scientifique : revue universelle des inventions nouvelles et des sciences pratiques, année 1901, T. 2, Paris, pp. 261–262.
- Das Flugrad Némethy. Illustrierte Zeitung (Leipzig). 1901. június 6. Nr. 3023
- Némethy's flying-machine. Scientific American, Vol. 85, (August 3, 1901), p. 73, ill.
- R. N. [Raimund Nimführ]: Kritische Bemerkungen. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. 2. pp. 26–27.
- Nimführ, Raimund: Die Lufthügelaufliebtheorie. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. Nr. 4. pp. 71–72; Zur Lufthügelaufliebtheorie. [Válasz Némethy észrevételeire] Nr. 6. pp. 125–126.
- Fuchs, Karl: Über das Flugproblem. Wiener Luftschiffer-Zeitung, 2. Jahrg. 1903. Nr. 4. p. 73.
- Némethys neueste Flugmaschine. Illustrierte Zeitung (Leipzig). 1904. január 14. Nr. 3159
- Gradenwitz, Alfred: The new Nemethy flying machine and the principle of its construction. Scientific American, Vol. 91, No. 2 (July 9, 1904), New York, p. 31, ill.
- Gradenwitz, Alfred: A flying automobile. The World to-day. Vol. 7, (1904) pp. 1353–1354. (The making of to-morrow) – <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=chi.107100307;view=1up;seq=520>
- A novel flying machine. The English Mechanic and World of Science, Vol. 79, 1904, London, p. 357 – <http://invention.psychology.msstate.edu/library/Magazines/Nemethy1.html>

Dr. Baticz Csaba – Péteri Attila***

A SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉGÉNEK FŐBB JELLEMZŐI 2018 ELSŐ FELÉBEN

MAGYARORSZÁG KÉPVISELETE A SZELLEMI TULAJDON VILÁGSZERVEZETE (WORLD INTELLECTUAL PROPERTY ORGANIZATION, WIPO) KERETÉBEN FOLYÓ NEMZETKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSBEN

A korábbi évekhez hasonlóan a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) 2018 első felében is ellátta Magyarország képviselőtét a WIPO rendezvényein, valamint bizottságainak és munkacsoportjainak ülésein.

Áprilisban került megrendezésre a Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság 39. ülése és a nemzetközi szabadalmi osztályozás felülvizsgálatával foglalkozó munkacsoport 39. ülése. Májusban tartották a Nizzai Unió Szakértői Bizottságának 28. ülését és a Szerzői és Szomszédos Jog Állandó Bizottság 36. ülését. Júniusban zajlott a lisszaboni rendszer fejlesztésére létrehozott munkacsoport első ülése, illetve a Szabadalmi Együttműködési Szerződés munkacsoportjának 11. ülése.

A Védjegyek, Ipari Minták és Földrajzi Árujelzők Jogi Oltalmával Foglalkozó Állandó Bizottság (Standing Committee on the Law of Trademarks, Industrial Designs and Geographical Indications, SCT) 39. ülése, Genf, április 23–26.

Az ülésen az SZTNH részéről a jogi főigazgató, illetve a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt.

A WIPO 2017. évi őszi közgyűléssorozatán nem született döntés a formatervezésiminta-oltalmi eljárások alakításáig harmonizáló új egyezmény (Design Law Treaty, DLT) tárgyában megtartandó diplomáciai értekezlet összehívásáról, ezért a WIPO közgyűlésének következő ülésén, 2018 őszén folytatják a vitát a tagállamok. Az SCT ezért érdemben nem tárgyalta a DLT tervezeteit, sem az Afrikai Csoport javaslatát. Ugyanakkor a DLT az SCT napirendjén marad.

A mobil eszközökön használt ikonok, felhasználói felületek és betűkészletek formatervezésiminta-oltalma (GUI) tekintetében az ülés résztvevői a további munka irányának meghatározására tettek javaslatokat. A munka a felhasználói felület és a fizikai ter-

* Főosztályvezető, Jogi és Nemzetközi Főosztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

** Nemzetközi ügyintéző, Nemzetközi Együttműködési Osztály, Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala.

mék közötti kapcsolatra vonatkozó oltalmazhatósági követelmények vizsgálatára és az animált GUI-k ábrázolásának módszerére irányul majd először. E tekintetben a tagállamoknak 2018. augusztus 20-ig lesz lehetőségük olyan részletes kérdések megküldésére a titkárság részére, amelyeket az SCT-üléseken meg kívánnak vitatni.

Az országnevek fokozott védelmére vonatkozó napirendi pont témájában április 24-én félnapos tájékoztató rendezvényt tartottak, ahol a piaci szereplők képviselői és az iparjogvédelmi hivatali szakemberek gyakorlati tapasztalatait kerekasztal-beszélgetés keretében lehetett megismerni.

A földrajzi árujelzők (GI) nemzeti és regionális rendszereinek működéséről, valamint a GI és az országnevek védelméről az internetes doménnevek körében az SCT 38. ülésén elfogadott munkatervnek megfelelően véglegesítésre került a tagállamok és a megfigyelői státusszal rendelkező nemzetközi szervezetek által a WIPO részére beküldött kérdések alapján kidolgozott kérdőív, amely a tagállami jogi szabályozást és gyakorlatokat hivatott feltárni.

A Nizzai Unió Szakértői Bizottságának (Nice Union – Committee of Experts) 28. ülése, Genf, április 30. és május 4. között

Az SZTNH-t a Nemzeti Védjegy Osztály és a Nemzetközi Védjegy Osztály egy-egy védjegyelbírálója képviselte az ülésen.

Az ülés során a legjelentősebb elméleti vita a „funkció–cél” osztályozási alapelvek értelmezése volt, ami számos előterjesztés esetében megosztotta a részt vevő tagországokat. Tekintettel arra, hogy a nizzai osztályozási rendszer maga nem állít fel sorrendet a kétféle megközelítés között, és mindkettőt egyaránt alkalmazhatónak tekinti az osztályozási kérdések megítélése során, a bizottság számottevő alkalommal törekedett egyfajta határvonal kialakítására az alapelvek vonatkozásában. A tagországok megosztottságát a funkció és cél alapelvek használata kapcsán a tagországi előterjesztéseket követő szavazások eredményei jól tükrözték.

A második jelentős elméleti vita az áruk anyagának osztályozásban betöltött szerepéről szólt. Számos ország javaslatában megjelent az előállítási anyag mint döntő tényező a besorolás vonatkozásában. Egyes tagországok az adott termék anyag szerinti osztályozása ellen érveltek javaslataikban, míg voltak, akik egy általános (előállítási anyagot nevében nem tartalmazó) elnevezés anyag szerint specifikált módosítását, hozzáadását szerették volna elérni.

A harmadik, heves vitákat generáló téma az ételek és az azokkal kapcsolatos áruk osztályozásának kérdésköre volt. A leghevesebb felszólalásokat a nagyjából 60 darab, ételekre vonatkozó javaslatblokk váltotta ki. Az elnökség az egymásnak feszülő vélemények hallatán tanulmány készítését kezdeményezte a bizottság részére annak érdekében, hogy a következő évi ülés alkalmával a tagországok dönthessenek a kérdésköréről. A tanulmány elkészítését

az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Svájc vállalta. A javaslatok megvitatását így a bizottság a következő évi ülésre halasztotta.

Az ülésen a Nemzetközi Iroda munkatársai bemutatták a nizzai osztályozás időszakos felülvizsgálatának elektronikus – a bizottság tagjai, valamint az arra jogosultak számára regisztrációt követően online elérhető – felhasználói felületének eddigi eredményeit, valamint jövőbeni fejlesztéseinek terveit. A Nemzetközi Iroda külön munkacsoportja foglalkozik az osztályozás időszakos felülvizsgálatának racionalizálásával, ez a projekt a „Nice Classification Revision Management” (NCLRM) nevet kapta, míg az ezt támogató informatikai projekt neve „Nice Classification Revision Management Solution” (NCLRMS).

A Szerzői és Szomszédos Jogi Állandó Bizottság (Standing Committee on Copyright and Related Rights, SCCR) 36. ülése, Genf, május 28. – június 1.

Az ülésen a Szerzői Jogi Főosztály két jogi ügyintézője vett részt az SZTNH részéről.

A műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló tárgyalások során továbbra sem tudtak számos alapvető kérdésben megállapodni a tagállamok, ebből adódóan diplomáciai értekezlet megtartására – a korábbi tervekkel ellentétben – nem kerül sor 2019-ben. A tárgyalások középpontjában az Argentína által előterjesztett szövegjavaslat állt, amelynek lényege, hogy a halasztott átvitel fogalmán belül három különböző jeltípus került megkülönböztetésre. A javaslat szerint az egyenértékű halasztott átvitel („equivalent deferred transmission”), amelybe a *catch-up* szolgáltatások is beletartoznának, kötelező védelmet, a szorosan kötődő, és a nem kapcsolódó halasztott közvetítések pedig opcionális védelmet élveznének.

A kivételek és korlátozások körében elfogadásra került két cselekvési terv. Az egyik a könyvtárakra, archívumokra és múzeumokra, míg a másik az oktatási és kutatóintézetek, valamint az egyéb, fogyatékkal élő személyekre vonatkozó kivételekkel kapcsolatos teendőket foglalta össze. Ezek alapján 2019 végéig ezekben a témákban sor kerül majd a kapcsolódó tipológia kidolgozására, tanulmányok elkészítésére, három regionális szeminárium és két konferencia megrendezésére, emellett pedig az egyéb, fogyatékkal rendelkező személyekkel kapcsolatos kivételek témájában az SCCR keretében rendezendő kísérelőrendezvény, a könyvtárakat illetően pedig ötletbörze kerül majd megtartásra.

A Lisszaboni Rendszer fejlesztésére létrehozott munkacsoport (Working Group on the Development of the Lisbon System) első ülése, Genf, június 11–12.

A hivatalt az ülésen a Jogi és Nemzetközi Főosztály vezetője képviselte. A munkacsoport mindössze két napirendi pontot tárgyalt. A magyar delegáció aktívan járult hozzá az egyeztetésekhez mind a plenáris ülésen, mind az informális megbeszéléseken.

1. A munkacsoport döntött arról, hogy a lisszaboni rendszer legkevesebbé fejlett tagországai (LDCs) részére 50%-os díjkedvezmény bevezetésére tesz javaslatot, amelyet a Lisszaboni

Unió közgyűlése hagyhat jóvá 2018 őszén. A kedvezmény révén az érintett országokból származó bejelentések díja 500 CHF, a módosítási díj pedig 250 CHF lesz. Jelenleg három LDC-tagja van a Lisszaboni Uniónak (Burkina Faso, Haiti és Togó), Kambodzsa pedig letétbe helyezte csatlakozási okmányát a genfi szöveg tekintetében. A közös végrehajtási szabályzat, és ezen belül a díjtáblázat ilyen értelmű módosítása a genfi szöveggel együtt léphet hatályba, és a javaslat értelmében egy hároméves átmeneti időszakban érvényesül. A tagállamoknak a kedvezmény indoklását, hatásait a periódus lejárta előtt értékelniük kell, mielőtt annak fenntartásáról vagy esetleges megszüntetéséről döntenek.

2. A lisszaboni rendszer pénzügyi fenntarthatóságával kapcsolatban érdemi előrelépés – leginkább azért, mert a jelenlegi nem költségvetési év – nem történt. A munkacsoport mindössze annyit állapított meg, hogy a lehetséges opciókról folytatni kell a vitát a munkacsoport jövőbeni ülésein, továbbá az igény szerint megtartandó informális üléseken. Az unió tagállamainak legkésőbb a jövő évben – figyelemmel arra, hogy a WIPO következő két évre szóló költségvetésének vitája során a lisszaboni rendszer fenntarthatósága ismételen az egyik legfontosabb kérdés lesz – dűlőre kell jutniuk a pénzügyi fenntarthatóságot biztosító megoldás kidolgozása érdekében, figyelemmel a költségvetési hiány kezelésének a Lisszaboni Megállapodás által előírt lehetséges eszközeire.

AZ EURÓPAI SZABADALMI EGYZMÉNYBŐL (ESZE) FAKADÓ TAGÁLLAMI JOGOK GYAKORLÁSA ÉS KÖTELEZETTSÉGEK TELJESÍTÉSE

Az Európai Szabadalmi Szervezetben (ESZSZ) az SZTNH 2018 első felében is ellátta a magyar kormányzati képviseletet. Munkatársaink részt vettek az ESZSZ Igazgatótanácsa (IT), Költségvetési és Pénzügyi Bizottsága, Technikai és Ügyviteli Bizottsága, a Fellebbviteli Tanácsok Bizottságának ülésein, a Szabadalmi Jogi Bizottság ülésén, valamint különböző továbbképzéseken.

*Az ESZSZ Igazgatótanácsa Szabadalmi Jogi Bizottságának (Committee on Patent Law)
49. ülése, München, február 20.*

Az ülésen a jogi főigazgató és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt az SZTNH részéről.

A bizottság támogatta az ESZE végrehajtási szabályzatának javasolt módosítását a hivatásos szabadalmi képviselők névjegyzékének vezetésével kapcsolatos gyakorlati problémák orvoslása céljából. A módosítás elsődleges célja, hogy a listára a tárgyév május 1. napja után felvett képviselők is törölhetők legyenek az éves tagdíj megfizetésének elmulasztása miatt.

A bizottság jóváhagyólag nyugtázta az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) beszámolóját a növényeket és állatokat érintő szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatos hivatali gyakorlat

alakulásáról. A beszámolót az ESZE végrehajtási szabályzatának tavalyi módosítása indokolta, aminek értelmében a lényegében biológiai eljárással előállított állatok és növények is ki vannak zárva a szabadalmi oltalomból. A módosított szabályt a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazták, a korábban felfüggesztett eljárásokat folytatták.

A „User Driven Early Certainty” (UDEC, az érdemi vizsgálat megkezdésének elhalasztása a bejelentő kérelmére) előterjesztés vitája a bizottság elnökének javaslatára két fordulóban zajlott:

- először a bevezetés jogalapja és a döntésre jogosult személye (az ESZH elnöke vagy az igazgatótanács) tekintetében; majd
- az érdemi vizsgálat elhalasztására vonatkozó lehetőség elvi támogatása, az ESZH által felvonultatott érvek és bizonyítékok megítélése, valamint a pénzügyi hatások tekintetében.

Az első pont tekintetében a magyar delegáció elmondta, hogy az ESZH előadása is azt támasztja alá, hogy az UDEC érdemi változtatást eredményezne az eljárásban az elnevezésétől függetlenül: több lépésből álló, kérelemre induló eljárási szakasz lenne, ami több hivatali döntést is magában foglalna, és kötelezettségeket róna a bejelentőre és harmadik felekre is. Éppen ezért van szükség az igazgatótanács döntésére és a végrehajtási szabályzat módosítására. A második pont kapcsán a magyar delegáció rámutatott, hogy figyelmet kell fordítani a szabadalmi rendszer mögött meghúzódó jogpolitikai megfontolásokra. Az „early certainty” intézkedéscsomag hasznos a szabadalmi rendszer számára, a közzétételtől a megadásig terjedő függő időszak pedig valójában az eljárás gyakorlati korlátaiból adódó mellékhatás. Éppen ezért a közérdeket az szolgálná, ha az UDEC nem kerülne bevezetésre. Ha mégis így történne, akkor világos eljárási szabályokat kell alkotni a végrehajtási szabályzatban, az érdemi vizsgálat azonnali lefolytatásához pedig nem kell indokolással ellátott észrevételt megkövetelni, elég, ha a harmadik fél csak ezt kéri. Alaposan meg kell vizsgálni a pénzügyi hatásokat is.

A tagállami hozzászólásokat követően a bizottság elnöke úgy foglalta össze az elhangzottakat, hogy noha érzékelhető a bejelentési eljárás rugalmassága iránti igény, de széles körű felhasználói támogatásról nem lehet beszélni. 16 szerződő állam új javaslat benyújtását kérte az ESZH-tól, amely megfelelő hatásvizsgálat és ügyféli konzultáció elvégzését követően részletesebben feltárja az UDEC várható pénzügyi és egyéb hatásait.

Az „erroneously filed” nemzetközi szabadalmi bejelentések kapcsán minden hozzászóló támogatta az ESZH javaslatát (hozzájárulás a külön PCT-szabály létrehozásához, többek között azzal a feltétellel, hogy az egyes hivatalok tehetnek összeegyeztethetlenségi nyilatkozatot), így erről a bizottság kedvező véleményt alakított ki.

Az ESZH beszámolt a szabadalmi anyagi jogi harmonizációs folyamat (SPLH) állásáról: folytatódik az IT3-n kívüli szereplők bevonása a folyamatba, nem szabad elsietni a kormányzati beavatkozást, a B+ csoport plenáris ülésére viszont rögzíteni kell a további munka irányát.

*Az ESZSZ Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 155. ülése,
München, március 21–22.*

Az SZTNH-t az ülésen az elnök, az Elnöki Titkárság vezetője és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte.

Az ESZH elnökének beszámolója

Az ESZH elnöke ismertette az ESZH 2017. évről szóló jelentését. 2017-ben 4%-kal nőtt a benyújtott bejelentések száma, a kutatási, vizsgálati és felszólalási termékek száma közel 5%-os növekedés mellett elérte a 415 ezret, amely a legtöbb a hivatal történetében, a megadások száma pedig 10%-kal emelkedett. 2014 óta több megadásról döntenek, mint amennyi bejelentés érkezik, tehát folyamatosan csökken az ügyhátralék. Az *early certainty* rendszer keretében elérték azt a célt, hogy a kutatási jelentés 6 hónap alatt elkészüljön. A vizsgálat és a felszólalások elbírálásának átfutási idejét is folyamatosan csökkentik, 2020-ra tervezik elérni az *early certainty* kezdeményezés szerinti célokat. A nemzetközi együttműködés kapcsán elmondta, hogy több afrikai és ázsiai országgal vannak folyamatban tárgyalások hatályosítási megállapodások megkötése érdekében. A fenntartási díjakból a szerződő államokat megillető részesedés 32%-kal nőtt 2011 és 2017 között, miközben a felhasználók által fizetendő díjak nem emelkedtek. A tagállami és egyéb hozzászólásokat követően az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta az ESZH éves jelentését.

A Fellebbezési Tanácsok Bizottsága elnökének jelentése

A bizottság 4. ülésén dr. Łuszcz Viktort, az SZTNH elnökét választotta elnökhelyettesévé, személyzeti ügyeket vitatott meg, jóváhagyta a fellebbezési tanácsok éves jelentésének tervezetét, végül javaslatot fogalmazott meg a fellebbezési tanácsok elnöke számára a teljesítményértékelési rendszer módosítására. Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta a beszámolót.

A fellebbezési tanácsok jelentése

A fellebbezési tanácsok elnöke bemutatta a tanácsok éves jelentését. Elmondta, hogy ez az első ilyen jellegű beszámoló a tanácsok működésének átszervezése óta. 2017-ben 12%-kal nőtt az elintéztet ügyek száma, de a fellebbezések számának növekedése miatt az elmaradás és a folyamatban lévő ügyek száma növekszik. Erre tekintettel ahhoz, hogy az 5 éves 32%-os hatékonyságnövekedési célkitűzés elérhető legyen, további tanácsstagok kinevezésére van szükség. Erre vonatkozóan javaslatot fog előterjeszteni az igazgatótanács következő két ülésén. Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta a jelentést.

A Szabadalmi Jogi Bizottság elnökének beszámolója

Az UDEC esetleges bevezetése kapcsán a felszólaló tagállamok nagy többsége elengedhetetlennek tartotta az igazgatótanács döntését, a legtöbbjük az ESZE végrehajtási szabályza-

ta módosítását is. A napirendi pont alatt szerepelt még az „erroneously filed” nemzetközi bejelentések témája, illetve a résztvevők beszámolót hallhattak a szabadalmi anyagi jogi harmonizációs folyamat (SPLH) állásáról is. Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta a beszámolót.

Együttműködési ütemterv

Az ESZH elnöke felidézte, hogy 2011-ben öt intézményi fejlesztési stratégiát (roadmap) fogadott el az igazgatótanács. Az együttműködési stratégiát a tagállamokkal közösen alakították ki, 3 fő területe van: képzés, szabadalmi informatikai szolgáltatások és eszközök, szabadalmi információs szolgáltatások és tudatosságfejlesztés. Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta a beszámolót.

Minőségirányítási ütemterv

Az ESZH elnöke elmondta, hogy milyen mérföldkövek vezettek az ESZH ISO 9001-es szabvány szerinti minősítésének megszerzéséhez, amely 2015 óta az egész szabadalmi eljárásra kiterjed. 2017-ben létrehoztak az ESZH mellett működő Állandó Tanácsadó Bizottságon (SACEPO) belül egy minőséggel foglalkozó munkacsoportot, amely a felhasználók visszajelzéseit vizsgálja. Évente legalább egyszer minőségtalálkozót szerveznek a szakmai szervezetekkel. Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta a beszámolót.

A fenti napirendi pontokon kívül ESZSZ és az ESZH egyes tisztségviselőinek megválasztásáról is szavazott az igazgatótanács.

Az ESZSZ Igazgatótanácsa Költségvetési és Pénzügyi Bizottságának (Budget and Finance Committee, BFC) 120. ülése, München, május 16–17.

Az ülésen a gazdasági főigazgató és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte az SZTNH-t. A BFC napirendjén a működéshez kapcsolódó pénzügyi témák áttekintése és a vonatkozó beszámolók szerepeltek.

Az ESZH elnöke ismertette a 2017. év pénzügyi eredményeit. A tényleges költségvetési többlet 326,7 millió EUR összeget tett ki, ami a 2016. évi 407,9 millió EUR összeg rekord-eredménye alatt van, de közel háromszorosa a 2017. évi költségben előirányzott egyenlegnek (113,6 millió EUR).

Az önköltségi adatokkal kapcsolatban az ESZH elnöke kiemelte, hogy az önköltségi mutató 77,2%-os mértékre csökkent (előző év: 79,5%), ami egyértelműen mutatja, hogy sikeresnek mondható az ESZH célkitűzése a szabadalmak megadásával kapcsolatos termékek és folyamatok költségeinek visszaszorítására. Ez a legjobb eredmény a rendszer 2006-os bevezetése óta. Összehasonlításképpen: 2011-ben ez a mutató 93% volt.

Az Auditori Testület jelentéséből a legfontosabb megállapítás, hogy az éves beszámoló idén is korlátozásmentes könyvvizsgálói záradékot kapott. Ismertetésre került továbbá,

hogy az egységes szabadalmi bírósági rendszer indítására az ESZH teljes mértékben felkészült technikailag, ezért az ezzel kapcsolatos projekt lezárható.

A BFC egybehangzóan jóváhagyó véleményét adta, hogy az ESZH kutatási együttműködésre vonatkozó megállapodást kössön az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatalával.

Bemutatásra kerültek a 2019. évi költségvetési tervezési alapelvek. A hivatal 2019. évi működési eredménye 291 millió EUR, ami 20,4 millió EUR összeggel haladja meg a 2018. évi költségvetést.

A bejelentésekből származó bevételi becslés 336 ezer bejelentésen alapul, ami 8%-os növekedést jelent a 2018. évi költségvetés 310 ezer bejelentéséhez képest. A 2017-es tényleges bejelentések száma elérte a 310,8 ezret, és a legutóbbi 2018-as becslés 322,7 ezer bejelentést mutat.

Az európai és az euro-PCT-bejelentések aránya várhatóan 2019-ben is változatlanul 21:79 marad. A hivatal 2019-re 4%-kal több, mintegy 176 ezer európai és euro-PCT-bejelentés nemzeti szakaszba lépését prognosztizálja.

A korábbi becslésekhez képest a közzétett szabadalmak száma 2019-re várhatóan 19%-kal, 125 ezerre emelkedik.

Az ESZSZ Igazgatótanácsának (Administrative Council, AC) 156. ülése, Hága, június 27–28.

Az SZTNH-t az elnök, a Szabadalmi Főosztály vezetője és a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte az ülésen.

Az igazgatótanács jóváhagyólag nyugtázta az ESZH elnökének a 2010–2018 közötti időszakot áttekintő tevékenységi jelentését. Benoît Battistelli utolsó alkalommal volt jelen ESZH-elnökként az AC ülésén. A vezetősége alatti nyolc év legnagyobb kihívásait és eredményeit ismertette. Kiemelte a nemzeti hivatalokkal való együttműködést, a pénzügyi helyzet stabilizálását. Az elmúlt években bevezetett reformoknak köszönhetően az ESZH ma egy globális jelentőségű modern szervezet. Megköszönte minden tagállam támogatását az ehhez vezető folyamatban.

Az igazgatótanács nyugtázta az egységes hatályú európai szabadalommal kapcsolatos fejleményekről szóló jelentést, amelyet az ESZH jogi elnökhelyettese ismertetett röviden. Az EU soros elnöki tisztét betöltő Bulgária képviselője beszámolt az elindított ratifikációs folyamatról.

Az igazgatótanács döntött arról, hogy az ESZH kutatási együttműködésre vonatkozó megállapodást kössön az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatalával (UKIPO). A javaslat indokolása szerint az UKIPO jelenleg a biotechnológiai szabadalmi bejelentések elbírálása terén elmaradást halmozott fel. A Költségvetési és Pénzügyi Bizottság már korábban megtárgyalta és egybehangzóan jóváhagyó véleményét adta. Az igazgatótanács egyhangúlag támogatta a javaslatot.

Az igazgatótanács megtárgyalta az ESZE végrehajtási szabályzatának a módosítását. A javasolt változtatás célja, hogy orvosolják a hivatásos szabadalmi képviselők névjegyzékének vezetésével kapcsolatos gyakorlati problémákat. A javaslat három ponton módosítja a jelenlegi szabályokat:

- az éves díjfizetési kötelezettség elmulasztása miatt a jövőben elegendő lesz egy felszólítás;
- a listára a tárgyév január 1-je után felvett képviselők is törölhetők lesznek az éves tagdíj megfizetésének elmulasztása miatt;
- az eddig érvényben lévő, de nem alkalmazott szabály törlése, miszerint a tagdíj meg nem fizetésének nemcsak az lehet a jogkövetkezménye, hogy törlik az illetőt a listáról, hanem még pénzbüntetés is kiróható lenne rá.

A Szabadalmi Jogi Bizottság (CPL) is tárgyalta a dokumentum egy korábbi verzióját: egyhangúlag támogatták a javaslatot, a mostani szöveg az ülésen felmerült javaslatok és az azt követő egyeztetések eredménye. Az igazgatótanács támogatta a javaslatot.

Az igazgatótanácsnak döntést kellett hoznia két dokumentumról, mert a pénzügyi szabályzat 69. cikke szerint a 2017. évi számviteli időszakról szóló beszámoló két részből áll:

- pénzügyi kimutatás;
- a költségvetés végrehajtásáról szóló nyilatkozat.

A dokumentumok a 2017. év pénzügyi eredményeit ismertetik. A BFC korábban megtárgyalta és egybehangzóan jóváhagyó véleményét adta. Az igazgatótanács is egyhangúlag megszavazta a dokumentumok elfogadását.

Bemutatásra kerültek a 2019. évi költségvetési tervezési alapelvek. A dokumentum célja az volt, hogy az ESZH várható bevételeit bemutassa a költségvetés és az IFRS szerint, valamint teljes képet nyújtson az ESZH pénzügyi helyzetéről. A BFC korábbi ülésén megtárgyalta és egybehangzóan jóváhagyó véleményét adta, az igazgatótanács is egyhangú támogató szavazással határozott a javaslatról.

Az Európai Szabadalmi Akadémia (European Patent Academy, EPA) által szervezett szemináriumok és továbbképzések

Az EPA szervezésében 2018 első felében a következő külföldi szemináriumok és továbbképzések valósultak meg:

- „Bevezetés a szabadalmi statisztikákba és a PATSTAT termékvonalba”, Bécs, február 20–22.;
- „Tisztaság és egység: a szabadalmi bejelentések elemzése”, München, március 12–14., Lisszabon, március 19–21.;
- „Újdonság és feltalálói lépés”, München, március 14–16., Lisszabon, március 21–23.;
- „Az európai szabadalmi rendszer a bejelentéstől a megadásig”, Bukarest, április 10–13.;
- „IP előzetes diagnózis”, Belgrád, április 18–19., Alicante, június 26–27.;

- „Hogyan értelmezzük és szövegezzük az ESZH kutatási jelentéseit és írásos véleményeit?”, Madrid, április 23–26.;
- „CPC specifikus képzés”, Hága, június 5–7.

Egyéb ESZSZ-vonatkozású rendezvények

Az ESZSZ a következő rendezvényeket szervezte meg 2018 első félévében:

- az ESZH és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalának (USPTO) a szabadalmi osztályozásról szóló éves találkozója, Genf, február 6.;
- a tagállami együttműködésről szóló információs nap és az akadémiai kapcsolattartók találkozója, München, február 27–28.;
- EPOQUE Net felhasználói találkozó, München, március 23.;
- PATLIB 2018 konferencia, Ljubljana, május 3–4.;
- az Európai Szabadalmi Hálózat (EPN) workshopja, Madrid, május 8.;
- a tagállami együttműködésről megrendezett éves találkozó, Limassol, május 24–25.;
- a mesterséges intelligencia szabadalmazásáról szóló konferencia, München, május 30.;
- az Európai Feltalálói Díj díjátadója, Párizs, június 7.

AZ EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA SZELLEMI TULAJDONÉRT FELELŐS MUNKACSOPORTJAINAK MUNKÁJÁBAN, ILLETVE EGYÉB UNIÓS RENDEZVÉNYEKEN VALÓ RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai továbbra is rendszeresen részt vettek a Brüsszelben, illetve az egyéb helyszíneken tartott munkacsoporti és szakértői üléseken, konferenciákon. Téma szerinti és időrendi csoportosításban a következő ülésekre került sor 2018 első félévében:

- a kkv-k szellemi tulajdoni védelmével foglalkozó alcsoporthoz tartozó ülés, Brüsszel, január 11.
- az EU Tanácsa szellemi tulajdonnal foglalkozó tanácsi munkacsoportjainak ülései: Brüsszel, január 29., február 12., február 21., március 8., április 11., június 15.
- az iparjogvédelmi politikával foglalkozó szakértői csoport ülései, Brüsszel, január 31., február 19.;
- a közös jogkezelőkről szóló irányelvvel foglalkozó szakértői csoport ülése, Brüsszel, március 9.;
- az EU-elnökség keretében megrendezett IP-konferencia, Szófia, március 15–16.;
- kétoldali találkozó a szerzői jogi irányelvről az EU-elnökség keretében, Brüsszel, március 22.;
- a jogérvényesítési szakértői csoport ülése, Brüsszel, május 24.;
- a Group on Industrial Property Policy (GIPP) 2018. június 21-i ülése, napirenden a következő témákkal: Standard Essential Patents, a szellemi tulajdon-jogok és a közbeszerzések (és más közfinanszírozású projektek), mesterséges intelligencia és szellemi

tulajdon, nemzetközi magánjog, nonagri földrajzi árujelzők, a formatervezési min-tákra vonatkozó európai uniós szabályozás felülvizsgálata.

AZ EURÓPAI UNIÓ SZELLEMI TULAJDONI HIVATALÁVAL (EUIPO) FOLYTATOTT EGYÜTTMŰKÖDÉS FŐBB ESEMÉNYEI

Fellebbviteli testületek találkozója, Alicante, február 6.

Az ülésen a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője képviselte a hivatalt.

Az ülés megnyitóján elhangzott, hogy az új védjegyirányelv átültetése rendszerszintű változást okoz majd valamennyi tagállam nemzeti hivatalának a munkájában. Nő a határokon átnyúló védjegybejelentések száma, ami az EUIPO munkaterhét is folyamatosan növeli. A védjegyirányelv átültetéséből eredő új szabályok alkalmazásának a lehetőségek szerint zökkenőmentesnek kell lennie. Ennek keretében szükséges az is, hogy a jogorvoslati eljárások során eljáró szervezetek olyan közös alapelveket alkalmazzanak, amelyek garantálják a konzisztens gyakorlatot, és amelyekből az ügyfelek így előnyöket szerezhetnek.

Az EUIPO európai együttműködésért felelős részlegének vezetője prezentációt tartott, amelyben az európai együttműködési projekteket mutatta be. Ismertette az OHIM 2011-es stratégiájának lényeges elemeit, amely az együttműködés alapjait teremtette meg, majd beszélt az együttműködési alap eszközeiről.

A résztvevők áttekintést hallhattak az EUIPO konvergenciaprogramjairól, azon belül pedig részletesen az ECP4 alprojektjét képező konvergenciaanalízis-projektről, amelynek keretében a fellebbezési tanácsok munkájának vizsgálata és a lehetséges konvergenciaterületek megtalálása is folyik.

A konvergenciagyakorlatok és a fellebbezési testületek munkája közötti kapcsolódási pontokról szóló előadásban elhangzott, hogy az EUIPO fellebbezési tanácsa évente közel 3000 ügyben hoz döntést, mindemellett a nemzeti hivatalok is több ezer fellebbezési ügyben döntenek. Ezek a döntések sokszor közvetlenül vagy közvetett módon kapcsolódnak egymáshoz. Az egyes nemzeti hivatalok és az EUIPO eljárása másodfokú ügyekben nagy eltéréseket mutat, de hasznos lehet tapasztalatokat cserélni gyakorlati eljárási kérdésekről annak érdekében, hogy a lehetséges konvergenciaterületek azonosításra kerülhessenek.

A projektet bemutató előadások után került sor az EUIPO kérdőíve eredményeinek részletes, 15 fejezetre bontott ismertetésére. Összesen 23 EU-tagállamból érkeztek vissza válaszok, amelyek közül 10 esetben hivatalon belül működő fellebbezési testület bírálja el a másodfokú ügyeket, míg 13 tagállamban külső, a szellemi tulajdoni hivataltól független szerv bírálja el az említett kérelmeket. Négy válaszadó nem EU-tagállam esetében egynél működik hivatalon belüli fellebbezési tanács, három esetben külső, független szerv rendelkezik hatáskörrel másodfokú ügyekben.

Az ülés további részében a résztvevők csoportokra bontva, kerekasztal-beszélgetés formájában próbálták azonosítani azokat a területeket, ahol a védjegy- és formatervezésimintautyűgyekre vonatkozó jogorvoslati eljárásokban a konvergencia megvalósítható.

*A Szellemi Tulajdoni Jogsértések Európai Megfigyelőközpontjának ülése,
Szófia, február 21–22.*

Az ülésen a Hamisítás Elleni Nemzeti Testület titkára vett részt az SZTNH részéről.

A megfigyelőközpont 2017. évi tevékenységi jelentése

A megfigyelőközpont vezetője áttekintést adott az intézmény éves tevékenységéről, többek között a szerzői jogra vonatkozó, gyakran ismétlődő kérdések felülvizsgálatáról; a jogsértő üzleti modellekre vonatkozó összefoglalóról; a sikeres ifjúsági rendezvényekről, amelyeket más tagállamokban is felhasználhatnának; a tudatosságnövelő programokról.

Tudatosságnövelés

A megfigyelőközpont megosztotta a 2017-es támogatási programra vonatkozó legfrissebb információkat, beleértve a kiválasztott projektek áttekintését is. 63 pályázat érkezett 56 pályázótól, ami valamivel kevesebb, mint az előző évi támogatást kérők száma. 19 projektnek ítélték oda támogatást, ezzel az egymillió eurós költségvetés szinte teljesen felhasználásra kerül.

Országjelentések

2017-ben a közzsféra képviselői számára megtartott ülésén a tagállamok körében folytatóadó adatgyűjtéssel kapcsolatban egyetértés született arról, hogy a megfigyelőközpont konkrét jelentéseket fogalmaz meg, amelyek részleteket tartalmaznak a tagállamok és a megfigyelőközpont közötti együttműködési pontokról és kapcsolattartókról. A résztvevők támogatták az elképzelést, és hasznosnak tekintették a hálózatépítést célzó kezdeményezést, továbbá egyetértettek abban, hogy évente frissíteni kell a dokumentumot. A megfigyelőközpont tájékoztatót arról, hogy a jelentések nyomon követése közvetlenül az egyes képviselőkön keresztül történik, és kérték, hogy a tagállamok a végleges jelentést készítsék el március végéig.

Új technológiák

Az új technológiai fejlesztések (Blockchain, Bitcoin) a gyorsan változó digitális környezetben jelentős hatást gyakorolhatnak mind a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésére, mind a jogsértéseknél alkalmazott üzleti modellekre. Az EUIPO szándéka, hogy előmozdítsa a kapcsolatot más, a feltörekvő technológiákat felügyelő szervezetekkel az információcsere biztosítása érdekében.

Az Európai Bizottság beszámolója

Az Európai Bizottság beszámolt az aktuális témákról, és tájékoztatta a résztvevőket arról, hogy az alapos elemzés és a széles körű konzultáció azt mutatta, hogy a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló irányelv (IPRED) változatlanul fontos szerepet tölt be a jogérvényesítésben, ezért útmutatást kell adni arról, az irányelv hogyan alkalmazható a határokon átfelölő bírósági jogérvényesítés és jogorvoslat során. A Bizottság szorosan együttműködik a tagállamokkal az iránymutatás teljes körű betartásának biztosítása érdekében, és a tagállamokat is kéri arra, hogy segítsék a bírák szakosodását és a kapcsolódó ítéletek közzétételét.

Tervezett kutatások

A hamisított áruk kereskedelméről szóló, az EUIPO és az OECD által 2016 áprilisában közösen közzétett tanulmány kimutatta, hogy a hamisított és kalóztérmekek nemzetközi forgalma a világkereskedelem 2,5%-át, az EU-ból a világ többi részének 5%-át teszi ki. A meglévő együttműködési megállapodás keretében a két szervezet további kutatásokat készít, amelyek mélyebben elemzik a rendelkezésre bocsátott bőséges adatokat. Megerősítést nyert, hogy az OECD és az EUIPO az elkövetkező években folytatni kívánja az együttműködést további tanulmányok elkészítésére is. Ezután a résztvevők áttekintést kaptak a folyamatban lévő egyéb kutatásokról, elsősorban a 2018-as munkaprogramban szereplő új felmérésekről, amelyek főként az IP gazdasági vonatkozásairól szólnak majd.

A jogérvényesítésben illetékes hatóságok közötti fokozott együttműködés

A jogérvényesítéssel foglalkozó hatóságok közötti intenzív együttműködés és koordináció több millió hamis termék lefoglalásához vezetett, és számos transznacionális bűnözői hálózatot fedett fel. Az együttműködés zászlóshajójának tekinthető a Szellemi Tulajdoni Bűnügyi Koordinációs Koalíció (IPC3). Az Europol munkatársa bemutatta az IPC3 által kidolgozott, a jövőre vonatkozó többéves tervet, amely a következő célokat tartalmazza: a határokon átnyúló vizsgálatok megkönnyítése; a bűnözés tendenciáinak és módszereinek figyelemmel kísérése; hatékony érdekképviselési platform létrehozása; harmonizáció; a közvélemény figyelmének ráirányítása az IP-bűnözésre.

A megfigyelőközpont jövőre vonatkozó tervei

Miután a megfigyelőközpont 2014–2018-ra vonatkozó többéves munkaterve lezárul, a megfigyelőközpont elképzeléseinek és az EUIPO stratégiai tervezésének összehangolása érdekében a jelenlegi terv két évvel meghosszabbításra kerül, majd 2020-ig egy öt éves terv készül, amely beágyazódik az EUIPO 2020–2025 stratégiai tervébe. A résztvevők csoportokra osztva megvitatták elképzeléseiket a megfigyelőközpont tevékenységével kapcsolatban, a megbeszélések középpontjában a következő kétévi munkára (kutatások, a jogérvényesítés

elősegítése, tudatosságnövelés, az új technológiák hatása, a kkv-k támogatása, nemzetközi együttműködés és a munkacsoportok új struktúrája) helyezték a hangsúlyt.

Az EUIPO 19. védjegy-kapcsolattartó ülése, Alicante, április 17–18.

Az ülésen az SZTNH részéről a Nemzeti Védjegy Osztály helyettes vezetője és jogi ügyintézője vett részt.

Az EUIPO nemzetközi együttműködésért és jogi ügyekért felelős részlegének munkatársa beszámolt a jogalkotási reform állásáról. Röviden ismertette a védjegyreform végrehajtásának fázisait. Kiemelte, hogy jelenleg a 3. fázisnál tartanak, amely 2017. október 1-jén, a másodlagos joganyag hatálybalépésével vette kezdetét, és várhatóan 2018. december 31-én fejeződik be.

A következő napirendi pont alatt az előadók ismertették az EUIPO 2020-ig tartó stratégiai tervének ötödik elemeként megjelenő ügyfélközpontú minőségi szolgáltatásokat. Rámutattak arra, hogy az itt szereplő tizenhét tevékenység és projekt közül jelenleg háromra fókuszálnak, amelyek a következők: új módszertani útmutatók, SQAP (Stakeholder Quality Assurance Panels), interaktív és együttműködő vizsgálat.

Előadás hangzott el az EUIPO módszertani útmutatójának új generációjáról. Az előadó kitért arra, hogy a szervezet a módszertani útmutató tervezetével kapcsolatban számos visszajelzést kapott különböző forrásokból (pl. nemzeti hivatalok, ügyfélszervezetek, ügyfél-elégedettségi kérdőívek stb.). Az észrevételek alapján lista készült a leggyakoribb elvárásokról.

Workshop megrendezésére került sor a konverzió témakörében. Az előadó ismertette az EUTMR vonatkozó szabályait és az EUIPO gyakorlatát. Kiemelte, hogy az EUIPO jelenlegi gyakorlata szerint a konverzió iránti kérelmet el kell utasítani, amennyiben az európai uniós védjegyoltalom használat hiánya miatti megszűnését állapították meg. A módszertani útmutató konverzióval foglalkozó részével kapcsolatosan beérkezett észrevételek hatására az EUIPO megfontolás tárgyává tette korábbi gyakorlatának a módosítását.

Az EUIPO munkatársai ismertették a növényfajták oltalmával kapcsolatos gyakorlatot és esetjogot. Bemutatták az európai védjegyjogi rendelet, az UPOV-egyezmény és a növényfajták védelméről szóló közösségi rendelet releváns szabályait, majd gyakorlati példákkal szemléltették a növényfajtanevet tartalmazó/abból álló/ahhoz hasonló védjegybejelentésekkel kapcsolatos esetjogot.

Az EUIPO munkatársai beszámoltak az Európai Együttműködési Projektek (ECP) állásáról, az ECP4 konvergenciaanalízis-projektről és egyéb projektekről.

Sor került a Párizsi Unió Egyezmény 6ter cikkének az alkalmazásával kapcsolatos workshop megtartására. A prezentációt követően a résztvevőknek kérdőívet kellett kitölteniük.

Végül a grafikai ábrázolhatóság eltörlésének a madridi rendszerre gyakorolt hatásáról hallhattak rövid prezentációt a résztvevők. Az előadás végkövetkeztetése az volt, hogy jelenleg még nem találtak megoldást a problémára. Az ülés több résztvevője hangsúlyozta a kérdés mielőbbi rendezésének a fontosságát, és ennek érdekében az EUIPO és a tagállamok egységes fellépését szorgalmazták a WIPO Nemzetközi Irodájánál. A WIPO jelen lévő képviselője elmondta, dolgoznak a megoldáson, az erre vonatkozó dokumentumot hamarosan közzéteszik.

Az EUIPO Igazgatótanácsának (Management Board, MB) és Költségvetési Bizottságának (Budget Committee, BC) ülései, Alicante, június 5–7.

Az üléseken az SZTNH részéről az elnök, a jogi főigazgató, a gazdasági főigazgató, valamint a Jogi és Nemzetközi Főosztály jogi ügyintézője vett részt.

Az MB 5. ülése

Az ülés legfontosabb napirendi pontja az EUIPO új ügyvezető igazgatójának kiválasztási eljárása volt. Az ügyvezető igazgatót az MB által nyílt és átlátható kiválasztási eljárás lefolytatását követően javasolt jelöltek listájáról az EU Tanácsa nevezi ki egyszerű többséggel. A jelöltek listájára *Christian Archambeau*, az EUIPO helyettes ügyvezető igazgatója és *Kai Härmand*, az eszt igazságügyi minisztérium helyettes államtitkára került fel. E napirendi pont célja a tanács elé terjesztendő listán szereplő jelöltekről való döntés volt, amelyhez szükség volt több megelőző szavazásra. Az MB ezenkívül további tisztségviselők megválasztásáról döntött, és egyéb személyügyi kérdéseket vitatott meg.

Az MB és a BC együttes ülése

Ismertették az EUIPO 2017-es éves jelentését, benne a megfigyelőközpontra vonatkozó jelentést is.

Az EUIPO 2017. évi tevékenységéről az EUIPO ügyvezető igazgatója adott átfogó ismertetést. A tevékenység bemutatásakor a hivatal stratégiai tervében megjelenő célkitűzések viszonylatában is értékelte az elért eredményeket. Az EUIPO 2016–2020-as időszakra szóló stratégiai célkitűzéseinek (Stratégia 2020) már 55%-át sikerült megvalósítani, ami 8%-kal még jobb is a tervezett ütemhez képest.

Védjegyhatósági szempontból kiemelkedő, hogy tovább nőtt az európai uniós védjegybejelentések száma, 8,2%-kal meghaladva az elmúlt évi eredményt (2017: 128 376 bejelentés, 2016: 126 004 bejelentés). A közösségi formatervezésiminta-oltalmi bejelentések száma (109 728) 3,7%-kal emelkedett 2016-hoz képest.

Az EUIPO ügyvezető igazgatója méltatta a fellebbezési tanácsok (BoA) munkáját is, ismertetve, hogy a BoA elé 2017-ben 2761 új ügy érkezett (2016-ban 2446), és 2136 ügy volt még folyamatban 2017 végén (2016 végén 2071 folyamatban lévő ügyet tartottak nyilván).

Az MB tudomásul vette a tájékoztatásban foglaltakat, és egyhangú szavazással döntött az éves jelentés elfogadásáról.

Az EUIPO tevékenysége és a stratégiai tervezéssel kapcsolatos jelentősebb információk kerültek bemutatásra három alponthan: 1. Stratégia 2020 előrehaladási jelentés; 2. az európai együttműködési projektek eredményei és az indítani tervezett új projektek; 3. a munkavállalók körében folytatott elégedettségi felmérés eredménye.

Az EU Bizottság képviselője ismertette a szellemi tulajdon területén történt, illetve várható európai uniós jogalkotási fejleményeket. Tájékoztatott, hogy a formatervezésimintatoltalom uniós szabályozásának felülvizsgálata érdekében már 2018 nyarán nyilvános konzultáció veszi majd kezdetét, a nem mezőgazdasági termékek földrajzi árujelzőinek területén azonban a haladás nagyon óvatos lesz csupán, és ebben a bizottsági ciklusban jogalkotási javaslat már egyik területen sem várható.

Az EUIPO EU- és nemzetközi kooperációért felelős igazgatója beszámolt a védjegyjogi reform végrehajtásának az elmúlt félévben megtett lépéseiről és eredményeiről.

A BC 53. ülése

A 2016-os pénzügyi év költségvetésének végrehajtására vonatkozó felmentvény megadása előtt ismertetésre kerültek a 2016-os évre vonatkozó legfontosabb pénzügyi események és ezt követően az uniós számvevőszéki jelentés legfontosabb megállapításai. Az előadók tájékoztattak a problémák orvoslására tett intézkedésekről és azok eredményeiről, amelyek várhatóan csak a további évekre vonatkozó kimutatásokban fognak számszerűen is megjelenni.

Az EUIPO ügyvezetőigazgató-helyettese beszámolt a 2017-es költségvetés kulcsszámairól, a részleteket az EUIPO pénzügyi igazgatója ismertette. Az elmúlt 10 év legjobb teljesítési arányának számít, hogy 97,0%-ban sikerült megvalósítani a tervezett kiadásokat, 94%-ban pedig a tervezett bevételeket. A költségvetési többlet így 415,3 millió EUR összeg volt, amelyből 249,1 millió EUR a tartalékalapokba kerül.

Az EUIPO ügyvezető igazgatója bemutatta a Stratégia 2020 költségvetési vonatkozásait.

KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ HIVATALKÖZI EGYÜTTMŰKÖDÉSI TEVÉKENYSÉG

Január 22-én és 26-án a török Kulturális és Idegenforgalmi Minisztérium Szerzői Jogi Főigazgatóságának delegációja látogatott az SZTNH-ba. A vendégek elsősorban a hivatal működésével, a közös jogkezelőkkel, illetve a felhasználók és jogosultak közötti viták rendezésével kapcsolatos témákban kaptak tájékoztatást szakértőinktől.

Január 23-án az EUIPO delegációja folytatott megbeszélést SZTNH munkatársaival a kétoldalú együttműködésről.

Január 30-án a Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) információtechnológiai és minőségirányítási munkacsoportja tartott megbeszélést Budapesten a társhivatalok szakértőinek részvételével.

Február 14–15. között a Szabadalmi Főosztály vezetője és helyettes vezetője oslói tanulmányúton vett részt, amelynek keretében részletes tájékoztatást kaptak a Nordic Patent Institute tevékenységéről.

Március 27-én a VSZI műszaki szakértői csoportja 9. ülését tartotta Besztercebányán.

Április 19-én a kínai Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatal elnökhelyettesi szintű delegációja látogatott az SZTNH-ba. A találkozó alkalmával aláírásra került a PPH-megállapodás meghosszabbításáról szóló szándéknyilatkozat.

Április 24–25. között az SZTNH elnöki delegációja folytatott kétoldali megbeszélést az Osztrák Szabadalmi Hivatalban.

Május 27–29. között Prágában tartottak ülést a visegrádi országok és barátaik (V4 and Friends) szellemi tulajdoni hivatalainak vezetői.

Május 30-án a Kínai Népköztársaság Piacszabályozási Hatóságának helyettes vezetője és delegációja tett látogatást a hivatalban. A megbeszélés fő témája a védjegybejelentési eljárás és a védjegyekkel kapcsolatos jogi szabályozás volt.

Június 24-én a VSZI Igazgatótanácsa Prágában tartott ülést. Magyarországot az SZTNH elnöke képviselte, akinek munkáját szakértői minőségben a Jogi és Nemzetközi Főosztály vezetője támogatta.

Június 25-én az SZTNH elnöke vett részt a visegrádi országok és Kína által közösen szervezett, a szellemi tulajdonról szóló szemináriumon Prágában. A szemináriumon a VSZI igazgatója is részt vett, és előadást tartott a VSZI-t érintő legfontosabb fejleményekről.

Június 25-én a kínai Hunan tartomány Szellemitulajdon-védelmi Hivatalának delegációja tanulmányút keretében látogatott az SZTNH-ba. Szakértőink a hivatal működéséről, a jogérvényesítés, a szellemi tulajdoni képzés és az innovációtámogatás legfontosabb kérdéseiről tájékoztatták a kínai felet.

A SZELLEMI TULAJDON VÉDELMEVEL KAPCSOLATOS EGYÉB NEMZETKÖZI RENDEZVÉNYEKEN VALÓ HIVATALI RÉSZVÉTEL

Az SZTNH munkatársai az év első felében is számos alkalommal képviselték a hivatalt különböző szakmai konferenciákon és üléseken. A jelentősebb rendezvények a következők voltak:

- A Közösségi Növényfajta-hivatal Igazgatótanácsának (CPVO) ülése, Angers, március 21–22.
- A Bureau of European Design Associations (BEDA) elnökségi ülése és konferenciája, Párizs, április 11.

- Az albán iparjogvédelmi hivatal (General Directorate of Industrial Property, GDIP) fennállásának 25. évfordulója alkalmából rendezett jubileumi ünnepség és konferencia, Tirana, április 27.
- Az innovációs és kommunikációs jogról rendezett konferencia, Milánó, május 3–4.
- „A nemzeti szellemi tulajdoni stratégia fejlesztése és átültetése” c. szeminárium, Riga, május 9–10.
- A Török Szabadalmi Hivatal által szervezett, a földrajzi árujelzőkről szóló szeminárium, Ankara, május 16–17., amelyen a Jogi és Nemzetközi Főosztály vezetője előadás keretében számolt be a Lisszaboni Megállapodás magyarországi végrehajtásának tapasztalatairól.
- Az International Trademark Association (INTA) éves találkozója, Seattle, május 22–23., amelyen az SZTNH képviseletében az elnök, a jogi főigazgató és a Nemzetközi Védjegyzosztály helyettes vezetője vett részt. Az eseménysorozaton több mint 150 országból közel 11 000 résztvevő vett részt az iparjogvédelem minden területéről. A magyar delegáció képviselte az SZTNH-t az európai nemzeti hivatalok albizottsági ülésén (European National Subcommittee, ENO), amelyen a védjegyreform, a konvergenciaprogramok átültetési eredményei és a nizzai osztályozás nemzeti tapasztalatai kerültek napirendre. Az SZTNH a kanadai és a mexikói védjegyhivatallal együttműködve, társszervezőként közreműködött a *Working Towards the 21th Century IP Office* elnevezésű workshop megszervezésében és lebonyolításában, amelyen közel 25 ország nemzeti hivatala képviseltette magát.
- „Az immateriális tőke a globális érték láncokban” c. konferencia, Baku, június 5.
- A European Communities Trade Mark Association (ECTA) éves konferenciája, Athén, június 13–16., ahol az SZTNH jogi főigazgatója az európai védjegyreform tagállami végrehajtásáról tartott előadást egy panelbeszélgetés keretében.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Virginia Keleti Körzetének Bírósága eltiltotta a *Fancybeart*, egy orosz hekkercsoportot a *Microsoft* számítógépeinek hekkelésétől vagy védjegyeinek használatától. A döntést megelőzően a *Microsoft* több ezer rosszindulatú üzenetet azonosított 2016. augusztus óta a csoport 70-nél több irányító és ellenőrző pontjáról.

A bíróság tartósan eltiltotta a *Fancybeart* attól, hogy rosszindulatú szoftvert vagy kódot küldjön felhatalmazás nélkül a *Microsoft* vagy a *Microsoft* fogyasztóinak fertőzésére. A *Fancybear* azonban sohasem jelent meg a bíróságon, hogy védje magát, és így a körzeti bíróság bírójának, *Gerald Bruce*-nak a döntése nem teljesített ítélet volt.

A bírósági győzelem most olyan kivételes hatalommal ruházza fel a *Microsoft*ot, amely lehetővé teszi, hogy meggyengítse az ellene irányuló támadásokat, és törvényesen „irányíthassa és ellenőrizhesse” a hekkerek által birtokolt doménneveket, amelyeket rosszindulatú támadásokra használtak, így a *microsoftinfo365.com* és a *livemicrosoft.net* doménnevet. Ezeknek a helyeknek az eltávolítása, amelyeket a *Microsoft* márkái és védjegyei rendszerint használnak, gyengíti a hekkereket abban, hogy becsapják a felhasználókat, és azok számítógépeire rosszindulatú szoftvert töltsenek le.

„Ezeknek a doménneveknek a birtoklását engedélyezve a *Microsoft* képes lesz irányítani az ezekre a doménnevekre érkező valamennyi közleményt szervereinek biztonsága érdekében, ezzel megsemmisítve minden eszközt, amellyel az alperesek kommunikálnak a fertőzött számítógépekkel” – írta *Jason Norton*, a *Microsoft* igazgatója 2016. augusztusban a bíróságnak.

B) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) 2017-ben 320 000-nél több hasznossági szabadalmat (utility patent) engedélyezett, ami 2016-hoz viszonyítva 5,2%-os növekedést jelent.

2017-ben a legtöbb, 9043 szabadalmi bejelentést az *IBM* nyújtotta be, ami 12%-kal több a 2016-ban számára megadott szabadalmak számánál. A sorban a *Samsung* a második 8893 szabadalommal, ami a *Samsung* számára 6%-os növekedést jelent.

A legnagyobb mértékű, 50%-os növekedést a *Facebook* mutatta 2017-ben, amit 660 megadott szabadalommal ért el, és amivel bekerült az első ötvenes mezőnybe.

A félvezető-szabadalmak listáját a *TSMC* vezeti; őt az *IBM*, majd a *Samsung*, a *Samsung Display*, az *SEL of Japan* és a *Globalfoundries* követi.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

Erős volt a mozgás az önzetű gépkocsik területén. A legtöbb ilyen bejelentést 2017-ben a *Toshiba* érte el, amely a megadott szabadalmak száma szerinti listán a 14. helyet érte el; a *Ford* és a *Hyundai* követte a 15., illetve a 24. helyezéssel.

C) 2017 novemberében az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága (Supreme Court, SC) függőben hagyott szabadalmakkal kapcsolatos ellentmondásokat. Abban a kérdésben kellett volna döntést hoznia, hogy egy szövetségi hivatal (konkrétan az USPTO) házon belüli eljárása szabadalmak érvényességével kapcsolatban sérti-e a szabadalomtulajdonosok alkotmányos jogait. A bírók megosztottsága bizonytalanságban hagyja egy olyan rendszer sorsát, amely magas arányban vezetett szabadalmak megsemmisítéséhez. Az SC-nek ebben a szabadalmi ügyekkel kapcsolatos, évek óta legfontosabb ügyében a kilenc bíró egy órán keresztül hallgatott érveket az USPTO *inter partes* felülvizsgálati eljárásaként ismert szabadalom-felülvizsgálati eljárásról, amelynek az eltörlését eredményező döntés alapvetően megváltoztatná azt az utat, amelyen a szabadalmi vitákat lefolytatják az Egyesült Államokban.

Úgy tűnt, hogy a bíróság három liberális bírása rokonszenvezik a felülvizsgálati eljárással, de a többi bíró – ideértve a konzervatív *John Robertset* és *Neil Gorsuchot* – aggályokat fejezett ki azzal kapcsolatban, hogy a kormány túl könnyen semmisíthet meg szabadalmakat.

A felülvizsgálati eljárások gyors és olcsó utat nyitottak a vállalatok esetében ahhoz, hogy megpróbáljanak érvényteleníteni versenytársak és mások által birtokolt szabadalmakat. Ez különösen érvényes magas technológiai szintű vállalatok esetében, amilyen például az *Apple Inc.* (Apple) és a *Samsung Electronics Co. Ltd.* (Samsung), amelyek szabadalmait gyakran bitorolják. Másrészt híres gyógyszer-vállalatok, így az *AbbVie Inc.*, az *Allergan plc* és a *Celgene Corp.* a felülvizsgálati eljárást az innováció fenyegetésének nevezték.

Az Egyesült Államok Kongresszusa a felülvizsgálati eljárást a 2011. évi új szabadalmi törvény részeként hozta létre, hogy azzal a nagyszámú, gyenge minőségű szabadalommal foglalkozzanak, amelyeket a korábbi években az USPTO engedélyezett, és amelyek segítettek megerősíteni az ún. szabadalomtrollok üzleti modelljét, amely a szabadalmak alapján nem termékeket, hanem pénzt csinál.

A kérdéses ügy két houstoni olajipari szolgáltatóvállalat, az *Oil States International Inc.* (Oil States) és a *Green's Energy Group* (Green's) közötti nézeteltérés kapcsán merült fel. A vita tárgya egy, az olajkutak fúrásánál használt hidraulikus kútfejberendezés szabadalmi oltalma. A felülvizsgálati eljárást megkérdőjelezve az Oil States azzal érvelt, hogy a szabadalmak magántulajdont képeznek, amelyet csak szövetségi bíróság semmisíthet meg, és az adminisztratív eljárások sértik az Egyesült Államok alkotmánya által biztosított jogot egy szövetségi bíróság és esküdtszék általi meghallgatásra. Egy szabadalom megsemmisítéséhez szükséges követelmény magasabb szintű a szövetségi bíróságoknál, mint a felülvizsgálati eljárásokban.

A *Ruth Bader Ginsburg*, *Elena Kagan* és *Sonia Sotomayor* bíró megjegyezte, hogy az USPTO-nak régóta van joga szabadalmakat engedélyezni, és ezt követően megsemmisíteni a helytelenül engedélyezetteket. Az SC-nek 2018. júniusig kellett döntenie az ügyben.

D) 2017. december 7-én új szabály lépett életbe a Szabadalmi Fellebbezési Bíróság (Patent Trial and Appeal Board, PTAB) előtt a jogi képviselő és az ügyfél közötti tárgyalásról, amely a PTAB előtti eljárásokban ugyanolyan oltalmi szintet biztosít az egyesült királyságbeli szabadalmi ügyvivők és ügyfelek közötti kommunikációra, mint amilyen kommunikációs oltalom van engedélyezve az Amerikai Egyesült Államokban gyakorlat folytatására feljogosított ügyvédek számára.

Az új szabály a PTAB előtt folytatott alábbi eljárásokra vonatkozik: *inter partes* felülvizsgálatok, engedélyezés utáni felülvizsgálatok és származtatási eljárások, vagyis nem alkalmazható az Egyesült Államok állami és szövetségi bíróságain. Ennek ellenére örömdetes fejlemény az egyesült királyságbeli szabadalmi ügyvivők számára.

E) Egy jogi vita a Delaware-i Kerületi Bíróságon még az 1980-as évekre visszanyúló szabadalmak miatt indult, amelyben az IBM azzal vádolta az *Expediát*, hogy az számos szabadalmát bitorolja.

Az IBM ideiglenes intézkedést kért az Expedia és annak leányvállalatai ellen.

Az IBM szerint az Expedia több milliárd dollárt keresett az IBM alábbi négy szabadalmának bitorlása révén:

- 5 961 601 sz., 1996-ban benyújtott amerikai szabadalom, amely a kommunikációmegőrzést teszi lehetővé;
- 7 631 346 sz. amerikai szabadalom, amelyet 2006-ban nyújtottak be, és olyan módszert szolgáltat, amelynek segítségével kezelni lehet egy szolgáltatóval kötött szerződést;
- 5 796 967 sz. amerikai szabadalom, amelyet 1989-ben nyújtottak be, és amely lehetővé teszi webalapú interfészalkalmazások feldolgozási feladatainak eltolását egy szerverről egy ügyfél számítógépére;
- 7 072 849 sz. amerikai szabadalom, amelyet 1988-ban nyújtottak be, és amely lehetővé teszi webszolgáltatások segítségével hirdetések továbbítását ügyfelek gépeire.

Az IBM azt állítja, hogy 2014-ben megkísérelt tárgyalásokat kezdeni az Expediával. Mint-hogy azonban licencmegállapodásra irányuló kísérletei eredménytelenek maradtak, kénytelen volt bírósághoz fordulni. 2018. januárban azonban az IBM bejelentette, hogy sikerült megállapodásra jutnia az Expedia egy leányvállalatával, a *The Priceline Group*val. A titkos megállapodás részeként a felek megegyeztek abban, hogy szabadalmi keresztliscenciákat kapnak mindkét vállalat egész világra kiterjedő szabadalmi portfóliójára.

F) *Trump* elnök kinevezte az USPTO új elnökét *Andrei Iancu* személyében.

Iancu 2004-ben lett partnere, majd néhány éve a vezetője az *Irell & Manella* jogi irodának, amely régebben védte Trumpot egy szerzőijog-bitorlási ügyben.

Trump döntése azt követte, hogy a hivatal előző elnöke, *Michelle Lee*, aki az USPTO kedvelt vezetője volt, Trump beiktatása után távozott a hivatalból.

G) Az *Eagles band* (Eagles) 2017. május 1-jén a Los Angeles-i Szövetségi Bíróságnál bitorlásért beperelte a *Hotel California* nevű szállodát, amely Baja California Sur-ban üzemeltet

egy 11 szobás szállodát, és a HOTEL CALIFORNIA védjegy lajstromozását kérte az USPTO-tól. Az Eagles arra hivatkozott, hogy négy évtizeddel korábban, 1976-ban bemutatta a „Hotel California” című dalt egy akkor forgalomba hozott, azonos című albumban.

A szálloda tulajdonosa 2017. júniusban válaszolt a keresetre, leszögezve, hogy teljesen alaptalan azt állítani, hogy egy 11 szobás szálloda félre akarja vezetni az utazókat, azt sugallva, hogy ingatlana kapcsolatban van a zenészcsapattal.

A szálloda arra is hivatkozott, hogy a zenészek régen lemondtak védjegyjogaikról, mint-hogy a „Hotel California” dal bemutatása óta négy évtizedet vártak azok érvényesítésével. „Valószínűtlen, hogy a felperesek védjegyeinek bármilyen állítólagos használata zavart, becsapást vagy félreértelmezhető közlést jelentene” – közölte az alperes a bíróságnál benyújtott beadványában.

A hotel visszavonta az USPTO-nál benyújtott védjegybejelentését, ezt követően a felek megegyeztek, és az Eagles is visszavonta bírósági keresetét.

H) A Marley családi vállalatok a *Hope Road Music Limited* és a *Hope Road Merchandising LLC* (a továbbiakban: Marley) 2012-ben védjegylicenc-megállapodást kötöttek a *Jammin Java Corp.*-pal (JJC), amelyben engedélyt adtak a JJC számára, hogy MARLEY elnevezésű kávéát árúsítson. A Marley azonban 2016 júniusában felmondta a hosszú időre kötött licencszerződést arra hivatkozva, hogy nem kaptak licenccíjait. Emiatt a felek 2016-ban hat hónapos licencmegállapodást kötöttek; a JJC azonban továbbra sem fizetett licenccíjait, de tovább is használta a MARLEY nevet.

A Marley-nak emiatt 2016. augusztusban elege lett, és elhatározta, hogy pert indít a JJC ellen. 2017 elején 2,46 millió USD kártérítést kért azon az alapon, hogy a JJC 2016 júliusától 2017 januárig ennyit keresett a jogtalan eladásokból.

A JJC ellenkeresetet indított többek között állítólagos szerződésszegésért és jövőbeli gazdasági előny veszélyeztetéséért.

Stephen Wilson bíró döntésében megállapította, hogy az alperes felelős a felperes védjegyének bitorlásáért. A felperesek bizonyítani tudták, hogy a JJC 2016. decemberben még használta üzleti tevékenysége során a MARLEY megjelölést.

A JJC elnöke, *Anh Tran* a bírósági tárgyaláson elismerte, hogy licencia nélkül a vállalat nem tudna eleget tenni különböző szállítási és elosztási kötelezettségeinek, elvesztené fogyasztóit, és kénytelen lenne felmondani személyzetének.

A bíróság döntése szerint megalapozott volt a Marley kárigénye, és JJC-t 2 458 835,20 USD kártérítés megfizetésére kötelezte a védjegybitorlásért.

Argentína

A Szövetségi Fellebbezési Bíróság Polgári és Kereskedelmi Ügyek Tanácsa 2016. október 4-én helybenhagyta az alsófokú bíróság döntését, és a *Iannicello Marcelo Augusto v. Embajada de Suiza en la República Argentina* (Svájc argentinai követsége) ügyben eluta-

sította az Iannicello kérelmét a CABAÑA SUIZA (svájci kunyhó) lajstromozása iránt a 29. áruosztályban.

A Iannicello lajstromozási kérelme ellen felszólalt Svájc követsége az argentin védjegy-törvény 3. cikkének (d) és (g) alszakasza alapján, amelyek tiltják félrevezető, valamint olyan védjegyek lajstromozását, amelyeket többek között külföldi nemzetek által használt emblémák képeznek. A felszólaló kifogásolta, hogy országának hivatalos nevét kívánták lajstromoztatni, amely nem lajstromozható, és ami odavezetne, hogy a fogyasztók önműködően társítanák az ország nevét svájci minőségű vagy olyan termékekkel, amelyek svájci vállalkozástól vagy közösségektől származnak.

A felperes Iannicello felajánlotta, hogy korlátozza bejelentését „hideg húsokra, hideg felvágottakra, füstölt húsokra és hústermékekre általában” a 29. áruosztályban. Megegyezés hiányában a Iannicello bírósági eljárást kezdeményezett, hogy megszabaduljon a felszólalástól.

A Iannicello a Szövetségi Bíróságnál azzal érvelt, hogy földrajzi neveket lehet lajstromoztatni védjegyként mindaddig, amíg azok nem eredetmegjelölések és/vagy félrevezető kifejezések, amiről itt nem volt szó. A felperes kitartott amellett, hogy a spanyol „Suiza” szó (Svájc vagy svájci) csokoládéokra vagy óragyártásra emlékeztet, de nem hideg húsokra. Emellett a tisztességes kereskedelmi gyakorlatra vonatkozó törvény szerint a termékeken fel lenne tüntetve az „argentínai ipar” vagy „argentínai termék” jelzés, amely kizárná a fogyasztók minden kétségét a termékek valódi eredetét illetően. A felperes arra is rámutatott, hogy az Argentin Szabadalmi Hivatal engedélyezte a következő védjegyek lajstromozását: LA CASA DE FRANCIA (Franciaország háza), LA MAISON DE FRANCE (Franciaország háza), MONACO a 30., illetve a 29. áruosztályban, valamint a következő további védjegyeket: GRANJA SUIZA (svájci farm), SODA LA SUIZA (svájci szóda), 1894 CHOCOLATERIA FAMILIA SUIZA (svájci család csokoládéüzlete 1894), amelyek ellen a svájci követség nem szólalt fel.

Az alperes azzal érvelt, hogy a felperes nem bizonyította törvényes érdekét, és hogy a „Suiza” szó nem csak a csokoládéra vagy az órakészítésre emlékeztet. Arra is utalt, hogy idegen nemzetek nevét védeni kell. Visszautasította az „argentínai ipar” kifejezés használatát, és egyéb törvényes tilalmakat említett, amelyek gátolták a felperest abban, hogy a „Suiza” szót használja termékein. A követség arra is rámutatott, hogy a más országok nevét magában foglaló védjegyek lajstromozása nem volt fontos, és elutasította a „Suiza” szót tartalmazó egyéb védjegyek létezésének elismerését. Arra is utalt, hogy a követség más védjegyek ellen is felszólalt.

Az alperes továbbá rámutatott arra, hogy 2006-ban az Argentin Nemzeti Szőlészeti Intézet (spanyol rövidítése INV) felszólalt Kanadában az ellen, hogy egy importőr lajstromoztassa a TIERRA ARGENTINA (argentín föld) védjegyet. Ennek a védjegynek a használata nemcsak hogy sértette a nemzeti szőlészeti szektor érdekeit, hanem sértette a nemzetközi törvényeket és szerződéseket is. Ezért ha az argentin állam külföldön meg tudta akadályozni az „Argentine” szót tartalmazó védjegyek lajstromozását, hasonlóképpen nem hagyhatja figyelmen kívül más államok védekezését.

Az elsőfokú bíró elutasította a keresetet, ami ellen a felperes a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnál nyújtott be fellebbezést arra hivatkozva, hogy a Szövetségi Bíróság nem vette figyelembe, miszerint ő (a felperes) bizonyította törvényes érdekét.

A fellebbezési bíróság fenntartotta az elsőfokú bíróság döntését. Elemezte, hogy mi érthető „törvényes érdek” alatt, és megállapította, hogy az argentin védjegytörvény szerint nem kellett kereskedőnek lenni ahhoz, hogy valaki védjegyjogot birtokolhasson, de rendelkeznie kellett törvényes érdekekkel ahhoz, hogy megtarthassa az oltalmat mind egyének, mind vállalatok esetében.

Ezenkívül megállapította, hogy az argentin védjegytörvény 4. szakaszában szereplő törvényes érdeket tágan kell értelmezni, és ennek megfelelően a törvényes érdeket elismernék, ha a bejelentő bizonyítaná többek között a védjegylajstromozással szerzett hasznát, ami tükröződik kereskedelmi tevékenységében.

A felperes állításai csupán a védjegy lajstromozásában említettek törvényes érdeket, mert sok olyan védjegylajstromozás van, amely magában foglalja külföldi országok nevét. Ezt mellékesnek tekintve nem lehet figyelmen kívül hagyni semmilyen kísérletet olyan védjegy lajstromozása iránt, amelynek fő eleme egy eredet helye, vagyis egy ország és/vagy körzet és/vagy földrajzi terület neve, amely erről a területről származó terméket jelöl meg, és amelynek a tulajdonságai kizárólag vagy lényegileg a földrajzi eredetnek tulajdoníthatók.

Ezért a fellebbezési bíróság megállapította, hogy egy földrajzi nevet nem lehet védjegyként lajstromozni, ha szükségszerű kapcsolat van a termék, a földrajzi név és a védjegyként javasolt név között.

Végül megállapította, hogy – bár a lajstromoztatni kívánt védjegy két kifejezést tartalmazott – a kulcsszó ebben az ügyben a „Suiza” volt.

Minthogy a felperes nem szolgáltatott érvényes okokat annak igazolására, hogy igazolja lajstromozási kérelmét, a fellebbezési bíróság azon a nézeten volt, hogy a CABAÑA SUIZA védjegy ellentmond az említett jogi elvek szellemének, ami megfosztja a felperest minden jogi érdektől. Ezért a bíróság megerősítette az elsőfokú döntést.

Ausztrália

A *Nichia Corporation (Nichia) v. Arrow Electronics Australia Pty Ltd (Arrow)*-ügy a „contains” (tartalmaz) szó jelentésén fordult meg, és az ilyen igényponti kifejezések fontosságát szemlélteti az ausztrál gyakorlatban.

A Nichia a tulajdonosa a 720 234 sz., 1997. július 29-én benyújtott, fénykibocsátó készülékre vonatkozó ausztrál szabadalomnak. A Nichia beperelte az Arrow-t az (1. igényponttól függő) 3. igénypont bitorlásáért Tajvanon gyártott LED-termékekkel kapcsolatban, amelyeket az Arrow importált és árusított Ausztráliában.

Az Arrow ellenintézkedésként különböző okok, így kézenfekvőség alapján a szabadalom megsemmisítését kérte.

A szabadalom leírása fénykibocsátó diódát ismertet, amely egy fénykibocsátó komponens által kibocsátott fény hullámhosszát átalakítja, és fehér fényt bocsát ki.

Az 1. és a 3. igénypont fontos részeit az alábbiakban adjuk meg.

1. Fénykibocsátó eszköz, amely tartalmaz.... egy foszfort (fénykibocsátó anyagot), ... ahol ... az említett fénykibocsátó anyag egy garnet (fluoreszkáló anyagot tartalmazó szilikát), amely legalább egy elemet foglal magában az Y, Lu, Sc, La, Gd és Sm elemeket tartalmazó csoportból, és legalább egy elemet kiválasztva az Al, Ga és In elemeket tartalmazó csoportból, és amelyet cérium aktivál.

3. Az 1. igénypont szerinti fénykibocsátó eszköz, ahol a foszfor egy

$(\text{Re}_{1-r}\text{S}_{mr})_3(\text{Al}_{1-s}\text{Ga}_s)_5\text{O}_{12}:\text{Ce}...$ általános képletű fluoreszkáló anyagot tartalmaz.

A Nichia 2014-ben kérte a bíróságot, hogy tiltsa el az Arrow-t szabadalmának bitorlásától. A bíróság megállapította, hogy az Lu, az Sc és az In az elsőbbségi irat 1. igénypontjában nem volt kinyilvánítva, vagyis az 1. igénypont a találmány többféle alakját határozta meg, és több elsőbbségi időponttal rendelkezett. A 3. igénypont egy sajátos fluoreszkáló anyagot határozott meg, amely nem tartalmazott Lu-t, Sc-t és In-ot, és az 1996. július 29-i legkorábbi elsőbbségi időpontra volt jogosult.

A bíróság az igénypont „tartalmaz” (contains) szavát kimerítő módon értelmezte, úgy-hogy az igényelt foszfor a 3. igénypont általános képlete által képviselt egyetlen fluoreszkáló anyag volt, és nem ez a fluoreszkáló anyag egy vagy több más fluoreszkáló anyaggal.

Yates bíró a leírásban a szokásos LED-ekben használt fluoreszkáló anyag állapotromlásával kapcsolatban a leírásban ismertetett problémákat vette szemügyre, és arra a következtetésre jutott, hogy a fluoreszkáló anyag tulajdonságai igen fontosak voltak. A bíró a leírásra utalt, amely erős lumineszcenciát, kis fényintenzitás-romlást és fénykibocsátó-hatékonyságot sorolt fel a találmány céljának eléréséhez szükséges követelményekként. Bár ezek a követelmények előnyösként voltak leírva, a bíró arra következtetett, hogy fontos jellemzőknek kell őket tekinteni.

A bíró a következőket jegyezte meg.

- A leírás ismertette, hogy a találmány céljai között szerepelt egy olyan fénykibocsátó anyag (foszfor), amely két vagy több garnet fluoreszkáló anyagot foglal magában.
- A 6. igénypont függ a 3. igényponttól, és meghatározza, hogy a fénykibocsátó anyag (foszfor) két vagy több fluoreszkáló anyagot tartalmaz.
- A leírás ismerteti a 2. megvalósítási alapot, amelyben két- vagy többféle fénykibocsátó anyagot (foszfort) lehet használni.

Mindazonáltal Yates bíró megállapította, hogy bár le volt írva néhány kiviteli alak, amely egynél több fluoreszkáló anyagot tartalmazott, a leírás nem ismertette, hogy az YAG fénykibocsátó anyag (foszfor) (vagyis a 3. igénypont szerinti általános képletnek megfelelő fluoreszkáló anyag) felhasználható lenne egy másmilyen fluoreszkáló anyaggal. A bíró azt állapította meg, hogy a leírás alapján egyértelmű, hogy a 2. megvalósítási alak két YAG fény-

kibocsátó anyagot (foszfort) használ, nem pedig egy másik fluoreszkáló anyagot tartalmazó YAG fénykibocsátó anyagot (foszfort).

Minthogy az Arrow termékei olyan fluoreszkáló anyagot foglaltak magukban, amely a 3. igénypont szerinti általános képletnek felel meg másik fluoreszkáló anyaggal, amely nem esik az általános képlet alá, a bíró nem állapított meg bitorlást.

A kézenfekvőséggel kapcsolatban Yates bíró a „Cripps-kérdésre” utalt, amely szerint egy szakembert rá kell vezetni, hogy próbálja ki a célzott megoldást „azzal az elvárással, hogy jól elérheti” a keresett megoldást. Érdekes módon a bíró megelégedett azzal, hogy az 1. és a 3. igénypont oltalmi köre alá eső YAG:Ce olyan opció volt, amelynek a kipróbálása felé a szakembert közvetlenül elvezették volna, azonban ez nem volt elegendő. Arra volt szükség, hogy a szakember kipróbálja a YAG:Ce összetételt a siker kívánt várakozásával – amit nem bizonyítottak. Ennek következtében a bíró nem állapított meg kézenfekvőséget.

Következtetésként megállapítható, hogy amikor egy külföldi szabadalmi leírást az ausztrál gyakorlathoz igazítanak, általános megoldás lehet beiktatni fontos meghatározásokat olyan kifejezésekre, mint a „magában foglal” (comprising) annak a kockázatnak az elkerülése érdekében, hogy az igényelt egész számokat kimerítő módon értelmezik. Miként azonban ez az ügy szemlélteti, az igénypontokat végül a teljes leírás figyelembevételével fogják értelmezni. Ezért tágabb oltalmi kör alátámasztása érdekében hasznos lehet a találmány alternatív megoldásait is leírni, amelyek nem szükségszerűen felelnek meg a kereskedelmi terméknek.

Itt megjegyezzük, hogy a Nichia 2017. szeptember 19-én a bírósági döntés ellen fellebbezést nyújtott be.

Ausztria

A) Ausztriában 2017. szeptember 1-jei hatállyal módosították a védjegy törvényt, hogy részben teljesítsék az Európai Unió 2015/2436 sz. védjegyirányelvének a rendelkezéseit, és hogy a nemzeti törvényt jobban hozzáigazítsák a védjegy tulajdonosok igényeihez. Így harmonizálták a védjegyek oltalmi idejének számítási módszerét. Bevezették a bizonylati védjegyeket és azt a lehetőséget, hogy meg lehet osztani egy védjegybejelentést vagy -lajstromozást. Továbbá csökkentették a hivatali díjakat, egyszerűsítették a bejelentési eljárást, és megkönnyítették a módosításokat a védjegylajstromban.

Az alábbiakban részletesebben ismertetünk néhány fontosabb változtatást.

Az osztrák nemzeti védjegyek 10 éves oltalmi idejét a bejelentés napjától fogják számítani, de ez a rendelkezés csak 2018. szeptember 1-jén lép hatályba, és véget vet annak a sajátos osztrák oltalmi idő-számításnak, amely a védjegylajstromozás hónapjának végétől számította az oltalmi időt. A 2018. szeptember 1-ig bejelentett védjegyek oltalmi idejének számítása változatlan marad, ezeknél az új módszert csak a következő megújítási időpont számításánál fogják alkalmazni.

A lajstromozási díjat 284 EUR-ra csökkentik egyéni védjegyek online bejelentésekor, és 464 EUR-ra kollektív és bizonylati védjegyek esetén. A papíron történő bejelentések díja 20 EUR-al magasabb. A bejelentési díj változatlanul legfeljebb három áruosztályra vonatkozik; minden egyes további áruosztályért 75 EUR különdíjat kell fizetni. A kutatás díja nincs benne a bejelentési díjban, de 40 EUR különdíjért lehet kérni.

Az Osztrák Szabadalmi Hivatal bevezette az ún. „gyorsított vizsgálati kérelmeket” a fentivel azonos díjért, ami két héten belüli lajstromozáshoz vezet, ha nincs szükség további kommunikációra. Ez az eljárás az olyan szó/ábrás egyéni védjegybejelentések esetén hozzáférhető, amelyeket online nyújtanak be és fizetnek, és az áruk és a szolgáltatások megjelöléséhez kizárólag a harmonizált adatbázis kifejezéseit alkalmazzák.

A bizonylati védjegyeket 2017. szeptember 1-jével vezették be, egy hónappal korábban, mint az EU védjegyrendszerében. Ez az új védjegyfajta nem az áruk és szolgáltatások eredetét jelöli, hanem azok megfelelését bizonyos szabványoknak. Ezeket a szabványokat a védjegytulajdonos határozza meg, és vonatkozhatnak minőségre, anyagra, áruk gyártási eljárására vagy szolgáltatások végrehajtására, pontosságra vagy egyéb jellemzőkre, kivéve a földrajzi eredetet. A tulajdonos kötelessége a bizonylati védjegy használatának igazolása és ellenőrzése. Nem szükséges, hogy a tulajdonosnak saját érdeke fűződjék a bizonylatolt áruk és szolgáltatások gazdasági sikeréhez.

Az elektronikus kapcsolattartás megkönnyítése érdekében enyhítettek a védjegy-lajstromba való bejegyzések követelményein. Általában elegendő másolatot benyújtani a bejegyzés alapjául szolgáló dokumentumokról. A védjegyátruházásokat a felek vagy képviselőik megfelelő nyilatkozatainak a benyújtásával lehet kérni, és ehhez nincs többé szükség közjegyzői hitelesítésre.

Annak érdekében, hogy meggátolják a műszaki és jogi nehézségeket és előmozdítsák a nemzeti védjegyrendszer harmonizálását, Ausztria megszüntette azt a világszerte egyedülálló lehetőséget, hogy egy létező védjegy oltalmát ki lehetett terjeszteni további árukra és szolgáltatásokra.

B) Az amerikai gyorsételóriás *McDonald's* és a francia *Quick* hamburgerlánc közötti védjegyvita most Ausztriában lángolt fel. A vita különösen érdekes azért, mert a francia *Quick* láncot a *McDonald's* legnagyobb versenytársa, a *Burger King* vásárolta meg 2016-ban.

A *McDonald's* két *HAPPY MEAL* szóvédjegyet és az 1. ábrán látható ábrás védjegyet lajstromoztatta európai védjegyként (az első szóvédjegyet 2000-ben).

1. ábra

A Quick, amely még nem kereskedik Ausztriában, 2014-ben lajstromoztatta az Osztrák Szabadalmi Hivatalnál a 2. ábrán látható QUICK HAPPY MEAL védjegyet.

2. ábra

A McDonald's az Osztrák Szabadalmi Hivatalnál felszólalt versenytársa védjegyének lajstromozása ellen, azt állítva, hogy a Quick védjegye megtévesztően hasonlít az ő védjegyéhez. Az osztrák hivatal azonban eltérő véleményen volt, és megállapította, hogy nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége.

A McDonald's a Bécsi Felső Kerületi Bíróságnál nyújtott be fellebbezést azzal érvelve, hogy a HAPPY MEAL nagy népszerűsége folytán jól ismert. Mindazonáltal az ügyet a bíróság a francia cég javára döntötte el.

Az Osztrák Szabadalmi Hivatal és a Bécsi Felső Kerületi Bíróság (nyilvánvalóan az általános benyomás alapján) úgy döntött, hogy a QUICK védjegy grafikai kivitelezését a Q betű és a „quick” szó uralja, míg a „happy meal” kifejezés elenyészik a háttérben. Összetévesztés valószínűségéről csak akkor lehetne szó, ha hasonlóság állna fenn a képekben, a hangban és a jelentésben. Emellett a „happy” és a „meal” szó a Quick védjegyében túl kicsi, és nem olyan színes mint a McDonald's védjegyében.

A bíróság döntése végleges, azonban a McDonald's számára még vannak jogi lehetőségek: indíthat törlési keresetet a Quick védjegye ellen, vagy indíthat támadást védjegye hírnevére hivatkozva, ha a Quick „Happy Meals” üzleteket nyit az osztrák piacon.

Belgium

A Brüsszeli Fellebbezési Bíróság 2017. decemberben elutasította az Inbev keresetét, amelyben azt állította, hogy az Aldi BUVAL sőre (3. ábra) bitorolja JUPILER sörvédjegyét (4. ábra).

3. ábra

4. ábra

A bíróság döntése szerint az Aldi nem bitorolt. Ezt azzal indokolta, hogy az állatfigurák és a színek általánosan ismertek, így nem adható rájuk kizárólagos jog.

Brazília

A Brazil Szabadalmi Hivatal 2018. január 2-án a hivatalos közlönyben publikálta az új irányelveket szabadalmi bejelentések vizsgálatához a kémia területén.

Az új irányelvek bevezetésének az volt a célja, hogy szabványosítsák és korszerűsítsék a vegyszeti tárgyú szabadalmi bejelentések vizsgálatának követelményeit. Az új irányelvek hatálytalanították a korábbi, 2002. évi biotechnológiai és gyógyszervegyészeti irányelveket.

Az új irányelvek egyúttal arra is szolgálnak, hogy harmonizálják a kémiai és a nem kémiai tárgyú szabadalmi bejelentések vizsgálatát.

Dél-Korea

A) A Szellemi Tulajdon Világszervezetének (World Intellectual Property Organization, WIPO) „A világ szellemi tulajdoni mutatói 2017-ben” (World Intellectual Property Indicator 2017) című publikációja szerint Dél-Korea 2016-ban a benyújtott hazai bejelentések száma alapján a 4. helyet foglalta el 209 000 szabadalmi bejelentéssel. Az első három helyre Kína, az Amerikai Egyesült Államok és Japán került 1 340 000, 606 000, illetve 318 000 bejelentéssel.

Ha azonban a rangsorolást azon az alapon végzik, hogy a benyújtott bejelentések számát az ország GDP-jéhez vagy a népesség számához viszonyítva veszik figyelembe, Dél-Korea kerül az első helyre, és mögötte sorban az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Németország következik – közli egy dél-koreai szabadalmi iroda tájékoztatója.

B) A dél-koreai kormány jelentős erőfeszítéseket fejt ki annak érdekében, hogy az országot regionális ázsiai szellemi tulajdoni központtá változtassa. A legújabb erőfeszítés szerint a szabadalmi bíróságon belül egy szakosított nemzetközi szellemi tulajdoni központi bíróságot hoznak létre, amely a szabadalom-vonatkozású fellebbezéseket angol nyelven fogja eldönteni.

Jelenleg a szabadalmi bíróságon 40% felett van azoknak a szellemi tulajdoni vitáknak az aránya, amelyekben külföldi vállalatok vagy személyek vesznek részt. Annak érdekében, hogy tovább bátorítsák a szellemi tulajdon-jogok külföldi tulajdonosait arra, hogy a szabadalmi bíróságot nemzetközi szellemi tulajdoni viták központjaként használják, a kormány azt tervezi, hogy létrehozza a Nemzetközi Szellemi Tulajdoni Központi Bíróságot mint független bíróságot.

2017. június 28-án a dél-koreai bíróságok történetében először folytattak le angol nyelven egy tárgyalást. A vizsgált ügy egy, a *3M Innovative Properties Company* által benyújtott fellebbezés volt egy szabadalmi bejelentés végleges elutasítása ellen. Az alperes a Koreai Szellemi Tulajdoni Hivatal volt, és az ügyet a szabadalmi bíróság tárgyalta.

A tárgyalás alatt mindkét fél angolul adta elő mondanivalóját. A bíróság angolul tette fel kérdéseit, és a felek szintén angolul válaszoltak, továbbá a döntést angol nyelven tették elérhetővé.

Bár ebben a próbaügyben csupán a végső tárgyalást folytatták le és a döntést hozták meg angol nyelven, ha a Nemzetközi Szellemi Tulajdoni Központi Bíróságot végleg megvalósítják, a teljes eljárást angol nyelven folytatják majd le. Ez annyit jelent, hogy a kereseteket angol nyelven lehet benyújtani, és minden tárgyalás angol nyelvű lesz.

C) 2017. június 30-án a *Pfizer* eredményesen érvényesítette a *pregabalin* hatóanyagot tartalmazó *Lyrica* termék második indikációs felhasználására vonatkozó szabadalmát 13 dél-koreai generikusgyógyszer-gyártóval szemben, és a kerületi bíróság összesen megközelítőleg 2,2 milliárd KRW (mintegy 2 millió USD) kártérítést ítélt meg számára.

A *pregabalin* eredetileg epilepszia kezelésére fejlesztették ki, azonban később felismerték, hogy fájdalmat is csökkent (például neuropátiás fájdalmat és fibromialgiát). A *Pfizer* leányvállalata, a *Warner-Lambert* második indikációs gyógyászati felhasználásra kapott szabadalmat, amely fájdalomkezelésre való felhasználásra vonatkozott. A *Pfizer Korea* kizárólagos használati engedélyt kapott a *Warner-Lambert*től a szabadalomra és a *Lyrica* termékre a következő betegségek kezelése esetén:

- epilepszia;
- neuropátiás fájdalom és
- fibromialgia.

A forgalmazás megkezdése után a *Lyrica* nagyon eredményessé vált Dél-Koreában, évente több millió dollár forgalmat érve el. A *Lyrica*-ra vonatkozó receptek több mint 90%-a fájdalom kezelésére vonatkozott, míg az epilepszia kezelését célzó receptek aránya viszonylag jelentéktelen volt.

Számos generikusgyógyszer-gyártó kívánt Dél-Koreában *Lyricát* árusítani, és a szabadalom ellen megsemmisítési keresetet indítottak 2011-től kezdve. Ezt követően a generikusgyógyszer-gyártók 2012-ben elkezdték a *pregabalin* generikus változatait gyártani és árusítani a szabadalmi oltalom lejárta előtt. 2016-ban, öt évig tartó pereskedés után a legfelsőbb bíróság megerősítette a szabadalom érvényességét. Ekkor a *Warner-Lambert* és a *Pfizer Korea* (együtt: *Pfizer*) szabadalombitorlási és kártérítési pert indított a kiválasztott gyógyszer-gyártók ellen. Időközben az alperesek forgalmazási engedélyt kaptak a *pregabalin*ra mind fájdalom, mind epilepszia kezelésére vonatkozó indikációval, bár később termékforgalmazási engedélyükből törölték a fájdalomindikációt.

A bitorlási és kártérítési perekben az alperesek a következőkkel érveltek:

- a szabadalom nem érvényesíthető, mert érvénytelen;
- a fájdalomindikációnak a forgalmazási engedélyből való törlése után nem volt bitorlás; és
- a *Pfizer* által igényelt kártérítés összege túl nagy.

Az egyik alperes egy másik megsemmisítési keresetet indított a kinyilvánítási kötelezettség hiányossága miatt egy nappal azt megelőzően, hogy a legfelsőbb bíróság kiadta a megsemmisítési keresetre vonatkozó első döntését.

A szabadalom érvénytelenségével kapcsolatban a kerületi bíróság elutasította a generikus gyártóknak az arra vonatkozó érvelését, hogy a leírásból hiányoznak a gyógyászati hatásra vonatkozó adatok, és elismerte a szabadalom érvényességét azon az alapon, hogy a leírás kellő mértékben kinyilvánítja a gyógyászati hatásokat neuropátiás fájdalom és fibromialgia kezelése esetén. Ezért a kerületi bíróság szerint a szabadalom kellő mértékében kielégíti a farmakológiai adatok kinyilvánításának kötelezettségét, ami gyógyászati felhasználásra vonatkozó találmányok esetén elő van írva.

A bitorlás vonatkozásában a bíróság megállapította, hogy a generikus gyógyszerek gyártása és eladása, mielőtt az alperesek forgalmazási engedélyéből törölték a fájdalomindikációt, bitorlást képezett.

A kártérítés összegével kapcsolatban a kerületi bíróság a Pfizer által igényelt kártérítés teljes összegének megközelítőleg 72%-át ítélte meg. A tényleges károk bizonyítása nehéz volt, mert az alperesek nem közöltek eladásokra vagy haszonra vonatkozó adatokat. Ezért a bíróság a szabadalmi törvény 128(7) cikke alapján (amely a károk kiszámítására vonatkozik olyan esetekben, amikor a szabadalombitorlás megerősítést nyert, azonban a kár összegét nehéz bizonyítani) a kár nagyságát azt követően állapította meg, hogy figyelembe vette az összes érvet és bizonyítékot. Ilyen vonatkozásban a bíróság felkérte az egészségbiztosítási szolgálatot, hogy közöljön adatokat a fájdalom kezelésére vonatkozó generikus gyógyszerek orvosok által írt receptjeiről, és ennek a tájékoztatásnak az alapján számította ki a teljes összeget. A számításakor a bíróság figyelembe vette azoknak a recepteknek egy részét is, amelyeket azt követően írtak fel az orvosok, hogy a generikus termékek forgalmazási engedélyéből törölték a fájdalomindikációt, megjegyezve, hogy az ekkor felírt generikus gyógyszereket akkor gyártották, amikor a fájdalomindikáció még szerepelt a termékforgalmazási engedélyekben.

Egyesült Királyság

A) A BMW-t arról értesítették, és meg is győződött róla, hogy egy *Technosport London Limited* (TLL) nevű független szerviz, amely javítási és karbantartási munkákat végez BMW motorokon, de nem hivatalosan képviseli a BMW márkát, bitorolja három lajstromozott védjegyét: a BMW szóvédjegyet, a kerek BMW „felségjelet” és a BMW logót. A bitorlási tevékenység az alábbiak használatát foglalta magában:

- BMW lajstromozott védjegyeit üzlethelységeiben kívül és belül;
- a TECHNOSPORT-BMW védjegyet furgonjain;
- a TECHNOSPORT BMW védjegyet a személyzet egyenruháin; és
- a „@Technosport BMW” megjelölést a TLL Twitter-tevékenysége során.

Megállapították, hogy a védjegyeknek ez a használata a fogyasztók megtévesztéséhez vezet, mert azok azt hihetik, hogy a garázs valamilyen módon társulva van a BMW márkanévvel.

Annak megfontolásakor, hogy a garázs bitorolta-e BMW védjegyeit, a fellebbezési bíróság (Court of Appeal, CA) különbséget tett az alábbi két dolog között:

- tájékoztató használat (vagyis „üzletem szolgáltatást nyújt BMW-javításokkal kapcsolatban és/vagy eredeti BMW pótalkatrészeket használ”, ami nem bitorlótevékenység; és
- félrevezető használat („javító szolgáltatásom kereskedelmileg kapcsolódik a BMW-hez”), ami bitorlás.

A védjegyeket jogosan használhatta volna a TLL tájékoztató célra, ha további információt adott volna arról, hogy ő egyszerűen szakembere a BMW motoroknak. Így például a bíróság megállapította, hogy a BMW helyesen nem kifogásolta „a BMW-szakemberek” szlogen használatát a TLL által a garázs helyiségeinek falain, elkülönítve az üzletet azonosító névtől, vagyis a „Technosport” szótól.

A CA vizsgálata megadta a régóta várt világosságot a pótalkatrészek, a motorjavítások és a szellemi tulajdon összjátéka területén, amely egy régi és bonyolult történet. A CA döntése megállapította, hogy a TLL bitorolta a BMW védjegyet.

B) Egy lengyel italkészítő vállalkozás nemrég új italt alkotott, és elhatározta, hogy – feltételezően *John Lennon*, a Beatles-sztár után – „John Lemon”-nak nevezi azt el. 2017 szeptemberében azonban Lennon özvegye, *Yoko Ono* jogi eljárással fenyegette meg, ezért a vállalkozás hozzájárult terméke nevének megváltoztatásához.

Ono azért fenyegetőzött perrel, mert a lengyel termék neve meghalt férjének védjegyébe ütközött. A társaság azonban bírósági per nélkül hozzájárult terméke nevének „On Lemon”-ra változtatásához. Ono ügyvédei azzal fenyegették meg az italárusítókat, hogy védjegybitorlás esetén naponta 5000 fontig terjedő és minden eladott palack után 500 font költséget kellene fizetniük.

Bár a lengyel italkészítő társaság és az azt képviselő ügyvédek tagadják, hogy védjegybitorlást követtek el, egy *Facebook*-bejegyzés bizonyítja, hogy valójában kihasználták a sztárt, mert eladási kampányuk részeként John Lennon képmását használták. Emellett a lengyel vállalat ügyvédei arra is rámutattak, hogy a JOHN LEMON védjegyet 2014-ben lajstromoztatták, vagyis két évvel a JOHN LENNON védjegy 2016. évi lajstromozása előtt – de nem kívántak pereskedni a sok-sok milliós *Lennon Inc.* céggel.

Egységes Szabadalmi Bíróság (Unified Patent Court, UPC)

Az Európai Unió Bizottsága 2017. szeptember 6-án bemutatta a szellemi tulajdon-jogokra vonatkozó álláspontját (ideértve a földrajzi árujelzőket is) „Position paper on intellectual property rights including geographical indications” című kiadványában, és abban egységes

alapelveket javasol szellemi tulajdon-jogok (pl. uniós védjegyek és közösségi minták) oltalmára az Unióban az Egyesült Királyságnak az EU-ból való kilépése után. Ezt követően a kilépési megállapodásnak többek között önműködő elismerés útján biztosítania kell, hogy ezek a szellemi tulajdon-jogok a kilépés után is változatlanok maradnak. Itt különösen fontosnak kell tekinteni, hogy az elsőbbségi hatás megmaradjon, és hogy a tulajdonosnak a kilépés ne okozzon költségeket.

A védett földrajzi árujelzőkre és eredetmegjelölésekre az Egyesült Királyságnak ezenfelül létre kell hoznia a szükséges államközi jogi előírásokat, hogy biztosítsák azok folytatólagos oltalmát.

Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO)

A) Az ESZH vezetősége 2017 decemberében egy díjcsökkentési javaslatot dolgozott ki, amelyet az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) tagállamainak még el kell fogadniuk.

A javaslat szerint 100 EUR-ral csökkentenék mind a kutatási, mind a vizsgálati díjat.

Az ESZH továbbá 50% helyett 75%-kal csökkentené azoknak a PCT-bejelentéseknek a vizsgálati díját, amelyeknek a vizsgálatát a nemzetközi szakaszban az ESZH végezte. Ez jó hír azoknak a bejelentőknek, akik az ESZH-t használják nemzetközi kutató- és nemzetközi vizsgálóhatóságként. A terv szerint csökkentenék a kis- és közepes vállalatok, valamint az egyetemek európai bejelentésekkel kapcsolatos díjait.

Az ESZH csökkenteni szándékozik azoknak a nemzeti hivataloknak a díjait is, amelyek kutatási munkát bízna az ESZH-ra.

Az ESZH javasolja továbbá, hogy a 2018–2020-as években ne alkalmazzanak infláció-alapú díjnövelést.

B) Az ESZH fellebbezési tanácsainak 2017. évi jelentése szerint az elintéztet műszaki ügyek száma 2,5%-kal nőtt, míg azoknak a műszaki ügyeknek a száma, amelyekben a tanácsok elkezdtek a munkát, (a kiadott első közlések száma alapján) 12,4%-kal emelkedett.

C) Az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, Benoît Battistelli 2018. február 5-én Buenos Airesben találkozott *Dámaso Pardóval*, az Argentin Nemzeti Szellemi Tulajdoni Intézet elnökével. A két elnök együttműködési megállapodást írt alá.

Európai Unió

Egy lajstromozott közösségi minta bitorlásából származó kárigényeket és egyéb mellékes igényeket az egész Európai Unió területére kell megállapítani csupán egyetlen tagállam törvényei alapján. Ez a gyakorlatilag nagy jelentőségű következtetés az Európai Unió Bíróságának a *Nintendo v. BigBen Interactive*-ügyben 2017. szeptember 27-én hozott ítéletéből származik.

A lajstromozott közösségi minták, valamint az európai uniós védjegyek egységes oltalmat biztosítanak az Európai Unió valamennyi tagállamában. A CJEU már 2011-ben megerősítette, hogy – általánosan szólva – a bitorló tevékenységek csupán egyetlen országban megalapoznak olyan bírósági végzéseket, amelyek az egész Európai Unió területére érvényesek (vagyis páneurópai határozatok). Ez a megállapítás azonban ideiglenes intézkedésekre vonatkozó igényekre korlátozódott. Így a német bíróságok megállapították, hogy minden mellékes igényt, amilyen a kárigény és az eladási adatok kinyilvánítására vonatkozó igény, mindazoknak az EU-tagállamoknak a törvényei alapján kell megállapítani, amelyekben az egyéni bitorló cselekedetek megtörténtek. Elméletileg ezért egy felhívott bíróságnak több nemzeti törvényt párhuzamosan kellett alkalmaznia (ún. „mozaikmegközelítés”). Gyakorlatilag a német bitorlási perekben a felperes rendszerint Németország területére korlátozta mellékes kérelmeinek a körét, hogy megakadályozza a jogi helyzet több ország törvényei alapján történő hosszadalmas és költséges megállapítását.

2017. szeptember 27-i ítéletében a CJEU most azt állapította meg, hogy csupán egyetlen nemzeti jogalkotás törvényei alkalmazhatók az ilyen mellékes bitorlási igényekre, amelyek az egész Európai Unió területére érvényesek, mégpedig annak az országnak a törvényei, amelynek a területén a bitorlási cselekményt elkövették. Ha az alperest különböző EU-tagállamokban elkövetett eltérő bitorlási cselekedetekkel vádolják, az alperes magatartását általánosan kell megítélni annak érdekében, hogy meghatározzák azt a helyet, ahol a kezdeti bitorlási cselekedet megtörtént. Például ha mintabitorlási ajánlatokat egy internetoldalon keresztül tesznek, az a hely, ahol az alperes weboldalán aktiválta az online eladási ajánlatvételi eljárást, vagyis ahol a károkozási cselekmény megtörtént, minősül annak a helynek.

Minthogy a közösségi minták lajstromozásának a szabályozása nagyon hasonlít az európai uniós védjegyekéihez, a CJEU új megállapításai az európai uniós védjegyek bitorlási eseteiben is alkalmazhatók lesznek. Lajstromozott közösségi minták vagy európai uniós védjegyek bitorlásából származó mellékes igények érvényesítése lényegesen egyszerűbb lesz az Európai Unióban. A felkért bíróságnak csupán annak az egyetlen európai tagállamnak, ahol a károkozás történt, a törvényeit kell alkalmaznia az ilyen igények érdemének a meghatározásához. Ez jelentősen meg fogja gyorsítani az eljárásokat, mert a bíróságnak nem kell beszereznie szakvéleményeket más európai uniós tagállamok jogi helyzetéről.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO)

A) Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalánál kérelmet nyújtottak be a PUCAM védjegy lajstromozása iránt. A PUMA védjegy (5. ábra) jól ismert a sportruházatok területén; birtokosa, a Puma vállalat felszólalt e védjegybejelentés ellen, arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy egy jól ismert védjeggyel való összetévesztést okoz, továbbá a logó és a név használatával a bejelentő a PUMA védjegy hírnevéből kíván előnyre szert tenni.

5. ábra

Az EUIPO mérlegelte a körülményeket. A Puma kellő mértékben bizonyította, hogy a PUMA védjegy jól ismert. A hivatal azt is vizsgálta, hogy milyen kapcsolat van a jelzések között. Az esetjog szerint bizonyos mértékű hasonlóságnak kell lennie a védjegyek között, továbbá hasonlóságot/átlapolást kívánnak meg a termékek között is. Az EUIPO szerint ez az utóbbi követelmény okoz problémát, mert a szavak képezik a döntő elemet, és ezek a szavak csupán kismértékben hasonlítanak egymásra. Emellett nincs kapcsolat a vonatkozó termékek között. Ezért az EUIPO arra a következtetésre jutott, hogy valószínűtlen, hogy a fogyasztók összekapcsolnák a védjegyeket.

B) Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala és az Európai Bizottság 2017 decemberében megerősítette, hogy ha 2019. március 30-ig nem születik megállapodás az Egyesült Királyság és az Európai Unió között, akkor ettől az időponttól kezdve minden európai uniós védjegy, továbbá minden lajstromozott és lajstromozatlan közösségi minta elveszti hatályát az Egyesült Királyságban.

Jelenleg tárgyalások folynak az Egyesült Királyság és az EUIPO között, és remény van rá, hogy időben megoldást találnak. Ellenkező esetben az európai uniós védjegyek és közösségi minták tulajdonosainak 2019. március 30-a előtt nemzeti bejelentésekkel kellene az Egyesült Királyságban megvédeniük szellemi tulajdon-jogaikat.

Az EU Törvényszéke (EU General Court, GC)

A) A sportfelszerelést gyártó *Slazenger* eredményesen gátolta meg a jól ismert szánkógyártó *Arctic Cat* ARCTIC CAT (sarki macska) védjegyének lajstromozását az EUIPO-nál ruházati cikkekre, mert az Arctic Cat macskát ábrázoló logója (6. ábra) túlságosan hasonlít a *Slazenger* védjegyére (7. ábra).

6. ábra

7. ábra

Az EU Törvényszéke 2018. január 30-án elutasította az ábrás ARCTIC CAT védjegy európai lajstromozását.

Az Arctic Cat azzal érvelt, hogy védjegye egy ugró „fantáziaállatot” ábrázol, szemben a Slazenger „dőlő” fekete párducával. Emellett a két vadállat ellentétes irányban, egymással szemben van ábrázolva.

A GC azonban azon a nézeten volt, hogy a fogyasztók nem kellően vennék figyelembe ezeket a különbségeket. A macskafélék szembenálló ábrázolása nem olyan részlet, amelyet a fogyasztók észrevesznek, vagy amelyre emlékeznek. Mindkét védjegy profilban, fekete szí-
luettel ábrázolja az állatot, mozgás benyomását keltve. A bíróság szerint ez védjegybitorlást jelent, és ennek következtében a védjegyet nem lehet lajstromozni.

Az Arctic Cat szerencséjére azonban a bíróság megállapította, hogy logóját tovább használhatja szánkóin. Kezdetben a Slazenger ezt is kifogásolta, azonban az eljárás alatt visszavonta ezt a kifogását.

B) Az Európai Unió Törvényszéke 2017. december 7-i ítéletével a *Coca-Cola Company*nak (Coca-Cola) kedvezett, mert döntése szerint a potyalesés kockázatával jár a MASTER védjegy használata a *Modern Industrial & Trading Investment Co. Ltd.* (Mitico) által. Ezért a GC ebben az ügyben már másodszor semmisítette meg az elsőfokú bíróság döntését, de fennáll az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU) való fellebbezés lehetősége.

Az ügy háttere, hogy a Mitico, egy szír vállalat kérte a MASTER védjegy lajstromozását az EUIPO-nál különböző típusú ételekre és italokra a 29., 30. és 32. áruosztályban, ami ellen a Coca-Cola felszólalt négy európai védjegye, így a MASTER COLA alapján. A Mitico az Egyesült Királyságban is kérte a MASTER védjegy lajstromozását, többek között üdítőitalokra.

A Coca-Cola azt állította, hogy a védjegyek között fennáll az összetévesztés kockázata, továbbá hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy tisztességtelen előnyszerzést jelent a korábban lajstromozott védjegyek alapján, és hogy károsítja az utóbbiak megkülönböztetőképességét és hírnevét.

Az EUIPO elutasította a Coca-Cola felszólalását, majd az EUIPO 2. fellebbezési tanácsa elutasította a Coca-Cola fellebbezését is, megállapítva, hogy a védjegyek hasonlóságának hiánya miatt nem állt fenn az összetévesztés valószínűsége, és a fogyasztók sem hoznának létre mentális kapcsolatot a védjegyek között.

A GC 2014. december 11-i első döntése hatályon kívül helyezte az EUIPO Coca-Cola által megtámadott döntését. A GC szerint a védjegyek vizuálisan hasonlóak nem csupán kezdőbetűik alakja, hanem betűtípusuk miatt is. Így a GC visszautalta az ügyet az EUIPO-nak.

Az EUIPO 4. fellebbezési tanácsa is elutasította Coca-Cola fellebbezését. Indoklása szerint bár a korábbi védjegyek vitathatatlanul jól ismertek voltak üdítőitalokkal kapcsolatban, a tanács nem látta komoly veszélyét annak, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy tisztességtelen előnyt húzna a korábbi védjegyek hírnevéből.

A GC nem értett egyet az EUIPO döntésével, és azt újra hatályon kívül helyezte. Rámutatott, hogy a „master” szó volt a MASTER COLA védjegy megkülönböztető és fontos eleme. Minthogy a Mitico nem szolgáltatott tájékoztatást arról, hogy milyen szándékai vannak lajstromoztatni kívánt védjegyének az EU-ban való használatával kapcsolatban, első pillantásra levonható az a következtetés, hogy fennáll egy korábbi európai védjegy és e védjegy hírneve jövőbeli tisztességtelen használatának a kockázata az EU-ban.

Európai uniós védjegy

A 2016. március 23-án hatályba lépett európai uniós védjegyrendelet további módosításai 2017. október 1-jén léptek hatályba. A fő változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

a) A védjegyek grafikus ábrázolása

A 2017. október 1-je után benyújtott védjegybejelentések esetében már nincs szükség grafikus ábrázolásra, mert a hivatal az általánosan hozzáférhető technológiával készített ábrázolás bármilyen formáját elfogadja. Például az MP3 és az MP4 fájlokat elfogadják hang-, mozgás-, multimédia- és hologramvédjegyek esetén.

A cél az alakisági kifogások csökkentése, a jogbiztonság növelése, továbbá hogy egyértelműbbé, hozzáférhetőbbé és könnyebben kutathatóvá tegyék a használók számára az európai uniós védjegyrajstromot.

b) Új védjegyfajták

Bevezették az EU bizonylati védjegyeket, amelyek az Egyesült Királyságban és egyéb európai országokban számos éve léteztek, és ezeket most az EU Szellemi Tulajdona Hivatala is bevezette. A bizonylati védjegyek garantálják, hogy a védjegy által védett áruk vagy szolgáltatások kielégítenek egy bizonyos szabványt, vagy sajátos tulajdonságokkal bírnak, amelyeket a bizonylati védjegy tulajdonosa határoz meg, és a védjegy használatát meghatározó szabályok ismertetnek.

Hasonlóan az Egyesült Királyság szabályozásához, európai uniós bizonylati védjegyeket nem birtokolhatnak olyan személyek vagy vállalatok akik, illetve amelyek érdekelt azoknak az áruknak vagy szolgáltatásoknak a szállításában, amelyeket a védjegy tanúsít. Továbbá az európai uniós *tanúsító védjegyeket* nem lehet abból a célból benyújtani, hogy tanúsítsák áruk vagy szolgáltatások földrajzi eredetét.

Az európai uniós tanúsító védjegyek bevezetése szívesen látott kiegészítése a hosszú ideje létező európai uniós kollektív védjegyeknek. Ez azt jelenti, hogy az európai uniós védjegyrendszer most a védjegy-kategóriák teljes tartományát nyújtja, és összhangban van számos európai ország jogrendjével, ideértve az Egyesült Királyságot is.

c) Eljárásváltozások számos területen

Az alábbiakban áttekintést adunk a főbb eljárásváltozásokról.

- Az *elsőbbséget* most az európai uniós védjegybejelentés benyújtásakor kell igényelni, és az alátámasztó iratokat a bejelentés napjától számított 3 hónapon belül kell benyújtani. Korábban az elsőbbséget később is lehetett igényelni.
- *Szerzett megkülönböztetőképességet* vagy a bejelentési eljárás elején, vagy az elővizsgálati eljárás későbbi szakaszában lehet igényelni. Ez annyit jelent, hogy a bejelentő a szerzett megkülönböztetőképesség igénylése előtt megvárhatja az inherens megkülönböztetőképességre vonatkozó végső döntést.
- Elismert forrásokból (ideértve az EU szellemi tulajdoni adatbázisait) származó *korábbi jogokat* most online is meg lehet alapozni.
- A *földrajzi árujelzőket* a felszólalás és a törlés különálló viszonylagos alapjaként vezették be.
- Az EUIPO-nál benyújtott *bizonyítéknak* most ki kell elégítenie bizonyos formai követelményeket, így többek között azt, hogy egyértelműen kell azonosítani, és hivatkozással kell ellátni. Ez összhangban van az Egyesült Királyság követelményeivel és a jelenlegi szokásos gyakorlattal.
- *Bizonyítékokról fordításokat* (kivéve a benyújtási, lajstromozási és megújítási bizonylatokat vagy a vonatkozó törvény rendelkezéseit) az EUIPO eljárási nyelvére csak akkor kívánnak, ha ez a kíváncsi az EUIPO-tól származik, és korlátozható a dokumentumnak csupán a fontos részeire. Az eljárás más felei kérhetik bizonyíték lefordításának a benyújtását, ahol ez helyénvaló.

Fülöp-szigetek

A Fülöp-szigeteken 2017. augusztus 1-jén új védjegyrendelet lépett hatályba. Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a legfontosabb rendelkezéseket.

- Nincs többé szükség a külföldi bejelentés hiteles másolatának benyújtására, ha a benyújtás és/vagy a regisztrálás ténye megállapítható a külföldi szellemi tulajdoni hivatal weboldaláról.
- Kötelezővé vált a megújítás időpontjában egy nyilatkozat benyújtása bizonylattal a védjegy tényleges használatáról.
- Egy lajstromozott védjegy használata nem kötelező a lajstromozás időpontjától számított legfeljebb hat évig.
- Az a tény, hogy a bejelentés felszólalás vagy törlési kereset tárgya, most felhasználható a használat hiányára vonatkozó nyilatkozat igazolására.

Hollandia

Christian Louboutin (Louboutin) 2013-ban pert indított holland versenytársa, *Van Haren* ellen, azt kérve a bíróságtól, hogy tiltsa meg Van Harennek piros talpú cipők eladását. E

kérést a Hágai Kerületi Bíróság teljesítette: elrendelte, hogy Van Haren szüntesse meg piros talpú fekete és kék cipőinek gyártását és eladását, és fizesse meg Louboutin bírósági és jogi költségeit.

E döntés ellen Van Haren fellebbezett a Hágai Fellebbezési Bíróságnál, amelytől az ügy a CJEU-hoz került. A CJEU fő jelentéstevője, *Maciej Szpunar* előzetes véleményt nyilvánított, megállapítva, hogy a talp alakvédjegyre jogosíthat, és kérelmezni lehet egy alak oltalmát egy színnel kombinálva, vagyis „egy védjegyet, amely az áruk alakjából áll, és oltalmat kérve egy színre ennek az alaknak a vonatkozásában”.

Ügy tűnt, hogy a felek harca itt befejeződhet, azonban a CJEU váratlanul úgy döntött, hogy újra megnyitja az ügyet, és azt a nagytanács bíróságához utalta, amelynek tárgyalás után kell eldöntenie, hogy az európai védjegyirányelv szerinti oltalom kiterjed-e „az áruk nem háromdimenziós tulajdonságaira, így azok színére”.

India

A) Az 1999. évi indiai védjegy törvény szerint egy védjegyet egészként kell szemlélni, és a törvény 17. cikke tiltja a részekre bontást. Vannak azonban bizonyos előtagok, amelyek széles körű és megszakítatlan használat következtében egy tulajdonosra nézve kizárólagossá váltak, például a „Mc-” és a „Mac-” előtagként kizárólag a McDonald's-szal társítható. Egy újabb perben a *Bigtree Entertainment* (Bigtree), a *BOOKMYSHOW* védjegy és e szó változatainak tulajdonosa ideiglenes intézkedés elrendelését kérte *Brain Seed Sportainment* (Brain) alperes ellen, amely a *BOOKMYSPOrts* védjegyet használta.

A Bigtree azt állította, hogy a „bookmy-” előtag kizárólag általa használható, és ezért az alperes bitorlást követett el. A Brain ezzel szemben arra utalt, hogy számos domén név létezik „bookmy-” előtaggal, eltekintve a felperes védjegyétől. Az alperes arra is hivatkozott, hogy a „bookmy-” előtag nem bír megkülönböztető jelleggel, hanem inkább leíró jellegű, ezért a felperes nem igényelhetett kizárólagosságot erre a kifejezésre.

A Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court, DHC) a felek beadványainak alapos tanulmányozása után arra a következtetésre jutott, hogy a felperes nem nyújtott be semmilyen dokumentumot, amely azt bizonyítaná, hogy a „bookmy-” előtag kizárólag vele társítható. A bíróság azt is megállapította, hogy más cégek is használták a „bookmy-” előtagot. Ezért a felperes nem tudta első pillantásra igazolni a bitorlást az alperessel szemben.

B) A Delhi Felsőbíróság érdekes döntést hozott a *Mehar Wing Services Private Limited* (Mehar) v. *M/s Jindal Restaurant CS* (Jindal)-ügyben, amelyben a bíróságnak a Mehar PINCH OF SPICE védjegye és a Jindal PINCH OF SALT védjegye közötti hasonlóság ügyében kellett döntenie. A PINCH OF SPICE védjegy művészi formában van kidolgozva, amennyiben egy kéz által tartott olyan csészealj felett van elhelyezve, amelyből gőzök szállnak fel, és a „The lasting impression” (a tartós benyomás) szavak olvashatók.

A PINCH OF SALT szóvédjegy mellett egy olyan séfsapka van ábrázolva, amely éppen leesik egy kéz hüvelykujjáról és mutatóujjáról.

Annak ellenére, hogy a Mehar felperes állítása szerint a védjegyek alapötlete hasonló, a bíróság az „értelmes ember” próbát alkalmazva megállapította, hogy a védjegyeket nem lehet összetéveszteni. A bíróság szerint a „pinch” védjegy általános jellegű, és egyetlen személy sem igényelhet kizárólagosságot felette. Emellett, minthogy a „pinch” kifejezés nem tett szert másodlagos jelentésre a felperes áruival és szolgáltatásaival kapcsolatban, semmiből sem lehet arra következtetni, hogy a felperessel lenne társítható. Ezért megalapozatlan a felperes ideiglenes intézkedésre vonatkozó kérelme.

C) A „rasogolia” egy híres édes étel Indiában, főleg Nyugat-Bengáliában és Odishában. Ez a két keleti állam a múltban kinyilvánította jogait a rasogolia eredetére. A kelet-bengáliai kormány 2015-ben kérte földrajzi árujelző bejegyzését a „bengáliai rasogoliára”.

Az illetékes élelmiszer-ipari igazgatóság által a földrajzi árujelzőket lajstromozó hivatalnak benyújtott közlemény szerint annak elismerését igényelték, hogy a bangladeshi rasogolia 1868-ban keletkezett, és azt *Nobin Chandra* alkotta. Az ügyállásra vonatkozó nyilatkozat különböző anekdotákat is tartalmazott, amelyek kifejtik, hogy a rasogolia hogyan nyert népszerűséget Nyugat-Bengáliában. A mellékletek különböző irodalmi hivatkozásoknak tartalmaznak az ételre és annak bengáliai gyökereire a recepttel együtt.

A földrajziárujelző-bizonylatot 2017. november 14-én adták ki az élelmiszerekre vonatkozó 30. áruosztályban. Érdekes módon a bizonylatot egy lajstromozás utáni feltétel kíséri, amely szerint a Nyugat-bengáliai Állami Élelmiszer-feldolgozó & Kertészeti Fejlesztési Vállalatnak vagy a vállalat igazgatójának lesz a kötelessége, hogy terméke előállítás területén „nem kifogásoló bizonylatot” (no objection certificate) adjon ki a bangladeshi rasogolia előállítóinak, miután megkapták a vizsgált termék termelési és minőségi követelményeit.

A földrajziárujelző-bizonylat a nyugat-bengáliai kormány büszkeségét növeli, azonban helytelen lenne azt állítani, hogy győzelmet jelentett Odisha állam fölött, mert Odisha kormánya mostanáig még nem nyújtott be földrajzi árujelzőre vonatkozó lajstromozási kérelmet. Emellett a lajstromozás a bengáliai rasogoliára vonatkozik, vagyis csak a Nyugat-Bengáliából származó ételre. Lehetséges, hogy ha az odishai kormány nyújt be kérelmet a Jagannath templomban tálalt, vagyis az Odishából származó rasogoliára, arra is lajstromoznak földrajzi árujelzőt.

Izrael

A KGaA & Henkel AG (Henkel) az alábbi ábráknak megfelelő négy izraeli védjegybejelentést nyújtott be a 3., az 5. és a 21. áruosztályban.

8. ábra

Az Izraeli Védjegyhivatal elutasította a védjegyek lajstromozását azon az alapon, hogy azok forrásmegjelölésként nélkülözik a megkülönböztetőképességet, mert a védjegyek maguknak az áruknak az alakjából állnak. További elutasítási ok volt, hogy a védjegyek használat útján nem szereztek megkülönböztetőképességet.

A bejelentő azzal érvelt, hogy a védjegyek lajstromozhatók, mert a gyakorlatban felhasználhatók védjegyként, használat útján megkülönböztetőképességet szereztek, és az alakválasztás nem esztétikai vagy gyakorlati megfontolások eredményeként jött létre. A bejelentő szóbeli tárgyalást kért, és azon két szakértői véleményt nyújtott be, továbbá egy szakértő meghallgatását kérte. Az eskü alatti nyilatkozatokhoz nagy mennyiségű alátámasztó anyagot csatolt.

A bizonyítékokból kitűnt, hogy a termékeket Izraelben buborékfólia-csomagolásban árusítják, amelyeken világosan fel van tüntetve a SOD megjelölés, amely Izraelben a bejelentő vezető márkanéve.

A bejelentő azt állította, hogy 2014. január óta 15 millió ILS-t fordított hirdetésekre, aminek az eredményeként mintegy 6 millió egységet adott el, ez a piac 30%-ának felel meg. Mindez alátámasztja a bejelentő állítását, hogy a védjegy megkülönböztetőképességre tett szert. A bejelentő arra is hivatkozott, hogy védjegyeit számos országban lajstromoztatta, ideértve az EU Szellemi Tulajdoni Hivatalát is.

Egy cikk alakjának védjegyként való lajstromozásával kapcsolatban irányadó a legfelsőbb bíróság által a *Stork v. Alfa Inuit*-ügyben 2003. március 23-án hozott döntés, amely a következőket állapítja meg:

- a kívánt alaknak a gyakorlatban védjegyként kell szolgálnia;
- a kívánt alak nem lehet jelentősen esztétikus vagy gyakorlati;
- az alak használat útján megkülönböztetőképességre tett szert.

Az Izraeli Védjegyhivatal elnökhelyettese, *Jacqueline Bracha* azon a véleményen volt, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegyek nem felelnek meg ezeknek a követelményeknek, és hogy a benyújtott bizonyító anyag nem elegendő a bejelentő állításainak alátámasztására. Bracha elnökhelyettes szerint a benyújtott bizonyítékok nem igazolják, hogy a vásárlóközönség a terméket a forrással azonosítja.

A fentiek alapján az elnökhelyettes arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a védjegyek nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel. Ezért a védjegybejelentéseket 2017. december 18-án elutasította.

Japán

A Japán Szabadalmi Hivatalban a szabadalomengedélyezési arány a 2008. évi 50,2%-ról 2015 végéig 71,5%-ra emelkedett.

Ugyanez az arány az USPTO-nál 44,0%-ról 70,6%-ra nőtt, míg a Koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál 67,6%-ról 63,0%-ra és az Európai Szabadalmi Hivatalnál 50,2%-ról 48,0%-ra csökkent.

Az elővizsgáló elutasító végzése elleni fellebbezés sikere Japánban szabadalmak esetén a 2008. évi 43,4%-ról 2016-ban 66,1%-ra emelkedett, míg védjegybejelentések esetén 78,1%-ról 67,3%-ra és mintabejelentések esetén 70,1%-ról 54,1%-ra csökkent.

A Japán Szabadalmi Hivatalnak sikerült az érdemi vizsgálat kérelmezésének napjától az első elővizsgálati végzés kiadásáig eltelt időt átlagban 9,7 hónapra csökkentenie.

A Japán Szabadalmi Hivatal 2014 végéig a bejelentés napjától az engedélyezés napjáig eltelt időt átlagban 15,2 hónapra csökkentette. Ez az időtartam a dél-koreai hivatalnál 16,7 hónap, az USPTO-nál 27,0 hónap, az ESZH-nál 22,8 hónap és a kínai Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatalnál 21,8 hónap volt.

A Japán Szabadalmi Hivatalnál gyorsított vizsgálatot az olyan bejelentések esetén lehet kérni,

- i) amelyek már gyakorlatba vett találmányokra vonatkoznak;
- ii) amelyeket már benyújtottak külföldi ország(ok)ban;
- iii) amelyeket kis- vagy közepes méretű vállalatok nyújtanak be;
- iv) amelyek környezetvédő technológiára vonatkoznak; vagy
- v) amelyeket a 2011. évi nagy keleti japán földrengés által sújtott vállalatok vagy személyek nyújtanak be.

Japánban a gyorsított vizsgálati rendszert alkalmazó bejelentések esetén a bejelentés benyújtási napjától az első érdemi végzésig eltelt idő 2013-ban átlagban megközelítőleg 2,3 hónap volt. A gyorsított vizsgálati rendszer nem igényli külön vizsgálati díj befizetését.

A japán hivatal kínál ún. szupergyors vizsgálati rendszert is, amelynek az igénybevétele esetén a vizsgálat megkezdésének időpontjáig eltelt időt tovább rövidítik: az első írott vélemény a szupergyors vizsgálat kérelmezésének időpontjától számítva egy hónapon belül adja ki a hivatal, és a végső érdemi végzést további egy hónap alatt készíti el.

A szupergyors vizsgálati rendszert olyan nagyon fontos bejelentések esetén végzi el a hivatal, amelyek gyakorlatba is vannak véve, és amelyekkel kapcsolatban nemzetközi bejelentéseket is benyújtottak. Szupergyors vizsgálat kérhető minden olyan szabadalmi bejelentésre, amely megfelel a gyorsított vizsgálat kapcsán megadott i)–iii) követelménynek. A szupergyors vizsgálatú bejelentések kérelme esetén sem kell külön díjat fizetni.

Kambodzsa

Az Ipari és Kézműipari Minisztérium 2017. szeptember 21-én megállapodást írt alá a kínai Állami Szellemitulajdon-védelmi Hivatallal arról, hogy az engedélyezett kínai szabadalmak tulajdonosai Kambodzsában 2018. április 1-től kezdve újra lajstromoztathatják szabadal-

mukat, amelyet a minisztérium elismer kambodzsai szabadalomnak, feltéve, hogy a kínai szabadalom kielégíti a következő követelményeket:

- a kínai szabadalom érvényben van a kambodzsai újbóli lajstromozási kérelem benyújtásakor;
- a kínai szabadalom 2003. január 22-i (ez a kambodzsai szabadalmi törvény hatálybalépésének napja) vagy az utáni bejelentési nappal rendelkezik;
- a kínai szabadalom kielégíti a kambodzsai szabadalmazási követelményeket (Kambodzsában a TRIPS-egyezmény alapján nem lajstromozhatók a gyógyszerszabadalmak);
- a lajstromozási kérelmet a bejelentési iratokkal, így a szabadalmi bejelentés leírásával együtt, kmer nyelvre lefordítva nyújtják be.

Kanada

A legfelsőbb bíróság (Supreme Court, SC) 2017. október 23-án az *AstraZeneca Canada Inc v. Apotex Inc.* (Apotex)-ügyben elutasította az Apotex keresetét, amelyben azt kérte, hogy az SC küldje vissza a Szövetségi Bíróságnak (Federal Court, FC) az ügyet annak meghatározása céljából, hogy a túlzott ígéret nem tette-e érvénytelenné a '663-as szabadalmat nem kielégítő kinyilvánítás, túl tág oltalmi kör és szándékos félrevezetés miatt.

Az Apotex azt is kérte, hogy az SC a Szövetségi Fellebbezési Bíróságnak (Federal Court of Appeal) küldje vissza az ügyet annak felülvizsgálata céljából, hogy indokolt volt-e az újdonsághiányra és kézenfekvőségre vonatkozó érvelésének az elutasítása az FC által.

Az SC mindkét felülvizsgálati kérelmet elutasította.

Kína

A) Az Állami Szellemivulajdon-védelmi Hivatal gyorsított szabadalmi vizsgálati (PPH-) megállapodást írt alá az Egyiptomi Szabadalmi Hivatallal, amely 2017. június 1-jén lépett hatályba.

B) 2017. március 2-án az Állami Szellemivulajdon-védelmi Hivatal egy döntést közölt, amely módosította a szabadalmi elővizsgálat irányelveit. E döntés szerint a módosított irányelvek 2017. április 1-jén léptek hatályba.

A *módosított irányelvek* kimondottan előírják, hogy egy számítógépprogramot magában foglaló találmány nem ugyanaz, mint egy számítógépprogram *per se*, ami tágítja a szabadalmazható tárgyak körét ezen a területen. Egy számítógépprogramot magában foglaló találmány olyan üzleti megoldásra vonatkozik, amely teljesen vagy részben egy számítógép külső vagy belső tárgyát ellenőrző vagy feldolgozó program feldolgozási folyamatán alapul. Ezzel szemben egy számítógépprogram *per se* a következőkre vonatkozik:

- egy kódolt instrukciószekvenciára;
- egy szimbolikus instrukciószekvenciára;
- egy szimbolikus állításszekvenciára;
- forrásprogramokra; vagy
- tárgyprogramokra.

Számítógépprogramok vonatkozásában egy elfogadható igénypontformátum a következő: „Közeg + számítógépprogram-folyamat”.

Az új irányelvek gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban a hivatal bejelentette, hogy „nincs átmeneti időszak, vagyis az új irányelveket minden függő bejelentésre is alkalmazni kell”. Más szavakkal: az új irányelvek a 2017. április 1-jén vagy azt követően benyújtott minden új bejelentésre, valamint a vizsgálati szakaszban levő minden függő bejelentésre is vonatkoznak.

A módosított irányelvek gyakorlatbavételét követően ajánlatos, hogy a szabadalmi ügyvivők és a bejelentők különös figyelmet fordítsanak olyan szabadalmi bejelentésekre, amelyek számítógépprogramot foglalnak magukban. Ilyen bejelentések vizsgálatakor lehetőség lesz megfelelő módosítások elvégzésére, állítások közlésére és megosztott bejelentések benyújtására annak érdekében, hogy a szabadalmi törvény alapján biztosítani lehessen a vonatkozó tárgyak oltalmát.

C) A Pekingi Felső Népbíróóság 2017. április 20-án kínai, angol és japán nyelven publikálta a szabadalombitorlás meghatározására vonatkozó, újonnan felülvizsgált irányelveket, amelyek a következő fejezeteket tartalmazzák:

- a találmányok és használati minták oltalmi körének meghatározása;
- annak meghatározása, hogy mi képez találmány- és használatiminta-bitorlást;
- a mintaszabadalmak oltalmi körének meghatározása;
- annak meghatározása, hogy mi képez mintaszabadalom-bitorlást;
- a szabadalombitorlási cselekmények meghatározása; és
- védekezés a szabadalombitorlás ellen.

Első ízben szolgáltatnak szabályokat olyan sokat vitatott kérdésekről, mint a szabványok szempontjából fontos szabadalmak és a mechanikai felhasználói interfészminták.

Az alábbiakban néhány érdekes szabályt ismertetünk.

A 44. cikk részletesen kifejti, hogy a jogtulajdonos viseli annak a terhet, hogy bizonyítsa az ekvivalensbitorlást, vagyis „a bizonyítéknak elégnek kell lennie annak bizonyításához, hogy a vádolt műszaki megoldás ekvivalensbitorlást képez”.

A 45–48. cikk megadja az ekvivalensbitorlás meghatározásának elemeit, nevezetesen:

- „alapvetően ugyanazokat az eszközöket”;
- „alapvetően ugyanazt a funkciót”; és
- „alapvetően ugyanazt a hatást”.

Az új 60. cikk részletesen kifejti, hogy a bitorlás meghatározását nem támasztja alá olyan állítás, hogy alternatív műszaki jellemzők ekvivalens bitorlást képeznek, ha „a jogtulajdo-

nos ismeri vagy képes előrelátni a szabadalmi bejelentés benyújtásának vagy módosításának az időpontjában alternatív műszaki jellemzők létezését, de azokat nem iktatja be az oltalmi körbe”.

D) Az alábbiakban a kínai bíróságok előtti jogérvényesítés fontosabb szempontjait tárgyaljuk meg.

Arra a kérdésre, hogy egy szabadalomtulajdonos milyen szakértelmet várhat a bíróságoktól, alapvetően az állapítható meg, hogy a legtöbb bírónak nincs műszaki háttere. Bírósági értékelőközpontok és bíróság által kijelölt szakértők tanúskodását és jelentéseit lehet felhasználni ahhoz, hogy segítsék a bírókat egy szabadalmi ügy műszaki tényeinek azonosításában és megértésében. A szabadalomtulajdonos beadványt nyújthat be a bíróságnak, amelyben azt kéri, hogy egy vagy két szakértő tanúskodjék a bíróságon, és adjon az ügyben véleményt műszaki kérdésekben. Szakértők véleményt adhatnak az értékelő jelentésekhez vagy a jogi értékelő által feltett kérdésekhez.

2014 óta Kína három szellemi tulajdoni bíróságot hozott létre Pekingben, Sanghajban és Guangzhouban. A szellemi tulajdoni bíróságokon belül műszaki kutató tisztviselők hálózata működik. A kutató tisztviselők véleményt adhatnak az ügyek műszaki kérdéseiről, és megválaszolhatják a bírók műszaki vonatkozású kérdéseit.

A polgári ügyeket egyetlen bíró vagy bírók tanácsa ítéli meg, az ügy bonyolultságától függően. A legtöbb szabadalmi ügyet háromtagú bírói tanács dönti el. Esküdszékek nem léteznek Kínában.

A szakértő tanúkat arra használják, hogy segítsék a bírókat szabadalmi ügyek fontos műszaki tényeinek vizsgálatában, de nem műszaki tényeket ezek a tanúk nem vizsgálhatnak. Mind a felperes, mind az alperes feltehet kérdéseket a szakértő tanúknak. A népbíróságok döntenek el egy szakértő tanú elfogadhatóságát.

Kína alkalmazza az ekvivalensek tanát. Egy szabadalmi igénypont szó szerinti oltalmi körének megfontolása mellett a szabadalom oltalmi körét úgy határozzák meg, hogy olyan jellemzőket is megvizsgálunk, amelyeket egy szabadalmi igénypont műszaki jellemzői nem fednek konkrétan, de azokkal ekvivalensek.

Ekvivalens jellemzők azok, amelyek:

- lényegileg ugyanazokat az eszközöket használják, lényegileg ugyanazt a funkciót végzik, és lényegileg ugyanazt a hatást fejtik ki, mint az igényelt műszaki jellemzők; és
- egy átlagos tudású szakember által figyelembe vehetők lettek volna feltalálói tevékenység nélkül az állítólagos bitorlás időpontja előtt.

Szabadalomtulajdonosok vagy érdekelt felek számára elrendelhető ideiglenes intézkedés (bár szabadalmi ügyekben ez ritka) egy népbíróság által, ha a következőket kellő mértékben bizonyítják:

- a szabadalomtulajdonosnak vagy egy érdekelt félnek érvényes szabadalma vagy érdeke van az érvényes szabadalmi jogban;
- az a fél, aki ellen az intézkedést kérik, bitorló cselekedeteket végez vagy készül végezni;

- a tevékenységek valószínűleg helyrehozhatatlan kárt okoznak.

További feltétel a garancia biztosítása.

Kínában a szabadalom érvényességének és a szabadalombitorlásnak a meghatározása kétfelé ágazik, ahol az érvényességet a Szabadalomfelülvizsgálati Tanács, míg a szabadalombitorlást népbíróság határozza meg.

Bármely fél (ideértve a szabadalomtulajdonost is) folytathat megsemmisítési pert egy megadott szabadalom ellen olyan módon, hogy megsemmisítési keresetet nyújt be a Szabadalomfelülvizsgálati Tanácsnál. Szabadalmat az alábbi korlátozott okok alapján lehet megsemmisíteni:

- hiányzik az újdonság, a feltalálói tevékenység vagy a hasznosság;
- nem elegendő a kinyilvánítás;
- a leírás nem támasztja alá az igénypontokat;
- a szabadalmi bejelentés iratainak módosítása meghaladja az eredeti oltalmi kört;
- független igénypontok nem nyilvánítják ki a műszaki probléma megoldásának lényeges műszaki jellemzőit.

Szabadalmat nem lehet megsemmisíteni csupán azon az alapon, hogy a felsorolt feltalálók nem a találmány tényleges szerzői.

A szabadalomtulajdonos vagy egy érdekelt fél (pl. a licencvevő) bitorlási pert indíthat egy alperes ellen olyan módon, hogy egy népbíróságnál az alperes ellen panaszt nyújt be. A panaszt benyújtó félnek bizonyítania kell, hogy ő a szabadalomtulajdonos vagy egy meghatalmazott érdekelt fél.

Egy népbíróság előtti bitorlási kereset alperese gyakran megsemmisítési keresetet indít a tanácsnál. Ilyen esetekben a népbíróság dönt arról, hogy szüneteltesse-e a bitorlási eljárást a megsemmisítési per végleges eldöntéséig. Ha a népbíróság úgy dönt, hogy nem szünetelteti a bitorlási eljárást, mindkét eljárás folytatódik. A Szabadalomfelülvizsgálati Tanács folytatja a megsemmisítési eljárást, tekintet nélkül a bíróság döntésére. Ennek eredményeként esély van arra, hogy a népbíróság és a tanács döntései összeegyeztethetetlenek (vagyis a népbíróság megállapíthatja, hogy a szabadalmat bitorolják, miközben a tanács azt állapítja meg, hogy a szabadalom érvénytelen). Ilyen esetekben egy fél fellebbezhet vagy új tárgyalást kérhet, a megsemmisítési döntést új bizonyítékként nyújtva be.

Minthogy Kína jogrendszere polgári törvényes rendszer, sem hagyomány, sem törvény nem írja elő, hogy a polgári bíróságok Kínában vagy egyéb jogrendszerekben megítélt, hasonló eseteken alapuló döntéseket kövessenek. Azonban számos bíró követi és figyelembe veszi a fontosnak tekinthető kínai döntések és egyéb joghatóságok döntései alapjául szolgáló okoskodást, és figyelembe veheti azokat az érveket, amelyek az ilyen döntések alapját képezték.

Egy sikeres szabadalomtulajdonos számára a bíróság megítélhet bírósági díjakat, és az ilyen szabadalomtulajdonos kérheti a szabadalombitorlás leállításával kapcsolatos észszerű költségeket, ideértve az észszerű ügyvivői díjakat is.

A szabadalombitorlási ügyekben a népbíróságok a következő orvoslásokat ítélik meg:

- ideiglenes intézkedés;
- végső határozat;
- észszerű díjak a publikáció időpontja és a szabadalom engedélyezésének időpontja közötti használatért (csak találmányi szabadalmak esetén);
- kártérítés a szabadalom engedélyezése utáni bitorlásért; és
- bírósági díjak és a szabadalombitorlás megszüntetésének észszerű költségei, ideértve az észszerű ügyvivői díjakat is.

A szabadalmi törvény alapján a kártérítés összegét az alábbiak alapján határozzák meg:

- a bitorlásnak tulajdonítható tényleges veszteségek;
- a bitorló nyereségei a bitorlásból (ha nehéz meghatározni a tényleges veszteséget);
- az észszerű royalty megfelelő többszöröse (ha nehéz meghatározni a tényleges veszteséget és nyereségeket); vagy
- 10 000 és egy millió CNY közötti törvényes kártérítés (ha a tényleges veszteséget, nyereségeket és royaltyt nehéz meghatározni).

A szabadalmi törvény negyedik módosítása (tervezete felülvizsgálat alatt) a törvényes kártérítés összegét 100 000 CNY és 5 millió CNY között határozza meg.

A polgári törvénykönyv alapján két kínai fél közötti polgári ügyben első fokon a per megkezdésétől számított 6 hónapon belül lehet döntésre számítani. A gyakorlatban a tényleges időtartam változhat, és nagymértékben meghaladhatja a 6 hónapot, különösen külföldiekkel kapcsolatos ügyekben. A bírósági eljárást nem lehet meggyorsítani.

Egy elsőfokú bírósági döntés meghozatalának a költségei az alábbi tényezőkből adódnak össze:

- vizsgálati és bizonyítékszerzési költségek;
- bírósági díjak (bitorlási esetekben ezek az igényelt költségtérítés nagyságától függenek, jellemzően az igényelt kártérítés összegének 0,5–2%-át teszik ki);
- szakértői költségek (ha igénybe vesznek szakértőt); és
- ügyvivői díjak.

A költségek a következő tényezőktől függenek:

- az ügy bonyolultsága;
- a kérdéses technológia;
- a felmerült károk nagysága;
- az alkalmazott bizonyítékszerzési mechanizmusok;
- a bizonyítékszerzés nehézsége; és
- az esetleg igénybe vett értékebecslési központ szakértőinek a költsége.

E) Bár a háromdimenziós (3D) védjegyek lajstromozása nehézségekbe ütközik Kínában, a Védjegyfelülvizsgálati Tanács egy új döntése megerősíti a 3D védjegyek lajstromozhatóságát és a bennük rejlő megkülönböztetőképességet, amit magában foglal a termék szokatlan alakja.

A *Car-Freshner Corporation* (CFC) gyártja a világhírű *LITTLE TREES* (kis fák) gépkocsi-légfrissítőket. Ezeket az „ikonikus” termékeket, amelyeket New York-ban találtak fel 1952-ben, egy stilizált örökzöld fa alakjaként állítják elő. A CFC-légfrissítőket 1994 óta importálják Kínába.

A CFC 2015. július 10-én nyújtott be kérelmet egy 3D védjegy lajstromozása iránt a 3. áruosztályban „légfrissítő készítmények” megjelöléssel.

2016. május 25-én a Kínai Védjegy hivatal elutasította a védjegybejelentést arra hivatkozva, hogy a védjegy a védjegy törvény 11.1.3 cikke szerint nélküli a megkülönböztető képességet.

2016. június 6-án a CFC felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a védjegy hivatalnál, a következőkkel érvelve:

- a 3D védjegy, amely lényegénél fogva eredeti, a légfrissítők egy szokatlan alakja; és
- a védjegy megkülönböztető képességét tovább erősítette folytonos és széles körű használata Kínában.

A CFC még a következőket is benyújtotta:

- különböző egyéb légfrissítők alakját és csomagolását bemutató mintákat védjegy páratlanságának bizonyítására; és
- a védjegy széles körű használatának bizonyítékait annak igazolására, hogy a védjegy jól ismert hírnévvel rendelkezik.

A Kínai Védjegy hivatal 2017. január 19-én hozott döntése megerősíti, hogy a védjegy elegendő megkülönböztető képességgel rendelkezik ahhoz, hogy azonosító forrásként működjön, és így védjegyként lajstromozható.

Kuvait

Kuvait 2017. december 27-én letétbe helyezte a Szabadalmi Együttműködési Szerződéshez (PCT) való csatlakozás okmányát a Szellemi Tulajdon Világszervezetének Genfi Irodájánál. Ennek megfelelően a nemzetközi egyezmény Kuvaitban 2018. március 27-én lépett hatályba, és ettől az időponttól kezdve Kuvaitot minden PCT-bejelentésben önműködően megjelenik. Kuvait a Szabadalmi Együttműködési Szerződés 149. tagállama lett.

A nemzetközi szakasz megindításának határideje Kuvaitban a legkorábbi elsőbbségtől számított 30, vagy a nemzetközi PCT-bejelentés benyújtási napjától számított 18 hónap.

Németország

A) A versenyjogi teljesítményoltalom annak ellenére, hogy 2004-ben szabályozták, a tisztességtelen versenyt tiltó jog legvitatottabb területeihez tartozik. Különösen az oltalom feltételei és terjedelme vonatkozásában hiányzik az egységesség a bírósági joggyakorlatban. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) figyelembe vette ezt a 2016.

december 15-i Bodendübel- (talajtipli-) ítéletében, megvilágítva e jog viszonyát mind a szabadalmi, mind a védjegyjoghhoz, és ismételten hangsúlyozva a versenyjogi teljesítményoltalom önállóságát.

A talajtipli egy olyan építőelem, amelynek a segítségével például cövekek, oszlopok vagy egyéb építési elemek rögzíthetők a talajban.

9. ábra

A felperes talajtiplije 2006-ig szabadalomjogilag védve volt; a 3D közösségi védjegy oltalmát 2013-ban semmisnek nyilvánították, mert a talajtipli főleg olyan műszaki elemekből áll, amelyek nem védhetők 3D védjeggyel. Az alperes a talajtiplít építési vonalon majdnem azonos módon utánozta, és ehhez a tipli felületén kismértékben csupán a furatokat és a tengely ráncolt hegét változtatta meg.

A fellebbezési bíróság a felperes tiplijével kapcsolatban nem ismerte el sem a közösségi ízlésminta-oltalmat, sem a versenyjogilag oltalmazható teljesítményt. Az alperes elsősorban a tipli műszaki-funkcionális – korábban szabadalmilag védett – alkotóelemeit utánozta. Ezek azonban nem tudtak megalapozni versenyjogi sajátosságokat, mert azokat az oltalmi idő lejárta után szabad műszaki megoldásokként harmadik személyek is hasznosíthatják. A választott kialakítás a szabadalom előnyös kiviteli alakjának felel meg, és ezért indokolt a műszaki szükségesség feltételezése. A fellebbezési bíróság nézete szerint a szabadalomjogi oltalmi idő lejárta „negatív hatást” is kifejt, amely egy termék egykor szabadalmazott jellemzőire tekintettel kizárja a versenyjogi oltalmat.

A BGH nem osztotta a fellebbezési bíróságnak ezt a megítélését, és elismerte a talajtipli versenyjogi sajátosságát. Egy termék minden jellemzője – vagyis egykor szabadalomjogilag védett jellemzői is – megalapozhatná annak versenyjogi sajátosságát, amennyiben alkalmas arra, hogy utaljon a termék üzemi eredetére vagy sajátosságaira. Az oltalomból csak műszakilag szükséges jellemzők vannak kizárva, vagyis olyanok, amelyek kötelezően szükségesek a műszaki cél eléréséhez. A BGH nézete szerint tehát a versenyjogi sajátosság vizsgálatát a korábbi szabadalmi oltalomra való tekintet nélkül kell elvégezni. Ez nem vezetne a szabadalmi oltalom alatt fennálló értékesítési monopólium (nem kívánt) meghosszabbításához. Az utánzásokkal szembeni versenyjogi teljesítményoltalom ugyanis csak különleges körülmények (elkerülhető üzemi eredetcsalás vagy kifogásolható hírnévkihasználás) fennforgása

esetén érvényesülne, és ezért a különleges oltalmi jogoktól függetlenül kellene értékelni. Így mindkét oltalmi forma versenyben állna egymással.

A BGH leszögezte továbbá, hogy a versenyjogi sajátosság műszakilag megkívánt kialakítási jellemzőinek a figyelembevétele sem vezet olyan szigorú követelményekkel kapcsolatos ellentmondáshoz, mint amilyeneket a 3D védjegyek, illetve az árualak védjegye oltalmával kapcsolatban állítanak. Bár a védjegy jog által nyújtott oltalom terjedelme egy termék műszaki kialakítására tekintettel szűkebb lehet, mint a versenyjogi teljesítményoltalom terjedelme; a 3D-védjegyek joggyakorlatában elismerik, hogy egy árualaknak nemcsak a műszakilag szükséges, hanem a műszaki alapú jellemzői is alkalmatlanok a védjegyoltalom megalapozására. Ezáltal meg kell akadályozni, hogy egy vállalattal szemben olyan védjegy jogra hivatkozzanak, amelyet egy áru műszaki megoldásaira és alkalmazási tulajdonságaira engedélyezett, időben korlátlan monopóliumra szereztek, amelyre az iparjogvédelmi oltalmi jogok rendszere szerint csak korlátozott időtartam engedélyezhető. Ez nem vezet értékelési ellentmondáshoz, hanem a versenyjogi teljesítményoltalom másféle célkitűzése és feltételezése alapján mondható igazoltnak. Ez nem okozná műszakilag indokolt termék-kialakítás általános utánzásvédelmét, hanem arra szolgálna, hogy egy konkrét teljesítmény védelmet kapjon utánzásokkal szemben.

A BGH felfogása szerint per esetén nem lehet tagadni a fellebbezési bíróság által mostanáig hozott ítéletek alapján a versenyjogi teljesítményoltalom további feltételeit (utánzás, elkerülhető eredetcsalás, hírnévkihasználás) sem. Ezért a fellebbezési bíróságnak pótolnia kell az újra megindított fellebbezési eljárásokban a szükséges megállapításokat.

A BGH örvendetes világhírességgel állapította meg, hogy a különböző oltalmi formák szabad versengéséből kell kiindulni, és ezzel megerősítette a versenyjogi teljesítményoltalom önálló alkalmazási tartományát.

B) Egy német bíróság úgy döntött, hogy a híres sportkocsikat gyártó olasz Ferrarinak le kell mondania TESTAROSSA védjegyéről. Ez a döntés meglepésként érte a gépkocsiipar képviselőit, mert nem számítottak az egyik leghíresebb védjegy megszűnésére, de a döntés egyúttal figyelmeztetés is a védjegytulajdonosok számára: ne higgyék, hogy öröklött védjegyek biztonságban vannak, bármilyen jól ismertek legyenek is.

A Ferrari a TESTAROSSA védjegyet 1984-től 1991-ig használta, ekkor megszűnt ezeknek a gépkocsiknak a gyártása. Az említett hét év alatt a TESTAROSSA ikonikus sportkocsivá vált, amelyet a sportkocsi-rajongók mindenhol ismertek. TESTAROSSA védjegyet viselő sportkocsikat azonban a Ferrari nem árusított a gyártás megszüntetése után.

Egy német játékgyártó azzal érvelt, hogy a védjegy nem jogosult oltalomra, mert a TESTAROSSA kocsik gyártásának megszűnése óta nem használják. A Ferrari azzal érvelt, hogy a védjegyet továbbra is használták a létező kocsik karbantartási szolgáltatása révén. A német bíróság azonban megállapította, hogy a védjegy Ferrari általi használata a megelőző öt év alatt nem volt elegendő a lajstromozott védjegy oltalmának a fenntartásához.

A lajstromozott védjegyek használat hiánya miatti törlése általános jelenség, és a legtöbb országban hasonló törvényi rendelkezés van hatályban, bár azok részletei országról országra különbözhetnek. A használaton kívüli védjegyek törlésének a célja, hogy a védjegylajstromot mentesítsék a „holt anyagtól”, és a védjegyeket felszabadítsák harmadik felek számára.

Kevés jobban ismert sportkocsi volt az elmúlt 20-30 évben a TESTAROSSA-nál, de Németországban ez a védjegy elveszett. Ha a Ferrari nem tér vissza legalább korlátozott számban a TESTAROSSA sportkocsik gyártásához, hasonló végzet várhat az ikonikus sportkocsi-védjegyre más országokban is.

Norvégia

2017. júniusban a norvég igazságügyi minisztérium jogalkotási osztálya egy konzultációs feljegyzést tett közzé a szellemi tulajdoni törvények különböző változásairól. A javasolt változások között volt egy új szabály a bizonyítási teher megfordulásáról, ha egy állítólag bitorolt szabadalom egy termék előállítására használt eljárásra vonatkozik. Az új szabály szövege a következő:

„64.a. Ha egy szabadalom tárgya eljárás egy új termék előállítására, a szabadalomtulajdonos hozzájárulása nélkül kapott azonos terméket szabadalombitorlási polgári eljárásokban a szabadalmazott eljárással előállítottaknak kell tekinteni, hacsak nem bizonyítják az ellenkezőjét.

Ellentétes bizonyíték benyújtásával kapcsolatban figyelembe kell venni az alperes törvényes igényét a gyártási és kereskedelmi titkok megvédésére.”

Bár egy ilyen szabály már benne foglaltatott az 1910. évi szabadalmi törvényben, az 1967. évi szabadalmi törvényből kizárták azt. Valószínűtlen azonban, hogy ez a kizárás azért történt, mert a törvényhozó ilyen vonatkozásban meg akarta változtatni a jogi helyzetet Norvégiában.

Ez a kérdés ismét felmerült, amikor ratifikálták a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi vonatkozású szempontjait szabályozó TRIPS-egyezményt, azonban nem gondolták szükségesnek a törvény megváltoztatását.

A bizonyítási teher megfordulására vonatkozó szokásos szabályok szerint ez a teher a vádló félen nyugszik. Ha azonban a vádlott olyan sajátos helyzetben van, hogy bizonyítékot kell szolgáltatnia a helyzetről, a bizonyítási teher megfordul. Ez jellemzően az az eset, amikor egy fél zárt körülmények mellett gyárt egy terméket, és ehhez egy szabadalmazott eljárást használ. Mindazonáltal a norvég szabadalmi ügyekben az alperesek gyakran vonakodtak megadni a szükséges bizonyítékot, és arra utaltak, hogy kereskedelmi titkokat kell megőrizniük, amikor dokumentumokat kértek tőlük, megtagadták a belépést telephelyükre, és elutasították másmilyen bizonyíték szolgáltatását. A bíróságok gyakran elfogadták ezt az érvelést.

Az ilyen helyzet eredményeként a szabadalomtulajdonosoknak bizonyítékot kell szolgáltatniuk, és közvetlen bizonyíték hozzáférhetetlensége esetén a következőket kötelesek megtenni:

- költséges bizonyítási eljárást és elemzést kell végezniük azzal a termékkel kapcsolatban, amelyről feltételezik, hogy a szabadalmazott eljárással állították elő;
- szakvéleményt kell beszerezniük, és
- egyéb bizonyítékot kell szolgáltatniuk, amely közvetve igazolja a szabadalombitorlást.

Mindez költségesebb pereskedéshez vezet, különösen a szabadalomtulajdonosok számára. Megoldást jelenthetne, ha a TRIPS-egyezmény 34.1(1) cikkének megfelelő szabályt iktatnának be a szabadalmi törvénybe. E szabály szerint a tagállamoknak olyan törvényt kell érvénybe helyezniük, amely lehetővé teszi, hogy a bíróságok ellenkező bizonyításáig a szabadalmazott eljárással előállítottak tekintsenek egy olyan terméket, amely azonos egy szabadalmazott eljárással előállítottal az alábbi körülmények legalább egyikének a fennforgása esetén:

- ha a szabadalmazott eljárással előállított termék új; vagy
- ha lényeges valószínűsége van annak, hogy az azonos terméket a szabadalmazott eljárással állították elő, és a szabadalomtulajdonos képtelen volt meghatározni észszerű erőfeszítésekkel a valóban használt eljárást.

Egy hasonló szabály található az Egységes Szabadalmi Bíróságra vonatkozó egyezmény 55. cikkében, amely az egyezmény ratifikálásával kapcsolatos bonyodalmak miatt még nem lépett hatályba. Emellett ez az egyezmény tartalmaz egy szabályt annak biztosítására, hogy figyelembe vegyék az alperes törvényes érdekeit a gyártási és kereskedelmi titkok megvédelmére.

Hasonló szabályok találhatók a dán szabadalmi törvény 64(a) cikkében és a finn szabadalmi törvény 57(a) cikkében is, jöllehet ezek a szabályok olyan esetekre vonatkoznak csak, amikor a termék új.

Bár a javasolt norvég szabály kimondottan bevezeti a bizonyítási teher megfordulását, nem szándékoznak megváltoztatni azt a módot, ahogyan a benyújtott bizonyítékot kiértékelik. Más szavakkal: a bizonyíték átlagos túlsúlyát fogják alkalmazni. Ennek következtében a bevezetni kívánt változás elsősorban olyan helyzeteket kíván befolyásolni, amikor az alperes:

- visszautasítja, hogy bármilyen bizonyítékot nyújtson be; vagy
- a bizonyítási teher megfordulását előíró szabály hiánya esetén elutasítja bizonyíték benyújtását.

Valószínű, hogy a jogi helyzet változatlan marad minden egyéb esetben.

A javaslat egy olyan szabályt is be kíván vezetni, amely védi egy alperes jogos érdekét kereskedelmi titkainak megőrzésére.

Olaszország

A) Az olasz képviselőház 2017. november 22-én jóváhagyta az Egységes Szabadalmi Bíróság kiváltságokra és mentességekre vonatkozó jegyzőkönyvének ratifikálására és érvényesítésére vonatkozó törvényjavaslatot, amelyet a szenátus (az olasz parlament másik kamarája) 2017. májusban hagyott jóvá. A törvénytervezetet még életbe kell léptetnie az elnöknek, majd azt publikálni kell a hivatalos közlönyben.

Az UPC egy helyi divíziója Milánóban lesz (egy meglevő bírósági épületben, amely bővíthető), és Milánó az egyik lehetséges helye a jelenleg Londonra osztott központi divíziónak, ha az Egyesült Királyság a brexitet követően nem tud részt venni az UPC-ben. Az UPC kiváltságokra és mentességekre vonatkozó jegyzőkönyve el fogja látni a bíróságot a működéshez szükséges kiváltságokkal és mentességekkel, és bizonyos kiváltságokat és mentességeket fog biztosítani a bírók, a lajstromozók és a bíróság valamennyi alkalmazottja részére.

Olaszország egyike volt a kiváltságok és mentességek jegyzőkönyve első aláíróinak 2016. június 29-én, és 2017. februárban letétbe helyezte az UPC-egyezmény ratifikációs okmányát, továbbá aláírta az egyezmény ideiglenes alkalmazására vonatkozó jegyzőkönyvet is. Ezért a kiváltságok és mentességek jegyzőkönyvének ratifikálása a végső lépés lesz, amely ahhoz szükséges, hogy Olaszország részt vegyen az UPC-ben.

B) A *pemetrexed* (Alimta®) gyógyszerre vonatkozó *Fresenius Kabi Oncology Plc* (Fresenius) v. *Eli Lilly and Company* (Eli Lilly) szabadalmi ügyben a Milánói Bíróság 2017. szeptember 17-én egy olyan döntést hozott, amely szöges ellentétben áll az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága által 2017. július 12-én hozott döntéssel. Az angol bíróság ugyanis kimondta, hogy az *Actavis* generikus terméke bitorolja az *Eli Lilly* 1 313 508 sz. ('508-as) európai szabadalmának Olaszországra érvényesített alakját. Ezzel szemben a Milánói Bíróság 2017. szeptember 12-i döntése szerint a *Fresenius* generikus terméke nem bitorolta az *Eli Lilly* '508-as európai szabadalmának Olaszországra érvényesített alakját.

Az '508-as európai szabadalom *pemetrexed*-dinátrium alkalmazására vonatkozik B12 vitaminnal kombinálva tumornövekedés ellen.

Az ügy háttere, hogy az *Eli Lilly* '508-as európai szabadalmának Olaszországban érvényesített alakjával kapcsolatban a *Fresenius* annak a megállapítását kérte a Milánói Bíróságtól, hogy azt nem bitorolja az ő terméke, amely *pemetrexed*-disavat tartalmazott *trometaminnal* kombinálva és glükózban feloldva.

Az *Eli Lilly* ellenkérelmet nyújtott be, ideiglenes intézkedést kérve, és főleg azzal érvelve, hogy a Milánói Bíróságnak az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága 2017. július 12-i ítéletét kell alkalmaznia, amely kimondta, hogy az *Actavis* generikus terméke az ekvivalensek tana alapján az *Eli Lilly* Olaszországban érvényesített '508-as európai szabadalmának oltalmi köre alá esik.

A Milánói Bíróság – ellentétben az angol bíróság döntésével – megállapította, hogy a Fresenius generikus terméke sem közvetlenül, sem közvetve nem bitorolja az Eli Lilly szabadalmát, és elutasította az Eli Lilly ideiglenes intézkedésre irányuló kérelmét.

A Milánói Bíróság döntését vizsgálva először megállapíthatjuk, hogy annak állítása szerint az angol bírósági döntést egy Actavis nevű vállalat ellen hozták, amely azonban nem fél az olasz eljárásban, és amelynek nincs szerződéses kapcsolata a Fresenius-szal. Ennek következtében az olasz bíró szerint az angol bíróság ítélete – még ha van is hatása Olaszországban, mert az '508-as európai szabadalom Olaszországban érvényesített alakjára vonatkozik – nem kötelező a Fresenius-szal kapcsolatos eljárásban. Emellett az angol bíróság által eldöntött ügy más termékekre vonatkozik, mint a Fresenius termékei (például eltérő segédanyagok és dózisarányok), amelyeket eltérő indikációkra használnak.

Annak megállapítása céljából, hogy van-e bitorlás, az olasz bíró először azonosította az Eli Lilly szabadalmának oltalmi körét, és megállapította, hogy az '508-as európai szabadalom pemetrexed-dinátriumra van korlátozva az 1. és 12. igénypont, valamint a szabadalom teljes leírása szerint.

A bíró – összhangban a Milánói Bíróság korábbi joggyakorlatával – hangsúlyozta az elővizsgálati eljárás tárgyhoz tartozását egy szabadalom oltalmi körének meghatározásánál, rámutatva, hogy az elővizsgálati eljárás alatt az Eli Lilly önként korlátozta az '508-as európai szabadalom oltalmi körét pemetrexed-dinátriumra. Valójában az Eli Lilly a szabadalom igénypontjait „antifolátról” módosította „pemetrexedre” és végül „pemetrexed-dinátriumra” annak érdekében, hogy eleget tegyen az Európai Szabadalmi Hivatal elővizsgálója kifogásainak.

Ennek megfelelően a bíróság megállapította, hogy logikátlan és harmadik felek törvényes várákozásaival, valamint a jóhiszeműséggel ellentétes lenne, ha az Eli Lilly olyan oltalmi kört igényelhetne ekvivalencia alapján történő bitorlás révén, amely olyan szabadalomhoz vezetett volna, amelyet érvénytelennek nyilvánítanak, ha ugyanezt az oltalmi kört megkapták volna az európai elővizsgáló rábeszélése útján (vagyis az ESZH által javasolt önkéntes korlátozás elmaradása esetén).

A bíró hangsúlyozta, hogy „a szabadalom tulajdonosa ezért kötve van a korlátozásokhoz, tekintet nélkül azokra a szubjektív okokra, amelyek rábírták a korlátozások elvégzésére, mert ezután nem igényelhet a következetesség és a jóhiszeműség elveinek megsértésével és ekvivalencia segítségével tágabb oltalmi kört, ellentétben az említett korlátozással. Az ilyen magatartás, amely a szabadalomtulajdonos részéről visszaélést jelentene, aláásná harmadik felek törvényes várákozásait, akiknek az érdekeiket mindig egyensúlyba kell hozni a szabadalomtulajdonos monopolisztikus érdekével.”

A fentiek fényében a Milánói Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy „az igénypont, a leírás és a teljes szabadalmi szöveg, valamint a szabadalomengedélyezési eljárás alatt eszközölt módosítások vizsgálata egyértelműen bizonyítja a szabadalom oltalmi körének pe-

metrexed-dinátriumra való korlátozását, kizárva, hogy az oltalmi kört más vegyületekre, így a Fresenius-termékben levő pemetrexed-disavra lehessen kiterjeszteni”.

A fentiek következtében a bíró kinyilvánította, hogy a Fresenius terméke, amely pemetrexed-disavat és ditrometamint tartalmaz, nem képezi az Eli Lilly szabadalmának sem szó szerinti, sem ekvivalencia útján történő bitorlását.

A bíró elismerte továbbá, hogy az eljárásban kijelölt bírósági szakértő jelentésében megállapította, hogy a szakember számára nem volt kézenfekvő pemetrexed-dinátrium helyett pemetrexed-disavat használni ditrometaminnal kombinálva. A bíró szerint ez a körülmény – még ha nem döntő pont is – megerősíti azt a megállapítást, hogy nincs bitorlás.

C) Az olasz testvérpár, *Vincenzo és Giacomo Barbato*, egy induló divatáru-kereskedés tulajdonosai, védjegyként lajstromoztatták Olaszországban a STEVE JOBS nevet. A Steve Jobszal annak korai haláláig együttműködő Apple nem tudta megakadályozni a logó 2018. januári engedélyezését, minthogy a testvérek vállalata ruházati és divatáru-kiegészítőket gyárt és árusít, amelyeknek nincs közvetlen kapcsolata az Apple főtermékeivel. Mindazonáltal a testvérek nem is kísérelték meg, hogy rejtessék a kapcsolatot a műszaki legendával: az Apple/Steve Jobs együttműködésre összpontosítva logójuk egy nagy J betű oldalában egy harapással és a tetején egy levéllel, ami közvetlenül utal az Apple saját logójára.

Az Apple számára szerencsétlen helyzet, hogy sohasem védjegyeztette az alapító nevét – bár számos szellemi tulajdon-joga van valamennyi termékére, de soha nem gondolt egy név védjegyzetésére.

A hivatalos kifejezés „figyelemfelhívás” arra, amit a Barbato fivérek tettek, de ez nem jogi alap a védjegy érvénytelenítésére, mondta ki a bíróság 2018. januárban. Eltérően egy almától, a J betű természeténél fogva nem ehető. Így felesleges a kettő közötti társítás. Az Apple balszerencséje, hogy Steve Jobs neve helyett túlságosan összpontosított a védjegynek erre a szempontjára.

Miután az Apple elvesztette a fellebbezést, a Barbato vállalat folytathatja a védjegyjogok használatát és birtoklását, a pernek köszönhetően különleges publicitással.

Ez szokatlan vereség az Apple számára, és biztosra vehető, hogy körömszakadtáig fog harcolni a jogaiért legalább más országokban, annál is inkább, mert a Barbato fivérek Steve Jobsra alapozott üzletük bővítését tervezik, ideértve az elektronikai cikkeket is, ami közvetlenebb versenyt fog jelenteni az Apple-lel.

Spanyolország

A *Nestlé* a tulajdonosa az 1 472 156 sz. (’156-os) és az 1 808 382 sz. (’382-es) európai szabadalom alapján engedélyezett 2 260 626 sz. (’156-os) és a 2 407 963 sz. (’963-as) spanyol szabadalomnak, amelyek a jól ismert Nescafé Dolce Gusto rendszer kapszuláit védik.

2015. május óta a *Fast Eurocafé* importált, eladásra ajánlott és árusított kapszulákat egy, a Nescafé Dolce Gusto rendszerrel összeegyeztethető ital számára.

2016. januárban a Nestlé az 5-ös számú Barcelonai Kereskedelmi Bíróságnál pert indított ideiglenes intézkedésre irányuló kérelemmel a Fast Eurocafé ellen a fentebb említett szabadalmak alapján. Ebben az időben a Fast Eurocafé a kapszulák két változatát forgalmazta a piacon:

- V1 kapszulákat, amelyek a közepükön nyitottak; és
- V2 kapszulákat, amelyek a széleiken (vagyis V alakú nyílásokkal) nyitottak, és egyes esetekben reprodukálták a V1 kapszulák nyílásait (vagyis lyukakon keresztül működtek).

A Nestlé fő érve az volt, hogy mind a V1, mind a V2 kapszulák bitorolták '156-os és '382-es szabadalmát, amelyek lényegileg a következőket védtek:

„...egy kapszulát, amely arra van szánva, hogy egy extraháló készülékben nyomás alatt beinjektált folyadékkal extrahálják, és amely tartalmaz egy ital készítésére szolgáló anyagot, ahol a kapszula tartalmaz egy zárt teret, amely az említett anyagot és egy olyan eszközt tartalmaz, amely lehetővé teszi az említett kapszula kinyílását használatának időpontjában és az említett ital kifolyását, azzal jellemezve, hogy a kinyílást azzal érzük el, hogy a nyíló eszközt a zárt kamra visszatartó falával viszonylag ütköztetjük, valamint azzal, hogy a viszonylagos ütköztetést a kamrában a folyadéknomás emelésének hatásával érzük el.”

A Fast Eurocafé szembehelyezkedett a Nestlé állításaival, azzal érvelve, hogy:

- a Nestlé szabadalmi érvénytelenek voltak azon az alapon, hogy nélkülözték az újdonságot és a feltalálói tevékenységet, és azokat nem bitorolta, mert:
 - a V2 kapszulák V alakú nyílásain nem volt szakadás vagy lyukasztás, hanem azok csupán elválasztották a visszatartó falat a csészétől; és
 - nem volt jelentős italkifolyás a V2 kapszulák megközelítőleg 20%-án jelenlevő lyukakon keresztül; és
- nem volt védekezés a V1 kapszulákkal kapcsolatban, amelyek nem voltak a piacon, amikor a panaszt benyújtották.

Védekezésében a Fast Eurocafé az első igénypont oltalmi körét mindkét szabadalomban korlátozottan értelmezte, megállapítva, hogy:

- míg a '156-os szabadalom 1. igénypontja nem utalt arra a tényre, hogy a „nyitás” azt jelenti, hogy el kell szakítani vagy lyukakkal kell ellátni a zárt kamra vékony fémjét, az igénypontot úgy kell értelmezni, mintha ez a jellemző benne lenne; és
- a '382-es szabadalom 1. igénypontjával kapcsolatban, amely magában foglalta a szakítási jellemzőt, ezt a kifejezést korlátozottan kell értelmezni.

A Barcelonai Kereskedelmi Bíróság 2018. január 9-i döntésében kinyilvánította, hogy az igénypontokat leírásuk szerint kell értelmezni. Ezért:

- a '156-os szabadalom 1. igénypontja nem tartalmazta a szakítással vagy lyukasztással történő nyitás jellemzőjét, és a leírás magyarázata szerint a nyitási eszköz bármilyen

alakú vagy mechanizmusú lehet (számosat említenek). A Fast Eurocafé értelmezésének nincs értelme; és

- bár a '382-es szabadalom 1. igénypontja tartalmazta a szakítási jellemzőt, és figyelembe véve, hogy a leírás határozottan állítja, hogy a „szakítás” szót tágan kell értelmezni, a Fast Eurocafé értelmezése megalapozatlan volt.

Miután a bíróság meghatározta mindkét szabadalom oltalmi körét, megállapította, hogy azok érvényesek. Miután alaposan elemezte mindkét fél bizonyítékait, bitorlásukkal kapcsolatban a bíróság a következő következtetésekre jutott:

- annak ellenére, hogy a V2 kapszulák V alakú nyílásai nem foglaltak magukban szakítást vagy lyukasztást, és elfogadva (amivel a Fast Eurocafé védekezett), hogy a vékony film pusztán el volt különítve vagy választva, a kapszulák ilyen nyitási eszközei a Nestlé szabadalmainak oltalmi köre alá estek (vagyis szakítás vagy lyukasztás nélkül kinyílt a kapszula, úgyhogy az ital kifolyt, és meggátolta a keresztszennyezést);
- a nyílások szintén mindkét szabadalom oltalmi köre alá estek, mert a vékony fal szakadás vagy lyukasztás révén bekövetkező kinyílása (bár minimálisan) lehetővé tette az ital kifolyását; és
- minthogy az alperes nem nyújtott be bizonyítékot azzal kapcsolatban, hogy nem bitorolta a szabadalmakat, a V1 kapszulákra vonatkozó érveket a V2 kapszulákra vonatkoztatva is érvényesnek fogadta el a bíróság.

A bíróság a fentiek alapján megállapította, hogy a Nestlé keresete megalapozott, mert a Fast Eurocafé bitorolta a Nestlé fentebb megjelölt szabadalmait.

Az alperes a döntése ellen fellebbezett.

Tajvan

Nehéz elkerülni az utólagos bölcsességet annak meghatározásakor, hogy egy mindennapi mechanikai szerkezet módosítására vonatkozó találmányban van-e feltalálói tevékenység. A tajvani bíróság alább ismertetett döntése hasznos mintát szolgáltat ilyen téren.

Az általános nemzetközi gyakorlatnak megfelelően Tajvanon is az az alapelv egy szabadalmi bejelentés vizsgálatakor, hogy a találmányt a technika állásával hasonlítják össze annak megállapítása céljából, hogy egy általános tudású szakember képes-e megvalósítani a találmányt a technika állásához viszonyítva egyszerű módosításokkal. A megsemmisítési eljárásban annak bizonyítása érdekében, hogy egy általános tudású szakember képes megvalósítani a szabadalmazott találmányt, a megsemmisítést kérelmező a technika állásához tartozó több anterioritásra is hivatkozhat érvelésének alátámasztására.

Újabban a tajvani bíróságok azt kívánják, hogy ha két vagy több anterioritást neveznek meg egy találmányi szabadalom feltalálói tevékenysége ellen, a megsemmisítést kérelmezőnek bizonyítania kell, hogy egy általános tudású szakember kellően motiválva van a technika állásához tartozó több hivatkozás kombinálására. A 2013. évi szabadalomvizsgálati

irányelvek szerint annak meghatározásához, hogy egy általános tudású szakember ehhez motiválva lenne-e, a következő szempontokat kell figyelembe venni.

- Van-e kapcsolat a technika állásához tartozó hivatkozások és a találmány között a műszaki területek vonatkozásában?
- Van-e kapcsolat a technika állásához tartozó hivatkozások és a találmány között a találmány által megoldandó probléma vonatkozásában?
- Van-e kapcsolat a technika állásához tartozó hivatkozások és a találmány között funkcióik vagy hatásaik vonatkozásában?
- Van-e a találmányi szabadalomra vonatkozó ismeret a technika állásához tartozó hivatkozásokban?

Az irányelvek megállapítják továbbá, hogy a fenti szempontok bármelyikének a hiánya nem szükségszerűen jelenti azt, hogy nincs motiváció a technika állásához tartozó hivatkozások kombinálására.

Az irányelvek azonban nem tárgyalják azt az eshetőséget, hogy egy szakember motiválva van a technika állásához tartozó több hivatkozás kombinálására olyan esetben, amikor a fenti szempontok egyikét kielégítik mind a technika állásához tartozó hivatkozások, mind a találmányi szabadalom.

2017. májusban a Tajvani Szellemi Tulajdoni Bíróság véleményt nyilvánított azokról a sajátos követelményekről, amelyeket annak meghatározására lehet használni, hogy egy átlagos tudású szakember motiválva van-e a technika állásához tartozó hivatkozások kombinálására annak érdekében, hogy megvalósítson egy találmányt (Xing-Zhuan-Su-Zi, 2016). Az ügy egy megsemmisítési eljárásra vonatkozott, amelyet egy adminisztratív per követett. A megtámadott szabadalom tárgyát egy motorkerékpár hátsó ülése pedáljainak a helyzete képezte. A megsemmisítést kérelmező a technika állásához tartozó két anterioritásra hivatkozott, és azzal érvelt, hogy egy átlagos tudású szakember azok kombinálásával könnyen meg tudná valósítani a kérdéses találmányt. Mindkét anterioritás egy motorkerékpár hátsó ülésének pedáljaira vonatkozott, amelyeknek a helyzete azonban eltérő volt a megtámadott szabadalom igénypontjaiban meghatározott pedálokétól. Bár a megtámadott szabadalom mindennapi mechanikaszerkezetek módosítását tárgyalta, a bíróság megállapította, hogy egy általános tudású szakember nem lenne kellően motiválva a hivatkozott anterioritások kombinálására. A bíróság véleményét az alábbiakban foglaljuk össze.

- A feltalálói tevékenység vizsgálatát úgy kell kiértékelni, hogy a hivatkozott anterioritásokra utalva figyelembe kell venni a találmány műszaki tartalmát céljával és funkcióival együtt annak meghatározásához, hogy a találmány kiemelkedő műszaki tulajdonságokkal rendelkezik-e, vagy pedig csupán kézenfekvő tevékenységet mutat. Sértené a feltalálói tevékenység megítélésének elveit, ha az idézett hivatkozások gondos felülvizsgálata nélkül, csupán a szabadalmi leírás alapján vonnának le arra vonatkozó következtetést, hogy a találmányban igényelt lábpedálok műszaki jellemzői könnyen megvalósíthatók.

- A kérdéses találmány célja az volt, hogy az utasok kényelmesebben érezzék magukat, amikor a hátsó ülésen utaznak, és lábaikat a pedálokon nyugtatják. Az első anterioritás célja azonban az volt, hogy a motorkerékpár utasainak a kényelmét növeljék, a második anterioritás célja pedig annak a megakadályozása volt, hogy túl nagyok legyenek a lámpedálok merevítői. Ezért a két anterioritás mind céljában, mind funkciójában különbözött a találmánytól.
- Egyik anterioritás sem tartalmazta a hátsó ülés pedáljainak helyzeti jellemzőit, amelyeket a kérdéses találmány meghatároz.
- Továbbá az első anterioritás a másodiktól mind céljában, mind funkciójában különbözött. Egy átlagos tudású szakember nem lenne arra ösztönözve, hogy a két anterioritást csupán azok tartalma alapján kombinálja.

Törökország

Az új szellemi tulajdoni törvénykönyv 2017. január 10-én lépett hatályba, és rendelkezéseket tartalmaz a szabadalmi és védjegyüggyvivők hivatásáról.

Egy *ad hoc* rendelet, amely 2017. május 18-án lépett hatályba, és az új szellemi tulajdoni törvénykönyv értelmében adták ki, megalapítja a viselkedési kódexet, amely kötelező a szabadalmi és védjegyüggyvivőkre nézve.

Az új szellemi tulajdoni törvénykönyv és az *ad hoc* rendelet úgy van megszövegezve, hogy fontos befolyást gyakoroljanak a hivatásra, mert új szabályokat fektetnek le a szabadalmi és védjegyüggyvivők felelősségeiről, különösen fegyelmi szempontból.

Az új szellemi tulajdoni törvénykönyv hatálybalépése előtt Törökországban nem volt:

- kódex a hivatás viselkedési szabályairól;
- büntetési vagy jogi alap fegyelmi rendszabályok végrehajtásához szakmai vétkes gondatlanság és helytelen viselkedés megbüntetésére;
- hivatalosan elismert testület vagy hatóság szakmai vétkes gondatlanság és helytelen viselkedés megbüntetésére vagy a szakmai viselkedési szabályok kikényszerítésére.

Minthogy a Török Szabadalmi és Védjegyhivatalnál (korábban Török Szabadalmi Intézet) lajstromozott szabadalmi és védjegyüggyvivők közel 60%-a ügyvéd is, az ügyvivőket két csoportba kell osztani:

- szabadalmi és védjegyüggyvivők, akik nem ügyvédek; az ő gyakorlatukat az új szellemi tulajdoni kódex és az *ad hoc* rendelet hatálybalépése előtt nem szabályozták sem viselkedési szabályok, sem fegyelmi rendszabályok;
- az ügyvédi kamaránál ügyvédként lajstromozott szabadalmi és védjegyüggyvivők; őket az új szellemi tulajdoni törvénykönyv és az *ad hoc* rendelet hatálybalépése előtt kötelezték az ügyvédi törvény, valamint az ügyvédi kamara viselkedési szabályai és fegyelmi rendelkezései. Az új szellemi tulajdoni törvénykönyv és az *ad hoc* rendelet hatálybalépése után rájuk nézve megmaradtak a korábbi kötöttségek.

Az új szellemi tulajdoni törvénykönyv alapján az összes szabadalmi és védjegyügyvivő, függetlenül attól, hogy egyidejűleg ügyvéd-e, egységes viselkedési szabályok alapján büntet-hető hivatásos tevékenységének gyakorlása folyamán.

A szabadalmi és védjegyügyvivői hivatásra vonatkozó jogi keret a következőkből áll:

- a Török Szabadalmi Intézet megalapítási törvénye (5000/2003);
- a 2017. január 10-én hatályba lépett új szellemi tulajdoni törvénykönyv, amely a hiva-tással kapcsolatban módosítja az 5000/2003 sz. törvényt; és
- a szabadalmi és védjegyügyvivők viselkedésére és fegyelmezésére vonatkozó *ad hoc* rendelet, amely a hivatalos közlönyben való publikálást követően 2017. május 18-án lépett hatályba.

A hivatásra és a szabadalmi és védjegyügyvivőkre vonatkozó első török törvény a Török Szabadalmi Intézet megalapítására és funkcióira vonatkozó 544/1994 sz. rendeleti törvény, amely a következőket szabályozza:

- a szakmai képesítés követelményei,
- külön képesítési vizsgák szabadalmi és védjegyügyvivők számára,
- külön lajstromok a szabadalmi és a védjegyügyvivők számára,
- cselekvés a jogtulajdonosok nevében és képviselőt a Török Szabadalmi és Védjegy-hivatal előtt, ami csupán lajstromozott szabadalmi ügyvivőkre és védjegyügyvivőkre van korlátozva,
- olyan személyek, akik legalább három évig szolgáltak a Török Szabadalmi és Védjegy-hivatalnál elnökként, alelnökként, főosztályvezetőként, osztályvezetőként, szakértő-ként vagy szakértő megbízottként, a hivatal elhagyása után minősítő vizsgák letétele nélkül jogosultak a hivatás gyakorlására.

A szellemi tulajdoni törvény 181. és 182. cikke vonatkozik az ügyvivőkre.

A 181. cikk előírja, hogy a Török Szabadalmi és Védjegyhivatalnál való lajstromozás köte-lező az ügyvivői hivatás gyakorlásához. A 182. cikk az 5000/2003 sz. törvényhez egy új, 30A cikket csatol, amely a következőkről rendelkezik:

- egy új szakmai viselkedési kódexet fogad el, amely a fentebb említett *ad hoc* rendelet-ben van részletezve;
- új büntető rendelkezéseket fogad el a szakmai viselkedési szabályok megsértésének esetére; és
- egy új fegyelmi tanácsot alapít a hivatal szerveként, amely jogosult büntetni a szakmai viselkedési kódex megsértését.

Az új viselkedési kódex az ügyvivők magatartásbeli viselkedését szabályozza – például az alábbi módon.

- Nem végezhetnek olyan cselekvéseket, amelyek károsak a hivatás hírnevére.
- A hivatal személyzetével szemben udvariasan kell viselkedniük, és figyelembe kell venniük a hivatás becsületét [5(1)o cikk].

- Üzleti kapcsolataikban az ügyvivőknek tartózkodniuk kell minden olyan cselekvéstől, amely nem felel meg a szakmai együttműködésnek és a hivatás megbecsülésének.
- Az ügyvivők nem nyilatkozhatnak – írásban vagy szóban – a Török Szabadalmi és Védjegyhivatal nevében.
- Az ügyvivők nem tehetnek rágalmazó vagy megalázó kijelentéseket társaikkal kapcsolatban.

További rendelkezések az ügyvivő és az ügyfél viszonyát szabályozzák, például:

- A tájékoztatás kötelezettsége, amely szerint a tájékoztatásnak „időben, teljesen és pontosan” kell történnie.
- Egy ügyvivőnek közölnie kell a véleményét a rábízott ügyben, azonban nem kötelezheti el magát az ügy vagy a tevékenység kimenetelével kapcsolatban.
- Egy ügyvivő nem fogadhat el egy megbízást, tudva, hogy nincs sem ideje, sem gyakorlata annak lefolytatásához.

Az 5000/2003 sz. törvény 30A:2 cikke négy büntetési fokozatot ír elő az olyan ügyvivők számára, akik hivatásuk gyakorlása közben nem járnak el a magatartási kódexben előírt szabályokkal összhangban. Ezek a következők:

- írásbeli megintés;
- megfeddés helytelennek ítélt viselkedésért;
- a szabadalmi és védjegyügyvivői szakmai tevékenység időleges felfüggesztése legalább 3 hónapra és legfeljebb egy évre; és
- a hivatásból való tartós elbocsátás: azokat az ügyvivőket bocsátják el tartósan, akiket időleges felfüggesztéssel büntettek, és öt éven belül megismétlik a hasonlóan büntethető viselkedést.

Az 5000/2003 sz. törvény 30A:7–8 cikke szerint a hivatal két új fegyelmi tanácsot is megalapított, amelyek hét hivatalos és hét helyettes tagból állnak, akiket a Tudományos, Ipari és Technológiai Minisztérium három évre jelöl ki. A tanács magában foglal:

- egy tagot a Tudományos Ipari és Technológiai Minisztériumból;
- három tagot a Török Szabadalmi és Védjegyhivatalból; és
- három tagot a szabadalmi és védjegyügyvivők közül, akik legalább öt éven keresztül ténylegesen gyakorolták a hivatást, és akiket nem vetettek alá fegyelmi eljárásnak.

Minden fegyelmi tanácsi döntés ellen lehet fellebbezni az adminisztratív bíróságoknál, ahol az utolsó fórum az Államtanács (Felső Adminisztratív Bíróság).

A hivatal előtti képviseletre a következő szabályok vonatkoznak:

- Csak a hivatalnál lajstromozott szabadalmi és védjegyügyvivők jogosultak eljárni a hivatal előtt ügyfeleik képviseletében.
- Az ügyvédek jogosultak eljárni a hivatalnál, feltéve, hogy ott be vannak jegyezve szabadalmi és védjegyügyvivőként.
- A lajstromozott szabadalmi ügyvivők jogosultak a hivatal előtt eljárni szabadalmi, használatiminta-, minta- és félvezetőtopográfia-ügyekben.

- A lajstromozott védjegyüggyvivők jogosultak a hivatalnál eljárni védjegy-, minta-, földrajziárjelző- és hagyományos terméknévügyekben.

A bíróság előtti képviseletre a következő szabályok érvényesek:

- Csupán az olyan szabadalmi és védjegyüggyvivők képviselhetik ügyfeleiket bíróságon ügyvédként, akik ügyvédek is.
- Azok a szabadalmi és védjegyüggyvivők, akik nem ügyvédek, nem jogosultak a bíróságok előtt képviseletet ellátni. Csupán a bíróság felhívására beszélhetnek hallgatóság előtt sajátos kérdések megvilágítására (amelyek gyakran műszaki jellegűek).

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

VERSSZERKEZET, RÍMFORMA, SZÓHASZNÁLAT ÉS STÍLUSJEGYEK ÁTVÉTELE; VERSPARÓDIA

SZJSZT-13/2016

I. A megbízó által feltett kérdések

- 1. Állapítsa meg, hogy a felperes keresetlevele mellékleteként csatolt, az alperes által írt 1. sz. vers szerkezetét, rímformáját, szóhasználatának stílusát figyelembe véve tekinthető-e a felperes édesanyjának ugyanazon a lapon szereplő, 1. sz. verse átírt, eltorzított változatának!*
- 2. Állapítsa meg, hogy a felperesi keresetlevél mellékleteként csatolt, az alperes által írt 2. sz. vers szerkezetét, rímformáját, szóhasználatának stílusát figyelembe véve tekinthető-e a felperes édesanyjának ugyanazon a lapon szereplő, 2. sz. verse átírt, eltorzított változatának!*
- 3. Válaszolja meg a szakértői testület a felperes által 5. számú beadványában feltett 5. és 6. számú kérdés első fordulatát (stílusjegyek tartalmazása)!*

II. Rövid tényállás

A megbízó a megbízásban a tényállást az alábbiak szerint foglalta össze röviden:

„A felperes keresetlevelében előadta, hogy 2015. évben értesült arról, hogy az alperes az édesanyja gyermekverseit átírja és ezekkel nagyközönség előtt szerepel. Álláspontja szerint az átírt versek durva, trágár stílusa sérti a felperes elhunyt édesanyjának hírnevét[,] becsületét. Előadta, hogy az alperes senkitől nem kért engedélyt a gyermekversek átírására. Előadta továbbá, hogy az alperes más szerzők műveit is az édesanyja sajátos stílusában átírja, és az édesanyja műveként jelöli meg műsorában.

Kereseti kérelmében kérte megállapítani, hogy az alperes megsértette az édesanyja mint szerző személyiségi jogát művei eltorzításával, kérte továbbá[, hogy] a bíróság állapítsa meg, hogy az alperes megsértette az elhunyt édesanyja kegyeleti jogát azzal, hogy saját és más szerzők műveit humoros formában az édesanyja műveinek tüntette fel, ezeket nyilvános rendezvényen előadta, és internetes fórumokon közzétette. Kérte továbbá az alperes jogsértés abbahagyására és további jogsértéstől eltiltásra kötelezését, elégtétel adására és ennek az alperes saját költségén történő, megfelelő nyilvánosság biztosítására kötelezését, a sérelmezett előadás internetes oldalról történő eltávolításra kötelezését, sérelemdíj megfizetésére kötelezését.

Az alperes a felperes keresetét ténybelileg vitatja és kérte annak elutasítását.”

III. Válasz az 1–3. kérdésre

1. Az eljáró tanács előzetesen jelzi, hogy a megbízó által feltett kérdésekre tekintettel nem foglal állást a jogvita olyan elemeiben, amelyek az alperes vitatott verseinek az előadásával, azok esetlegesen a kegyeleti jog megsértését előidéző durvaságával, trágárságával kapcsolatosak, illetve azzal a ténykérdéssel összefüggésben, hogy az alperes a felperes elhunyt édesanyjának a versei, illetve a felperes elhunyt édesanyja nevének a használatára bárkitől is kért-e engedélyt. A szakvélemény a feltett kérdésekre tekintettel kizárólag azt vizsgálja, hogy a forrásművek és az alperes vitatott művei között szerkezetüket, rímformájukat, szóhasználatukat és stílusjegyeiket tekintve megállapítható-e bármilyen, szerzői jogilag releváns összefonódás, amely a szerzői jogi jogsértést megalapozza.

2. A megbízó a peres felek versei szerkezetének, rímformájának, szóhasználatának és stílusjegyeinek elemzését várja a Szerzői Jogi Szakértő Testülettől (SZJSZT). Bár a testületnek az irodalom művelői is a tagjai, a testület hatásköre a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) rendelkezéseinek az értelmezésére terjed ki. Ennek megfelelően az alábbi szakvélemény elsőként megvizsgálja, tekinthetők-e a peres felek versei műnek; amennyiben igen, akkor az alperes az Sztj. értelmében felhasználta-e a felperes elhunyt édesanyjának a verseit; avagy a szerzői jog szabályai között lehetőség nyílik-e a forrásművek egészének vagy egy részének szabad felhasználására.

3. A felperes által megjelölt versek egészében véve egyértelműen egyéni, eredeti jellegű művek. *Ezek szerkezetét, rímformáját, szóhasználatát és stílusjegyeit ugyanakkor a szerzői jog alapján nem illeti védelem.* Az Sztj. 1. § (6) bekezdése alapján ugyanis a szerzői jogi védelem egyrészt nem terjed ki az ötletekre, a tényekre, s mint ilyen a szerkezet, a rímforma, a szóhasználat és a stílusjegyek nem tekinthetők kizárólag egyetlen embernek fenntartható, monopolizálható ismérveknek. Kijelenthető, hogy a felperes elhunyt édesanyját megelőzően más alkotók is alkalmaztak már a két érintett versben is használt rímformákat vagy épp szavakat. A szerzői jog kizárólag azokat az egyéni, eredeti műveket részesíti védelemben, melyek a szerző saját szellemi alkotásai, és amelyeket nem más, korábban már létező előképekből vett át szolgai módon. Összefoglalóan elmondható tehát, hogy a felperes elhunyt édesanyjának érintett versei a költő egyéni, eredeti alkotásai, mivel a költő a mondandóját saját választásai szerint kialakított formában hozta létre. Ugyanakkor az e műben megjelenő formai – és nem tartalmi – alkotóelemek, mint például a megbízó által is megjelölt szerkezet, rímforma, egyes szavak használata, stílusjegyek, nem részesíthetők a felperes elhunyt édesanyjának javára jogvédelemben.

4. Az alperes által írt, a felperes által vitatott két vers ugyancsak egyéni, eredeti jellegű műnek tekinthető, melyet a témaválasztáson felül e témák – gunyoros, humoros – kidolgozásában, a kifejezés egyéniségében és egyediségében érhetünk tetten.

5. Az alperes és a felperes elhunyt édesanyjának két-két versének közös keresztszövege a következő:

- megegyező címadás az 1. sz. versek esetén,
- a felperes elhunyt édesanyjának 2. sz. verse első két sorának („Színes ceruzával / rajzoltam egy képet”, mely a versben A és B rímként jelenik meg) és az alperes 2. sz. verse első sorának („Színes ceruzával rajzoltam egy képet”, mely ez utóbbi versben A rímként jelenik meg) szó szerinti egyezősége;
- olyan szavak egyezősége, mint „édesanyám”, „reggel”, „rajzoltam”, „tudna” és „tudom”, „ünnepeljük” és „ünnepelek”, „e napon”.

6. Az eljáró tanács meglátása szerint az alperes a felperes elhunyt édesanyjának verseit az Szjt. előírásai szerint nem használta fel, vagyis annak nem többszörözte az egészét vagy bármely egyéni, eredeti jellegű részletét. Hasonlóképp, az alperes nem is dolgozta át a forrásműveket, vagyis nem a felperes elhunyt édesanyjának a verseiből hozta létre a saját egyéni, eredeti műveit. *Amennyiben az alperes a forrásművekhez nyúlt, azokat csakis ötletek átvétele, inspiráció gyűjtése, valamint a szakvélemény által nem vizsgált, a nyilvános előadások humoros közegének a megteremtése érdekében tette.* Az alperesi magatartás tehát nem eredményezte a forrásművek átírását, eltorzítását.

7. Az eljáró tanács indokoltnak látja felhívni az Európai Unió Bíróságának 2014-ben a C-201/13 számú ügyben hozott előzetes döntését. A *Deckmyn-ügy* az Európai Unió 2001/29/EK (infosoc) irányelvének az 5. cikk (3) bekezdés k) pontjában rögzített, paródia-célú korlátozásának/kivételének az értelmezésével kapcsolatban rögzítette, hogy az uniós jog alapján megengedettnek kell tekinteni az olyan felhasználásokat, ahol a másodlagos mű valamely korábbi mű segítségével, de nem azt kigúnyolva hoz létre egy paródiát. Ez az ún. „*parody with*” lehetőség, mely független a „*parody of*” paródiától, amelynek értelmében csak az a felhasználás volna elfogadható, amely a forrásmű kritikáját adja. Bár az Szjt. *expressis verbis* nem utal a paródiára, ám a paródiák készítését a szerzői joggyakorlat és a kommentáritudomány is megengedhetőnek tartja.

8. A Szerzői Jogi Szakértő Testület irányadó 16/2008-as számú szakvéleménye szerint:

„A magyar szerzői jogban a 'valódi' paródia azért nem engedélyköteles felhasználás, mert ugyan a parodizált mű által ösztönzött új mű elvileg annak átdolgozása lenne, de az 'eredeti mű vonásainak új – túlzó – vonásokkal való kiegészítésében és szembeállításában', az eredeti műtől való ilyen jellegű eltávolítottságában nyilvánul meg sajátos jellege, és ezért a kizárólagos jog alóli kivétele.

A 'valódi' paródia alapesete a stílusparódia [ez felelne meg az infosoc-irányelv 3. cikk k) pontja szerinti 'pastiche'-nak (stílusutánezet)], amely egyáltalán nem használja fel a parodizált művet, csak annak stílusát, egyes formai vonásait adja vissza eltúlozva (pl. Karinthy Frigyes: Így írtok Ti). A 'valódi' paródia határán belül marad a parodizált mű olyan,

az átdolgozáshoz közel eső felhasználását megvalósító paródia is, amelyben a parodizált művel való művészi vita, a parodizált és a parodizáló mű ellentéte, az arról való kritikai, új alkotásban megnyilvánuló véleménynyilvánítás miatt nem esik a paródia létrehozása az engedélyköteles felhasználások körébe. Más mű hírnevének 'meglovagolása' az előbb említett vonások nélkül azonban akkor sem esik a paródia körébe, ha a parodizálónak szánt új mű (műrész) netán humoros, és eltúlozza a felhasznált mű egyes vonásait. Ekkor a parodizált mű jelentős részét, vagy egy közös mű teljes műrészét átveszi az új mű (pl. védett zenemű dallamára új szöveg írása).¹

9. A szerzői jog Nagykommentárja a paródiával összefüggésben a következőket rögzíti:

„A paródia ugyanis szükségképpen jól felismerhetővé teszi a parodizált művet. Hatása az eredeti mű vonásainak új – túlzó – vonásokkal való kiegészítésében, sőt szembeállításában van. A paródia az eredeti művel való tartalmi vagy művészi vitatkozás, ellentét, aminek során az eredetinek közvetve a valótól eltérő tartalmat, formát is tulajdonítanak és ez váltja ki a komikus hatást. Ennek ellenére a parodizáló művek – ha bennük egyrészt az eredeti mű elhalványul és főleg csak az egyéni stílus ismerhető fel, másrészt ezekkel szemben lényeges új egyéni, eredeti vonások kerülnek túlsúlyba – új, független alkotásoknak minősülhetnek. (Például Karinthy Frigyes 'Így írtok Ti' paródiái.)”²

10. Az SZJSZT imént idézett szakvéleményének, valamint az irányadó kommentárnak a fényében megerősíthető, hogy *a jelen szakvéleménnyel érintett művek legfeljebb a stílusparódia erejéig állnak egymással átfedésben.*

11. Ugyancsak fontos hangsúlyozni, hogy a magyar jogrendben a véleménynyilvánítás és a művészet szabadsága alkotmányos alapjog.³ Mindez a jelen esetben azt jelenti, hogy az alperes mindaddig szabadon véleményt formálhat, akár mások által korábban megverselt gondolatokat illetően, s teheti mindezt humoros, gunyoros, sőt akár trágár formában is, amíg ezzel csupán saját, adott esetben művészi véleményének ad hangot, illetve nem sérti mások alapvető jogait.⁴ Az eljáró tanács fent ismertetett álláspontja szerint a felperes szerzői jogai nem sérültek, így ezen az alapon az alperessel szemben eljárásnak nincs helye. A fent említett *Deckmyn*-döntésben az EUB is kitért arra, hogy a paródiacélú felhasználás csak addig megengedett, amíg mások alapvető jogainak a sérelmével nem jár. A *Deckmyn*-ügyben az EUB úgy látta, hogy a kérdéses másodlagos mű a diszkrimináció tilalmának potenciális megsértésével szemben állhat egyes kisebbségek alapvető jogaival (aminek az elbírálására a tagállami bíróság jogosult).⁵ A jelen ügyben ilyen veszélyt legfeljebb az alperes azon előadá-

¹ Lásd: SZJSZT-16/2008 – Reklámozás céljából megrendelt mű felhasználása: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2008_016.pdf.

² Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2015, p. 225.

³ Magyarország Alaptörvénye IX. és X. cikk.

⁴ Magyarország Alaptörvénye IX. cikk (4) bekezdés.

⁵ C-201/13 – Johan Deckmyn és a Vrijheidsfonds VZW v. Helena Vandersteen és társai, ECLI:EU:C:2014:2132, 29–32. pont.

si módja válthat ki, amely a felperes elhunyt édesanyjának kegyeleti jogait sértheti. Ennek vizsgálata azonban a megbízó által feltett kérdések tükrében nem képezi a jelen szakvélemény tárgyát.

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke
Dr. Mezei Péter, a tanács előadó tagja
Dr. Vámos Miklós, a tanács szavazó tagja

* * *

ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁS TERVÉNEK JOGOSULATLAN FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-22/2016

I. A megkeresés és a tényállás

A kirendelő törvényszék által összefoglalt, a szakértői vélemény elkészítéséhez szükséges legfontosabb adatok (kiemelés a törvényszéktől).

A bíróság által tárgyalat perben a felperesek az alperesekkel szemben szerzői jogi és személyiségi jogi igényeket érvényesítenek. Azt állítják, hogy a harmadrendű alperes az építész jogelődjük által 1996-ban készített tervek felhasználását jogosulatlanul engedélyezte az elsőrendű és másodrendű alperesnek, akik – mint közös beruházók – ebből következően ugyancsak jogosulatlanul adtak tervkészítésre irányuló megrendelést a negyedrendű alperes részére, melynek eredményeként a negyedrendű alperes részéről eljáró ötödrendű alperes tervező jogellenesen használta fel az építész által készített tervekben foglaltakat, a reá jellemző formákat és műszaki megoldásokat, ugyanakkor e jogellenes felhasználás során a szerkezeti felépítést és az anyaghasználatot illetően a tervektől eltért, ezáltal az elkészített mű – borturisztikai célú épület kilátótoronnyal és támfallal – nemcsak *jogosulatlanul felhasznált tervek alapján* valósult meg, hanem *ellentétben áll az építész szellemi örökségével és alkotói elveivel is, másrészt aki arra rátekint, a művet az építész elrontott munkájának nézi.*

A felperesek által kihallgatni kért, szakértelemmel rendelkező tanú a 2016. május 20. napján tartott tárgyaláson azt vallotta, „én úgy gondolom, hogy az építész tervezési jegyei az épületen megjelennek, pl. a *torony és a mögötte lévő centrális tér arányai* egyértelműen olyanok, amelyek az építész organikus építészetére voltak jellemzőek”. Emellett a *fiatornyok is jellemzőek az építészetére; ezek a kúpos vagy gúlarendszerből kiemelkedő, feltartott kéz formára hasonlító, függőleges élek nélkül határolt kúpos szerkezetek*”. A tanú szerint ezek azok a kiemelt az építész építészetére jellemző jegyek, amelyek a kész művön is megjelennek.

Az alperesek a szerzői jogi jogsértést vitatják. Az ötödrendű alperes ugyanezen a tárgyaláson, személyes meghallgatása során elmondta, hogy a harmadrendű alperestől az építész által készített építési engedélyezési terv bizonyos elemeit valóban *megkapta*, a harmadrendű alperesnek – mint az elsőrendű alperes és a másodrendű alperes megrendelők támogatójának – az volt a kérése, hogy a mű tartalmazzon az építészhez köthető motívumokat. Ennek a kérésnek eleget téve ezeket a motívumokat beépítette a tervbe, de teljesen jóhiszeműen járt el. Amikor viszont később, a tanú jelentkezése után kiderült, hogy a formai elemek támadhatók, azonnal kezdeményezte, hogy a sajtóban töröljék a korábbi (az építésre utaló) nyilatkozatokat, és azt is, hogy ezeket a formai elemeket tüntessék el. A *formai változtatásokat ezt követően végrehajtották*; az építmény akkor még olyan állapotban volt, hogy ezeket korrigálni is lehetett. A létrehozott mű tehát nem hasonlít az építész tervére; az igaz, hogy az építészhez köthető formavilág bizonyos elemei abban megjelennek, de ez nem azt jelenti, hogy hasonlít az általa készített tervre. *Az építési engedélyt ennek megfelelően módosították*; nem az építész féle tervben szereplő, hanem egy másik motívumrendszer jelenik meg a módosított tervben – az a motívumrendszer, amely az építészhez köthető tervben megjelenik, a kész művön nem látható. A mű egyébként még nem teljesen befejezett; a kiviteli tervekben szereplő motívumok a kész építményen még nem jelennek meg.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület kirendelését a felperesek kérték a szerzői jogi jogsértés tényének megállapításával összefüggő szakkérdések megválaszolása iránt.

A törvényszék által feltett, az SZJSZT által megválaszolandó szakkérdések

- T/1. Melyek azok, az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, a szerző szellemi tevékenységéből fakadó jegyek, amelyek e jellegük alapján szerzői jogi védelem alá esnek?*
- T/2. E jegyek közé tartoznak-e a felperesek által állított jellemzők (a torony és a mögötte lévő centrális tér arányai, illetve a fiatornyok)?*
- T/3. Az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, szerzői jogi védelem alá eső jegyek megjelennek-e az ötödrendű alperes által készített, végleges (módosított) építési, engedélyezési, illetve végleges (módosított) kiviteli tervekben?*
- T/4. Az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, szerzői jogi védelem alá eső jegyek megjelennek-e az elkészült művön annak jelenlegi állapotában?*
- T/5. A szakértő testület szíveskedjen válaszolni a felek által feltett kérdésekre is, de kizárólag azokra, amelyek a bíróság által feltett kérdésekkel szorosan összefüggenek, illetve amelyek nem jogkérdések (a felperes képviselője által, 2016. július 8. napján benyújtott 38. számú előkészítő iratban feltett 2–7. kérdés, valamint a 8. pontban foglalt második kérdés egyértelműen jogkérdés, az azokra adott választ a bíróság kifejezetten megtiltja)!*

A felperes kérdései

A Szerzői Jogi Szakértő Testületnek – a korábbiakban már feltett kérdéseink mellett, amelyeket továbbra is fenntartunk – az alábbi, további kérdéseket indítványozzuk feltenni.

F/1. *Tekintettel arra, hogy első- és másodrendű alperesek több tervet is engedélyeztettek, amelyeket az építési hatóság jogerősen engedélyezett, mindegyik engedélyezett terv vonatkozásában kérjük megválaszolni, hogy megállapítható-e a tervek azonossága, illetőleg megállapítható-e, hogy a negyed- és ötödrendű alperesek mindkét tervdokumentációban felhasználták az építész terveit? Megállapítható-e az, hogy az építész és az elsőrendű felperes által készített eredeti tervdokumentáció alapján készült el a negyed- és ötödrendű alperesek által készített első tervdokumentáció, különös tekintettel arra, hogy maga a dokumentáció is tartalmazza (építész műszaki leírás 6. bekezdés) az alábbiakat: „Az épület az építész hagyatékát, és másutt meg nem épült munkáját idézi meg, az adott funkcióhoz igazítva”?*

Megállapítható-e az, hogy a módosított tervdokumentáció a módosítások ellenére ugyanúgy az elsőrendű felperes által készített eredeti engedélyezési terv felhasználásának és átdolgozásának minősül, különös tekintettel arra, hogy az ehhez az engedélyezési tervhez tartozó módosított építész műszaki leírás a következőket tartalmazza: „A fenti módosulások minimális szerkezeti változást okoznak a torony acélszerkezetében. Az alépítmények változatlanok maradnak (az alapozás és a kiállítótér vasbeton tartószerkezete már elkészült eredeti jogerős engedélyezési tervek alapján). ... A homlokzati megjelenés is minimálisan változik... A módosítások nem érintik sem a beépített alapterületet, sem a belső elrendezést...”?

F/2. *Megvalósul-e a szerzői jogi jogsértés (jogosulatlan felhasználás, illetve átdolgozás) abban az esetben, ha az ilyen módon készített tervdokumentációt az építési hatósági engedélyezési eljárásban felhasználják, az építési hatóság a beadott dokumentáció alapján a jogerős építési engedélyt megadja, majd utóbb nem ezt a tervdokumentációt valósítják meg, hanem az engedélyesek – a lényegi elemeket megtartva – annak módosítását kérik, a módosított terveket engedélyeztetik, és az épületet a módosított engedély alapján építik meg?*

F/3. *Megvalósul-e a jogsértés, ha az 1996-ban, az akkori építési szabályoknak megfelelő engedélyezési tervet 2014-ben, illetve 2015-ben a hatályos építési szabályoknak megfelelően korszerűsítve használják fel, illetve dolgozzák át? Ennek a kérdésnek azért van jelentősége, mert a harmadrendű alperesi védekezés szerint azért nem követhettek el jogsértést az alperesek, mert az elsőrendű felperes által készített eredeti engedélyezési tervek nem felelnek meg a 2014. és 2015. évi jogszabályoknak, alkalmatlanok voltak a felhasználásra és az átdolgozásra.*

F/4. *Megvalósul-e a jogsértés, ha a jogtulajdonos engedély nélkül pályáznak az engedély nélkül felhasznált és átdolgozott művel a LEADER pályázaton?*

- F/5. Jogsértést jelent-e az építész nevének engedély nélküli felhasználása az építési hatósági engedélyeztetési eljárás során?
- F/6. Jogsértést jelent-e az építész nevének engedély nélküli felhasználása a LEADER pályázat során?
- F/7. Megállapítható-e az ügyben a fentiekben nevesítetteken kívül további szerzői jogi jogsértés, és ha igen, akkor az konkrétan mi?
- F/8. Megállapítható-e a negyed- és ötödrendű alperesek által készített bármelyik tervdokumentáció egyéni, eredeti jellege; ha igen, akkor mely részében? Ha jogosulatlan átdolgozás eredményeként jött létre az építészeti alkotás, akkor megállapítható-e a szerzőtársi viszony; ha igen, akkor milyen arányban?
- F/9. Amennyiben a Szerzői Jogi Szakértő Testület szükségesnek tartja, kérdés nélkül is tegye meg további észrevételeit!

A felperes által a 21. sz. beadványban (sorszám nélkül) feltett kérdések

- F/10. Megállapítható-e a tervek azonossága, illetőleg megállapítható-e, hogy a negyed- és ötödrendű alperesek a borozó-kilátó tervezése során felhasználták az építész terveit?
- F/11. Alkalmas-e a tervek alapján megvalósult épület az építész szakmai jó hírnevének sérelmére, hiheti-e azt az épületre néző átlagember, hogy az egy rosszul sikerült, az építéshez köthető mű?
- F/12. Melyek azok a változtatások, amelyek az eredeti mű tervezési célkitűzései lényeges megváltoztatásának minősülnek? E körben az SZJSZT értékelje a funkcionalitás megváltoztatását is!
- F/13. Az eredeti tervek külső megjelenését hogyan befolyásolták az átdolgozások?
- F/14. Az eredeti tervek és az alperesi engedélyezési-kiviteli és megvalósulási tervek az eredeti tervek átdolgozásának minősülnek?
- F/15. Kitől, illetve kiktől lett volna szükséges az alpereseknek felhasználási engedélyt kérni?

Az első- és másodrendű alperesi kérdések

- A/1. Egy építészeti alkotás különböző részeinek egymáshoz viszonyított aránya minősíthető-e olyan egyedi jellegzetességnek, hogy az szerzői jogi védelmet érdemljen?
- A/2. Egy nagy torony mellé elhelyezett két ún. fiatorony léte minősíthető-e olyan egyedi jellegzetességnek, hogy az szerzői jogi védelmet érdemljen?
- A/3. Egy átlagos szemlélő szempontjából, aki nem ismeri a megvalósult építészeti alkotás megépítésének körülményeit és a jelenlegi jogvitát – vagyis nem azzal a prekoncepcióval keresi fel a helyszínt, hogy ez „egy elrontott, az építéshez köthető mű” – van-e olyan jellegzetessége a megvalósult épületnek, amelyből arra lehetne következtetni, hogy a műnek egyáltalán valami köze van az építéshez?

A/4. Az építész eredeti tervei és a megvalósult épület összehasonlításának eredményeképpen van-e a megvalósult épületnek olyan jellegzetessége, amelyről egyértelműen megállapítható lenne, hogy az az építész eredeti tervein alapul?

A negyed- és ötödrendű alperesi észrevételek (kérdések)

A/5. Alapvetőkérdés álláspontunk az, hogy először is azt kell tisztázni, milyen magatartáshoz köthető a szerzői jogsértés, konkrétan az átdolgozás mint jogsértés vizsgálata.

A/6. Értve ez alatt, hogy

- a tervek egyszerű akár általam mint jogi képviselő által történt otthoni árajzolása is átdolgozásnak minősül, vagy ennél több kell hozzá,
- vagy árajzolást követően azt be kell-e nyújtani engedélyezésre, és ez elég-e hozzá,
- vagy jogerős építési engedélyt kell kapni ezekre a tervekre,
- vagy kiviteli terveket is meg kell-e rajzolni ahhoz, hogy megvalósuljon a jogsértés,
- vagy csak akkor valósul-e meg a jogsértés, ha az épületet meg is építik.

A/7. A kérdés tehát az, hogy melyik fázistól kell vizsgálni a jogsértés tényét?

A/8. Tisztázni kell, hogy megvalósult-e jogellenes magatartás, és ha megvalósult, az miben áll, mi a jogellenes magatartás.

A/9. Van-e jelentősége annak, hogy a felperesek által megjelölt, az építész nevéhez fűződő tervek milyen tervezési fázisban voltak, és azok közül mi került átadásra a harmadrendű alperesnek?

A/10. Miután a felperesi oldal átdolgozni vélt tervei alapján semmilyen épület nem épült meg, mit értünk az alatt, hogy „rosszul sikerült az építéshez köthető mű?”

A/11. Egy építészeti mű mikortól lesz és mihez képest lesz rosszul sikerült?

II. A Szerzői Jogi Szakértő Testület eljárásának jogszabályi alapja

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. § (1) bekezdése alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő szakértő testülettől.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet (a továbbiakban: kormányrendelet) 1. § (1) bekezdése szerint a szakértő testület az Szjt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. (2) E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szjt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita.

A fenti jogszabályok alapján a jelen szakvélemény alapját képező peres ügy szerzői jogi jogvitás ügynek minősül, az eljáró bíróság és a felek által feltett egyes kérdések szakkér-

désnek minősülnek, a szakértő testület szakvéleményét a törvényszék kérte, így a szakértő testület a jelen ügyben eljárhat.

A kormányrendelet 8. §-ának (1) bekezdése szerint az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét és nem idézhető.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy az eljáró tanács tagjai a jelen szakvélemény alapjául szolgáló perben részes felekkel összeférhetlenséget eredményező viszonyban nem állnak, szakértői véleményüket függetlenül, befolyásmentesen alakították ki.

A törvényszék a megkereséshez csatolta a polgári ügy aktáját, amely tartalmazza a felek eddigi peres előadásait és csatolt okirati bizonyítékait.

Az eljáró tanács előjáróban megjegyzi, hogy az építész által tervezett építészeti alkotás tervrajza 1995-ben, tehát a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény (a továbbiakban: rSzt.) hatálya alatt keletkezett. Azonban az Szt. 107. § (1) bekezdése alapján⁶ az rSzt. kizárólag a hatálya alatt kötött felhasználási szerződésekre marad továbbra is irányadó, minden más kérdésben az Szt. rendelkezéseit kell követni, ezért az eljáró tanács szakvéleményében az Szt.-re hivatkozik.

III. A tanácsnak a törvényszék és a felek által feltett kérdésekre adott válaszai

T/1. Melyek azok, az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, a szerző szellemi tevékenységéből fakadó jegyek, amelyek e jellegük alapján szerzői jogi védelem alá esnek?

Az Szt. 1. § (1) bekezdése szerint a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. (2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy a törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: *k)* az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve.

Az építészeti alkotásokra is vonatkozik az Szt. 1. §-ának (3) bekezdése, amely egy alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján részesít védelemben. A törvény rögzíti azt is, hogy a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélétől. A műnek tehát az alkotó saját szellemi alkotásának kell lennie, úgy egyéni jelleg, mint eredetiség szempontjából.

Az SZJSZT több korábbi szakvéleményében vizsgálta az egyéni jelleg és az eredetiség kérdését, és rámutatott, hogy az alkotás lényegében akkor *egyéni*, ha az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, és *eredeti*, ha az nem csupán valamely már meglevő alkotás szolgai másolata.

⁶ 107. § (1) E törvény 1999. szeptember 1-jén lép hatályba; rendelkezéseit a hatálybalépését követően megkötött felhasználási szerződésekre kell alkalmazni.

A szerzők lehetőségei műtípusonként eltérőek. Az építészeti alkotások vonatkozásában megállapítható, hogy „a mű formájának egyik feladata a külvilág számára való érzékelhetőség, megjelenés biztosítása és a mű azonosításának lehetővé tétele. Nyilván másként jelentkezik az eredetiség egy tervezőnél, mint egy festőnél. A tervezőnek a fizikai törvények és építészeti előírások szűkebb mozgási teret engednek, mint a képzőművészeti alkotásokat létrehozó szerzőnek.”⁷

Mindezek alapján az eljáró tanács véleménye szerint az építész által tervezett épület terve nem „újszerűsége”, illetve a stílusára jellemző jegyek miatt áll szerzői jogi védelem alatt, hanem azért, mert az adott körülmények között a tervezőnek volt lehetősége (a feladat teret hagyott a választásra) és tehetsége az építész gondolatot egyéni, eredeti módon kifejtteni. Ez a konkrét, kifejtett forma a szerzői jogi védelem közvetett tárgya.

Ami az építész gondolatot illeti, idézzük a művész sorait: „A templom tornyait ölelő ’jegyenék’ közül előre néző szemek a fába költözött lélek formái. Ezekből az ablakszemekből árad a harangszó. A tornyok kilengése a szélben a szerkezetek tűréshatáráig lehetséges, a csúcson körülbelül 1,5 méter. A szélben hajladozó jegyenékkel ölelt zengőszemű tornyok áldozatra szólítják fel az élő világot. Ezt célozta a síófoki templom, s a temesvári, sepsiszentgyörgyi tornyok is. A templomhajó domború gerince és bordái a mellkasbelső, a tüdő és szív, a ’lélek’-zés helyét jelenítik meg, ahol megindul a lélek az áldozathozatal előtt.”⁸

A szóban forgó tervben az egyéni, eredeti gondolat kifejtés különösen a következőkben nyilvánul meg: az alaprajzban, a tömeg- és homlokzatkialakításban, a belső terek méretezésében és egymáshoz való viszonyában, az anyaghasználatban, a földbe süllyesztett, felülről megvilágított központi tér arányaiban és formájában. Egyéni, eredeti továbbá: a torony tömege és kontúrjai, csúcspdíszítése, a két fiatorony elhelyezése, alakja, méretezése, csúcspdíszítése, anyaghasználat (fedése).

T/2. E jegyek közé tartoznak-e a felperesek által állított jellemzők (a torony és a mögötte lévő centrális tér arányai, illetve a fiatornyok)?

Az Szjt. 1. § (6) bekezdése szerint valamely ötlet, elv, elgondolás, eljárás, működési módszer vagy matematikai művelet nem lehet tárgya a szerzői jogi védelemnek. Így egyes építészeti megoldások gyakori alkalmazása nem teszi azokat mások számára engedélykötelessé.

Az ötleten, elgondoláson túl a még védelem alatt álló szerzői művek vagy azok stílusa is szabadon használható ihletként. Ha megállapítható az alkotáshoz ösztönzést adó műtől való kellő távolság, azaz nem történik szolgai másolás, és nem is az eredeti mű átdolgozása valósul meg, akkor az eredeti szerző hozzájárulása nem szükséges. Más műtípusban történő használat esetén ez a kellő távolság általánosságban megállapítható,⁹ de azonos műtípu-

⁷ SZJSZT-38/2001 – Épület átalakítása során felmerülő egyes szerzői jogi kérdések: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2001_038.pdf.

⁸ A Felső-krisztinavárosi templom terve. Országépítő, 2005. 1. sz., p. 8.

⁹ Gyertyánfy: i. m. (2), 29. §-hoz.

soknál sem ritka. Mivel szerzői jogi értelemben nem történik felhasználás, ezért a szerző engedélyének hiánya nem vezethet jogsértéshez.

Kétségtelen, hogy az építész iskolateremtő, nagy hatású építész volt. Építészeti elvei és megoldásai – stílusjegyei – több bel- és külföldi építész munkáiban tetten érhetők. Mindazonáltal az építész „stílusa” nagyban építkezik az előző korok építészeti megoldásaiból, és figyelemmel van, az organikus építészetre általában jellemzően, a környezettel való harmóniára. Így a centrális tér az építészeket már évszázadok óta foglalkoztatja, a 16. században például a centrális templom számított a legtökéletesebb formának. A fiatorony használata sem sajátítható ki egy építész által, hiszen a fiatorony a gótikus építészet egyik jellemző motívuma, és a díszítés mellett statikai funkciója is volt, a külső homlokzati támpillérek leterhelését szolgálta. A fiatorony használata többek között Lechner Ödönnél és Kós Károlynál is megfigyelhető. Éppen ezért építészeti megoldások, elemek vagy arányok állandósult használata ugyan lehet stílussteremtő, de alkalmazásuk nem köthető a legtöbbet használó építész engedélyéhez. A stílus szerzői jogilag nem védett (nem védhető), így szabadon követhető.¹⁰

T/3. Az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, szerzői jogi védelem alá eső jegyek megjelennek-e az ötödrendű alperes által készített, végleges (módosított) építési, engedélyezési, illetve végleges (módosított) kiviteli tervekben?

Az eljáró tanács T/1–T/2. kérdésre adott válasza alapján stílusjegyek önmagukban nem állhatnak szerzői jogi védelem alatt. Az eredeti tervek egyéni, eredeti jelleget mutató, konkrét lényeges részeit kell vizsgálni, illetve azt, hogy ezek valamelyike megjelenik-e az alperes tervező végleges (módosított) tervében vagy terveiben.

Egyrészről az építész terve, másrészről a végleges (módosított) építési, engedélyezési és kiviteli tervek összevetéséből megállapítható, hogy az utóbb említett tervek az egyéni-eredeti kifejezés szempontjából lényeges elemekben azonosságot mutatnak az építész tervével – így különösen az alaprajzban, a tömeg- és homlokzatkialakításban, a belső terek méretezésében és egymáshoz való viszonyában, a földre süllyesztett, felülről megvilágított központi tér arányaiban és formájában. (A bemutatótér fedésének anyaga viszont eltérő.) Lényegében azonos a torony kontúrja, tömege, de eltérő, illetve hiányzik a csúcsdíszítés.

Az alperes tervei, illetve az épület eltér még annyiban, hogy nincsenek fiatornyok; az alaprajz, illetve az épület a földszinten kiegészült egy a szociális helyiségeket tartalmazó épületrésszel. Az alperes terve egyértelműen az építész tervének átdolgozása, mégpedig, az eljáró tanács építész tagjának véleménye szerint, hibás, elrontott átdolgozás.

¹⁰ Gyertyánfy: i. m. (2), 34. §-hoz.

T/4. Az építész által készített tervben foglalt egyéni, eredeti jellegű, szerzői jogi védelem alá eső jegyek megjelennek-e az elkészült művön annak jelenlegi állapotában?

Az épületen jelenlegi állapotában az építész 1996. márciusi tervének mint kétdimenziós műnek egyes, az egyéni, eredeti jelleg szempontjából lényeges elemei (tehát nem pusztán a „stílus”) jól láthatók háromdimenziós megvalósultságukban. Így különösen a főépület tömege és alakja (külső megjelenése), homlokzatának kialakítása.

Ad F/1.1.

Lásd T/3. kérdésre adott választ.

Ad F/1.2.

Lásd T/3. kérdésre adott választ.

Az F/2–F/7. kérdésre és az F/8. kérdés második mondatára a törvényszék megtiltotta a válaszadást.

Ad F/8.

Lásd az eljáró tanács T/1–T/3. kérdésre adott válaszait.

Ad F/9–F/10.

Lásd T/3. kérdésre adott választ.

Az F/11–F/12. és az F/15. kérdésre a törvényszék megtiltotta a válaszadást.

Ad F/13.

Lásd T/3. kérdésre adott választ.

Ad F/14.

Lásd T/3. kérdésre adott választ.

Az első- és a másodrendű alperes kérdéseire adott válaszok

Ad A/1.

Lásd a T/1. kérdésre adott választ.

Ad A/2.

Lásd a T/2. kérdésre adott választ.

A/3. Egy átlagos szemlélő szempontjából, aki nem ismeri a megvalósult építészeti alkotás megépítésének körülményeit és a jelenlegi jogvitát – vagyis nem azzal a prekoncepcióval keresi fel a helyszínt, hogy ez „az építész egy elrontott műve” – van-e olyan jellegzetessége a megvalósult épületnek, amelyből arra lehetne következtetni, hogy a műnek egyáltalán valami köze van az építéshez?

Önmagában az a tény, hogy esetleg egy átlagos szemlélő egy adott alkotást kinek tulajdonít, szerzői jogi relevanciával nem bír. Építész szakértői szemmel a megtekintett fényképek első benyomás alapján nem keltik azt a képzetet, hogy a megvalósult épület az építész műve lenne.

Ad A/4.

Lásd T/4. kérdésre adott választ.

A negyed- és ötödrendű alperes észrevételeire (kérdésekre) adott válaszok

A/5–A/11.

Ezek a kérdések jogkérdéseket érintenek, amelyekre a törvényszék a szakértő testület részére a válaszadást megtiltotta.

*Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke
Dr. Legeza Dénes, a tanács előadó tagja
Szalay Tihamér, a tanács szavazó tagja*

* * *

WEBRÁDIÓK HONLAPJÁRA MUTATÓ INTERNETES LINKGYŰJTEMÉNY SZERZŐI JOGI MEGÍTÉLÉSE

SZJSZT-29/2016

A megkeresés és a tényállás

A megkereső a nyomozóhatóság előtt a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 385. § (1) bekezdésébe ütköző és az (1) bekezdése szerint minősülő szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétségének gyanúja miatt folyamatban lévő büntetőügyben a nyomozóhatóság 2016. október 10-én kelt határozatával szakértőként a Szerzői Jogi Szakértő Testületet rendelte ki.

A nyomozóhatóság megkeresésében összefoglalta a tényállást, és az eljáró tanács rendelkezésére bocsátotta a büntetőügy iratanyagát.

Általános megállapítások

A tanács a 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése alapján a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakította ki szakértői véleményét, a tények megállapítására nem végzett külön bizonyítást.

I. A nyomozóhatóság által feltett kérdések

1. *Az átadott iratok alapján állapítsa meg a Szerzői Jogi Szakértői Testület, hogy a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató honlap működtetése a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény alapján engedély köteles tevékenységnek minősül-e?*
2. *A webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalra a webrádió beregisztrálása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény előírásaiba ütközik-e (jogsabályi helyre történő hivatkozással)?*
3. *A webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal tekintetében a webrádióknak a honlapjára mutató linkek – köztük az érintett webrádióra mutató link – beágyazottságával kapcsolatban megállapítható-e – figyelemmel a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 80. §-ában foglaltakra – a nyilvánosságához történő közvetítés és/vagy rögzítés és/vagy rögzítés utáni többszörözés? Az ilyen felhasználás engedélyköteles nyilvánosságához történő közvetítésnek, esetleg az Szjt. 28. §-a szerinti egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítésnek minősül-e?*
4. *Kérem, határozza meg a szakértői testület, hogy kivel kell a felhasználói engedélyt megkötöni, illetve kinek és milyen összegű jogdíjat, kinek a részére kell fizetni (jogsabályi helyre történő hivatkozással)!*
5. *A Szerzői Jogi Szakértői Testület egyéb észrevétele.*

II. Az eljárás sértettje által feltett kérdések

1. *Az érintett internetes rádióállomás jogdíjas zenékből, fizetett vásárolt hírekből, saját írásából, élő és konzerv gyártott műsoraiból, saját interjúiból, koncert és irodalmi műsor élőközvetítéseiből álló komplex műsorának továbbközlése szerzői engedélyköteles tevékenységnek minősül-e?*
2. *Szerzőijogdíj-fizetési kötelezettséget keletkeztet-e egy műsorszolgáltató műsorának továbbközlése, illetve más vállalkozás általi felhasználása?*
3. *Felhasználhatja-e engedély és jogdíjfizetés hiányában egy műsorszolgáltató streamjét egy másik vállalkozás jogszerűen?*

4. *Beregisztrálhatja-e egy gazdasági társaság, természetes személy vagy egyéb szervezet egy másik médium szellemi termékét, fizetett, gyártott és élő műsorát a jogtulajdonos engedélye és jogdíjfizetése nélkül?*
5. *Forgalmazhat-e egy médium egy másik műsorszolgáltató a lakosság részére létrehozott termékére mutató linket a jogtulajdonos engedélye és jogdíj fizetése nélkül?*
6. *Jogszerű-e a jogtulajdonos tudta és beleegyezése nélkül komplex műsort egy másik műsorszolgáltató internetes oldalára, a tulajdonos által ismeretlen környezetbe, idegen reklámok és tartalmak közé beregisztrálni, nagy nyilvánosság részére hozzáférhetővé tenni?*

A tanácsnak a nyomozóhatóság és a sértett által feltett kérdésekre adott válaszai

I/1.

Az eljáró tanács a feltett kérdést úgy értelmezte, hogy az a webrádiós linkgyűjtemény közzétételének engedélyköteles voltára kérdez rá, nem pedig arra, hogy a honlap létrehozása során általában kerültek-e szerzői művek (pl. grafika stb.) felhasználásra. Az ilyen módon pontosított kérdésre az eljáró tanács azt a választ adja: a hatóság által rendelkezésre bocsátott iratok alapján, illetve a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal megtekintése után megállapítható, hogy a webrádiós linkgyűjtemény közzététele a kirendelés tárgyát képező esetben a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) alapján nem engedélyköteles tevékenység.

I/2.

A rendelkezésre bocsátott iratok, valamint a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal megtekintése után megállapítható, hogy az érintett webrádió regisztrálása a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalra, amely semmilyen, a szerzői jogi törvényben oltalom alá helyezett mű vagy teljesítmény felhasználásával nem járt, nem ütközik az Szjt.-be.

I/3.

A rendelkezésre bocsátott iratokban nem található adat, megállapítás arról, hogy a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalon az érintett webrádióra mutató linkről miként lehetett eljutni a webrádió oldalára, hogyan lehetett elérni annak adásfolyamát. A vizsgálati iratokban található Békéscsabán, 2016. október 6-án kelt feljegyzés mellékletében a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalra történő belépést követően készített képernyőmásolatok találhatók. Ezek bemutatják a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal kezdőoldalát, amelyen a különböző webrádiók vannak felsorolva, majd azt, hogy a kiválasztott rádió nevére kattintva „az adott rádió weboldalára navigál a program”, vagyis „az adott rádióállomás weboldala ami megjelenik (új lapon)”. Ezek alapján – valamint a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal meglátogatása után – megállapítható, hogy az olda-

Ion található rádió nevére kattintva az adott rádió saját weboldalának főoldala jelenik meg, tehát a látogatónak egyértelmű, hogy nem a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalon találja a kiválasztott rádió műsorát, hanem azt a rádió saját weboldalán belül érheti el. Azzal, hogy a linkgyűjtemény az adott linkre kattintás eredményeként kizárólag átirányít a hivatkozott rádió saját weboldalának a főoldalára, és semmilyen más folyamatot nem indít el, nem valósul meg sem az Szjt. 80. §-a, sem pedig a 28. §-a szerinti felhasználás.

I/4.

Tekintettel a korábban kifejtettekre, mivel a linkgyűjtemény csupán átirányít a hivatkozott rádió saját weboldalának a főoldalára, és semmilyen más folyamatot nem indít el, így a hivatkozott rádió műsorának a szerzői jogi törvényben oltalom alá helyezett felhasználása nem valósult meg, felhasználás hiányában pedig sem engedély beszerzésére, sem pedig díjfizetésre nincs szükség.

I/5.

Az eljáró tanács egyéb észrevételt nem kíván tenni.

II/1.

Az érintett webrádió az Szjt. 80. § (1) a) pontja, továbbá (4) bekezdése alapján „saját műsort nyilvánosságához vezeték útján közvetítő szervezet”, így műsorának más rádió- vagy televízió-szervezetek, illetve vezeték útján a nyilvánosságához történő közvetítését végzők révén történő sugározásához, illetve nyilvánosságához közvetítéséhez az Szjt. 80. § (1) a) pontja, továbbá (4) bekezdése alapján szükség van a webrádió engedélyére. A webrádió saját műsorában a nyilvánosságához közvetített művek és kapcsolódó jogi teljesítmények sugárzásához, vezeték útján vagy egyéb módon – az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával – a nyilvánosságához történő egyidejű, változatlan és csonkítatlan továbbközvetítéséhez pedig az Szjt. 28. § alapján a műsorban felhasznált művek és teljesítmények jogosultjainak engedélyére, illetve a részükre történő díjfizetésre van szükség.

A nyomozóhatóság által rendelkezésre bocsátott iratok alapján, illetve a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldal megtekintése után megállapítható, hogy a kirendelés tárgyát képező esetben nem történt az Szjt. 80. § (1) a) pontja és 28. §-a szerinti felhasználás.

II/2.

A műsorszolgáltató műsorának „továbbközlése” esetén az ezt megvalósító felhasználó, legyen az természetes vagy jogi személy, illetve vállalkozás vagy egyéb szervezet, a II/1. pontban kifejtettek szerint és körben köteles engedélyt kérni és jogdíjat fizetni.

II/3.

Az eljáró tanács a kérdést úgy értelmezte, hogy a „felhasználás” kifejezés itt az Szjt. 80. vagy 28. §-a alá eső tevékenységeket jelent, a „műsorszolgáltató streamje” kifejezés pedig magát a műsort jelenti. Ezzel a pontosítással az eljáró tanács megállapítja, hogy amennyiben a felhasználás az Szjt. 80. vagy 28. §-a alá esik, akkor az a fentebb kifejtettek szerint csak a jogosultak engedélyének beszerzése és a részükre történő jogdíjfizetés mellett jogszerű, kivéve ha a felhasználás az Szjt. IV. fejezetében meghatározottak szerint szabad felhasználásnak minősül, vagy a szerzői jog más korlátozása alá esik (pl. idézés).

II/4.

Az eljáró tanács az I/2. kérdésre adott válaszában már megállapította: az érintett webrádió beregisztrálása a webrádiós linkgyűjteményt szolgáltató weboldalra, amely semmilyen, a szerzői jogi törvényben oltalom alá helyezett mű vagy teljesítmény felhasználásával nem járt, nem ütközik az Szjt.-be.

Megállapítja továbbá, hogy a fentiek szerinti, szerzői jogilag releváns cselekménnyel nem járó regisztráció kapcsán annak eldöntése, hogy ezt a regisztrációt csak a műsorszolgáltató vagy valaki más is megvalósíthatja, nem tartozik a hatáskörébe.

II/5.

Az eljáró tanács ennek a kérdésnek a kapcsán is az I/2. kérdésre adott válaszát tartja irányadónak.

II/6.

A regisztráció jogszerűségének szerzői jogi megítélését illetően az eljáró tanács visszautal az I.2. pontban adott válaszára. A műsor nyilvánosság részére hozzáférhetővé tételének szerzői jogi megítélése kapcsán pedig visszautal a II/1. pontban adott válaszára.

Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke

Dr. Horváth Péter, a tanács előadó tagja

Dr. Mlinarics József, a tanács szavazó tagja

* * *

IPARI TERVEZŐMŰVÉSZETI ALKOTÁS SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-30/2016

A megkereső által feltett kérdések

- I. *Az 1. sz. mellékletben bemutatott, a megkereső által tervezett Q. típusú utasváró egyéni és eredeti jellege folytán szerzői jogi védelem alá tartozik-e?*
- II. *A 3. sz. mellékletben csatolt összehasonlítás alapján a 2015-ben megvalósult utasváró(k) sértik vagy sérthetik-e a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait?*

Az eljáró tanács szakvéleménye

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács szakvéleményét a megkereséshez csatolt bizonyítékok alapján hozta meg.

Az eljáró tanács érdemi álláspontot tartalmazó szakvélemény nyújtására nem jogosult, kizárólag a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: „Szjt.”) rendelkezései alapján egyfajta szempontrendszer nyújthat a megkereső számára.

- I. *Az 1. sz. mellékletben bemutatott, a megkereső által tervezett utasváró egyéni és eredeti jellege folytán szerzői jogi védelem alá tartozik-e?*

1. Ipari tervezőművészeti alkotások szerzői jogi védelme

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a Q. típusú utasváró esztétikai, művészi összbenyomás alapján ipari tervezőművészeti alkotás kategóriába tartozik, tehát *egyéni, eredeti jellegű szerzői műnek minősül*.

A hazai szabályozás tekintetében kijelenthető, hogy „A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.”¹¹ Más feltétel tehát nem áll fenn a védelem keletkezéséhez. Az önkéntes műnyilvántartás eljára

¹¹ Szjt. 1. § (3). Ennek nemzetközi háttere a Berni Uniós Egyezmény 5. cikkének (2) bekezdése, ami a szerzői jogi védelem formái kötöttség nélküli oltalmát mondja ki: „E jogok élvezete és gyakorlása nincs kötve semmiféle alakszerűséghez, és független attól, hogy a mű a származásának országában védelem alatt áll-e.”

útján kiállított tanúsítvány nem alapoz meg szerzői jogi védelmet, kizárólag – egy esetleges szerzői jogi jogvitában – a szerzőség bizonyításának megkönnyítését szolgálja.

Az Sztj. védi az irodalmi, tudományos és művészeti (így az ipari tervezőművészeti) alkotásokat, amelyek a szerző szellemi tevékenységéből eredő egyéni, eredeti jelleggel rendelkeznek.¹²

Az Sztj. 1. § (2) bek. o) pontja értelmében az utasváró ipari tervezőművészeti alkotásnak minősül. E műtípus a következőt jelenti: „Az ipari tervezőművészet valamely termék külső megjelenésének esztétikai és műszaki szempontok szerint kialakított terve, modellje, amely alapján ipari gyártástechnológiával állítják elő a termékeket, s áruként (nem műtárgyként) hozzák forgalomba. Ilyenek jellemzően a folyóméterben gyártott textíliák, vagy a formatervezett bútorok.”¹³

Az ipari tervezőművészeti tárgyak állhatnak formatervezésiminta-oltalom és szerzői jogi védelem alatt egyaránt. Így nem kizárt, hogy az alkalmazott művészet alkotásai nemcsak egyéni és újak (ezek a formatervezésiminta-oltalom bejegyzésének anyagi jogi feltételei), hanem művészi – azaz egyéni, eredeti – jelleggel is rendelkeznek. Ez utóbbi alapozza meg szerzői jogi védelmüket. Hogy az egyéni, eredeti jelleg, művészi érték felfedezhető-e a tárgyon, ehhez az alkotást művészeti szempontból kell megvizsgálni.¹⁴ Ez következik a Legfelsőbb Bíróság LB. Pf. III. 21 105/1971. számú határozatából is.¹⁵

Az egyéni, eredeti jelleg az alkotás külső kialakításában megnyilvánuló kifejezőmódban jelenik meg. Ez jelenti az alkotó személyes, saját szellemi tevékenységéből adódó gondolatnak megjelenítését.

A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől¹⁶ vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.¹⁷ A szerzői jogi védelem szempontjából nincs jelentősége tehát annak, hogy különleges kreativitás vagy művészi színvonal jellemzi-e az alkotást. Ebből következik, hogy egy esztétikailag ízléses bútordarab még nem biztos, hogy egyéni, eredeti jelleggel bír, és ugyanez fordítva is igaz, azaz egy nem tetszetős berendezési tárgy is minősülhet szerzői műnek. Értékítéletet pedig tükrözhet például egy zsűrizett alkotás, ami nem feltétlen alapozza meg a védelmet.¹⁸

Ezt támasztja alá a bírósági döntés is: „A Képző- és Iparművészeti Lektorátusnak a művészeti alkotásokról kiadott értékelése önmagában nem alapítja meg a szerzői jogvédelmet.”¹⁹

¹² Sztj. 1. § (2)–(3).

¹³ Gyertyánfy: i. m. (2), p. 412.

¹⁴ Vö.: Sztj. 1. § (3).

¹⁵ Gyertyánfy: i. m. (2), p. 86.

¹⁶ BH1980.332 in: Gyertyánfy: i. m. (2), p. 86.

¹⁷ Sztj. 1. § (3). Vö.: Ficsor Mihály: Szerzői jogi törvény. Viva Média Holding, Budapest, 1999, p.33. E felfogás tükröződik a BUE-ben is, amelynek 2. Cikke szerint az egyezmény szerinti védelem kiterjed az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotására, tekintet nélkül a mű létrehozatalának módjára vagy alakjára.

¹⁸ Gyertyánfy Péter: A szerzői jogi törvény magyarázata. KJK-Kerszöv, Budapest, 2006, p. 357.

¹⁹ BH 1990/420. In: Gyertyánfy: i. m. (18), p. 31.

Az egyéni, eredeti jelleg *nem azonos az objektív újszerűséggel*. Az általamhoz nem szükséges, hogy a műben kifejezett gondolatok, elvek objektív, így a dizájnoltalom²⁰ értelmében „újszerűek” legyenek (objektív újdonság). A szerzői jog egyedi alkotást követel meg. Ugyanakkor az egyediség abban áll, hogy az alkotás lényeges elemei (pl. színvilága, formai kialakítása) összbenyomás alapján nem találhatók meg más alkotásban. Az alkotó tekintetében tehát egy új alkotás jön létre, ami nem egy másik alkotás másolata. Ennek értelmében beszélhetünk *szubjektív újdonságról*.²¹ A szubjektív újdonság kapcsolódhat a tárgy funkcionális, technikai elemeihez kötődő esztétikai elemhez, vagy éppen megjelenhet ezektől függetlenül, pusztán díszítőelemként is.

Az „egyéni, eredeti jelleg” fennállásához így elengedhetetlen, hogy *legalább minimális tere* legyen a különböző megoldások közötti választásnak. Az alkotás folyamata ne legyen tehát teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által.

Az alkotás terét a tárgy kialakításánál szerepet játszó *döntési lehetőségek és azok korlátai* jelentik. Döntés megnyilvánulhat pl. az anyagválasztásban, a forma- és színvilág meghatározásában. Ugyanakkor az alkotás terét szűkítik a dizájn tárgy használati funkció, a technikai adottságok, az ergonómiai követelmények, továbbá az adott iparágra jellemző megvalósított ötletek, stíluselemek.²² (Ezért a vizsgálat része a tárgy külső jellemzőinek megismerése mellett a piacon található példányok alaposabb tanulmányozása is,²³ amelyek a már megvalósult formai, színbeli, anyag-összetételbeli ötleteket jelentik.) A szerzői műnek tehát ezen túlmutató jellemvonásokkal kell rendelkeznie. A szerzői jogi védelmet a fenti kérdésekben hozott, a szerzői alkotótévékenységet feltételező döntések és választások összessége határozza meg.²⁴

Összefoglalva az alkotás akkor „egyéni”, ha „*az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, s ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat*”, és akkor „eredeti”, ha „*az nem csupán valamely már meglévő alkotás szolgai másolata*”.²⁵ Az egyéni, eredeti jellegnek pedig *esztétikai, művészi értékben* kell megjelennie.

²⁰ A formatervezési minták oltalmáról szóló 2001. évi XLVIII. törvény 2. §-a. „(1) Új a minta, ha azzal azonos minta nem jutott nyilvánosságra az elsőbbség időpontját megelőzően. (2) A mintákat egymással azonosnak kell tekinteni akkor is, ha külső jellegzetességeik csupán lényegtelen részletekben különböznek.”

²¹ Gerhard Schricker, Ulrick Loewenheim: Urheberrecht, Kommentar. München, Verlag C.H. Beck, 2010, 4. Auflage. p. 112.

²² SZJSZT-05/2007/01 – Lámpák szerzői jogi védelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2007_005.pdf.

²³ Ezt támasztja alá az SZJSZT-30/2000. – Termékek csomagolásának szerzői jogi védelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2000_030.pdf. miszerint: „... az álláspontnak a kialakításánál az eljáró tanács figyelembe vette az Sz. által forgalmazott OKÉÉ márkanévű buborékos Túró Rudi és a PÖTTYÖS Túró Rudi csomagolását.” Így egy termék külső megjelenésének közismertsége az egyéni, eredeti jelleg hiányát támasztja alá. Vö. továbbá: SZJSZT-05/2007/01, i. m. (22).

²⁴ Vö. SZJSZT-09/2012 – Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2012_09.pdf.

²⁵ SZJSZT-38/2003 – Külsős órádók előadásainak szerzői jogi védelme: https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2003_038.pdf.

2. Az utasváró szerzői jogi védelme

Szerzői jogi védelem szempontjából a Q. típusú utasváró esztétikai, művészi összbenyomás alapján ipari tervezőművészeti alkotásnak minősül.

Az eljáró tanács az utasváró egyéni, eredeti jellegét kizárólag *összbenyomása alapján* alapította meg.

Általában elmondható, hogy egy ilyen jellegű tárgy kialakításánál az alkotói szabadság alapvetően adott. Ilyen döntések közé tartozhat többek között az utasváró szerkezetének formai kialakítása, vonalvezetése (pl. szögletes, boltíves tetőszerkezet), a használt anyagok megválasztása (pl. fém, fa, üveg) és színvilága, valamint az ülési lehetőség kiválasztása (pl. különálló fapad, talajon rögzített fémülőkék), továbbá az oldalüvegek díszítése (pl. grafikai, képzőművészeti megoldásokkal, figuratív, absztrakt módon, funkcióval és anélküli díszítőelemekkel, térbeli és síkbeli módon stb.).

Mindezek alapján az eljáró tanács úgy ítéli meg, hogy a megkereső alkotója szellemi tevékenységén alapuló megoldást választott.²⁶

Az utasváró egyéni, eredeti jellegét egyrészt az oldalfalak és a hátfal üvegfületein végigfutó dekoratív és figyelemfelhívó fehér színű csíkozás, másrészt az ülőpad hosszával megegyező méretű, a pad mögötti hátfalra szerelt, fából készülő árnyékvető lécek alkalmazása alapozza meg (megkeresés, 3. sz. melléklet 1. pontja alatt felsorolt jellegzetességek 5. és 7. alpontja). Ezek az elemek, funkcionális értékeik mellett, esztétikailag jelentősen hozzájárulnak az utasváró művészi összbenyomásához, és együttesen markáns, könnyen felismerhető, egyéni és egyedi karaktert adnak a terméknek.

Az eljáró tanács *nem vette figyelembe* a művészi összbenyomás alapján nem észlelhető, a megkeresésben felsorolt, jellegzetesnek tekintett első négy, valamint a hatodik jellemvonást (megkeresés, 3. sz. melléklet 1. pontja alatt felsorolt jellegzetességek). Ennek indoka, hogy az utasváró esetében a művészi külalak, annak egyéni, eredeti jellege a meghatározó, amit a felsorolt jellemvonások közül az 5. és a 7. alpont alapoz meg. Azaz azok az elemek, amelyek nem járulnak hozzá az utasváró kinézetének esztétikai megítéléséhez, nem relevánsak a vizsgálat szempontjából. Még akkor sem, ha mindezen jellegzetességek egy teljesen új szerkezeti, műszaki megoldáson alapulnak. (Ez utóbbiak vizsgálata az iparjogvédelem területéhez tartozik.)

II. A 3. sz. mellékletben csatolt összehasonlítás alapján a megvalósult utasváró(k) sértik vagy sérthetik-e a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait?

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a más városban felállított utasvárók sértik a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait.

²⁶ Szjt. 1. § (3).

Az Szjt. értelmében: „A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”²⁷ A felhasználás körébe tartozik a többszörözés is, a felhasználónak tehát ehhez is engedélyt kell kérnie a szerzői jogosulttól.²⁸ A többszörözés fogalmát az Szjt. tágra határozza meg, így „Az építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése is.”²⁹

Bár az Szjt. kifejezetten nem említi a dizájn tárgyat, az építészetre vonatkozó definíció azonban analóg módon alkalmazható annak 3D jellege miatt. *„Jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.”*³⁰

Az eljáró tanács megvizsgálta, hogy a 2011-ben fejlesztett utasváró beazonosított egyéni, eredeti elemei mennyiben köszönnek vissza a – megkereső állítása szerint 2015-ben megvalósult – másik utasváró kialakításában.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy *esztétikai, művészeti összbemutató alapján a két utasváró szinte azonosnak tekinthető.* Ennek indoka, hogy az utasváró egyéni, eredeti fehér csíkozása és lécezős megoldása mind anyaghasználatban, mind formai megoldásban szinte egy az egyben visszaköszön a 2015-ben megvalósult utasváróban. Ennek magyarázata a rendelkezésre álló viszonylag tág körű alkotási tér, valamint hogy az azonosság fennállása miatt nem valószínűsíthető, hogy a 2015-ben felállított utasváró tervezője a megkereső tervétől függetlenül jutott volna ugyanarra az esztétikai megoldásra.

Ezért az eljáró tanács megállapítja a rendelkezésre álló bizonyítékok összehasonlítása alapján, hogy a 2015-ben megvalósult utasvárók sérthetik a megkereső termékéhez fűződő szerzői jogait.

Dr. Koltay Krisztina, a tanács elnöke

Dr. Hepp Nóra, a tanács előadó tagja

Pohárnok Mihály, a tanács szavazó tagja

* * *

²⁷ Szjt. 16. § (1).

²⁸ Szjt. 18. §.

²⁹ Szjt. 18. § (2) utolsó mondat.

³⁰ Szjt. 16. § (6).

SZAKIRODALMI MŰ ENGEDÉLY NÉLKÜLI ÁTVÉTELE ESETÉN A SZERZŐT MEGILLETŐ DÍJAZÁS SZEMPONTJAI

SZJSZT-01/2017

A megkereső törvényszék által feltett kérdések

1. A kirendelt szakértő a megküldött peres iratok alapján nyilatkozzon arról, hogy az alperes által készített tanulmányból milyen értéket képvisel a felperes kötetének 13–34. átemelt oldala az alperes által készített tanulmány céljához és összértékéhez viszonyítva!
2. Nyilatkozzon a szakértő arról is, hogy milyen értéket képvisel az alperes által készített tanulmányban a plagizált rész a gyakorlati felhasználhatóság szempontjából összevetve az alperes által készített tanulmány többi részével!
3. A szakértő határozza meg azt a díjmértéket, amely az alperes által készített tanulmány értékéhez képest a plagizált rész alapján megállapítható!

Az alperes által feltett kérdések³¹

1. Kérem a szakértőt, hogy nyilatkozzon arról, hogy a kérdéses szövegrész átvétele a konzorcium és a központ között létrejött megbízási szerződés teljesítése szempontjából szükséges volt-e.
2. Amennyiben az első kérdés alapján az átvett szövegrész a szerződés teljesítése körében szükséges volt, kérem, nyilatkozzon arról, hogy a tanulmány felperestől idézett része a konzorcium és a központ között létrejött megbízási szerződés 1. pontjában foglalt teljesítendő feltétele közül mely(ek)et teljesíti.
3. Amennyiben van olyan pont, amelyet az idézett szövegrész teljesít, akkor azt az adott ponton belül milyen arányban teljesíti, illetve ez a teljes feltételrendszer alapján a teljes teljesítési hányad hány százalékát teszi ki?
4. Amennyiben a szakértő válasza az első kérdésre az, hogy az idézett szövegrész a megbízási szerződés meghatározott feltételeit teljesíti, akkor az idézett szövegrész teljesítési százalékára figyelemmel az a kapott ellenérték mekkora részét teszi ki?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Előzetes megjegyzések

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 101. § (1) bek. alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő szakértő testülettől.

³¹ 2017. január 25-én kelt előkészítő irat.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet meghatározza a testület feladatait:

„1. § (1) A Szerzői Jogi Szakértő Testület (a továbbiakban: Szakértő Testület) az Szjt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján.

(2) E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvita ügy az Szjt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita.

(3) E rendelet alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szjt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.”

A Szerzői Jogi Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét.

A jogvita az alábbiakban foglalható össze a bíróság kirendelő végzése alapján.

A felperes a szerzője a J. című, 2010-ben kiadott szakirodalmi műnek.

Az alperes mint megrendelő a 2014. szeptember 25-én kelt szerződéssel megbízta az egyetemet mint vállalkozót egy tanulmány elkészítésével (A/4 melléklet). A vállalkozó a szerződésben meghatározott feladatok végrehajtására tudományos munkatársat (vállalkozó) jelölt ki (II. 5.). A tanulmányt a vállalkozó a szerződés szerint 2014. szeptember 30-ig egy példányban, nyomtatott formában, postai úton megküldi a megrendelő címére, és elektronikusan „doc” vagy „docx” formában megküldi a megrendelő kapcsolattartója e-mail címére (II. 7.). A felek a vállalkozói díjat nettó 2 000 000 Ft, összesen bruttó 2 540 000 Ft-ban határozták meg (IV. 1.). A megrendelő kikötötte, hogy a teljesítés során keletkező, szerzői jogi védelem alá eső alkotáson a megrendelő területi korlátozás nélküli, kizárólagos és harmadik személynek átadható felhasználási jogot szerez, amely kiterjed az alkotás átdolgozására is (V. 2.).

Az elkészített tanulmány a per F/3 melléklete. A tanulmányon nincs feltüntetve szerző, csak a 2014-es évszám. A tanulmány szerkezete – a tartalomjegyzéke alapján – az alábbi:

- Bevezetés,
- Fajtakérdés,
- Tartástechnológia,
- Takarmányozástechnológia,
- Bemutató mintatelep létrehozása,
- Ágazati integráció.

A perben nem vitatott, hogy az F/3 alatti tanulmány 13–34. oldala szó szerint megegyezik a felperes művének 5–35. oldalon található szövegével. A szó szerint átvett rész a tanulmány „Tartástechnológia” fejezetének a része.

A tanulmány teljes terjedelme 50 oldal. Ebből az átvett szövegrész 20 oldal terjedelmű, azaz a teljes szöveg 42%-a.

A tanulmány megrendelésének a háttere, hogy a központ 2014. szeptember 29-én megbízási szerződést kötött a konzorciummal, amely megbízás tárgya a tanulmány készítése a kazah juhtenyésztés fejlesztési lehetőségeiről és az abban lehetséges magyar részvételtől (A/3 melléklet). A megbízási szerződés 1. pontja meghatározza annak tárgyát, miszerint a tanulmány főbb szakmai területei az alábbiak:

- a kazah juhtenyésztés bemutatása,
- fejlesztési igények, lehetőségek,
- a kiemelt partnerek bemutatása,
- a magyar ágazati lehetőségek, kapcsolódási javaslatok,
- a magyar vállalkozói csoport bemutatása, akik részt vehetnek a fejlesztésekben,
- az együttműködési program bemutatása, projekttervek,
- a kazah fejlesztések várható haszna a magyar partnerek számára,
- a várható beruházások mértéke.

A megbízási szerződés szerint a konzorciumot mint megbízottat a feladat elvégzéséért 6 259 842 Ft + áfa megbízási díj illeti meg. A feladat a minisztérium jóváhagyásával tekinthető elvégzettnek (3.1.).

A törvényszék által feltett kérdésekre adott válaszok

1. *A kirendelt szakértő a megküldött peres iratok alapján nyilatkozzon arról, hogy az alperes által készített tanulmányból milyen értéket képvisel a felperes követetnek 13–34. átemelt oldala az alperes által készített tanulmány céljához és összértékéhez viszonyítva!*
2. *Nyilatkozzon a szakértő arról is, hogy milyen értéket képvisel az alperes által készített tanulmányban a plagizált részt a gyakorlati felhasználhatóság szempontjából összevetve az alperes által készített tanulmány többi részével!*

Az eljáró tanács az 1. és 2. kérdést együtt válaszolja meg.

A felperes álláspontja, hogy az alperes tanulmányának jelentős részét, az igazi értékét az ő szerzői műve jelenti, és nem lehet pusztán a mű terjedelméhez, oldalszámokhoz vagy témakörökhöz kötni a plagizált rész értékét.

Az eljáró tanács úgy ítéli meg, hogy a bíróság kérdése közvetetten arra is irányul, hogy jelen esetben indokolt-e eltérni a terjedelem alapján történő arányosítástól.

Az eljáró tanács megvizsgálta, hogy a bíróság által feltett kérdésekre tekintettel szükséges-e külső szakértő bevonása a szakértői vélemény elkészítésébe. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 6. § (2) bekezdése szerint ha a szakértői vélemény kialakításához olyan különleges szakismeretre is szükség van, amellyel a testület tagjai nem rendelkeznek, tanácskozási joggal külső szakértő közreműködése is igénybe vehető.

Az eljáró tanács, amely szerzői jogi kérdésben jogosult szakértői véleményt adni, nincs abban a helyzetben, hogy értékelje a juhtenyésztéssel foglalkozó átfogó tanulmány egyes fejezeteinek súlyát a műben. A felperes műve a juhtenyésztés egyik részét, a juhbetegségeket elemzi, és ezt a részt vették át – más cím alatt – az alperes tanulmányába, amely a juhtenyésztés több más aspektusát is bemutatja (pl. fajtaválasztás, takarmányozás stb.).

A Sztj. 1. § (1) bek. alapján a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. A (2) bek. szerint szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű. A (3) bek. kimondja, hogy a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értéktételestől.

Ebből következően a szerzői jogi védelem és az engedély nélküli felhasználás szempontjából az eljáró tanácsnak nincs módja arra vonatkozóan megállapítást tenni, hogy milyen értéket képvisel az alperesi tanulmányban a plagizált rész a tanulmány céljához viszonyítva, továbbá összevetni a tanulmány egyes fejezeteit a gyakorlati felhasználhatóság szempontjából. Az Sztj. fentiekben hivatkozott 1. § (3) bekezdésében foglaltak értelmében ennek különbözőbb jelentőséget sem lehet tulajdonítani.

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy *többszerzős szakmai műveknél bevett gyakorlat, hogy az egyes szerzők honoráriumát az általuk írt műrészek terjedelmi arányai alapján állapítják meg.*

3. *A szakértő határozza meg azt a díjmértéket, amely az alperes által készített tanulmány értékéhez képest a plagizált rész alapján megállapítható!*

Keresetlevelében a felperes kereseti követeléseként kérte kötelezni az alperest 4 000 000 Ft kártérítés, valamint ezen összeg után a tanulmány elkészítésének időpontjától (feltételezett időpont: 2014. július 1.) a kifizetés napjáig tartó késedelmi kamat megfizetésére. A jogcím indokaként előadta, hogy „a kártérítési kereseti kérelmet elsődlegesen ... az Sztj. 94. § (2) bekezdésére és a régi Ptk. 339. § (1) bekezdésére mint tényleges károkozásra alapítom, amely során kérem a régi Ptk. 359. §-ában foglaltak szerint általános kártérítés megállapítását, másodlagosan pedig a régi Ptk. 339. § mellett a régi Ptk. 355. §-ának alkalmazásával kérem a nem vagyoni kártérítés megállapítását”. A felperes előadta azt is, hogy ha a jogvita elbírálására az új Ptk. rendelkezései szerint kerül sor, a nem vagyoni kártérítés helyett sérelemdíjként kéri megállapítani az alperes elmarasztalását az új Ptk. 2:52. § alapján. A felperes szerint a konzorcium a tanulmány fejében megbízási (vállalkozói) díjat kapott, így művének a felhasználásával 8 000 000 Ft haszonra tett szert. A felperes nem bontotta meg, hogy a

követeléséből mennyi (i) a felhasználási díjjal kapcsolatos követelése és (ii) a nem vagyoni kár, illetve a sérelemdíj iránti követelése.

A perbeli esetben a felperes érvényesíteni kívánt jogaként a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésére hivatkozott, azaz a szerzői jogi jogsértés szubjektív jogkövetkezményét kívánta alkalmazni, amelyhez bizonyítania kell a kártérítési felelősség fennállásához szükséges valamennyi körülményt, míg az alperes ezek bizonyítása esetére kimentheti magát azzal, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható volt.

A felperes igénye – a kialakult bírói gyakorlat³² szerint – az Szjt. 94. § (1) bekezdés e) pontja alapján a jogsértéssel elért gazdagodásként is nyerhet elbírálást. Az Szjt. 94. §-ának (1) bekezdés e) pontja szerint jogainak megsértése esetén a szerző a jogsértővel szemben követelheti a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését, amely a kialakult ítélkezési gyakorlat szerint legalább a megfizetni elmulasztott jogdíj összegével azonos. A gazdagodás mértéke meghatározásánál a jogsértőnek a jogsértéssel összefüggésben elért teljes bevételéből (nettó árbevétel) kell kiindulni, és abból – lévén szó objektív jogsértésről – levonhatók a tényleges, igazolt költségek. Ha a költségek levonása után még marad gazdagodása, arra a szerző igényt tarthat. Tehát a gazdagodás mértéke nem minden esetben felel meg a jogdíj mértékének, annál több lehet, viszont annál kevesebb nem. A jogdíj/gazdagodás összegét ahhoz a felhasználási módhoz igazodóan kell meghatározni, amelynek tekintetében a jogosulatlan felhasználás megvalósult.

Az eljáró tanácsnak elsődlegesen azt kell vizsgálnia, hogy milyen jogsértő magatartásra került sor, és ezen jogsértések alapján milyen kártérítési/gazdagodási igényt érvényesíthet a szerző. A szerző a pert kizárólag a konzorciumot vezető alperes ellen indította meg, az egyetemmel szemben nem.

Az Szjt. 16. § (1) bekezdése alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. A törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

A Szjt. 16. § (1) bekezdése kimondja a szerző minden felhasználási módra kiterjedő általános felhasználási és engedélyezési jogát (generálklauszula). Az Szjt. 17. §-a példálózóan sorolja fel a tipikus felhasználási eseteket.

Amikor az egyetem munkatársa a felperesi művet a tanulmányba átvette a szerző nevének feltüntetése nélkül, a szerzői művet felhasználta (többszörözés).

Az egyetem a tanulmányt átadta az alperesnek: egy nyomtatott példányban és elektronikusan, e-mail útján. Ezt követően az alperes a tanulmányt a megbízási szerződés (A/3) teljesítéseként átadta a központnak. Az eljáró tanács szerint az alperes teljesítése nem kizárólag a műpéldány átadását (birtokátruházás) jelentette, hanem az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerinti szerzői jogi felhasználási cselekményt végzett (generálklauszula), amikor a tanulmányt üz-

³² Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.317/2015/3.; FIT-H-PJ-2015-782. bírósági határozata.

leti tevékenysége során hasznosította. A birtokátruházás üzleti hasznosítás céljából történt, ezzel a bármely felhasználás fogalma alá tartozó magatartás valósult meg.

Az alperesi felhasználás jogellenes magatartásnak minősül, amellyel okozati összefüggésben a felperes nem jutott bevételhez, a felperesnek tehát elmaradt bevétele keletkezett, ami az ezen felhasználási mód utáni meg nem fizetett megbízási díjban testesül meg. Jelen esetben tehát a felperes kára (ha eltekintünk a személyiségi jogi jellegű igénytől) megegyezik az alperes gazdagodásával.

Az Szjt. 42. §-ának (1) bekezdése értelmében a felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni, míg a 45. § (1) bekezdése szerint a felhasználási szerződést – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni. A jelen esetben ilyen írásba foglalt felhasználási szerződés a peres felek között a sérelmezett felhasználásra nem jött létre. Az Szjt. 16. § (6) bekezdése alapján jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

A jogdíj összegszerűségének meghatározásánál az alapvető szempont, hogy a szerzői mű felhasználásáért járó díjazás a felek szabad megállapodásán alapul. Nincs olyan objektív könyvszakértői mérce, amely a jogosulatlan felhasználás ellenértékének megállapításához alapul szolgálhatna.

A felhasználási díj lehetséges összege tekintetében az eljáró tanács az alábbiakból indul ki.

Az eljáró tanács az előzőekben már utalt a többszerzős szakmai műveknél folytatott általános gyakorlatra, amelynek alapján az egyes szerzők honoráriumát az általuk írt műrészek terjedelmi arányai alapján állapítják meg.

A jelen esetben a felhasználási díj megállapításához kiindulópontként rendelkezésre áll az A/3 alatt mellékelt megbízási és az A/4 alatt csatolt kutatási szerződés, amelyek rendelkeznek a fizetendő díj összegéről.

Sem a megbízási szerződés (A/3), sem pedig a kutatási szerződés (A/4) nem bontja meg, hogy a fizetendő díjból mekkora rész az elvégzendő tevékenység ellenértéke, és mekkora rész a felhasználási engedély ellenértéke.

Mivel az alperes nem végzett tényleges tevékenységet (tanulmány elkészítése), mert a felperesi művet a fent írt mértékben átvette, így a jogsértésből eredő gazdagodása nemcsak a felhasználás fejében ki nem fizetett szerzői (felhasználási) díj, hanem a szolgáltatásának ellenértékéként kapott teljes megbízási díj összege, amelyből az igazolt költségeit levonhatja.

A konzorcium a tanulmány elkészítésével és átadásával kapcsolatban nettó 4 259 842 Ft eredményt ért el. Ez abból következik, hogy a kapott 6 259 842 Ft + áfa megbízási díjból levonásra kerül mint költség az egyetemnek kifizetett díj (2 000 000 + áfa).

A felperesi mű és a tanulmány terjedelmének aránya (42%) alapján tehát az alperesi dagodás összege 1 789 134 Ft.

Azzal, hogy a felperes nevét a tanulmányban nem tüntették fel, és a szerző nem mondott le nevének a feltüntetéséről, megsértették a szerzőnek a Szt. 12. §-ában szabályozott névfeltüntetéshez való jogát. A személyiségi jog megsértése esetén érvényesített sérelemdíj összegének meghatározása nem szerzői jogi szakkérdés – amely az SZJSZT hatáskörébe tartozik –, így erre vonatkozóan az eljáró tanács nem foglalhat állást. A mérlegelést az Szt. 94. § (2) bekezdés második mondata, illetve a 3. § és a Ptk. 2:55. § útján alkalmazandó Ptk. 2:52. § (3) bekezdése alapján, szabad mérlegeléssel állapítja meg a bíróság, feltéve, hogy van határozott kereseti kérelem a sérelemdíj megítélésére.

Válaszok az alperes által feltett kérdésekre:

1. *Kérem a szakértőt, hogy nyilatkozzon arról, hogy a kérdéses szövegrész átvétele a konzorcium és a központ között létrejött megbízási szerződés teljesítése szempontjából szükséges volt-e.*

A megbízási szerződés (A/3) 1. pontja meghatározta a megbízás tárgyát, azaz egy tanulmány elkészítését. A megbízási szerződést az alperes közreműködő (al megbízott) bevonásával teljesítette: a megbízott elkészítette a tanulmányt az egyetemmel, és átadta a megbízónak. A szerződés 4.5. pontja szerint a feladatok teljesítését a megbízó kapcsolattartója igazolja; az 1. pontban foglalt feladat a minisztérium jóváhagyásával tekinthető elvégzettnek. A kutatási szerződésben (A/4) az egyetem mint vállalkozó kijelenti, hogy az általa a jelen szerződés keretében elkészített tanulmány a vállalkozó szellemi terméke (V.1.).

A megbízási szerződés teljesítéséhez nem volt szükséges a felperesi mű átvétele, az alperes önálló művet is készí(tet)hetett volna, vagy az alperesnek lehetősége lett volna a felperesi szerzővel felhasználási (átdolgozásra irányuló) szerződést kötni.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy az alperesi kérdéseket nem tartja relevánsnak a szerzői jogi jogsértés szempontjából, a jogsértés az Szt. szabályai alapján értékelendő.

2. *Amennyiben az első kérdés alapján az átvett szövegrész a szerződés teljesítése körében szükséges volt, kérem, nyilatkozzon arról, hogy a tanulmány felperestől idézett része a konzorcium és a központ között létrejött megbízási szerződés 1. pontjában foglalt teljesítendő feltétele közül mely(ek)et teljesíti.*

Az előbbi alperesi kérdésre adott válasz mellett az eljáró tanács utal arra, hogy nincs hatásköre annak megítélésére, hogy az alperes a megbízási szerződést szerződésszerűen teljesítette-e.

3. Amennyiben van olyan pont, amelyet az idézett szövegrész teljesít, akkor azt az adott ponton belül milyen arányban teljesíti, illetve ez a teljes feltételrendszer alapján a teljes teljesítési hányad hány százalékát teszi ki?

Az eljáró tanács utal a második alperesi kérdésre adott válaszára.

4. Amennyiben a szakértő válasza az első kérdésre az, hogy az idézett szövegrész a megbízási szerződés meghatározott feltételeit teljesíti, akkor az idézett szövegrész teljesítési százalékára figyelemmel az a kapott ellenérték mekkora részét teszi ki?

Az eljáró tanács utal a második alperesi kérdésre adott válaszára.

*Dr. Koltay Krisztina, a tanács elnöke
Dr. Bacher Gusztáv, a tanács előadó tagja
M. Nagy Miklós, a tanács szavazó tagja*

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Jacques de Werra (szerk.): Research Handbook on Intellectual Property Licensing – A Handbook of Contemporary Research. Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, USA, 2013; ISBN 9781849804400

Az Edward Elgar kiadó szellemi tulajdon-védelmi kutatási kézikönyvsorozatának (*Research Handbooks in Intellectual Property*) hetedik része a szellemi tulajdoni engedélyezésekről szól. A kötet szerkesztője Jacques de Werra, a Genfi Egyetem jogi karának professzora, aki közel másfél évtizede kutatja a szellemi tulajdont érintő szerződések jogát, különösen a technológiatranszfert, a licenciát vagy a franchise-t érintő kérdéseket, valamint vizsgálja a szellemi tulajdon-jogok területén alkalmazható alternatív vitarendezési mechanizmusokat.

A szellemi tulajdonhoz kötődő szerzői jogi felhasználási, szabadalomhasznosítási vagy védjegyhasználati (licencia-) szerződések több országban a kötelmi jog sajátos részterületét alkotják. Magyarországon egyrészt a speciális törvények tartalmazzák az egyes licenciaszerződési altípusok különös szabályait,¹ másrészt ezekre a szerződésekre is a polgári törvénykönyv általános kötelmi jogi szabályait kell alkalmazni a Ptk. utalószabályának megfelelően.² Ezen oltalmi formák jellemzője, hogy a kizárólagos jogok felhasználása, hasznosítása vagy használata történhet közvetlenül a jogosult által, vagy egy engedélyezési jogviszony keretében a felek igen tág keretek között mozogva engedélyezhetik harmadik személyeknek e jogok használatát, végső soron akár a jogok átruházását is. A jogosultak ilyen fokú rendelkezési lehetősége teszi dinamikussá a szellemi tulajdon-jogokat hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

A kötet témája különös jelentőséggel bír. Ugyan egyes oltalmi formáknál, így például az európai uniós védjegynél³ vagy az európai szabadalomnál⁴ megfigyelhetők kötelmi jogi rendelkezések, sőt, egyes szerzői jog részkérdésekben az uniós irányelvek is tartalmazznak kötelmi jogi jellegű rendelkezéseket. A szerzői jog területén ilyen, mára az Szjt.-be átültetett rendelkezésnek tekinthető például, hogy egyes díjigényekről a jogosultak nem mondhatnak

¹ Például a hatályos szerzői jogi szabályozásban a felhasználási szerződésre vonatkozó speciális rendelkezéseket az Szjt. V. fejezete, az általános rendelkezéseket a Ptk. hatodik könyvének második része tartalmazza. Emellett az Szjt. további speciális felhasználási szerződéseket is nevesít, így a jogátruházásra irányuló [Szjt. 55. § (1) bekezdés], a kiadói (Szjt. 56–57. §), a megfilmesítési [Szjt. 66. § (1) bekezdés] szerződéseket. Speciális szabályozás vonatkozik az árva művek felhasználásának engedélyezésére (Szjt. IV/A. fejezet).

² 2:55. § [Kisegítő alkalmazás] E törvényt kell alkalmazni a hatálya alá tartozó olyan kérdésekben, amelyeket a szerzői jogról és az iparjogvédelemről rendelkező törvények nem szabályoznak.

³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2017/1001 rendelete (2017. június 14.) az európai uniós védjegyről. A rendelet 4. szakasza szól az európai uniós védjegyoltalom forgalomképességéről, és különösen a 25. cikk szabályozza a használati engedély terjedelmét.

⁴ Az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Münchener Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) kihirdetéséről szóló 2002. évi L. törvény, 72–74 cikk.

le (bérletjog, követőjog, üreshordozó-díj), vagy hogy az előadóművészek bizonyos idő elteltét követően az egyösszegű jogdíjra szóló szerződések után ismételt díjazásra tarthatnak igényt, amelyről ugyancsak nem lehet lemondani (ügynevezett kiegészítő díjazás). Az egyesült államokbeli felmondási joggal (*termination right*) szemben az Európai Unió eddig egy esetben avatkozott be lényegesen a szerzői jogi kötelmi jogba, amikor bevezette az 50 éven túli hangfelvételek esetében az előadóművészek felmondási jogát.⁵

Mindezek ellenére mégsem beszélhetünk sem kontinentális, sem nemzetközi szinten szellemi tulajdoni kötelmi jogról. A szellemi tulajdont érintő termékek (ideértve a szerzői műveket és a szomszédos jogi teljesítményeket is) gyártása, forgalmazása azonban nemzetközi, így a kereskedelemben résztvevők igen hamar szembe találják magukat az eltérő kötelmi jogi szabályozással, a joghatóság vagy az alkalmazandó jog problémájával.

A könyv igazodik a sorozat általános felépítéséhez, így a tartalomjegyzék és a szerzők affiliációját bemutató oldalak után *James E. Malackowski* előszava, majd a szerkesztő bevezetője köszönti az olvasót. A szerkesztő célja az volt, hogy a kötet összehasonlító módon vizsgálja a szellemi tulajdon-jogok engedélyezésének egyes vonatkozásait, egyesítve különféle jogrendszerekből érkező szakértők kutatásait. A téma elsődlegesen az engedélyezés szerződéses és magánjogi szempontjaira összpontosít, ezért nem foglalkozik a kötelező engedélyezés vagy a licencia és a versenyjog közötti összefüggésekkel. A kötet törekszik egyrészt általános képet adni az egyes oltalmi formákat és országokat vagy jogrendszereket illetően, másrészt a szabályozó számára is új megoldásokkal szolgálni néhány dogmatikai kérdésben.

A könyv három nagy szerkezeti egységből áll. Az első rész tanulmányai a szerzői joghoz, az egyes iparjogvédelmi oltalmi formákhoz, valamint a know-how-hoz és az üzleti titokhoz kötődő sajátos engedélyezési kérdéseket vizsgálják. A második rész valamennyi oltalmi formához kapcsolható részelemzéseket tartalmaz. A kötet harmadik része a szellemi tulajdon világában kiemelt jelentőséggel bíró országok (Kína, India, Japán) és Európa engedélyezési rendszerét mutatja be.

Az első rész (*Specific intellectual property licensing policies*) kilenc tanulmányt tartalmaz, amelyből öt kifejezetten a szerzői jogokhoz kapcsolódik. *Jane C. Ginsburg*, a Columbia University professzora az Amerikai Egyesült Államok szerzői jogi jogátruházási és engedélyezési szerződéseit elemzi (*1. Authors' Transfer and License Contracts under US Copyright*

⁵ Sztj. 55. § (2) Ha a hangfelvétel forgalomba hozatalát vagy – ha erre nem kerül sor – a nyilvánosságához közvetítését követő év első napjától számított ötvenedik év elteltével a hangfelvétel-előállító vagy az ő engedélye alapján más személy nem kínálja fel a hangfelvétel többszörözött példányaikat megfelelő mennyiségben forgalomba hozatalra, vagy nem teszi a hangfelvételt vezeték útján vagy bármely más eszközzel vagy módon úgy a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg, az előadóművész felmondhatja az előadás rögzítésére vonatkozó, a hangfelvétel-előállítóval kötött szerződést.

(3) A (2) bekezdésben említett szerződés felmondásának joga akkor gyakorolható, ha a hangfelvétel-előállító az előadóművésznek a szerződés felmondására irányuló szándékáról szóló értesítését követő egy éven belül nem végzi el a (2) bekezdésben meghatározott mindkét felhasználási cselekményt.

Law). Vizsgálata rávilágít arra a nem is annyira sajátos egyesült államokbeli helyzetre, hogy egy jogátruházási-felhasználási szerződésnél nem elég a szövetségi szerzői jogi törvényre figyelemmel lenni, hanem az állami szintű kötelmi jogi előírásokat is be kell tartani. Az európai szabályozást, illetve annak hiányát *Alain Strowel*, a brüsszeli Saint-Louis University professzora és *Bernard Vanbrabant* ügyvéd által jegyzett tanulmány mutatja be (2. *Copyright Licensing: A European View*). Írásukban találóan megjegyzik, hogy az egyes tagállamok eltérő mélységű és részletességű felhasználási szerződési szabályainak összehasonlítását az is nehezíti, hogy a kötelmi jog három eltérő nézete (francia, német és angolszász) is jelen van. A szerzők meglátása az, hogy jót tenne az európai harmonizációnak, ha elkészülne egy, a felhasználási szerződések szabályait tartalmazó modelltörvény, mint amilyen a Wittem projekt keretében alkotott Európai Szerzői Jogi Törvénykönyv is (European Copyright Code⁶). Ugyancsak hasznos lenne, ha a határon átnyúló engedélyezésekre is születne valamilyen szabályozás vagy sajátos uniós jogintézmény, végül pedig megfogalmazzák az igényt egy jogtisztázási mechanizmus iránt, ami képes lenne támogatni a digitális felhasználásokat.

A szoftverek és adatbázisok felhasználását három tanulmány vizsgálja. *Robert A. Hillman*, a Cornell University professzora és *Maureen A. O'Rourke* professzor, a Boston University jogi karának dékánja az Amerikai Jogi Intézet által kiadott szoftverengedélyezési (-átruházási) szerződések rendelkezéseit elemzi (3. *ALI Principles of the Law of Software Contracts: Some Proposals for a Global Software Licensing Policy*), míg *Robert W. Gomulkiewicz*, a University of Washington jogi karának professzora a nyílt forráskódú szoftverek jogérvényesítési kérdéseit járja körül (4. *Clarifications and Complications in Enforcing Open Source Software Licenses*). *Raymond T. Nimmer*, a University of Houston dékánja a tények, információk és adatbázisok felhasználási gyakorlatát elemzi (5. *Issues in Modern Licensing of Factual Information and Databases*).

További négy tanulmány a tágabb értelemben vett iparjogvédelmi oltalmi formákkal foglalkozik. *Mark Anderson* ügyvéd és szabadalmi ügyvivő a nemzetközi szabadalmi hasznosítást érintő szabályozási rétegeket tekinti át, így az általános tulajdonjogot, a szerződési és a szerződésen kívüli károkozás jogát, a nemzetközi magánjogot és az egyéb kereskedelmi és fogyasztóvédelmi rendelkezéseket (6. *International Patent Licensing*). Anderson a fejezete végén egy szabadalomhasznosításra vonatkozó kötelmi jogi javaslatot is közzétesz, amely az ENSZ Bécsi Vételi Egyezményéhez⁷ hasonlóan egy adott területen kívánná a divergens szabályozást megreformálni. *John Hull*, a Farrer & Co vállalat tanácsadója az üzleti titok és a know-how-engedélyezés (7. *The Licensing of Trade Secrets and Know-How*), *Heinz Goddar*, a müncheni Boehmert & Boehmert iroda partnere az egyetemi technológiatranszfer

⁶ <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-1-2-2010/2622/wittem-group-european-copyright-code.pdf> – a tervet szinte kizárólag szerzői jogi anyagi jogszabályokat tartalmaz, de már ez is nagy előrelépés abba az irányba, hogy a 28 tagállamban egységes megközelítés kerüljön alkalmazásra például a személyhez fűződő jogok, a munkaviszonyban létrehozott művek vagy az egyes szabad felhasználási esetek terjedelmét illetően.

⁷ Egyesült Nemzetek Egyezménye az Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről.

(8. *Technology Licensing between Academic Institutions and Private Companies*), Neil Wilkof, a Bressler Group tagja és az izraeli Herzog Fox & Neeman szellemi tulajdoni szaktanácsadója pedig a védjegyhasználat aktuális kérdéseit dolgozza fel (9. *Trademark Licensing: The Once and Future Narrative*).

A kötet második részébe (*Common intellectual property licensing policies*) sorolt hat tanulmány valamennyi oltalmi formát érintő problémákat vizsgál. Peter Beyer, a WHO vezető tanácsadójának írása a társadalmi felelősségvállalás kérdését járja körül a dohai nyilatkozat⁸ hatására átalakult hasznosítási gyakorlat fényében (10. *Developing Socially Responsible Intellectual Property Licensing Policies: Non-Exclusive Licensing Initiatives in the Pharmaceutical Sector*). A jogalkotók számára Anderson javaslata után a másik hasznos tanulmány Lorin Brennan, a Independent Film & Television Alliance szaktanácsadója és Jeff Dodd, az Andrews & Kurth, Austin és Houston iroda partnerének munkája, ami több egy hagyományos tanulmánynál. A szerzők kidolgoztak egy teljes szellemi tulajdoni kereskedelmimodell-törvényt, amely nyolc fejezetben és 38 szakaszban kívánja valamennyi oltalmi formára alkalmazható módon az alapvető rendelkezéseket összefoglalni (11. *A Concept Proposal for a Model Intellectual Property Commercial Law*). Mark Reutter ügyvéd, a zürichi Walder Wyss partnere a csőd esetén kényszerhelyzetbe kerülő partnerek, de elsősorban a jogosultak számára kíván áttekintő képet nyújtani a svájci, német és egyesült államokbeli csődjogi rendelkezésekről (12. *Intellectual Property Licensing Agreements and Bankruptcy*). Pedro A. de Miguel Asensio, a Complutense University of Madrid professzora a könyvsorozatban már többször előkerült alkalmazandó jog kérdését vizsgálja, elsősorban a Róma I. Rendelet⁹ jogválasztás hiányában alkalmazandó jogról szóló 4. cikkét, illetve az imperatív (kötelező) rendelkezésekről szóló 9. cikkét [13. *The Law Governing International Intellectual Property Licensing Agreements (A Conflict of Laws Analysis)*]. A második rész utolsó két tanulmánya az alternatív vitarendezéssel foglalkozik. François Dessemontet, a University of Lausanne professzor emeritusa az engedélyezést és a választottbíráskodást általános módon mutatja be (14. *Licensing and Arbitration*), Jacques de Werra, a kötet szerkesztője ugyanazt a kérdést helyezi nemzetközi kontextusba (15. *Global Policies for Arbitrating Intellectual Property Disputes*).

⁸ A dohai nyilatkozat szerint a TRIPS-egyezményt úgy lehet, sőt kell értelmezni és végrehajtani, hogy a WTO-tagoknak a közegészség védelméhez való jogát támogassa, és különösen a gyógyszerek mindenki számára elérhetővé tételét elősegítse. Ezt követően a WTO kidolgozta, hogy a gyógyszeriparral nem rendelkező országok milyen feltételekkel vehetnek igénybe kényszerengedélyeket, és importálhatnak szabadalmaztatott gyógyszereket.

⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 593/2008/EK rendelete (2008. június 17.) a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (Róma I.).

A harmadik rész (*Local intellectual property licensing policies*) tanulmányai a szellemi tulajdon felhasználásának-engedélyezésének módját négy nagy területi egységnél vizsgálják. Hong Xue, a Beijing Normal University professzora a kínai (16. *Intellectual Property Licensing in China*), Nikhil Krishnamurthy, a KLaw/Krishnamurthy vezető partnere az indiai (17. *Intellectual Property Licensing in India*), Shinto Teramoto, a Kyushu University professzora a japán (18. *Intellectual Property Licensing in Japan*), végül pedig Jacques de Werra az európai szabályozást ismerteti (19. *The Need to Harmonize Intellectual Property Licensing Law: A European Perspective*). De Werra professzor tanulmánya néhány, az Európai Unió Bírósága által előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítéletet vizsgál, és megállapítja, hogy a szellemi tulajdoni kötelmi jog hiányát ugyan részben képes lehet a bíróság pótolni, azonban az igazságszolgáltatás nem veheti át a jogalkotó szerepét, akinek a tudás terjesztése, a digitális felhasználások és az elektronikus kereskedelem miatt egyre inkább feladata a szabályozás harmonizálása a szellemi tulajdoni engedélyezés területén is.

A kötet, amellett, hogy a témát egyedülálló módon törekedett sok oldalról bemutatni, nem foglalkozik az engedélyezési (licencia-) szerződés dogmatikai alapjaival. Így a kötetből nem tudjuk meg, hogy egy általános szerződéshez képest miben más egy szellemi tulajdoni licenciaszerződés, vagy például az sem derül ki egyértelműen, hogy lehet-e egy modell-szerződést/modelltörvényt minden oltalmi formára azonos módon alkalmazni. A szerzők mentségére legyen mondva, hogy egy ilyen szintű elemzés már összehasonlító szerződési jogi vizsgálatot követelt volna meg, ami túl messzire vihetett volna minket a szellemi tulajdoni kötelmi rendelkezésektől. Ilyen alapos vizsgálódást Reutter összehasonlító elemzésénél láthattunk, akinek szükségszerűen három joghatóság csődjogi szabályozásának mélyére kellett ásnia. A kötet olvasása során ugyancsak feltűnik, hogy az egyes kérdések csupán egy-egy joghatóság oldaláról vannak megvizsgálva, így az egymást követő cikkek állításai, hogy vajon ezt vagy azt a kérdést egy másik országban miként szabályozzák, nehezen összevethetők.

Végezetül érdekes választás volt szellemi tulajdoni szempontból három jelentős országról rövid tanulmányokat elhelyezni a kötetbe, azonban a túl általános és mindenre kiterjedő leírás miatt az átadni kívánt információ elsikkadt. Érdeme lett volna néhány aspektust összehasonlító módon, alaposabban körbejárni.

Dr. Dorogi Zsolt

* * *

Geoff Mulgan: Nagy elme. Hogyan alakíthatja át világunkat a kollektív intelligencia. Princeton University Press, Princeton and Oxford, Pallas Athéné Könyvkiadó Kft., 2018; ISBN 9786155884009

Nagyon komoly, elgondolkodtató könyv. Ha végigtekintünk az emberiség eddigi történelmében, azt látjuk, hogy kollektív intelligenciának nyoma sincs eddig cselekedetein. Szerencsére az ember, bár rettenetesen sok kárt okozott mind magának, mind a környezetének, eddig minden tudásával és eszközével együtt is elég gyenge volt ahhoz, hogy akkora kárt tegyen, amelyet ne tudott volna túlélni. Úgy tűnik azonban, hogy ebben forduloponthoz érkezett – „korbáccsal vert a hadnagyunk, így nőttünk fel s most itt vagyunk” (Faludy György: Német zsoldosdal) –, amelyen túl immár a fennmaradása a tét.

„Geoff Mulgan Big Mind című könyvét a Princeton University Press jelentette meg 2017 novemberében, és témájának rendkívüli aktualitása miatt azonnal sikerkönyvvé vált. Észszerűen élni és egyben emócióink szerint cselekedni mindannyiunk kihívása. Értékeink mentén közösen cselekedni ugyanakkor korunk egyik legnagyobb lehetősége. Geoff Mulgan az információs technológia korában arra hívja fel figyelmünket, hogy a tudásmegosztás hozzáférésen és megosztáson alapuló kultúrája nem csupán egyéni, de közösségi szinten is képessé tehet bennünket érzelmeink és értelmünk összehangolására. A szerző azonban ennél is tovább megy, Nagy-Britannia vezető think-tankjének alapítója arra vállalkozott, hogy multidiszciplináris megközelítéssel tárja fel, hogyan járulhat hozzá az intelligenciakutatás emberi kapcsolataink, a társadalmi rendszereink és az üzleti világ szervezeti modelljeinek hatékonyabb működéséhez. A kollektív intelligencia a gyakorlatban számos helyen tetten érhető, társadalmi szerződéseink szintjén azonban ritkán valósul meg tudatos módon. Függetlenül attól, hogy vállalkozásunk, háztartásunk vagy a nemzetállamok szintjén értelmezzük üzeneteit, Geoff Mulgan a jövő gondolkodó életközösségeinek kölcsönösen pozitív kapcsolati térképét fogalmazza meg számunkra formabontó szavakba öntve, hálózati szemléletben, ugyanakkor mindezt közérthető formában” – a Kiadó ajánlójából. (Kiemelések mindenütt a recenzió szerzőjétől.)

Mulganról a NESTA honlapjáról (<https://www.nesta.org.uk/team/geoff-mulgan/>): „Geoff Mulgan 2011 óta a Nesta vezetője. A Nesta az Egyesült Királyság innovációs alapítványa, és tevékenységek széles körét működteti a befektetések, a gyakorlati innováció és a kutatás terén. Vezetése alatt a Nesta a közszférából kilépve független alapítvánnyá vált (elődszervezetét 1998-ban parlamenti határozattal alapították, eredeti tőkéjét, 250 millió fontot a UK National Lottery adta, nagyban kiszélesítette a tevékenységét új egységek, központok és alapok létrehozásával, és kiegészítette belföldi működését országok tucatjaiban végzett munkával szerte a világban.

1997–2004 között Geoff különböző szerepeket töltött be a brit kormányzatban, egyebek közt a Kormányzat Stratégiai Egysége igazgatója volt, és 'head of policy' a Miniszterelnök Hivatalában. Társelnöke a World Economic Forum munkacsoportjának, amely az innová-

ció és az entrepreneurship szerepét vizsgálja a negyedik ipari forradalomban. Sok kormány tanácsadójaként dolgozott szerte a világban, jelenleg elnöke Szóul polgármestere nemzetközi tanácsadó bizottságának, s tagja az Egyesült Arab Emírátsok miniszterelnöki hivatala tanácsadó bizottságának, továbbá a skót kormányzat, valamint a Finn Innovációs Ügynökség, a SITRA tanácsadó bizottságának. Számos szervezet létrehozását segítette.” Ilyen, onnan idézve, egyebek közt a pártközi nézőponttal dolgozó brit agytröszt, a DEMOS, amely az oktatástól és a szakképzéstől az egészségügyig és a lakásteremtésig a területek széles körén szakosodott szociálpolitikára, a tapasztalatokra támaszkodó megoldások kifejlesztésére; szintúgy a Social Innovation Exchange, a világ első számú, szociális innovációra összpontosító hálózata.

Jöjjön a *néhány karakteres mondat*. (Innentől minden idézet a könyvből.)

„A digitális technológiák bizonyos esetekben elbutíthatják az embert.” – Jó Ég, ez bizony igaz!

„A 21. században felnövő gyermekek számára természetes adottság, hogy érzékelők és közösségi hálózatok veszik körül őket. Egymást részlegesen átfedő közösségek – különféle 'kaptárak', csapatok és klubok – csoporttudatában való részesedésük egyfajta torz anakronizmussá teszi azt az elképzelést, miszerint az intelligencia elsősorban az emberi koponyán belül létezik.” – Községek persze korábban is voltak, amelyekből az emberek merítettek: család, környezet, egyéb kapcsolatrendszerek, azonban az akkoriban tőlük jövő benyomások és információk valóban meg sem közelítették azt az állandó és igencsak agresszíven ránk nyomuló áradatot, amely a mai, hiperösszekapcsolt világban éri az embereket.

„Újra és újra megmutatkozik, hogy a nagy adathalmazok nagy elme nélkül (és néha nagy szív nélkül) felerősítik a hibás megállapítások és intézkedések lehetőségét.” – Merthogy megkerülhetetlen tény, hogy az adat csak nyersanyag – tudás és gyakran a pusztán tudáson túllépő intelligencia is kell a helyes megértéséhez és a helytálló következtetések kialakításához. S minél több van belőle, annál könnyebb eltévedni benne, félreérteni.

„Sok demokratikus intézmény – parlament, kongresszus és párt – még az általuk szolgálni kívánt társadalomnál is ostobábbnak tűnik.” – Talán csak annak, aki félreérti – vagy túl naivan feltételezi –, hogy mit is akarnak valójában.

„Különös paradoxon, hogy egyre intelligensebb gépek működését láthatjuk ostobán viselkedő rendszerekben.” – Nem biztos, hogy ez csak a gépekre igaz!

„Az emberi és a gépi intelligenciát nem egymás alternatíváinak kell tekinteni, mert a legjobb megoldások elérésének tendenciája inkább az összekapcsolásuk irányába mutat.” – A mondat második fele nyilvánvalóan „the understatement of the year” – egyértelműen az egymást kölcsönösen támogató emberi és gépi intelligencia a leghatékonyabb kombináció. Más kérdés, hogy ebben megmarad-e az ember elsőbbsége – vagy, némi, nem feltétlenül megalapozatlan borúlátással, *meddig* marad az meg.

A szerző témabeli tapasztalatai és kutatásai, korábbi tanulmányai: „Ez a könyv valójában már több évtizede formálódik bennem, tapasztalatok és kutatások nyomán. A tapasztalatokat különféle vállalkozások, illetve kormányzati és nem-kormányzati szervezetek gyakorlati munkájával kapcsolatban gyűjtöttem, miközben segíteni próbáltam nekik a felmerülő problémák megoldásában, a technológiai eszközök alkalmazásában és tevékenységük hatékonyabbá tételében. Ezzel párhuzamosan végzett kutatómunkám főként arra irányult, hogy a gondolkodási folyamatok miként mennek végbe nagy léptékben, és írásaim nagy része is ezzel a kérdéskörrel foglalkozott. A *Communication and Control: Networks and the New Economies of Communication* (Blackwell, 1990) című könyvem a digitális technológia révén megvalósuló újfajta hálózatok természetét, valamint az irányítás általuk megnyitott lehetőségeit tárgyalja. Bemutatja, hogyan képesek a hálózatok sok mindent elősegíteni vagy akár hátráltatni is. (Ez utóbbi egyszersem mind cáfolatául szolgál annak a reménykedésnek, hogy a hálózatok automatikusan a még teljesebb demokrácia, egyenlőség és szabadság korszaka előtt nyitják meg az utat). A *Connexity: How to Live in a Connected World* (Harvard Business Press, 1997) valamelyest filozofikusabb esszé az összekapcsolt világ moralitásáról, illetve a hálózati környezetben szükségképpen kialakuló embertípusokról és azok jellemző vonásairól. A *Good and Bad Power: The Ideals and Betrayals of Government* (Penguin, 2005) és a *The Art of Public Strategy: Mobilizing Power and Knowledge for the Common Good* (Oxford University Press, 2009) arról szól, hogy az állam kiváltságos hatalma hogyan használható fel a legjobban a közjó érdekében, beleértve az állampolgárok szellemi kapacitásának mozgósítását és kamatoztatását. A *The Locust and the Bee: Predators and Creators in Capitalism's Future* (Princeton University Press, 2013) új programot jelöl ki a gazdaságtudományok számára, s a társadalmak kollektív intelligenciájának és kreatív potenciáljának növelését javasolja a kizsákmányoló tendenciák egyidejű megfékezése mellett. (Egy értelmes világban – amelyben bölcsen működő kollektív intelligencia érvényesül – ez lehetne a megoldás a nyugdíjrendszerek és a szociális háló ma nagyon is megoldhatatlannak mutatkozó problémájára – Osman P.) Az itt következő fejezetek mindezekre támaszkodva épülnek fel, reményeim szerint meggyőző elmélettel és egyszersem mind hasznos útmutatóvá szöve össze a gondolati szálakat. Az alábbiakban kifejtett elgondolások méritenek korábbi munkáimból, de nagy hatást gyakorolt rájuk számtalan beszélgetés, olvasmány és vita is.”

Korunk diagnózisa dióhéjban: „Talán a legnagyobb probléma az, hogy a leginkább versenyképes ágazatok, a fegyveres erők, a pénzügyek és kisebb mértékben a marketing vagy a választási politika intézményei mondhatják magukénak a nagyléptékű hírszerzés (valójában nagy léptékű intelligencia a fogalom itteni jelentése szerint, amint az másutt is megjelenik – a fordítás itt megbotlott az 'intelligence' többféle jelentésében – Osman P.) eszközeinek beszerzése és fejlesztése terén tett befektetések nagy részét, s ezeknek a befolyása alakította magát a technológiát. Ha legfőbb célunk a védelem vagy viszonylagos előnyök keresése a pénzügyi piacokon, rendkívül fontos a legkisebb változások észlelése is. (Mert azok jelzik, hol tehet szert előnyre az ellenfél, vagy hol nyílik új lehetőség, illetve veszély a piacokon –

Osman P.) *A technológiák tehát sokkal fejlettebbé váltak a változások meglátása, érzékelése, feltérképezése és egymással való összevetése terén, mint a megértést szolgáló területeken. Más szóval, a digitális technológiák mindmáig olyan irányban fejlődtek, hogy jók legyenek a válaszadásban, de rosszak a kérdésfeltevésben, beváljanak a lineáris logikában, de a párhuzamos logikában kudarcot vallanak, és erősségük legyen a nagyméretű adatállományok feldolgozása, de gyengének bizonyuljanak a nemnyilvánvaló mintázatok felismerésében. A kevésbé versenyképes, de a társadalom számára potenciálisan sokkal nagyobb hasznot hajtó ágazatok, mint például az egészségügy és a mentál-higiéncia, a környezetvédelem és a közösségi szolgálatok jellemzően lemaradtak, és sokkal kevésbé befolyásolták a technológiai változások irányát. Mindennek eredménye az agyi kapacitás előnytelen eloszlása, amit Jeff Hammerbacher, a Facebook egykori adatszolgáltatási vezetője sajnálkozva így foglalt össze: 'Generációim legnagyobb koponyáinak most azon kell dolgozniuk, miként vehetnék rá az embereket, hogy rákattintsanak a hirdetésekre.'*"

A kiindulás – egyes szervezetek miért jobbak a többinél, másutt az okosak gyülekezete miért ostoba? „Könyvtárnyi irodalom szól az egyéni intelligenciáról, vizsgálva az eredetét és megnyilvánulásait, és hogy egynemű entitásnak vagy több dolog ötvözetének kell-e tekintelnünk. Jómagam sok éven át inkább egy kevésbé kutatott terület iránt érdeklődtem. Miközben kormányzatoknál és jóléti szervezeteknél, különböző vállalatoknál és mozgalmaknál dolgoztam, mindig is lenyűgözött az a kérdés, hogy egyes szervezetek vajon miért tűnnek annyival ügyesebbnek és okosabbnak, mint a többi; miért tudnak jobban navigálni a körülöttük örvénylő bizonytalan áramlatokban. Még ennél is lenyűgözőbbek azok a szervezetek, amelyek tömve vannak okos emberekkel és drága technológiával, mégis ostobán és önpusztító módon működnek. Körülnéztem, olyan elméleteket és tanulmányokat keresve, amelyek válaszolhatnak a jelenségre, de kevés ilyen találtam. Így hát megfigyeléseket végeztem, mérlegeltem, és következtetéseket vontam le. A kutatásban segítségemre voltak a telekommunikáció tudományterületén folytatott doktori tanulmányaim, melyek során a digitális világról szereztem ismereteket. A digitális technológiák bizonyos esetekben elbújíthatják az embert. Megvan viszont az az előnyük, hogy láthatóvá teszik a gondolkodás folyamatát. Valakinek be kell programoznia, hogy a szoftver hogyan dolgozza fel az információt, hogyan gyűjtsenek adatokat az érzékelők, vagy hogyan tárolják az adatokat a memóriák. Mindannyian digitális korban élünk, és akiknek digitálisan kell gondolkodniuk a munkájukban, azok elkerülhetetlenül érzékenyebbek arra, hogyan szerveződik az intelligencia, míg egy másik korszakban mindezt természetesnek, varázslatosnak és titokzatosnak tekintettük.” – „Egy másik”, azaz a korábbi korszakban minden bizonnyal nagyjából csak egy szűk réteg, a hivatásos és az amatőr teológusok, filozófusok, kutatók érdeklődtek az intelligencia mibenléte és szerveződése iránt – a többieket ennél sokkal gyakorlatiasabb problémák kötötték le, s ezért intellektuális éhséget sem éreztek ilyen elvont kérdések iránt, különösen, hogy kaptak kész válaszokat,

főként a vallásoktól, s az azok helyébe lépő irányzatoktól. A mai társadalmi-gazdasági viszonyok szabadítottak fel erre szélesebb körben szellemi energiát és érdeklődést.

A kollektív intelligencia Mulgan felfogásában: „Azt a területet, amelyhez eljutottam, néha kollektív intelligenciaként emlegetik. Ez szűkebb értelemben azzal foglalkozik, hogy embercsoportok hogyan tudnak online együtt dolgozni, tágabb értelemben pedig arról szól, hogyan jöhetnek létre nagyobb léptékben különböző fajta intelligenciák. Extrém értelemben pedig lefedi az egész emberi civilizációt és kultúrát, amit fajunk kollektív intelligenciája alkotott és alkot meg folyamatosan, és amit hiányosan, könyveken és iskolákon, előadásokon és bemutatókon keresztül adtunk és adunk tovább.”

„Az én érdeklődésem nem ennyire ambiciózus. Engem inkább az egyén és a civilizáció egésze között húzódó tér érdekel, amely az egyedi organizmus és az egész bioszféra közötti biológiai térnek felel meg. Ahogyan logikus a különböző ökológiai rendszerek – a folyók, a sivatagok és az erdők – tanulmányozása, ugyanúgy értelmes feladat azoknak az intelligens rendszereknek a tanulmányozása is, amelyek ezen a közbülső szinten az egyes szervezetekben, szektorokban vagy szakterületeken működnek.

Közvetlen érdeklődésem az említett tematikán belül még ennél is szűkebb körre irányul: hogyan oldanak meg komplex problémákat a társadalmak, kormányok vagy kormányzati rendszerek? Más szóval, hogyan találunk kollektív megoldásra a kollektív problémák?

A feladat: Az egyes idegsejtek csak akkor válnak hasznossá, amikor több milliárd további idegsejthez kapcsolódnak. Hasonlóképpen az emberek és a gépek összekapcsolódása is jelentős ugrást tesz lehetővé a kollektív intelligencia tekintetében. Amikor ez az ugrás megtörténik, az egész csupán a részek összegénél sokkal többé is válhat. *A mi feladatunk, hogy megértsük, miként tudjuk ezt az ugrást jól kivitelezni; hogyan kerülhetjük el az adatok tengerében való fuldoklást, hogyan ne süketüljünk meg a túlságosan sok irreleváns információ lármájában; vagy hogyan használjuk fel a technológiát könnyedén kiszámítható utak követése helyett inkább elménk erősítésére.”*

„A könyv leíró részek és elméleti megfontolások egyfajta ötvözetét kínálja az olvasónak, azzal a céllal, hogy útmutatóul szolgáljon a tervezéshez és a cselekvéshez egyaránt. Központi tézise szerint minden egyén, szervezet vagy csoport sikeresebben tud fejlődni egy nagyobb elmével való kapcsolaton keresztül, más emberek és intelligens gépek szellemi erejét kihasználva. Ma közel hárommilliárd ember és közel ötmilliárd gép kapcsolódik össze az interneten. Optimális kihasználásukhoz azonban nagy figyelmet kell fordítani a módszerekre, a csapdák elkerülésére és a szűkös források hatékony felhasználására. Hasonlóan az agyunkban működő idegsejtek kapcsolataihoz, a gondolkodás sikere is elsősorban a struktúrától és a szerveződéstől függ, nem csupán a kapcsolódások és jelzések számától.

Mindez talán még nyilvánvalóbb lesz a közeljövőben. [A 21. században az emberek életében] *a nagy kockázatot az jelenti számukra, hogy a kollektív intelligencia esetleg nem lesz képes lépést tartani a mesterséges intelligenciával. Ennek következtében talán olyan jövő vár*

rájuk, amelyben a gyakran alkalmatlan rendszerek között rendkívül „okossá” vált mesterséges intelligencia hozza meg a legfontosabb döntéseket. Ennek a sorsnak az elkerülése érdekében tiszta gondolkodásra van szükségünk. Például a tömegeket a múltban természetüknél fogva veszélyesnek, könnyen félrevezethetőnek és kegyetlennek hitték. Mostanában az ellenkező irányba billent át a mérleg: a tömegek bölcsességre hajlanak. Az igazság árnyaltabb. Megszámlálhatatlan példa mutatja, miként lehet profitálni minél több ember mozgósításából, hogy részt vegyenek különféle megfigyelésekben, elemzésekben és problémák megoldásában. Ám a tömeg – online és offline egyaránt – ostoba és részrehajló is lehet, sőt akár túlzottan magabiztos ’visszhangszobává’ is válhat. *A szerteágazó és egymással ütköző érdekek bármely csoporton belül mindenféle kollektív intelligenciát az együttműködés eszközévé tehetnek, de teret adhatnak a versengésnek, félrevezetésnek és manipulációnak is.* – Felettébb fontos és súlyos figyelmeztetés. A „mozgósítás” lényegében elkerülhetetlenül irányít is, sok és sokféle lehetőséget teremtve a manipulációra. Apró példa: ha a „tömegek bölcsességére” akarunk támaszkodni megkérdezve ehhez az embereket, tudni kell, hogy szívesebben adnak igenlő, mint tagadó/elutasító válaszokat – pusztán a kérdések megfogalmazásával már irányítani lehet az azok nyomán megmutatkozó véleményt. Számolni kell azzal is, hogy napjainkra szinte minden, a társadalom számára fontos kérdés, probléma szakpolitikai kérdéssé vált, s így a megbízható megválaszolásukhoz, a helytálló véleménynyilvánításhoz mind több specializált szaktudás kell. Kiemelkedő példa erre egy ország hosszútávú energiapolitikájának kialakítása, aminél elengedhetetlen számításba venni egyebek közt annak összes, a környezetre gyakorolt hatását, az erőforrások felosztását a különféle feladatok között – pl. az agrárgazdaság az ellátásokhoz élelmiszert termeljen vagy bioüzemanyagot –, s nem utolsósorban annak kiszámíthatatlanságát, hogyan alakulnak az erőforrások piacai a jövőben. Hasonlóképp, ha – itt ne kutassuk, miért – az atomerőműveket lecseréljük megújuló erőforrásokat használókra, a nap- és szélenergiákhoz, természetükből adódóan, hatalmas villamosenergia-tároló kapacitás kell. Ha ehhez még a gépjárműveket is lecseréljük elektromos meghajtására, kik tudják megbízhatóan prognosztizálni, mi mindent hoz magával az akkumulátorgyártás mindehhez szükséges felfuttatása, annak nyersanyagellátása, a nyersanyag-kitermelés környezetterhelése, az elhasznált akkumulátorok újrafelhasználása, s a primer nyersanyagellátás kimerülése? Mit tudhat erről a tömegek bölcsessége túl azon, amit különféle módokon és okokkal beléjük táplálnak? Sőt, mit tudhat erről egy olyan, akár mesterséges intelligenciával is támogatott kollektív intelligencia, amely nem képes a tudását minden lényeges tényező alakulására és hatására kiterjeszteni?

Az intézmények előtt álló kihívás: „Az intézmények szempontjából sem elhanyagolható kihívás a tudatos kollektív intelligencia egyre növekvő jelentősége, ami másfajta látásmódot követel a határok és a szerepek tisztázása érdekében. Minden szervezetnek körültekintően kell eljárnia, amikor megfigyeléseket végez, elemez, emlékezik vagy alkot. Gyakorlati tapasztalatokból meg kell tanulniuk a hibák kijavítását, adott esetben új kategóriák létrehozását, ha a régiak nem működnek, és alkalmasint teljesen új gondolkodási módok kiala-

kítását is. Meg kell találniuk a maguk helyét a csend és a zaj között: az egyik oldalon a régi hierarchiák csendje, amelyben senki sem mert kétségeket felvetni vagy másokat bármire is figyelmeztetni, illetve a végtelen sok hanggal elárasztott hálózati világ lármás kakofóniája között. A két szélsőség közötti tér csak akkor válik sokatmondóvá, ha a szervezetek megtanulják a megfelelő szintű felbontással szelektálni és rendszerezni a dolgokat: elég-gé leegyszerűsítve, de nem primitíven; világosan, de nem túlságosan nyersen; a lényegre koncentrálna, de nem rövidlátó módon. *Ilyen gondolkodásmódra meghatározó fontosságú intézményeink közül is csak nagyon kevés képes.*” – Az utolsó mondat nélkül nyilvánvaló igazságok sorolásának mondanánk az előtte lévőket – ezek szerint mégsem felesleges ezek kiemelése. Felmerül viszont a kérdés, vajon miért viselkednek így ezek az intézmények. Az itt következőkben Mulgan választ ad, ami viszont újabb kérdésre ad majd okot.

„A legnagyobb mértékben az üzleti vállalkozások érdekeltek az intelligensebb működésben, és ezek általában készek is jelentős befektetésekre mindenféle szoftverek és hardverek beszerzésével. Egész szektorok követnek el azonban újra és újra nagy hibákat, félreértelmezik a környezetüket, s a dolgozók és fogyasztók által számukra felkínált tudásnak csupán töredékét használják fel közös céljaik érdekében. Sokan elképesztően okosak tudnak lenni szűk határokon belül, de ha az egész képet nézzük, ez már egyáltalán nem jellemző.

A demokratikus intézmények, amelyek révén együtt hozhatjuk meg legfontosabb döntéseinket, még ennél is kevésbé hajlamosak megtanulni tanulni. A legtöbben közülük még mindig olyan formákhoz és struktúrákhoz ragaszkodnak, amelyek egy-két évszázaddal ezelőtt még célszerűek voltak, de mára igencsak elavultak.” – A magyarázatot e keserves tényekre talán arrafelé kell keresgélni, hogy az intézmény – akárcsak a cég – valójában egy döntés- és cselekvőképtelen szervezeti alakulat, amelyben és amely nevében egyének és azok különféle formális és informális kombinációi hoznak döntéseket és cselekszenek. Ezekben viszonylag kevés kivétellel azt az alapelvet követik, hogy a túlélés mindennek előtt – a személy, a testület, az intézmény túlélése, ebben a prioritási sorrendben.

Erről szól a könyv: „Hogyan tudnak tehát az emberek együtt, csoportokban gondolkodni? Hogyan tudnának sikeresebben tevékenykedni? Hogyan lehetnének segítségünkre a környezetünket elárasztó technológiai fejlesztések – a megfigyelésre, számításokra, dolgok egymásnak való megfeleltetésére és események előrejelzésére egyaránt alkalmas technológiák – a gondolkodásban és legsürgetőbb problémáink együttes megoldásában?

Ebben a könyvben leírom azokat a most kialakulóban levő elméleti elgondolásokat és már meglevő gyakorlati példákat, amelyek rávilágítanak, miként foghatjuk fel más és más módokon a világot, és hogyan igazíthatjuk ehhez tevékenységeinket. Számos tudományág eredményeire támaszkodva ismertetek különböző elgondolásokat, amelyekből megérthetjük, hogyan gondolkodnak a csoportok, valamint új elméleteket, amelyek segíthetnek kideríteni, hogy néhányan miért boldogulnak, míg mások csak botladoznak; továbbá bemutatom, hogyan is

gondolkozhat sikeresebben egy erős társadalmi mozgalom vagy kormányzat a legújabb technológiai eszközök és a rendelkezésre álló szürkeállomány legjavának kombinálásával.

Felvázolom, hogy a kollektív intelligencia kutatása idővel miként válhat elfogadott tudományággá, betekintést nyújtva abba is, hogyan működnek a gazdaságok és hogyan lehet megreformálni a demokráciát, s megpróbálom szemléltetni a felvillanyozó és a lehangelő találkozók és tárgyalások közötti különbséget.”

Az új szakterület forrásai és remélt szakmai támaszai: „Ennek az új szakterületnek nyitottnak és empirikusnak kell lennie. Ahogyan az emberi gondolkodás megismerésére szolgáló kognitív tudományok is olyan forrásokra támaszkodhattak, mint a nyelvtudomány, az idegtudomány, a pszichológia és az antropológia, úgy a gondolkodási folyamatokat nagy léptékben kutató új tudománynak is hasonló alapokra kell támaszkodnia. Forrásai közé sorolható a társadalompszichológia és az informatika, a közgazdaságtan és a szociológia.”

Az új szakterület kapcsolódása a gyakorlathoz: „Mindezeknek a tudományterületeknek a meglátásai gyakorlati kísérletek alapjául is szolgálhatnak. Amikor pedig az új tudomány kialakul (és ideális esetben a hozzá közel álló tudományágak nem támadják a határaik fessegetéséért, hanem inkább segítik), szorosan a gyakorlathoz kell kapcsolódnia sokféle tevékenység támogatásával, iránymutatással és ezzel egyidejűleg az adott kérdésekben jártas közösségektől való tanulással, valamint olyan eszközök létrehozásával, amelyek elősegítik a rendszerek sikeresebb gondolkodását és tevékenységét.”

Szinergetikus többlethatásokat teremtő új szervezetek: „A sok elemet egyesítő közösségek és szervezetek képességei csakugyan létfontosságúvá válnak, ha a világ valóban meg akar birkózni az olyan súlyos kihívásokkal, mint az egészségügyi gondok, a klímaváltozás és a migráció. Ezeknek a szervezeteknek a feladata a tudás zenekari feldolgozása, újszerű 'hangszerelése' lesz, a maiaknál jóval szisztematikusabb módszerekkel, beleértve a metaadatok, különféle verifikációs és identifikációs eszközök használatát, és a gondos odafigyelést a tudás gyakorlati alkalmazásaira. Az efféle szerveződések inkább sokszorozó, mintsem összegző jellegűek: igazi értékük az elemek összekapcsolódásában rejlik. Az ilyenek azonban sajnos még ritkák és gyakran törekenyek.”

Csábító tévképzet és a valódi feladat: „A helyes válaszok megtalálásához el kell utasítanunk a vonzó, konvencionális 'bölcsségeket'. Az egyik ilyen elképzelés szerint egy erősebb hálózatban összefonódó világ a természetes önszerveződés folyamatain keresztül automatikusan intelligensebb lesz. Ez a felfogás – annak ellenére, hogy fontos igazságokat is rejt magában – mélyen félrevezetőnek bizonyult. Mint ahogyan nyilvánvalóan energiaigényes szerverfarmok szolgálnak az állítólag ingyenes internet működésének alapjául, ugyanúgy a kollektív intelligencia is a szűkös erőforrásoktól függ. (És nehezen tör utat magának az akadályokat uraló ellentétes érdekekkel szemben – Osman P.) A kollektív intelligencia érvényesülése lehet spontán megvilágító erejű, újdonság-értékű és jótékony hatású, még gyakrabban azonban tudatosan kell elősegíteni és hangszerelni, speciális intézmények, társadalmi szerepek és általánosan elfogadott normák támogatásával. Sok szakterületen nem akad senki, aki

mindezt a saját feladatának érzi, s ennek következtében *a világ jóval kevésbé intelligensen működik, mint amennyire valójában tudna.*”

A nagy tét: „A tét már nem is lehetne magasabb. A kollektív intelligencia fejlesztése sok szempontból a legnagyobb kihívás, ami az emberiség előtt áll, mert ha nem leszünk képesek hatékonyabban együtt gondolkodni és cselekedni, kevés esélyünk lesz az olyan súlyos problémák megoldására, mint amilyenekkel a klímaváltozás, az egészségügyi ellátás nehézségei, a gazdasági egyenlőtlenség vagy a háborúk szembesítenek bennünket.”

Ha talán egynémely probléma nem is olyan, amilyennek beállítják, az előző állítás mindenképp igaz. Ámde a tisztánlátáshoz itt felettebb helyénvaló (lenne) a szigorú önvizsgálat. A kollektív intelligenciára támaszkodó közös cselekvéshez nélkülözhetetlenek az egybevágó akaratok, és – legalábbis eddig – nincsenek meggyőző jelei annak, hogy ezek felül tudnák írni az érdekellentéteket. Különösen fontos tényező ebben, hogy a nyugati berendezkedés a piaci versenyt és a nyereségközpontú gazdálkodást tette meg működése alapjának, ezt terjeszti a befolyási területein is, ez pedig eleve szembeállítja egymással a globális gazdaság és társadalom szereplőit. Még ha az innovációk valóban növelik is az emberiség rendelkezésére álló erőforrásokat, azok végesek, az ember és mindenkori gazdasága pedig olyan zárt rendszert alkot, amely a mindenkori egészen belül zéró összegű játszává teszi a gazdasági tevékenységek összességét – ez önmagában is megteremti az említett érdekütközéseket.

Erős kérdés tehát, hogy az emberiség fenntartható fejlődésének – netán a pusztá fennmaradásának biztosítása megvalósítható-e alapvető paradigmaváltás nélkül. A mai nyugati civilizáció az egyén jogainak és szabadságának kiteljesedését tette a társadalmi működés szabályozásának alapértékévé. A hatékony együttgondolkodáshoz és -cselekvéshez viszont elengedhetetlen, hogy az emberiség, a globális társadalom fenntartható fejlődésének biztosítása elsőbbséget kapjon az egyéni érdekekkel szemben. Az ideális természetesen a kettő összehangolása lenne, ez azonban az egyéni érdekek természetes divergenciája, gyakran elmentése miatt aligha megvalósítható.

Természetes követelmény lenne – ha a valóság ismerete nem józanítana ki belőle –, hogy a gazdasági tevékenységek a globális társadalom fenntartható fejlődését szolgálják. A mai, részérdekek által vezérelt piacgazdasági berendezkedésben ez spontán módon nem jön létre. A gazdaság nagyon is olyan rendszer, amelyet csak külső energiabevittel lehet a rendezettség állapota felé vinni – olyan rendezettség felé, mint pl. a környezettel, az erőforrásokkal való gazdálkodás minden szereplőre érvényes globális szintű optimalizálása. A kérdéses szereplők önmaguktól nem rendelik ez alá, nem adják fel egyéni érdekeiket, nem mondanak le a vállalkozás és a piac nekik alapértékként biztosított szabadságáról. Akkor hogyan?

Ehhez alighanem azt is tudomásul kell venni, hogy a termelőerők és a globális gazdaság fejlődésével a jó öreg Láthatatlan Kéz paralízist kapott, s bevonult a hatalmukat veszített istenek panteonjába, tehát rá sem számíthatunk (s eleve sem ezt a feladatot osztották rá). Ám akkor hogyan?

Optimista kiáltvány? „Ma már elkerülhetetlennek tűnik, hogy életünk egyre szorosabban összekapcsolódjon különféle intelligens gépek működtetésével, amelyek alakítanak, próbára tesznek, helyettesítenek és kiegészítenek bennünket, gyakran mindezt egyszerre. A kérdés ezen a ponton nem az, hogy mindez egyáltalán megtörténik-e, hanem hogy miként alakíthatjuk úgy az ilyen eszközeinket, hogy azok minket is jól alakíthassanak, továbbfejlesztve bennünket a szó mindenféle értelmében. Talán nem kerülhetjük el a virtuális valóság világába transzponált pornográfiát, az ultraokos rakétákat és kémeket, de ezek mellett létrehozhatjuk a kollektív intelligenciának egy jobb verzióját is: egy olyan világot, amelyben a gépekkel együttműködve bölcsőbbé, körültekintőbbé és egyszersmind életrevalóbbá is válhatunk.”

A tartalomról nagy vonalakban: „A könyv négy fő részből áll.”

„Az első rész feltérképezi a tárgyalat problémakört és kifejti a kollektív intelligencia mibenlétét. Bemutatja a kollektív intelligencia gyakorlati megjelenési formáit, vázolja a vele kapcsolatos gondolkodás fő vonalait és ismertet néhányat a legérdekesebb kortárs példák közül is.”

„A kollektív intelligencia gyorsan fejlődő alkalmazásainak bemutatását követően a második részben azokkal az eszközökkel, fogalmakkal és elméletekkel foglalkozom, amelyekre szükségünk van a nagyléptékű intelligenciák működésének megértéséhez. Bemutatom a működésüket támogató elemeket – a megfigyeléstől és a memóriától egészen a vélemények kialakításáig –, valamint azt is, hogy ezek hogyan kapcsolódnak össze az adatok értelmezése és döntések meghozatala céljából. Kulcsfontosságú lépésként tárgyalom azokat a hurkokat, amelyek mentén a tanulási folyamataink végbemennek, kitérve arra is, hogy akadályba ütközésünk esetén új kategóriákat és új gondolkodási irányokat hozhatunk létre. Megvizsgálom azokat a csapdákat, amelyekbe szándékos ellehetetlenítési törekvések, illetve konfliktusok következtében, vagy önbecsapásból eredően beleeshetünk, és kifejtem, hogyan lehet felvenni a küzdelmet a kollektív intelligencia megannyi ellenfelével. Bemutatom továbbá, hogy a több nem mindig jelenti a jobbat: több adat több résztvevő által végzett feldolgozásának elvileg intelligensebb döntésekhez kellene vezetnie, erre azonban egyáltalán semmi garancia nincs. Azután leírom, hogyan jöhet létre egy kollektívában az úgynevezett 'mi' érzés, az összetartozás vállalása, kollektíva alatt egy csoportot, egy szervezetet vagy akár egy egész nemzetet értve, s egyúttal rámutatok ennek a korlátaira is. A második rész végére az olvasó megismerkedhet különféle módszerek egész fegyvertárával, melynek birtokában bármilyen szervezetet, várost vagy szakterületet megfigyelhet és megállapíthatja, hogy azok mennyire gondolkodnak helyesen vagy jól, illetve hogyan gondolkodhatnak és tevékenykedhetnek hatékonyabban.”

A harmadik részben „a koncepciók és elméletek felsorolása után a kollektív intelligencia kérdése felé fordulhatunk, az ismerős területeket vizsgáljuk meg, hogy megmutassuk, hogyan érthetjük meg őket, és érkezhetünk meg jobb gondolkodási módokhoz ezáltal. [Ez a rész] a kollektív intelligencia spontán megjelenési formáit vizsgálja a mindennapi életben, a társadalom 'természetes közegében', és az elméletből az egyes területekre vonatkozóan levonható következtetéseket tárgyalja, a következő sorrendben: találkozik szervezése, üzlet és

gazdaság, demokrácia, az egyetem, társadalmi változások, új digitális közösségek. *Minden esetben bemutatom, hogy a kollektív intelligenciáról való gondolkodás új távlatokat és megoldásokat tár fel.*

A negyedik részben „összekapcsolom az egyes témákat, és a kollektív intelligencia politikai aspektusaival foglalkozom, bemutattva, miként nézhet ki a nagyobb kollektív bölcsesség felé való közelítés a gyakorlatban.”

Már csak néhány részlet, további ízelítőként.

Jó helyen keressük-e az okokat? „Ma elmondhatjuk, hogy az okos eszközök és a feldolgozott adatállományok előnyei már mindenütt megjelennek, kivéve ... számos területet a legfontosabbak közül. A 2000-es évek végén bekövetkezett gazdasági válság különösen meggyőző példát nyújtott erre. A pénzintézetek, amelyek hatalmas összegeket fordítottak az információtechnológiára, nem értették, hogy mi történik velük, vagy megértették ugyan az adatokat, de nem értették, mi áll az adatok mögött, s így a gazdasági katasztrófa szélére sodorták a világot.” „Irakban háborút indítottak egy súlyos hírszerzési hiba következtében, amit az elképzelhető legfejlettebb hírszerzési technikára minden más országnál több pénzt fordító Egyesült Államok és az Egyesült Királyság kormányszervei követtek el. Sok más példa is bizonyítja, hogy az okos eszközök nem vezetnek automatikusan intelligensebb eljárásokhoz.” – Fontos a mélyére nézni, vajon így lenne-e? A pénzintézetek valóban nem értették-e, az iraki háborúnál „hírszerzési hiba” történt? Vajon nem az idézte-e elő a történeteket, hogy a pénzintézeteket, a bankokat a háttérük rendszerszintű működése, és annak az érdekeikre gyakorolt hatása készítette így cselekedni, s valami hasonló mozgatta az iraki beavatkozást?

„Az egészségügy talán a legszembetűnőbb példa az okos elemek és a gyakran ostoba végeredmények paradox kombinációjára.” (Mulgan összegzi a technikai fejlődést, ugyanakkor sorolja az anomáliákat is, és:) Röviden, *a világ hatalmas erőfeszítéseket tett az egészségügyi ellátás fejlesztéséért és óriási mennyiségű tudást halmozott fel erre vonatkozóan, ám ennek ellenére még messze áll a rendelkezésre álló tudásnak a legjobb eredményekhez vezető felhasználásától.* – Feltehetően ez is hasonló problémahalmaz: a piaci alapú egészségiparban olyan részérdekek a meghatározók, amelyek kizárják – de legalábbis erősen csökkentik –, felülírják a kollektív intelligencia érvényesülését.

Lehangoló diagnózis: „Hasonló a helyzet a politikától az üzlet világán keresztül egészen a magánéletig: példátlan mértékű hozzáférés releváns adatokhoz, információkhoz és véleményekhez, de kevés egyértelmű előrelépés az információk jobb döntések meghozatala érdekében történő hasznosításában. ... Rendkívüli intelligenciával rendelkezünk speciális, meghatározott feladatok elvégzéséhez. Az egymással kölcsönösen összefüggő bonyolult problémák kezelésében mégis alig mutatkozik haladás.”

Területek, ahol sokat segíthetne: „A további fejezetekben azzal foglalkozom, miben nyilvánulhatna meg a valódi kollektív intelligencia a legfontosabb területek némelyikén. Hogyan

lehetne a demokráciát másképpen szervezni annak érdekében, hogy a polgárok szükségleteiből, gondolataiból és szaktudásából a legtöbbet tudjuk kihozni? Világszerte különböző kísérletek utalnak rá, hogy mi lehet a válasz, ám ezek a hagyományos politikán nevelkedett szakembereket összezavarják. ('Összezavarják'? Nem valószínűtlen, hogy ebben vastagon benne lehet az is, hogy a 'másképpen szervezés' hatalmas érdekeket sértene a 'hagyományos politikán nevelkedett' társadalmi berendezkedésben, s a kérdéses szakemberek gondolkodását, véleményalkotását ez is befolyásolja – Osman P.) Hogyan válhatnak az egyetemek sikeresebbé mindenféle tudás létrehozásában, gyakorlati célokra történő 'hangszerelésében' és megosztásában? A hagyományos hároméves képzési modellekben, a kari hierarchiában, az előadótermekben és a szaktárgyi jegyzetekben megtalálhatók ugyan különböző újszerű megközelítések csirái, de a rendkívüli tunyaság vagy tehetetlenség jelei is. (Ma elsőrendű fontosságú témává vált, s mind jobban terebélyesedő kutatás és szakirodalom tárgya a felsőoktatás hatékonyságának növelése, a társadalom és az alapjául szolgáló gazdaság számára gyümölcsöző szimbiózis létrehozása egyrészt a felsőoktatás, a nyugati értelemben vett 'akadémiai szféra', másrészt a legszélesebb értelemben vett ipar között. Más kérdés, hogy ez sokban a felsőoktatás minőségének próbakövévé is válhat, amit érthető okokból nem fogad osztatlan lelkesedés – Osman P.)

Ismételten fel kell tennünk a kérdést: hogyan tudna egy városi önkormányzat vagy egy nemzeti kormány sikeresebben gondolkodni olyan égető problémák megoldásáról, mint a forgalmi dugók, a lakáshiány vagy a bűnözés, elbutításuk helyett inkább felerősítve az emberek képességeit?

Felvázolhatunk ésszerű, elfogadható és kivitelezhető lehetőségeket, amelyeknek a kiaknázása nagymértékben tökéletesíthetné ezeket az intézményeket. A jelenlegi valóság azonban minden esetben messze áll attól, ami lehetséges volna, és azok az eszközök, amelyek az intelligenciát erősíthetnék, néha éppen az ellenkező hatást érik el. Marcel Proust írja: 'Kilencetized része azoknak a betegségeknek, amelyekből az intelligens emberek szenvednek, az értelmükből ered.' Ez igaz lehet a kollektív intelligenciára is."

Kritikus jelentőségű kérdés: vajon működhet-e jól a kollektív intelligencia homogén közös értékrend nélkül? „A gépi intelligencia egyes fejlesztési programjai olyan visszataszító szándékok megvalósítását célozzák, mint a hatékonyabb gyilkolás, a pornográfia és kábítószeres terjesztése, vagy a szerencsejátékok és a pénzügyi mohóság támogatása.” – Mi rossz, és mi a jó: ezek is sokban önkényes kategóriák, amelyek érvényesítése hasznos fejlődési utakat zárhat el. Jó példa a pornó. Bizonyos extrém fajtái kétségkívül üldözendők, de amúgy kultúrafüggő, elítélendő-e, vagy elfogadott műfajnak minősül. Egyes nézetek szerint a „fogyasztása” alkalmas lehet olyan feszültségek oldására, amelyek bűnözésre készíthetnének. S vajon mi marad a piaci versenyre alapozott gazdaságból, ha egy jóságos dzsinn megszüntet minden „pénzügyi mohóságot”?

Mulgan részletesen sorolja a kollektív intelligencia fejlődésének legújabb eredményeit. Ebből döbbenetes kép bontakozik ki: az internet útján elérhető szép új világ mind több

olyan intelligens eszközt, rendszert kínál, amelyek nagyban kiegészíthetik tudásunkat és képességeinket, ám a legtöbbünk nem is tud róluk. *Egyéni és abból létrejövő kollektív intelligenciánk fejlesztésének használatra kész lehetőségei kallódnak tudatlanságunk homályában.*

Mesterséges intelligencia szavazati joggal! „Egy Hong Kong-i kockázati-tőke-befektetési társaság 2014-ben csatlakoztatott a vezetőségéhez egy VITAL elnevezésű befektetési algoritmust, és az igazgatótanács öt emberi tagja mellett szavazati jogot biztosított számára.” – A dolog súlyát növeli, hogy az ilyen cégek vezetői a legtöbbször vérprofik.

Ember-gép-állat hibrid: „A hibridek talán legérdekesebb példái azok, amelyeket emberek, gépek és állatok összekapcsolásával alkotnak meg. Peruban GoPro kamerákkal és GPS készülékekkel felszerelt keselyűket használtak fel illegális személtlerakók felderítésére. A projekt támogatására szervezett állampolgári figyelemfelhívó kampánynak és az alkalmazott nyílt technológiának köszönhetően a nyilvánosság is nyomon követhette a keselyűket.” – A keselyű itt olyan „autonóm vezérlésű biodrón”, amely képes kiszagolni a személtlerakót. A nyilvánosság bevonása bizonyára növelheti a program visszatartó erejét, s ezzel is kiegészítve a program a kollektív intelligencia jó megvalósításává fejleszthető.

Új remények és félelmek: „Röviden meg szeretném említeni *mindenfajta kollektív intelligencia egy különös jellemzőjét*. Az optimisták szeretnék azt hinni, hogy a kollektív intelligencia egyszerűen gyarapítja képességeinket a világ uralására és problémák megoldására. Ehelyett azonban *újra és újra azt tapasztaljuk, hogy már az emlegetése is ellentmondásos érzelmeket vált ki bennünk*. Egyrészt kiterjeszti közös elképzeléseinket arra vonatkozóan, hogy mi lehetséges. Új utópiák és elképzelhető társadalmak merülnek fel, amelyek a világ formálhatóságának friss érzetét inspirálják. Ugyanakkor *a kibővített kollektív intelligencia még inkább óvatosságra int a törekenységgel, labilitással és a kockázatokkal szemben. Más szóval, egyidejűleg reményeket és aggodalmakat is ébreszt.*

Mindez az elmúlt fél évszázadban tapasztalható volt az egészségügyben is, ahol annak jobb megértése, hogy miként javíthatunk az egészségünkön, mit tehetünk a betegségek megelőzéséért és hogyan lehetünk fittebbek, egyúttal nagyobb aggodalmakkal is együtt járt, főként az ok nélkül aggódó 'képzelt betegek' körében. Hasonlóképpen egyre inkább képessé válunk a környezetünk alakítására és megfelelő kezelésére, de egyre nagyobb figyelmet szentelünk a rendszer törekenységének is. Röviden szólva, *egy olyan fejlődés, ami az emberiséget a kollektív intelligencia egyre magasabb szintjére emeli, nem lesz megnyugtató és minden félelmet vagy szorongást eloszlató folyamat, vagy út. Ehelyett olyan új tudatossági szintekre emel minket, amelyek kiterjesztik a látóhatárt, de egyidejűleg növelik a bizonytalanságot is, nemcsak a minket felülmúló gépekkel kapcsolatos aggodalmainkat illetően, hanem például az azzal kapcsolatos félelmeink tekintetében is, hogy mi fog történni akkor, ha a gépek meghibásodnak, a hálózat összeomlik vagy áramkimaradás következik be, mi pedig már nem rendelkezünk többé az ilyen jellegű problémák áthidalásához szükséges emberi készségekkel.* – És nemcsak „a minket felülmúló gépek” miatt helyénvaló az aggodalom. *Tőlük leginkább akkor kell tartani, ha az ember túlságosan is a saját képére formálja őket, átplán-*

tálva beléjük agresszivitásra indító ösztöneit és hajlamait. Itt már sorsdöntő szerepe lehet a kollektív intelligenciának azzal, képes-e elejét venni annak, hogy az ember ezt megtegye. Az „okos gépek”, vagy akár az itt is tárgyalt szinergikus többlethatásokat teremtő új szervezetek, a kollektív intelligencia létrejöttét és működését segítő újfajta szerveződések önmaguk nem lesznek képesek ezt biztosítani – hacsak nem kapnak hatalmat az emberek közösségi döntéseinek irányítására, akár még felülírására is, ami már a mai gondolkodásunkkal fekete utópiának felelne meg. Az emberek érdekének megfelelően kialakítva, beszabályozva, így alkalmazva csak annyit tehetnek, hogy segítik a közösségeket jó döntéseket hozni, és mielőbb felderíteni a visszaéléseket – amelyeket azután a közösségeknek kell leállítaniuk.

Ha pedig a mesterséges intelligencia létrejöttét és kiteljesedését úgy fogjuk fel, mint az evolúció következő szintjét, úgy izgalmas kérdés, vajon kialakul-e emberi ráhatás nélkül is bennük az agresszivitás, ahogy eddig az minden arra technikailag képes fajban megtörtént. Elgondolkodtatónak hasonlít ez arra, ahogyan egyes gondolkodók a Földön kívüli élet kutatásának „üzengető” részéhez fűznek aggodalmakat: kapukat keresünk, próbálunk nyitogatni, s nem tudjuk, mi jöhet be azokon.

Dr. Osman Péter

* * *

Michael Cusumano, David B. Yoffie: A győztes stratégia – Bill Gates, Andy Grove és Steve Jobs öt örök érvényű leckeje. 21. Század Kiadó, 2017; ISBN 9786155638541

Tanulni a legjobbtól érdemes – s ők már meg is fizették e tanulságok árát. E könyv úgy szolgál hasznos tanulságokkal, hogy két kiemelkedő üzleti iskola – a Harvard Business School és az MIT Sloan School of Management – egy-egy professzora elemzi a nagyok között is a legnagyobbak közé tartozó három vállalatvezető sikereinek közös forrásait, vezetői stílusuk, jellemük és módszereik közös vonásait.

„A győztes stratégia együtt elemzi a három zsenit, az első pillanattól kezdve, sikereiket és bukásaikat, hasonlóságait és különbségeiket, felfedve az üzleti stratégia legfontosabb szabályait, melyekkel cégeiket építették. David Yoffie és Michael Cusumano évtizedeken át követték és tanították a módszereiket, és ebben a nagyszerű kötetben megmutatják, hogyan változtatta meg Jobs, Grove és Gates a stratégiai gondolkodást és általában a stratégia szabályait” – a kiadó ajánlójából. (Minden idézet a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Cusumano az MIT Sloan School of Management „Distinguished Professor”-a. 2016–17-ben a Tokyo University of Science elnökhelyetteseként és dékánjaként szolgált (folyékonyan beszél japánul, nyolc évet élt és dolgozott Japánban). Szakterülete a stratégia, a termékfej-

lesztés és az „entrepreneurship” a számítógépszoftverek, az autók és a fogyasztói elektronika területén. Közel száz cégnél és szervezetnél dolgozott konzulensként és oktatóként mint pl. az Alcatel, az AOL, az AT&T, a Cisco, az Ericsson, a Fiat, a Ford, a Fujitsu, a GE, a Hitachi, a Huawei, az IBM, az Intel, a Liberty Mutual, a Lucent, a Microsoft, a Motorola, a NASA, a NEC, a Nokia, a NTT Data, a Philips, a Robert Bosch, a Schlumberger, a Siemens, a Texas Instruments, a Toyota, a Toshiba, a Verizon (az MIT honlapjáról).

Yoffie „Professor of International Business Administration” a Harvard Business School-on. A 2006–2012 időszakban, első dékánhelyettese és elnöke volt a HBS vezetőképző programnak. Ez idő alatt annak bevételei csaknem 75%-kal nőttek, tantermeket nyitottak Sanghajban és Mumbaiban, és a HBS vált a világ legmagasabbra értékelt és legnagyobb intézményévé a vezetőképzésben. Tagja a HTC Corporation (mobilkészülékeket gyártó tajvani óriásvállalat) igazgatótanácsának és a National Bureau of Economic Research vezetőtestületének. 29 évig volt tagja az Intel igazgatótanácsának, ahol „Lead Director”-ként szolgált. Ottani 1989-es kinevezésekor ő volt a legfiatalabb külsős igazgatótanács tagja az USA 150 legnagyobb iparvállalatának (a Harvard Business School honlapjáról).

Stratégia: „A vizionárius gondolkodás megköveteli, hogy tanuljunk a múltból, de szabaduljunk meg annak korlátaitól” (Albert Einstein). A stratégia mesterei más irányból közelítenek. Ahelyett, hogy visszanéznének és előre felé következtetnének, ők előre néznek, és visszafelé következtetnek. *A nagy stratégia egyszerre mestere a játékelméletnek és a sakknak. 'Előre nézve' határozza meg, hogy hol akarja látni a céget egy adott jövőbeli időpontban, és onnantól 'következtet vissza' azokra a lépésekre, amelyeknek a megtételével el is fog jutni oda.* Az előrelátásnak és a jövő alakításának a fókuszba helyezése különleges fontossággal bír a gyorsan változó iparágakban, ahol az egy lépésnyi előny megszerzése és a mezőnyhöz való igazodás közötti különbség határozza meg, hogy kiből lesz kiváló, ki vall kudarcot. Bill Gates, Andy Grove és Steve Jobs nagyrészt annak a kivételes adottságnak köszönheték a sikerüket, hogy képesek voltak a fogyasztók és a konkurencia előtt járni.

A stratégia mesterének kitarótan a jövőre kell fókuszálnia, folyamatosan frissítenie kell az előrejelzéseit az újonnan elérhető információk tükrében, a konkurens lépéseinek és szándékainak megismerése következtében.”

„A gyorsan változó iparágakban” – mondják fentebb. Igazából mindenütt, hiszen a mai, exponenciálisan gyorsuló fejlődésnek szintúgy jellemzője, hogy az innovációk gyakran nem maradnak iparágon belül, hanem átvészlik a hatalmat másutt is, vagy legalábbis az alkalmazásuk gyökeres változásokat idézhet elő teljesen más területeken is. Kimagasló példák erre az informatika betörése a tartalomkereskedelembé (zene, film, digitalizált irodalom), az e-kereskedelem (Amazon) vagy épp a 3D-nyomtatás alkalmazásainak még messze beláthatatlan távlatai. Az utóbbiról némi merész fantáziálással még az is felvethető, hogy széles körű elterjedése akár drasztikusan is visszaveti a készárutermelést és -kereskedelmet, s annak helyén felfuttatja a nyomtatáshoz szükséges anyagok előállítását és kereskedelmét.

Mindezzel az mondható, hogy már szinte sehol semmilyen piaci szereplő sincs biztonságban.

A horizont peremén megjelent a blockchain, egyesek szerint hatalmas felforgató potenciállal, arról pedig még végképp semmi fogalmunk, vajon mit hozhat, ha korunk két kialakulóban lévő tektonikus hatású innovációs hulláma, a mesterséges intelligencia és vele a robotok színre lépése, valamint a dolgok internetének átfogó elterjedése összekapcsolódik.

Útmutató a könyvhöz : „Amikor belevágtunk ennek a könyvnek a megírásába, voltaképpen egy beszélgetésnek tekintettük Gateszel, Grove-val és Jobsszal arról, hogy mi teszi az embert a stratégia mesterévé. *Rengeteget tanultunk azoknak a szabályoknak a boncolgatásából és áttekintéséből, amelyeket véleményünk szerint mindhárman követtek. Ennek a folyamatnak a keretén belül felfedeztük, hogy személyes történetük és érdeklődési területük fontos szerepet játszott a stratégia, a cégépítés és a vállalkozói lét iránti szemléletük kialakításában.*”

„Gates, Grove és Jobs munkásságának hosszas tanulmányozása során mély tiszteletet és elismerést éreztünk mindhárom vezető iránt, de nem rózsaszín szemüvegen át vizsgáljuk őket. Egyikük sem volt tévedhetetlen. Mindhárman követtek el hibákat, a stratégiában is, a végrehajtásban is. Mindhárman síkra szálltak olyan termékekért, amelyek nagyot buktak, vagy túl későn érkeztek a piacra, és nem hozták a remélt eredményt. Mindhármukkal előfordult, hogy kihagytak stratégiai lehetőségeket, ám cégeik forrásainak köszönhetően általában képesek voltak utólag pótolni ezeket. És mindhárom vezérigazgató irányítása alatt történtek törvénytelenések is. A Microsoft, az Intel és az Apple is kénytelen volt peren kívüli megállapodást kötni az amerikai igazságügyi minisztériummal vagy a Szövetségi Kereskedelmi Bizottsággal, és világszerte folytak ellenük trösztellenes vizsgálódások.

Mindezek dacára meggyőződésünk, hogy *Gates, Grove és Jobs a high-tech világának leg-sikeresebb vezérigazgatói és stratégái közé tartoznak – talán minden idők legjobbjai is egyben. Mesterei voltak a stratégiának, és meglepő hatékonysággal vezették cégüket.* Hosszú és rövid távú célokat tűztek ki szervezeteik elé, a sikerhez vezető pályára állították őket, könnyörtelenül precíz végrehajtó csapatokat irányítottak, és hosszú időn át uralták piacaikat a konkurenssekkel szemben. *Noha sikereik (és kudarcaik) már a történelem részét képezik, az ezekből levonható tanulságok időtlenek. A könyvünkben alkalmazott öt szabály, amely leírja a stratégia és a végrehajtás iránti attitűdjüket, minden cégvezető számára segítséget nyújthat abban, hogy magabiztosabban kormányozza szervezetét a jövő felé.*” Az „öt szabály”-ról természetesen a továbbiakban szólunk.

„Mindezek dacára”? De hiszen ezek teljesen átlagos, általános vonások, elkerülhetetlen velejárói a vállalatvezetésnek, nem valamiféle tehetség- vagy jellembeli gyengeségek. Voltaképp csak azt mutatják, hogy ők sem csodalények. A legutóbbiak is csupán azt jelzik, hogy ők is felvállalták a konfliktusokat, amelyeket az vált ki, ha egy nagyvállalat az adminisztratív határokat feszegeti.

A könyv alapjairól – az indító ellentmondás: „Közel harminc éven keresztül tanítottunk stratégiát a Harvardon és a Massachusetts Institute of Technologyn. Az elmúlt három évtizedben a stratégiatudomány hatalmas fejlődést ért el a szigorú, analitikus keretek kialakításában, amelyek nagyrészt olyan tudományágakban gyökereznek, mint a mikrogazdaság, a játékelmélet és a szociológia. Noha számos eszközzel látjuk el a diákjainkat, csak ritkán beszélünk arról, hogy a kiváló stratégiák hogyan gondolkodnak, hogyan tanulnak, hogyan hozzák összhangba gondolataikat a cselekedeteikkel. A valóban kiváló stratégia tulajdonságait illetően mély szakadék tátong az ismereteinkben. Kutatók gyakran tanulmányozzák a cégeket és vezetőiket, de csak ritkán mélyülnek el az egyének megismerésében és annak megértésében, hogy mely döntéseik határozták meg a pályájukat és az általuk felépített szervezeteket.”

Kiinduló feltevések: „Ebben a projektben néhány fontos feltételezésből indultunk ki. Az egyik az volt, hogy a cégvezetők és a vállalkozók sokat tanulhatnak Bill Gatestől, Andy Grove-tól és Steve Jobstól, bármennyire kiemelkedő egyéniségekről beszélünk is. Az egy pillanatig sem volt kérdés a számunkra, hogy személyes képességeiket és eredményeiket tekintve ez a három ember nem éppen tipikus vezérigazgató vagy vállalkozó. A legkevesebb, amit el lehet mondani róluk, hogy az iparáguk titánjai. Ugyanakkor arra a következtetésre is eljutottunk, hogy az ő szemléletük megismerésével minden cégvezető és vállalkozó szisztematikusabban tudna gondolkodni mind a stratégiáról, mind a végrehajtásról, hiszen hasonló módon kezeltek kulcsfontosságú problémákat.” – Kissé nyakatekert a szöveg. „Ugyanakkor”? De hisz’ tanulni mindig a legjobbtól kell – azzal lehet kiemelkedni a tipikusak közül.

A második feltételezésünk az volt, hogy bár mindhárom alanyunk a csúcstechnológia világából érkezik, tapasztalataik számos cégtípus számára szolgálhatnak kiváló meglátásokkal a stratégia és a végrehajtás szerepét és fontosságát illetően. Az egyik oka annak, hogy pályánk jelentős részét high-tech cégek tanulmányozásával töltöttük, az a megfigyelésünk volt, hogy a változások ritmusa óriási előnyöket hoz annak, aki megfelelő időben fogalmazza meg a megfelelő stratégiát, és odafigyel a végrehajtás részleteire. Mi több, a gyorsan változó technológiák valamennyi üzletágba beágyazódnak. A közösségi média, a felhőalapú számítástechnika, a mobil eszközök és a viselhető technológia gyors változásai a cégek többségére hatást fog gyakorolni a következő évtizedekben. Az üzleti élet mindennapjainak részévé vált a high-tech világ stratégiai fejlődésének megértése.” – Hát, ha „a high-tech világ stratégiai fejlődésének megértése” feltehetően túl kemény dió is az „átlagos” vezetők nagy hányadának, az ott született/alkalmazott mesterfogások eltanulása nekik is sokat segíthet. Épp ez adja ennek a könyvnek az értelmét és hasznát.

„Harmadik feltételezésünk szerint a stratégia és a végrehajtás szétválaszthatatlanul összekapcsolódik. Óráinkon a diákjaink gyakran felteszik a kérdést: ’Mi a fontosabb, a stratégia vagy a végrehajtás?’ Erre általában rövid hatásszünet után egy viszontkérdéssel válaszolunk: ’Mit szeretnél jobban? Egy gyengén végrehajtott kiváló stratégiát, vagy egy tökéletesen végrehajtott rossz stratégiát?’ Erre természetesen az a válasz, hogy egyiket sem. Értéktelen az a kiváló stratégia, amelyet nem tudsz végrehajtani, és semmire sem jutsz a kiváló végrehajtással,

ha az rossz irányba vezet. Az ügyes vezérigazgatónak jó irányba kell fordítania a céget, és eredményesen kell vezetnie a vállalatot. Ahogy Bill Gates mondta: 'A rossz stratégia mindig kudarcot vall, bármennyire jók is az információid, a béna végrehajtás pedig kisiklatja a jó stratégiát. Ha sok mindent csinálsz rosszul, tönkre fog menni a céged.'" – Stratégia és végrehajtás: régi arany szabály, hogy „Ha ostoba a vezető, tiszta szerencse, ha legalább lassú ütemet diktál – kevesebb kárt okoz.” Anouilh híres tétele poénnak szellemes, vezetési módszernek viszont életveszélyes: „Nekünk nagy erőt ad, hogy nem tudjuk pontosan, mit akarunk. A szándékok teljes bizonytalanságából bámulatos manőverezési szabadság születik” – Jean Anouilh: Beckett vagy Isten becsülete. A nehezebb feladatot pedig kétségkívül a helyes stratégia kialakítása jelenti. Lyndon B. Johnson szavával: „Nem probléma helyesen cselekedni – a probléma tudni, mi a helyes”: www.quote-them.com/.

„Végül pedig meggyőződésünk, hogy senki sem születik kiváló stratégának. A sikeres vezetők többsége az idők során tanulja meg a jobb stratégiai gondolkodást és a hatékonyabb végrehajtást mind a taktika, mind a szervezet szintjén.

Ehhez a témához könyvünk utolsó fejezetében fogunk visszatérni. Előtte azonban megmutatjuk, hogy Bill Gates, Andy Grove és Steve Jobs sem volt már eleve kiváló stratégia: Jobs első vezetői időszaka alatt majdnem csődbe vitte az Apple-t, Grove első vállalkozásvezetési publikációja, a High Output Management (Kimagaslóan eredményes vezetés) a cégek működésére koncentráló középvezetők kézikönyve volt, míg Gates ismeretei a cégvezetés és az üzleti stratégia tekintetében aligha voltak nevezhetők impozánsnak, amikor félbehagyta tanulmányait a Harvardon. *Az tette őket hosszú időn át kiemelkedően hatásos vezetőkké, hogy képesek voltak tanulni – stratégiáról, végrehajtásról, saját üzletágukon belüli új területekről.* (Különösképp a saját hibáikból, tévedéseikből! – Osman P.) Feltételezzük, hogy más felső vezetők és vállalkozók is el tudják sajátítani ezeket a képességeket, ha rászánják magukat.” – Ezt persze nem szabad szó szerint venni. Az ilyesfajta, önfejlesztést kínáló műveknek mindig elengedhetetlen része némi túlzó buzdítás, ami egyaránt szolgálja, hogy „Vegyétek e könyvet!”, s hogy „Olvassátok is szorgosan!”. Ismeretes a híres tétel, miszerint tízezer óra gyakorlás kell ahhoz, hogy valaki mesterré váljék, ám valójában nincs annyi gyakorlás, ami bárkiből is Gates-t, Jobsot vagy épp Jehudi Menuhint vagy Elton Johnt csinálna, ha nincsenek meg ehhez a képességei. Tanulással közelíteni lehet az igazán jók tudásához, teljesítményéhez, s már ez is sokat hoz.

A könyvet megalapozó kutatás és betekintési lehetőségeik: „A könyvünket megalapozó kutatás számos tekintetben az 1980-as évek közepén indult, amikor elkezdtük a szoftver-, hardver- és félvezetőipar tanulmányozását, cikkek írását ezekben a témákban, illetve mi magunk is dolgoztunk ilyen cégeknél. Felhasználtuk a három cégnél 1987-től kezdve készített interjúkat. Összességében mintegy száz saját, különböző időszakokból származó interjúra, valamint mi magunk és más szerzők által írt könyvre, cikkekre és esettanulmányra támaszkodtunk. Nagyjából egy éven át havonta több alkalommal találkoztunk, hogy kicseréljük gondolatainkat a három alanyunkról, és még az írás megkezdése előtt kialakítsuk a könyv

szerkezetét. Az öt fő 'szabály' és képességegyüttes kerete, amelyben véleményünk szerint a három vezérigazgató osztozik, már az első napok megbeszélései során körvonalazódott, megerősítve minket abban a meggyőződésünkben, hogy *Gates, Grove és Jobs sok mindenben hasonlóan közelített a stratégiai kihívásokhoz.*"

Grove segítsége a könyv szakmai megbízhatóságához: „Andy több alkalommal is találkozott velünk 2013 szeptembere és 2014 júliusa között. Elolvasta és megjegyzésekkel látta el a kézirat több részét, és számos e-mailre adott választ.”

Források és segítők: „Két kivételtől eltekintve azt a stratégiát választottuk, hogy *olyan vezetőket interjúvoljunk meg, akik közeli munkatársai voltak Gatesnek, Grove-nak vagy Jobsnak, de ma már nem az adott cégnek dolgoznak.* Nem akartunk senkit sem kellemetlen helyzetbe hozni. (Vagy inkább ők merhettek őszintébben beszélni – Osman P.) A kivételek egyike Renée James volt, aki öt éven át dolgozott Grove technikai asszisztenseként, és nem sokkal találkozásunk előtt nevezték ki az Intel elnökének. A másik pedig Joel Podolny, az Apple humánigazgatója, aki együtt dolgozott Daviddal a Harvard Business Schoolon, mielőtt a Yale-hez, majd az Apple-hez igazolt. ... Igen nagy hasznunkra volt továbbá, hogy sokan elolvasták a kéziratot, illetve az előadásaink kapcsán írásbeli visszajelzéseket küldtek nekünk.”

„Abban a nagy szerencsében volt részünk, hogy *több mint huszonöt éven át tanulmányozhattuk ezt a három vezetőt és a cégeiket, sőt dolgozhattunk is velük.* David Yoffie 1989 óta tagja az Intel igazgatótanácsának, és közeli kapcsolatban dolgozott Groveval annak tizenegy éves vezérigazgatói és hét éves elnöki megbízása alatt. Ezenfelül több ízben is találkozott és interjút készített Gatesszel, Jobsszal és más iparági vezetőkkel a Harvard Business Schoolon végzett high-tech stratégiai kutatásainak a keretében. Ugyanezen időben *Michael Cusumano elmerült a Microsoft stratégiájában és működésében.* Az MIT Sloan üzleti iskola vezető szoftveripari szakértőjeként több tanulmányt írt az iparágról, és mélyinterjúkat készített Gatesszel, Grove-val, valamint a Microsoft, az Intel és az Apple számos vezetőjével és fejlesztőmérnökével. 1998-ban közösen írtuk meg a *Competing on Internet Time (Versenyfutás az internet idejében)* című tanulmányunkat a Microsoft és a Netscape epikus harcáról, ami bestseller lett. Bárki másnál jobban tudjuk, hogy mit gondolt ez a három vezető, amikor a Microsoftot, az Intelt és az Apple-t ilyen hatalmas magasságokba lendítő – és néha mélypontra taszító – döntéseiket hozták.”

Összevető értékelés, a közös vonások kiemelése: „Számtalan fontos, hogy alkalmunk nyílt megfigyelni Gatest, Grove-ot és Jobsot egymás mellett is. Ennek köszönhetően tudjuk azonosítani azokat a közös pontjaikat a stratégiához, a végrehajtáshoz és a vállalkozói létezéshez való viszonyulásukban, amelyeket különböző egyéniségük és stílusuk gyakran elfed. Cégeiket elemző esettanulmányokban, cikkekben és könyvekben aligha van hiány. Mindhárom vezérigazgatóról írtak már több életrajzot is, legyen az hatszázötven oldalas téglavagy illusztrált gyerekkönyv. (Hosszú lenne itt felsorolni, hány ilyen könyvről szoltunk már az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle hasábjain is – Osman P.) Ezeknek a megközelítése nyilvánvalóan

az egyediséget hangsúlyozza. ... *Ám mindezen különbségek alatt ott lapul egy közös keret, amely cégvezetővé tette őket.*” – Természetesen nem a „keret” tette őket vezetővé – az eredeti szó „common framework” –, hanem az adottságok, képességek, hozzáállási sajátosságok rendszere, amellyel a munkájukat végezték. Jól mutatják ezt az erre következők, amelyek felvezetik a már hivatkozott „öt szabályt” és összekapcsolják azokat a „közös kerettel”.

„Nem azonnal és nem is egyszerre jutottak el a stratégia és a végrehajtás lényegét megragadó közelítéshez. Mindhármuk pályájának van egy fejlődési íve, amelyben bőven tetten érhetők rögtönző kísérletezések. Könyvünk arra az öt szabályra alapul, amely megállapításunk szerint meghatározza ezt a közös keretet.

1. Nézz előre, következtess vissza!
2. Fogadj nagyban, de sose tedd kockára az egész céget!
3. Platformokat és ökoszisztémákat építs, ne csak termékeket!
4. Élj a hatástöbbszörözéssel és az erővel, műveld a dzsúdót és a szumóbirkózást is!
5. Építsd a cégedet a személyed által képviselt támpont köré!

Azzal, hogy ezeket a szabályokat alkalmazták a cegeikre, Gates, Grove és Jobs minden idők legkiemelkedőbb eredményeit érték el.”

A nagyság átka? „Ezek az imponáló számok (a szerzők előzőleg a cégek teljesítményadatait sorakoztatják – Osman P.) bizonyítják, hogy egy kiváló stratégiai helyzet egy áttörést hozó termékcsoporttal vagy egy domináns ipari platformmal kombinálva hosszú távon hozhat hatalmas gazdasági hasznot. (Ez önmagában közhely, értelmét itt az adja, hogy felvezeti a következő megállapításokat – Osman P.) Ám az utóbbi években a Microsoft, az Intel, de még az Apple pénzügyi eredményessége, piaci értéke és általános megítélése is csökkent a korábbi történetük magas szintjéhez képest. Immáron nem látunk az iparági átlagot kétszeresen vagy háromszorosan meghaladó növekedési rátákat, sem igazán forradalmi termékeket. Ez nem teljesen meglepő. *A Gates, Grove és Jobs nyomdokaiba lépő vezérigazgatók bizonyos értelemben elődjeik sikerének az áldozatai.* Nem fürge kezdők egy gyorsan növekedő üzletágban, hanem hatalmas, érett 'behemótok' örökösei, akik jelentős szakadásokat tapasztalhatnak a piacaikon, minden oldalról éhes versenytársak lépnek fel velük szemben. Mindhárom cég számára kihívást jelent újabb technológiák és üzleti modellek megjelenése, legyen az a szoftver szolgáltatásként történő pozicionálása, a felhőalapú számítástechnika, az 'ingyenes', reklámalapon működő szoftver és szolgáltatás, a közösségi média, vagy a viszonylag olcsó okostelefonok és tabletek piacának robbanásszerű növekedése.” – Ez bizony valóban a nagyság természetes, jól ismert és az innovációs szakirodalomban is kitárgyalt velejárója. Ismert tény, hogy a sikeres, megállapodott cégben túl sok a belső elmeredezés, a vezetőknek – legalább középtől felfelé – túl sok a vesztenivalója, nem hajtja őket úgy az éhség sem anyagi, sem sikerértelemben. A nagy cég – a „lapos szervezetről” szóló minden szépséges szöveg ellenére elkerülhetetlenül is elnehezedő struktúrában, bürokratikusba forduló rendszerben működik. Ezért is van, hogy az innovációs fejlesztéshez sokkal inkább a kisebb partizánalakulatok adják a jó feltételeket, szervezeti és intézményi kötöttségek nélkül,

veszteniivaló nélkül, éhes, a sikerért mindent bátran kockáztató emberekkel. S meghatározó szerepet játszik mindebben a cég tulajdonlása és az ahhoz alkalmazkodó cégekormányzás is. Kicsi cég „3F” finanszírozással indul: „founder, family, friends” (vagy cinikus rossznnyelvek szerint „family, friends and fools”), így a vezetőknek nem kell folyamatosan arra figyelniük, ne kockáztassanak olyat, amiért az elégedetlen tulajdonosok kirepítik a székéből. Nagy cégnél a vezetőknek aggódva kell figyelniük annak piaci értéke alakulását, s nehezen kockáztatják azt a távolabbi jövőben remélhető sikerek kedvéért.

Új nemzedék a nagyság útján: „Ma a reflektorfény cégek és vezérigazgató vállalkozók egy új generációjára irányul. Olyanokra, mint Larry Page (Google, aki Grove-hoz hasonlóan komoly tudományos és mérnöki képesítéssel rendelkezik), Mark Zuckerberg (Facebook, „hacker”, és Gateshez hasonlóan nem fejezte be a Harvardot), Jeff Bezos (Amazon, aki ugyanolyan rögeszmésen fogyasztásorientált nonkonformista, mint Jobs), valamint Huateng „Pony” Ma (a Tencent, a legnagyobb kínai internetes cég alapítója). Ahogy erről majd később szó esik, ezek a vezérigazgatók Gates, Grove és Jobs útját követik. Látjuk, hogy hasonló stratégiai elveket követnek. Erre bizonyíték Page látnoki víziója a felhőről, Zuckerberg merész lépései a Facebook-platform kiépítésében, Bezos szenvedélye a platformok létrehozására és egy felülmúlhatatlan felhasználói élmény nyújtására és Ma eltökéltsége a legjobb internetes üzenetküldő és hálózatépítő technológiák felhasználására és kibővítésére.” – Jobs valójában nem „fogyasztás-”, hanem *fogyasztóorientált* volt. A termékfejlesztésben a fogyasztói élménynek az ő koncepciója szerinti maximalizálását tette meghatározóvá. Bezos igen hasonlólt művelt a vásárlási élmény tekintetében az Amazon internetes rendszerével.

Széles körben használható tanulságok: „Nem meglepő, hogy a high-tech vállalkozóknak ez az újabb nemzedéke a Gates, Grove és Jobs által létrehozott alapokra épít. Híres elődjekhez hasonlóan gyorsan fejlődő, 'platform' jellegű iparágakban tevékenykednek, amelyeket az exponenciális növekedés potenciálja és a gyakran előre láthatatlan változások sora határoz meg. (Amint arra már utaltunk, a 'gyakran előre láthatatlan változások sorának' eshetősége ma már, a technológiai 'keresztbeporzásoknak' következtében minden iparágat fenyeget. Erre még lentebb visszatérünk – Osman P.) *Ám úgy véljük, hogy a technológiai szektoron kívül, a legkülönbözőbb iparágakban tevékenykedő vezetők számára is hasznos lehet ennek a három vezérigazgatónak a tanulmányozása.* Az olyan dinamikus iparágak, mint a számítástechnika, a félvezetők, a szórakoztató és háztartási elektronika és a digitális média, az üzleti világ megtermékenyítői. Mivel a változások roppant gyorsak, és az életciklusok igencsak rövidek, számtalan esély nyílik megfigyelni, miért sikeresek egyes cégek, és miért vallanak kudarcot vagy botladoznak mások. *Annak a megértése, hogy a Microsoft, az Intel, az Apple és más high-tech cégek milyen módon menedzselték a fejlődésüket, segíthet más iparágak felső vezetőinek és vállalkozóinak saját piacuk változásainak jobb kezelésében.*”

A tőlük nyert legfőbb tanulság: „A kulcsszó a tanulás. Mivel több mint két évtizeden át volt módunk megfigyelni Gatest, Grove-ot és Jobsot, számunkra teljesen világos, hogy a stratégia mesterfokú művelése nem velünk született képesség. A vezérigazgatók többsége megtanul-

ja, hogyan válhat jobb stratégiai gondolkodóvá és cégvezetővé. (Kulcskérdés, s ezért nem szörszálhasogatás felvetnünk, vajon nem kell-e valamelyes velünk született képesség ahhoz, hogy valaki mesterfokon művelje a stratégiát. Ha ez pusztán csak tanulást igényelne, a már említett legendás tízezer órát vagy akármennnyit, akkor a Gates–Grove–Jobs-osztályú vezetők nem magasodnának ennyire a mezőny fölé, sokkal több lenne belőlük. Nézve Jobsot, hármuk között a legkarakteresebbet, aki legalább három iparágban vitte végbe a teremtő rombolást: karizmája, rendkívüli meggyőző, meggyőző ereje aligha másolható pusztán eltanulással, nélküle pedig bizonyára nem tudta volna megvalósítani stratégiáját, győzelemre vezetve szélsőségesen elgyötört, kifacsart seregeit. És Jobs, a zenminimalista, ha meg is alkotja stratégiaként a rendkívül leegyszerűsített, letisztult konstrukcióit, a kellő eltökéltség és bátorság nélkül nem tette volna fel cége jövőjét arra, hogy azokat vigye piacra, s tolja le a fogyasztók torkán. S egyáltalán, eltanulható-e a látnoki képesség, elszántság és meggyőző erő, amellyel Jobs vagy épp Bezos megalkotta stratégiáját, s annak jegyében győzelemre vitte a céget? – Osman P.)

Például pályája elején Grove úgy vélte, hogy a cég stratégiáját a terepen dolgozó, az ügyfelekkel legközelebbi kapcsolatban álló vezetőknek kellene meghatározniuk. Később ráébredt, hogy a stratégiában egyaránt szükség van a fentről lefelé és lentől felfelé irányuló szemléletre. Gatest váratlanul érte az internet felemelkedése, és kevés híján elvesztette a böngészőháborút a Netscape-pel szemben. De mivel néhány fiatal és viszonylag tapasztalatlan alkalmazottja jelezte a problémát, sikerült elég gyorsan alkalmazkodnia a helyzethez és megmentenie a céget a potenciális katasztrófától. Jobs első vezérigazgatósága idején majdnem csődbe vitte az Apple-t, ám később megtanulta, hogy nem elég kiváló termékeket tervezni. Rájött, hogy ha életben akarja tartani és fel akarja virágoztatni a céget, széles körű iparági partneri kapcsolatokat kell kiépítenie és együtt kell működnie a riválisaival – nevezetesen Bill Gatesszel és a Microsofttal.”

A high-tech cégek piacainak dinamikájáról mondják a szerzők, hogy *„Ez a dinamika azt kívánja meg a high-tech cégek vezetőitől, hogy gyorsan és a jövőt illetően csekély bizonyosság birtokában hozzanak meg roppant összetett döntéseket.* Ha igazuk van, hatalmasat nyernek, ha tévednek, pusztító következményeknek néznek elébe. Kevesen tudták volna elképzelni (Steve Jobson kívül), hogy egy új, iPhone nevű mobiltelefon alig pár év alatt irreleváns piaci szereplővé zsugoríthatja az iparág óriásait (a Nokiát és a BlackBerryt). Vagy hogy egy apró seattle-i startup cég (a Microsoft) megdöntheti legnagyobb ügyfelét, egyben korának legnagyobb és legértékesebb céget (az IBM-et). Vagy hogy egy apró, csődközelbe kerülő, félvezető-alapú memóriát gyártó cég (az Intel), amelyet az IBM-nek kellett megmentenie, egy évtizeden belül legyőzi a japánokat, a koreaiakat és az európaiakat, és piacvezető lesz egy kritikus fontosságú új technológia, a mikroprocesszorok terén.” – Tegyük hozzá: a mindinkább többszörösen is összekapcsolt gazdaságban a piac sajátos karaktere, változásainak gyors dinamikája egyáltalán nem csak a high-tech ágazatok sajátja. Ellenkezőleg, „keresztbeporzással” bárhová átragadhat, így a fent vázolt vezetőkkel szembeni kíváncsi

mindinkább általános modus operandivá válhat. Hiszen minő rémálmában gondolta volna például a Disney, hogy jön egy zseniális örült, Jobs, és alapjaiban felforgatja a filmgyártást – úgy, ahogyan az talán a hangosfilm megjelenése óta nem történt. Hasonló, ahogy az iPod és az iTunes kihúzta a lételejüket a hanglemezes- és hangkazettaipar és -kereskedelem alól, és akkor még nem emlegettük, amit az Amazon művelt a hagyományos kereskedelemmel. S a nemrég volt nagyok uralmát és hanyatlását nézve, ne feledjük: hová lett a hagyományos postacégek levél- és táviratforgalmi üzletágának túlnyomó része azzal, hogy az elektronikus infokommunikáció fejlesztői széles körben használhatóvá tették az e-mailt és az SMS-t, s meddig lesz még vásárló, aki pénzt ad hagyományos tartalmakat szállító sajtótermékekért?

A három főszereplő összevetése: „Ami a személyiségüket illeti, Gates, Grove és Jobs roppant különbözők. Grove fegyelmezett mérnök, doktori fokozatot szerzett, *fő erőssége a problémák megoldása volt.* Az Intelnél eleinte operatív igazgatóként dolgozott annak ellenére, hogy nem részesült vezetői képzésben. Az első időszakban minden feladattal ő foglalkozott, ezek a tapasztalatok a vezetés tudományának lelkes tanulmányozójává tették, és erős nyomot hagytak vezérigazgatói stílusán is. Így például *ragaszkodott hozzá, hogy mindenre létezzon formális rendszer,* az alkalmazottak teljesítményének az ellenőrzésétől a cégtől való távozás előtti elbeszélgetéseken át a hosszú távú stratégiai tervezésig.

Az egy generációval fiatalabb Jobs elmerült az 1960-as évek ellenkultúrájában, és erős volt benne a hajlam a status quo megkérdőjelezésére. Egyesek 'enyhén lököttként' jellemezték, mivel gyakran viselkedett úgy, mintha rá nem vonatkoznának a normális szabályok. Ám a látszólagos lazaság dacára *a tervezés tekintetében perfekcionista volt, rögeszméjévé vált az elegancia és az egyszerűség.* (Íme az innováció világának egy jellemző vonása. 'Rögeszme' helyett találhatóbb, hogy – amint már utaltunk rá – a fejlesztésben stratégiai alapelvként ragaszkodott hozzá, s akár komoly üzleti kockázatokat és belső konfliktusokat is felvállalt az érvényesítésért. Nagy sikerei igazolták – ha belebukik, akkor lehetett volna rögeszmének bélyegezni – Osman P.) 'Ha valami nincs rendben, nem lehet egyszerűen csak annyiban hagyni, és azt mondani, majd később kijavítjuk', hajtogatta. 'Ilyet csak más cégek csinálnak.'

Jobsszal szemben *Bill Gates komoly technikai képességekkel rendelkezett.* Egyetemista korában kitalált egy olyan algoritmust, amely nemcsak hogy megoldotta az alkalmazott matematika egy régi kombinatorikai problémáját, hanem több mint harminc éven át érvényben maradt mint leghatékonyabb megoldás. Gyakran intézte el mások technikai gondjait azzal, hogy odavetette: 'Én ezt egy hétvége alatt bekódolnám.' De *Gatesnek sosem volt célja a tökéletesség. Pragmatikus volt, arra fókuszált, hogy olyan termékeket, majd platformokat hozzon létre, amelyek 'élég jók' ahhoz, hogy domináns pozíciót érjenek el a tömegpiacon.* Míg Jobs művészként és mesteremberként tekintett önmagára, Gates büszkén állította magáról, hogy 'hacker' és programozó, aki *gyorsan kiszállítja a piacra a termékeit, és aztán erőteljesen feljavítja őket.*" – Alighanem a legtöbbször többé-kevésbé tanúja és egyben szenvedő alanya is ennek a fejlesztési stratégiának. Eléggyé nyilvánvalóan a vásárlások ösztönzésének,

sőt kikényszerítésének érdekében, a Microsoft sűrűn áll elő a Windows és az Office újabb és újabb verzióival. A hozzáértők tudják, a felhasználók tapasztalják, hogy ezek olykor elég távol esnek a tökéletestől, amin a Microsoft frissítések és javítások kibocsátásával igyekszik segíteni. E sajátos stratégiához még az is hozzá tartozik, hogy leállítja korábbi verzióinak támogatását – beleértve még az azok használatát segítő súgószolgáltatást is, ami elég hatásos kényszer az újabb verzió megvásárlására.

Közös adottságaik: „Háttérük és egyéniségük különbözősége dacára Gates, Grove és Jobs több kulcsfontosságú személyi adottságban is osztozott. Ezek közül a leglényegesebb, hogy mindhárman hihetetlenül ambíciózusak voltak, és nagyokat álmodtak – nem is annyira saját maguk, mint inkább a cégük, az iparáguk és a világ számára. Eltökélten nyomot akartak hagyni. (A modern, innovációkra támaszkodó cégbirodalom-építőkről szóló művek szinte közös motívuma, hogy kimagasló vezetői tevékenységük fő hajtóereje volt, hogy ’nyomot akartak hagyni’, megváltoztatni a világot. Ez így már nem a pénzről szól, nem is a hatalomról, így igencsak érdekes végiggondolni, mi hajtotta, hajtja ma is a hozzájuk hasonlókat ebben. Egy lehetséges változat, hogy a teljesítményével kimagasló ember nehezebben néz szembe az elkerülhetetlen elmúlással, és a nagyszabású művet azért igyekszik létrehozni, hogy az megörökítse az emlékét. Egy másik, amelyet a legkülönbébb alkotók végtelen sora igazol, hogy az intelligens emberek jelentős hányadának lelki szükséglete az alkotás – Osman P.) Gates például felidézte, hogy amikor Paul Allennel 1975-ben megalapították a Microsoftot, arról beszéltek, hogy ’minden íróasztalon és minden otthonban legyen egy számítógép’. Méghozzá nem is akármilyen, hanem olyan, amelyen a Microsoft szoftverei futnak. A maga részéről Jobs őszintén hitte, hogy az Apple által előállított termékek – a saját szavaival élve – ’behorpasztják az univerzumot’ (ez a lépték kiválóan illik Jobs jól érzékelhető elhivatottságérzéséhez – Osman P.). Nem egyszerűen az volt a célja, hogy a termékeit megvegyék, hanem az, hogy megváltoztassa sok millió ember hétköznapi életét. Márpedig ezek az újítások nem lettek volna lehetségesek az Intel által feltalált mikroprocesszor nélkül. Grove bevallott célja abból állt, hogy átformálja a világ számítógépes iparát, és az Intelt helyezze annak a középpontjába. (Gates és Grove ezek szerint nagyon is pragmatikusan álltak hozzá a világ megváltoztatásához – úgy, ahogyan az a cégek érdekét szolgálhatja. – Osman P.)

Mi több, Gates, Grove és Jobs is roppant erős munkaetikával rendelkezett, amelyet beleépítettek az általuk vezetett szervezetek cégkultúrájába is. (Szép eufemizmus – köznapibb szófordulattal ez szélsőséges hajcsárt jelent. A róla szóló művekből tudható, milyen ’szent szörnyetegként’ hajszolta Jobs győzelemről-győzelemre és az ehhez szükséges munkára a csapatait. Erre a szerzők is utalnak lentebb – Osman P.) Amikor 1981-ben visszaesett a csipipar, Grove bevezette a ’125%-os megoldást’, amivel arra kérte az Intel alkalmazásában álló dolgozókat, hogy napi két órát dolgozzanak pluszban ingyen. Jobs arra buzdította a termékekkel foglalkozó csoportjait, hogy hetente 90 órát dolgozzanak, és olyan teljesítményt nyújtsanak, amelyről a csapattagok többsége nem is hitte, hogy képes lenne rá. Gates hírhedten csípős hangvétellű e-maileket küldött ki a nap vagy az éj bármely órájában, és a hétvé-

geken a Microsoft folyosóin járkált, hogy lássa, ki van bent az irodában. Erre a hasonlóságra Jobsszal még Gates is felfigyelt. Amikor a közös vonásaikról kérdezték, Gates azt mondta, hogy 'mindketten hiperenergikusak vagyunk, és szuperkeményen dolgozunk.' – Egy hajdani egyetemi oktatónk híres kiszólásával, 'az öreganyja térgye kalácsa!' – a saját munkastílusuk a maguk ügye, amit viszont így műveltek, azt érdesebb körökben szélsőséges kizsákmányolásnak mondják.

„Mindhárom vezető előszeretettel buzdított a 'késhegyig menő intellektuális vitákra', ahogy azt Grove mondta, amelyek nemegyszer üvöltözésbe torkollottak. (Az intellektuális vita valóban a fejlesztés egyik kitűnő eszköze. Ha mindenki úgy megy bele, hogy szigorúan a tervezett megoldás értékeit és hibáit, velük az életképességét elemzi, s ebbe nem visz bele semmilyen más szempontot, indítékot – pl. személyek közti versengés, intrika –, az igen hasznos szűrőként szolgál. Sokkal jobb, ha egy elképzelés már papíron elvérzik, mint ha csak drágább munka elvégzése után bizonyosodik be, hogy ez a sorsa. Hasonlóképp, inkább már a vita hántsa le a rossz, téves elemeket, mint a megépített konstrukció működése. Ezzel nagyban javítható a hatékonyság – ha az érintettek képesek úgy megvalósítani az egészet, hogy javítsa, ne pedig rontsa a csapatszellemet és a személyes kapcsolatokat – Osman P.)

A saját képességük tekintetében mérhetetlen önbizalommal felvértezett vezetők egyike sem törődött különösebben munkatársainak és alkalmazottainak az érzelmeivel. (Nem eltanulandó, sőt, kifejezetten kerülendő! Ha a vezető a személyisége és a mestersége címeréül a bunkót lóbálja, beosztottai sérelmét nem orvosolja a tény, hogy a főnök zseni. Ez csak rontja azt a fajta odaadást, amely nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az emberek mindent megtegyenek a cég és a projekt sikeréért. Ha az ember a lehetetlent is kéri másoktól, legyen tekintettel az érzelmeikre – ez gyakran még többet is segít, mint a mérsékeltbb jutalmak – Osman P.) Gates gyakran lőtt le neki nem tetsző ötleteket azzal, hogy 'ez a kib...-ttul legostobább dolog, amit valaha hallottam'. (Annak alapján, ami Jobsról olvasható, ez akár az ő gyakori reagálása is lehetne – Osman P.) Az eredeti Macintosh-csapat egyik tagja felidézte, hogy 'Jobs hihetetlen érzékkel rátalált a leggyengébb pontodra, tudta, mitől fogsz összetöpreődni, megalázkodni'. Grove udvariasabb volt, de nem kevésbé lélekromboló. Azt nem javasoljuk egyetlen vezérigazgatónak vagy vezetőnek sem, hogy utánozza ennek a három embernek az agresszivitását, de mindenképpen fontos, hogy átvegyék azt a szenvedélyességet, amely kiváltotta ezeket a verbális támadásokat. (Fentebb már ejtettünk szót az adottságok eltanulhatóságáról. A szenvedélyesség alighanem épp olyan, amelyet, ha nincs eleve meg az emberben, nem lehet megtanulni. Azt viszont lehet, hogy félelem nélkül, s az esetleges befelé forduló természete ellenére is engedje szabadjárá a szenvedélyét, ha az segíti a vezetés gyakran kegyetlenül nehéz munkájában – Osman P.)

Gates, Grove és Jobs is 'az igazságra törekedtek', ahogy azt Grove egyik kollégája mondta az Intelnél. És nagyon tisztelték azokat a munkatársaikat, akiknek volt elegendő intelligenciájuk, tudásuk és bátorságuk bizonyítani nekik, hogy nincs igazuk. (Ez az igazi vezetői nagyság fontos – és sajna meglehetősen ritka – eleme! – Osman P.) Jobs például így fogalmazott

egy interjúban 1995-ben: 'Engem a siker érdekel, nem pedig az, hogy igazam van-e.' (Erre, az elmondásokból úgy tűnik, azért illik az olasz közmondás: 'A szótól a tettig hosszú az út', azaz Jobs nem mindig tündökölt ekkora önmérséklettel. Ez tűnik ki a következő mondatból is – Osman P.) Miután felismerték, hogy Jobsban egyaránt megvan a képesség mások megfélemlítésére és a hajlandóság a visszakozásra, az Apple Macintosh csapata létrehozott egy éves díjat, amelyet az kapott, aki a leghatékonyabban szállt szembe vele."

A tartalomról: „Az első három fejezet az alapvető stratégiai szabályokat vizsgálja, amelyeknek köszönhetően Gates, Grove és Jobs a legnagyobb sikereiket érték el. Az 1. fejezet témája az előrenézés a jövőbe és a visszatekintés a mában elvégzendő feladatokra. Vezérigazgatói megbízásának első öt éve alatt Gates és Grove is kifejlesztett egy sajátos világlátást, míg Jobs erőteljes víziója az Apple élén töltött második ciklusa során alakult ki. Ugyanennyire lényeges – és a gyakorlatban sokkal ritkábban tapasztalható – az, hogy mindhárman képesek voltak kidolgozni a víziójuk megvalósításához szükséges azonnali teendőket, méghozzá nagyon részletesen. A fogyasztói igények megjósolásával, a konkurencia lehetőségeinek szűkítésével és az iparági dinamikának a saját javukra történő módosításával az ötleteiket stratégiákká és cselekvésekké fejlesztették.” – Jobs, amint már utaltunk rá, igencsak sajátosan kezelte a fogyasztói igényeket: szinte messianisztikus magabiztossággal irányította a termékfejlesztést azzal, hogy ő jobban tudja, mi kell a fogyasztóknak, mint ők maguk, s a fogyasztók majd beleszeretnek mindabba, amit a legjobb eszközként, szolgáltatásként számukra ő kitalál. S bármilyen hajmeresztő is, a cég sikere igazolta, hogy Jobsnak „a fogyasztók nem tudják, mit akarnak, amíg az Apple meg nem mutatja nekik, s ne is törjék rajta a fejüket, csak imádják és főként azt vegyék, amit az Apple kínál” stratégiája bevált, sőt arra is jó volt, hogy a többiekkel szemben hosszú évekre piacvezetővé tegye a cégét.

„A 2. fejezet témája a bátor, de nem vakmerő lépések meghozatala oly módon, hogy ne tegyünk ki felesleges kockázatnak az egész cégünket.” – „Felesleges kockázat” – ha tudható lenne, mi esik ebbe, nem mennénk bele. Másrészt, az innováció sokban a rendhagyó elképzelések, meredek megoldások művészete, s amit az átlagos szakember felesleges kockázatnak vél, esetleg a siker útja lehet.

„A 3. fejezet a stratégia egy viszonylag új megközelítési módjáról szól, amelynek értelmében platformokat és teljes ökoszisztémákat építünk ki egyedi termékek és cégek helyett. A technológiákra intenzíven támaszkodó iparágak nemegyszer olyan különleges tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek megkövetelik a vezetőiktől, hogy saját legjobb termékeiken és saját cégük keretein túllépve gondolkozzanak. Gates, Grove és Jobs azt tanítja meg nekünk, hogyan egyensúlyozzunk a kiváló termékek létrehozása és az egész iparágra terjedő platformok kiépítése között, hogyan mérlegeljük ezek előnyeit és hátrányait. Míg egy kiváló termék önmagában is képes megállni a lábán, egy iparági platform piaci sikeréhez más cégek kiegészítő újításaira is szükség van.” – Mára meghatározóvá vált, hogy a mind térben, mind az ágazatok közti átjárásban globálissá vált verseny mind drasztikusabban rövidíti a termékek piaci

élettartamát, gyorsítja azok elavulását, ezért a kiváló termékek is csak rövid ideig állnak meg a lábukon mind a használatban, s még inkább a piacon. A régi felismerés, miszerint a fogyasztó valójában nem is terméket vásárol, hanem abban megtestesülő szolgáltatásokat (funkciókat), ma egyre inkább úgy érvényesül, hogy a termékek szolgáltatásokat nyújtó elemekből összeálló platformokká válnak, s ezek folyamatos fejlesztései tartják azokat életben. Ez a fajta megközelítés jóval nyitottabbá és ezzel hatékonyabbá teszi a termékfejlesztést. Jó példa erre az Apple számítógépe: Jobs a Xerox fejlesztőközpontjában látta meg a grafikus felhasználói interfész, valamint az egér korai változatait, és azonnal felismerte, hogy érdemes velük kiegészíteni a számítógépét. A Xerox viszont nem ismerte fel a bennük rejlő lehetőségeket.

„A következő két fejezet a Gates, Grove és Jobs által taktikai és szervezeti szinten követett végrehajtási útmutatókat elemzi és illusztrálja. A 4. fejezet témája a hatástöbbszörözés és az erő kombinált használata a konkurencia legyőzésére, vagy ahogy mi mondjuk, a cselgáncs és a szumóbirkózás taktikáinak az alkalmazása. Gates, Grove és Jobs is a taktika mestereinek bizonyultak, nem egyszer sikerült ellenlábasaik erősségeit sebezhetőséggé alakítaniuk.”

„Az 5. fejezet arról szól, hogyan építsünk fel egy céget a vezető egyedi készségei és üzleti meglátásai, vagy ahogy mi mondjuk, egy személyes támpont köré. Gates a szoftvertechnológiák mély ismerete körül építette fel a Microsoftot, Grove komplex félvezető termékek tömeggyártását eredményező, fegyelmezett 'mérnöki' folyamatok kidolgozására készítette az Intelt, míg Jobs a terméktervezés és a felhasználói élmény eleganciájára és egyszerűségére koncentráló rögeszméjéhez alakította az Apple-t. Mi több, mindhárman felismerték a saját gyengeségeiket, és ezek kompenzálását a megfelelő emberek felvételével és a megfelelő cégkultúra, rendszerek és értékek kialakításával és ápolásával oldották meg.” – Ismét a valódi nagyság jele! Ez a „kompenzálás” bizonyos mértékig sebezhetővé teszi a vezetőt, s a megítélésébe is bevisz valamelyes kockázatot: épp, hogy a nagysága, vagy inkább a gyengesége jelül értelmezik. A nagyság bizonyossága, ha valaki ezt bevállalja a jobb teljesítmény érdekében.

„A Konklúzióban összefoglaljuk, hogy mi szükséges az öt stratégiai szabály elsajátításához. Áttekintjük a Gatestől, Grove-tól és Jobstól tanultakat, és megnézzük, hogyan alkalmazza már most ezeknek a technikáknak nagy részét a következő generáció néhány tagja: Mark Zuckerberg, Jeff Bezos, Larry Page és Pony Ma. Végül pedig rávilágítunk Gates, Grove és Jobs vezetői időszakának legnagyobb tévedéseire, beleértve cégen belüli utódlásuk előkészítését is. Megfogalmazunk továbbá néhány javaslatot, aminek köszönhetően a felső vezetők és a vállalkozók elkerülhetik a hasonló hibákat, vagy csökkenthetik azok hatását saját cégük irányításában.”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

ADAPTATION OR NOT ADAPTATION: THAT IS THE QUESTION. THE APPEARANCE OF THE RIGHT OF ADAPTATION ON STAGE

Edit Sápi

The right of adaptation is one of the evergreen topics of copyright law, because it closely links to creation process. The legal definition of adaptation in Article 29 of the Hungarian Copyright Act expressly refers to theatrical adaptation (dramatization), as one of the forms of adaptation. In the paper we would like to review dramatization due to copyright law perspective, and we outline the issue of translation as another form of adaptation.

SUPPLEMENTARY PROTECTION CERTIFICATE AND CONDITIONAL MARKETING AUTHORISATION (THE CASE ASTRAZENECA VS. COMPTROLLER GENERAL OF PATENTS, DESIGNS AND TRADE MARKS)

Dr Léda Barkai

The article reviews a specific issue concerning supplementary protection certificate granted on the basis of conditional marketing authorization through the decisions of the Intellectual Property Office of the United Kingdom and the Court of Justice of the European Union. Due to excessively time-consuming and costly research in the pharmaceutical industry, companies having a patent for a drug aim to retain marketing exclusivity for as long as possible, which is guaranteed by, amongst others, supplementary protection certificate. As a result of the suspension of conditional marketing authorization for a medicinal product, originator companies lose substantial revenues.

THE ONE WHO WAS MADE WORLD FAMOUS BY HIS LEISURE ACTIVITY: EMIL NÉMETHY, INVENTOR, AIRPLANE CONSTRUCTOR, AVIATIC AUTHOR

Dr Zsuzsanna Tószegi

At the very end of the 19th century a machinery designed for flying was constructed by the technical director of the paper factory in Arad, Emil Némethy. He was enchanted by aviatics, and studied theoretical and practical problems in this field seriously: besides being engaged in experiments in flying, an English and a French patent, and several publications

are linked to his name. In 1903 he constructed a so called „arrow“ flying machine on a different theoretical basis. He was the first one in the world who used steel tubes and wing-flaps in an aircraft construction. His lifework is worked out in two parts, this first one is about his activity concerning aviation.